TĖVYNĖS SARGAS

KULTŪROS, VISUOMENĖS, POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

ŠIMTUI metų nuo krikščioniškai demokratinių idėjų Lietuvoje pasireiškimo,

ŠEŠIOS DEŠIMTYS ketveriems metams nuo pirmojo krikščioniškai demokratinės minties lietuviško laikraščio "Apžvalgos" išleidimo

ir

PENKIASDEŠIMČIAI metų nuo pirmosios lietuvių krikščionių demokratų programos suformulavimo

paminėti.

1954 m. V tomas 1(11) Nr.

TĖVYNĖS SARGAS—GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896.

Redaguoja — Editors: A. Gražiūnas ir Dr. V. Viliamas
Redakcinis kolektyvas — Associate Editors: M. Galdikienė, O. Labanauskaitė, prof. Dr. K. Pakštas, L. Šimutis, Pr. Vainauskas, kan. V. Zakarauskas.
Redakcijos adresas — Address of Editors: 1648 De Kalb Ave., Brooklyn 37, N. Y.
Administracijos — Administration: Jonas Jakučionis, 503 Euklid Ave., Brooklyn 8, N. Y.
Leidžia **Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga**, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.
Published by **The Lithuanian Christian Democratic Union**, a member of Christian Demokratic International — Nouvelles Equipes Internationales (NEI) and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

TURINYS—CONTENTS

Šventasis Tėvas laimina Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungą — Holy Father's Blessings bestowed upon Lithuanian Christian Democratic Union ..... I.
Sukaktuviniai sveikinimai. — Anniversary Greetings. .... II.
Prel. M. Krupavičius, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje. Pasikalbėjimas. — Lithuanian Christian Democracy. Interview. ..... 1.
Prel. K. Šaulys, Lietuvių Krikščionių Demokratų Susivienijimo programos projektas. — The First Program of Lithuanian Christian Democrats. 65
P. Vainauskas, Lietuvių Krikšč. Demokratų Partijos Centro Komitetai. — The Central Committees of Lithuanian Christian Democratic Party. 67
Dr. V. Viliamas, Lietuvos Seimai ir jų grupinė diferenciacija. — The Parliaments of Lithuania and their Political Grouping. 75
Dr. D. Jasaitis, Mūsų žygių prasmė. — The Sens of our Deeds. 101
Vysk. V. Brizgys, Valstybės ir Bažnyčios santykių klausimai — The Questions about State and Church Relationship. 109
Julius Gravrogkas, Mūsų būsimos valstybės santvarkos klausimu. — On the Question of our Future State Structure. 124
Dr. V. P. Raulinaitis, Okupanto įsakymų teisinė vertė. — The Legal Value of the Orders of Occupancy. 135
Inž. K. Baranauskas, Koks turėtų būti Lietuvos kaimas.— The Future Farming System in Lithuania. 148

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1954 m. V tomas 1 (11) nr.

ŠVENTASIS TĖVAS LAIMINA LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGĄ

Apaštališkoji Delegatūra
Jungtinės Amerikos Valstybės
Nr. 377/40

3339 Massachusetts Avenue
Washington 8, D. C.
1954 m. balandžio 21 d.

Ponui Pranui Vainauskui,
Lietuvių Krikščionių Demokratų
Sąjungos pirmininkui

Gerbiamas Pone Vainauskai,

Šventojo Sosto Valstybės Sekretoriatas man pranešė apie gavimą Jūsų 1954 m. balandžio 1 d. laiško.

Ta proga Jo Šventenybė teikėsi maloniai suteikti Jūsų Sąjungai prašytąjį Apaštališkąjį Palaiminimą.

Patikindamas Jus, kad man džiugu pranešti Jums šią žinią, liekuosi

Nuoširdžiai Jūsų Kristuje
† A. G. CICOGNANI
Leodicejos Arkivyskupas
Apaštališkasis Delegatas

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

APAŠTALIŠKOJO DELEGATO JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE SVEIKINIMAS

Apaštališkoji Delegatūra
Jungtinės Amerikos Valstybės
Nr. 377/40

3339 Massachusetts Avenue
Washington 8, D. C.
1954 m. balandžio 8 d.

Ponui Pranui Vainauskui,
Lietuvių Krikščionių Demokratų
Sąjungos pirmininkui
138-27 Lloyd Rd., Jamaica, N. Y.

Gerbiamas Pone Vainauskai,

Noriu pranešti, kad gavau Jūsų 1954 m. kovo 25 d. laišką, pranešantį man, jog Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1954 m. gegužės 29 d. švęs savo auksinį jubilėjų. Aš dėkoju, kad malonėjote man pranešti apie jam paminėti planuojamas New Yorke iškilmes ir naudojuosi proga išreikšti savo nuoširdžius linkėjimus bei viltį, jog pilnai pavyks tai, ko iš šios šventė laukiate.

Su vertinimo jausmais ir asmenine pagarba liekuosi

Nuoširdžiai Jūsų Kristuje

† A. G. CICOGNANI
Leodicejos Arkivyskupas
Apaštališkasis Delegatas

TARPTAUTINĖS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS (NEI) GARBĖS PIRMININKO DON LUIGI STURZO ŽODIS

(Įteiktas per kun. V. Mincevičių, Italijos Lietuvių Bendruomenės pirmininką ir Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos įgaliotinį Italijoje).

Roma, 1954 m. vasario mėn. 13 d.

Pone Pirmininke,

Esu kartu su Jumis, švenčiant 36-tąsias metines nuo Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo ir 50-tąsias nuo spaudos laisvės atgavimo, o taip pat nuo įsikūrimo Krikščionių Demokratų Partijos, kuri laisvo valdymosi laikais darė žymios pažangos.

Prisimenu lietuvių delegaciją, kuri eilę kartų dalyvavo kongresuose, suorganizuotuose Tarptautinio Krikščioniškos Krypties Demokratinių Partijų Sekretoriato, įsikūrusio Paryžiuje 1925 m., o paskui, karo metu, persikėlusio į Londoną.

Šiandien laisvos ir demokratiškos, krikščioniškos ir katalikiškos Lietuvos balso aidas girdimas Romoje, Paryžiuje, New Yorke, ir lietuvių širdyje nėra užgesusi viltis bei pasitikėjimas teisinga ir laisva ateitimi.

Šiandieną mano pritarimas Jums siejasi su mano pasisakymu 1942 m. birželio 5 d. straipsnyje, paskelbtame JAV ir Kanadoje, o paskui perspausdintame mano knygoje "Mano kova iš New Yorko", kur pačiame karo įkarštyje aiškiai gyniau Baltų tautų teises ir pramačiau didžiulius nuostolius, kylančius iš Vakarų galybių padarytos klaidos.

Dabar visa tai gali atrodyti nebeatitaisoma praeitis. O tačiau nieko nėra neatitaisomo tautų gyvenime, nes jokia neteisybė negali būti įteisinta kokiais nors valstybiniais sumetimais.

Ateitis yra Apvaizdos rankose. Kiekvienas mūsų esame pašauktì vykdyti Jos norus malda, gryna intencija, atitinkamu pasireiškimu ir darbais, net jei dar ir nesimato išsiilgtos dienos aušros. Linkėdamas, kad tos dienos laukimas būtų galimai trumpesnis, siunčiu lietuvių tautai bičiulišką sveikinimą.

Su tikra pagarba

LUIGI STURZO

NUOVELLES EQUIPES INTERNATIONALES - NEI TARPTAUTINĖ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGA

Paryžius, 1954 m. gegužės 4 d.

Penkiasdešimties metų Lietuvių Krikščionių Demokratų įsikūrimo sukakties proga aš laikau sau garbe, kaip NEI prezidentas-steigėjas ir kaip generalinis sekretorius, skirti mano brolišką sveikinimą mūsų broliams gyvenantiems tremtyje.

NEI tikslas, kaip žinome, yra "nustatyti pastovius ir tamprius santykius tarp įvairių tautų politinių grupių ir asmenų, kurie laikosi krikščioniškai demokratiškų principų, tų principų šviesoje sprendžia tautinius ir tarptautinius klausimus ir taip pat tais principais vadovaujasi tvarkydami savo kraštų demokratinius, socialinius ir politinius reikalus".

Tremties krikščionys demokratai ir ypač Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga yra dvigubai brangūs mūsų krikščioniškoms širdims — kaip krikščionys ir kaip žmonės, kurie kenčia dėl savo kraštų skaudaus likimo.

NEI kovoja ir deda pastangas, kad visa Europa būtų laisva ir kad ji nusikratytų visų ją slegiančių negerovių.

Leiskite tad to jubilėjaus dieną perduoti Jums mūsų karščiausius linkėjimus ir kartu patikrinti mūsų visų paramą, siekiant Jums savo šalies išlaisvinimo ir atstatymo.

ROBERT BICHET
Generalinis Sekretorius

CHRISTLICH DEMOKRATISCHE UNION DEUTSCHLANDS
VOKIETIJOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ UNIJA

Bonna, 1954 m. balandžio mėn 29 d.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga turi ypatingo pagrindo šiomis dienomis paminėti savo didžiąsias tradicijas. Reikšdami gegužės 29 ir 30 dienomis minimų sukakčių proga geriausius linkėjimus, mes kartu jungiame savo nuoširdų atjautimą likimo visos lietuvių tautos, kuriai jau ištisą dešimtį metų išplėšta jos laisvė ir nepriklausomybė. Lietuvių krikščionių demokratų mintys šiomis dienomis bus ne tik į praeitį kreipiamos. Jų troškimai ir ilgesingos viltys kryps ir į mums visiems nežinomą ateitį.

Akivaizdoje nelemto mūsų pačių krašto suskaldymo, kuris aštuoniolika milijonų vokiečių pasmerkė tai pačiai nelaisvei ir priespaudai, mes jaučiamės su likimu už geležinės uždangos patekusių tautų ypatingai susieti. Teateinie netrukus ir Jums ir mums diena, kada Jūs galėsit grįžti į savo tėvynę ir mūsų broliai anapus geležinės uždangos sulauks savo vargų pabaigos.

Vokietijos Krikščionių Demokratų Unijos
Vykdomosios Vadovybės vardu

Dr. BRUNO HECK

DEMOCRATIA CHRISTIANA
IL SECRETARIO POLITICO

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJA
POLITINIS SEKRETORIUS

Roma, 1954 m. kovo 20 d.
Piazza del Gesu, 46

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijai
138-27 Lloyd Road, Jamaica, N. Y.

Penkiasdešimtųjų metinių sukakties proga nuo paskelbimo 1904 metais Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos programos malonu man kreiptis į Krikščionių Demokratų Partijos Centro Komitetą, turintį savo bustinę New Yorke, kur susibūrę šiuo metu seni ir nauji emigrantai, pareiškiant savo gilaus nuoširdumo jausmus, švenčiant šią taip garbingą sukaktį. Negalima užmiršti, kad, sumaniai vadovaujant Jūsų lyderiui prel. Krupavičiui, Krikščionių Demokratų partijos Seimo atstovai paruošė Steigiamajam Seimui aną įstatymų visumą, kurie kartu su Respublikos Konstitucija tvarkė šalies gyvenimą, tuo būdu sukurdami vieną iš pačių demokratiškiausių Europos konstitucijų.

Aš pats atsimenu, kaip nuo 1922 iki 1926 m. Lietuvos Krikščionys Demokratai prel. Krupavičiaus rankomis atliko aną žemės reformą, iškėlusią tautą į aukštos ekonominės gerovės laipsnį, kuri kartu su mokyklų reforma trumpu laiku įgalino Lietuvą pasiekti aukšto kultūros bei pavydėtino socialinės gerovės lygio. Tai veiksniai, kurie ryžtingai lietuvių tautai padėjo visą laiką pavyzdingai atsispirti komunizmo įsigalėjimui.

Būtų svarbu čia suminėti visą epišką kilniosios lietuvių tautos bei Krikščionių Demokratų partijos istoriją, kurios, po Sovietų Sąjungos invazijos į Lietuvą, buvo taip skaudžiai ištiktos deportacijų, palietusių ypač rezistencijos atstovus.

Šio Kongreso, kuriuo minima Jūsų partijos programa bei jos gimimas, proga Italų Krikščionių Demokratų Partijos ir savo vardu sveikinu Jus ir linkiu, kad Jūsų tauta vėl atgautų laisvą, darnią, krikščionišką Tėvynę.

ALCIDE DE GASPERI

OESTERREICHISCHE VOLKSPARTEI
AUSTRŲ LIAUDIES PARTIJA

Viena, 1954 m. balandžio 9 d.

Pirmosios lietuvių krikščionių demokratų programos penkiasdešimties metų sukakties proga aš jaučiu pareigą pareikšti Austrų Liaudies Partijos nuoširdžią simpatiją ir solidarumą su tais tikslais, kurie toje programoje buvo iškelti, ir Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos kova dėl savo krašto išlaisvinimo.

Nė viena tauta negali geriau už austrus suprasti kančias ir gėrėtis drąsa mažos tautos, kuriai išplėšta laisvė, bet kuri nenori jos išsižadėti, nes pati Austrija yra 1938 m. agresijos auka, dar tebelaukianti savo suverenumo atstatymo. Tačiau mes esame įsitikinę, kad kova už laisvę, teisingumą ir krikščionišką gyvenimo būdą, kur tik vedama su pasiryžimu ir nepalaužiama energija, pagaliau veda į laimėjimą.

Šioje dvasioje prašau priimti Jūsų draugų Austrijoje geriausius linkėjimus ir širdingus sveikinimus. Jie jausis vieningi su Jumis šventės dieną ir prieš mus esančiam kovų laikotarpy.

Nuoširdžiai Jūsų

Dr. MALETA
Generalinis Sekretorius

DEMOCRATIA CHRISTIANA
COMITATO ROMANO
IL SECRETARIO POLITICO
KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJA
ROMOS KOMITETAS
POLITINIS SEKRETORIUS

Roma, 1954 m. vasario 9 d.

Didž. Gerb. Kun. Vincui Mincevičiui
Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos
Įgaliotiniui

Penkiasdešimties metų sukakties nuo Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos programos paskelbimo minėjimas, kuris įvyks New Yorke, negali palikti mus nepareiškusius savo tampraus broliškumo jausmų.

Bendri tikslai ir gyvas solidarumas, parodytas mums Romoje gyvenančių brolių lietuvių, šį Kongresą padaro tos

pačios mūsų šeimos užsimojimu, kuriam trokštame didžiausio pasisekimo ir kuriam išreiškiame šiuos karštus linkėjimus: tebūnie tos iškilmės pratęsimu to didingo krikščioniškai socialinio atsinaujinimo, kurs nuo 1904 metų aušros yra prasiveržęs per šį pirmąjį penkiasdešimtmetį ir kuris Lietuvą padarė viena pažangiausių moderniųjų laikų šalių.

Leiskite man šia proga pareikšti Jums savo nuoširdžią pagarbą.

Advok. GIUSEPPE SALES

KATHOLIEKE VOLKSPARTIJ
KATALIKŲ LIAUDIES PARTIJA

Haaga, 1954 m. balandžio 20 d.

Nors šie jubilėjai švenčiami liūdnose aplinkybėse, Olandijos Katalikų Liaudies Partija laiko tikra privilegija turėti progos prisidėti prie šimto metų krikščioniškai demokratinių idėjų Lietuvoje pasireiškimo ir krikščionių demokratų laikraščio "Apžvalgos" šešiasdešimt ketverių metų sukakties minėjimo.

Ryšiai tarp krikščionių demokratų visame pasaulyje apskritai vis tvirtėja, o kai liečia mūsų krikščioniškosios kultūros kūrėjų ir dalyvių iškilmingas sukaktis, kaip Lietuvių Krikščionių Demokratų švenčiamosios, jos mums turi ypatingos reikšmės, ir mes stengiamės į jas kiek galėdami geriau įsijungti.

Krikščioniškoji kultūra Jūsų krašte buvo taip išprievartauta, kad mes save su baime klausiame, ar tai iš tikro jau reiškia pabaigą, kaip daug civilizacijų žlugo praeity ir kaip kai kurios yra pasmerktos žlugti dabar.

Tačiau aukščiau šios pilnos baimės fatalistinės minties mes statome mintį, kurią įkvepia mūsų krikščioniškas gyvenimas. Mūsų civilizacija jėgos rado ir randa mūsų tikėjime, ir ta jėga — taip pat ir Jūsų krašto bei partijos istorijoj — pasirodė tokia neišmatuojama, kad ji turi būti pagaliau pajėgi laimėti kiekvieną kovą, jei tik mums pasiseks vėl mūsų socialinį gyvenimą pastatyti ant religinės krikščioniškos bazės.

Tegul mūsų visų šios minties realizavimas duoda tokių rezultatų, kad Jūs galėtumėt vėl savo krašte tęsti krikščioniškos kultūros darbą, kaip dabar jį dirbate.

Telaimina Dievas Jus ir Jūsų darbą.

Dr. H. W. van DOORN
Katalikų Liaudies Partijos
pirmininkas

KRISTELIG FOLKEPARTIS
UNGDOMSORGANISASJON

NORVEGIJOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS
JAUNIMO SĄJUNGA

Oslo, 1954 m. gegužės 6 d.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos
Centro Komitetui

Ryšium su Jūsų sukakties minėjimu mes siunčiame Jums mūsų nuoširdžiausius sveikinimus.

Tarpais mes gauname žinių, kas įvyko Vidurio Europoj nuo 1940 m. ligi šiol. Tai mus visuomet giliai sujaudina ir neduoda mums ramybės. Juo labiau, kad mūsų pačių kraštas yra patyręs tokį pat likimą. Ir iš mūsų daug kas žino, kaip jaučiasi tremtinis, ypač laisvoj ir geroj šaly.

Mes negalime Jums palinkėti nieko geresnio, kaip pasisekimo Jūsų pirmiausiam ir svarbiausiam reikale — laisvos ir nepriklausomos tėvynės. Perspektyvos šiuo momentu nėra šviesios. Tačiau kas šiandien tėra svajonė, rytoj gali būti faktas. Viskas yra Dievo rankoje.

Visų kraštų krikščionių demokratų uždavinys būti kantriems sunkumuose ir darbštiems. Antras mūsų didelis linkėjimas, kad mes ir Jūs turėtume gilaus tikėjimo mūsų idėjomis bei idealais, — idealais, kurie verti gyvenimo.

Mes Jus atsimename ir sekame Jūsų darbus.

Su tikra pagarba

AAGE LUNDE
Pirmininkas

GERD FOSSUM
Užsienių Komiteto
pirmininkas

ČESKOSLOVENSKA STRANA LIDOVA
ČEKOSLOVAKIJOS LIAUDIES PARTIJA

Washington, D. C., 1954 m. balandžio 7 d.

Šiemet Lietuvos krikščionys demokratai žvelgsite į savo sąjūdžio istoriją ir minėsite sukaktis didžių krikščionių demokratų žygių bei laimėjimų savo krašte, nes sukanka šimtas metų, kai krikščioniškai demokratinės idėjos įleido šaknis Lietuvoje, šešiasdešimt ketveri metai nuo pirmojo krikščioniškai demokratinio laikraščio "Apžvalgos" pasirodymo ir penkiasdešimt metų, kai Jūsų sąjūdžio idėjiniai vadai parašė pirmąją lietuvių krikščionių demokratų programą.

Peržvelgdami Jūsų sąjūdžio iškilią veiklą amžiaus būvyje, Jūs ypatingai prisiminsite didį darbą, kurį Jūsų sąjūdis atliko, atstatant Jūsų krašto nepriklausomybę. Jūs atsiminsite, kad krikščionių demokratų blokas, sudarytas iš Krikščionių Demokratų Partijos, Ūkininkų Sąjungos ir Darbo Federacijos, davė Lietuvai, kurios sena ir garbinga istorija siekia Rytų Europos kultūros ir civilizacijos pradžią, pažangius įstatymus, įvedusius Jūsų atgimusią tautinę valstybę, paremta Vilsono tautų apsisprendimo idėja, į pažangių demokratinių Europos tautų šeimą. Jūs atsiminsite, kaip, šiuos įstatymus leidžiant, krikščionių demokratų programa tapo ideologiniu vadovu, sudarant Jūsų respublikai laisve, demokratiškumu ir socialiniu teisingumu paremtą konstituciją, ir kad ji apsprendė Jūsų pažangią socialinę reformą, Jūsų modernią mokyklų sistemą ir Jūsų civilinius įstatymus, garantavusius paskirų asmenų laisvę ir tautinių mažumų teises.

Jūs, mano draugai Lietuvos krikščionys demokratai, ir Čekoslovakijos krikščionys demokratai, kurių narys aš esu, gerai žinome, ką mūsų piliečiams ir mūsų kraštams reiškė gyvenimas asmeninėj ir valstybinėj laisvėj. Mūsų garbingą praeitį turinčios valstybės vėl galėtų atnaujinti ir išvystyti savitas savo kultūras, pertrauktas ilgų priespaudos laikotarpių, galėtų pakelti savo gyventojų ekonominį lygį ir savo ribose užtikrinti visiems politinę ir asmeninę laisvę.

Nelaimei Europos srity tarp Baltijos Vidužemio jūrų bei tarp Vokietijos ir Rusijos šis palankus vystymasis buvo nutrauktas piktų agresorių, kurie pasinaudojo didžiųjų demokratijų nepasiruošimu ir ryžto stoka. Kaip mūsų, taip ir Jūsų Kalvarijos prasidėjo susilpnėjus tarp demokratinių tautų solidarumui, atsisakius stipraus ir veiksmingo tarptautinio autoriteto, įsigalėjus pataikavimo nacių agresoriams politikai, kurią sekė po pirmojo pasaulinio karo sukurtos, bet ne-

beginamos Europos politinės ir teisinės struktūros griuvimas. Šis griuvimas padrąsino agresorius ir neišvengiamai vedė į antrąjį pasaulinį karą.

Kova dėl gyvybės ar mirties tarp demokratinių kraštų ir nacinių bei fašistinių jėgų baigėsi pusiau pergale: komunistinis totalizmas, eidamas paskui raudonąją armiją, įsiveržė į pačią Vidurio Europos širdį ligi Vltava ir Labe. Jūsų kraštas, kaip ir daugelis kitų, buvo absorbuotas Sovietų diktatūrinės imperijos.

Jūs, mano draugai Lietuvos krikščionys demokratai, ir mes, Čekoslovakijos krikščionys demokratai, dabar dirbame laisvuose kraštuose kaip tremtiniai demokratinei tvarkai savo tėvynėse atstatyti. Drauge su tautiečiais, priklausančiais mūsų tradicinėms politinėms partijoms, ir savo ideologiniais draugais mes sudarėme tautines organizacijas — Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą ir Laisvosios Čekoslovakijos Tarybą. Naujas įrodymas, koks gyvastingas ir reikšmingas yra mūsasis krikščionių demokratų sąjūdis pasaulyje, yra tai, jog vienas iškiliausių Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos lyderių, prel. M. Krupavičius, yra Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas. Panašiai Čekoslovakijos krikščionys demokratai yra dalimi kertinio akmens Laisvosios Čekoslovakijos Taryboje.

Mūsų tautinės organizacijos drauge su mūsų idėjos seserimis ir broliais iš Latvijos, Vengrijos, Lenkijos ir Jugoslavijos, įkūrė mūsąją Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą. Ir — jei galiu tai pasakyti, būdamas jos Vykdomojo Komiteto pirmininkas — savo įsikūrimą ji pateisino laimėjimais.

Mes dirbame energingai ir darniai mūsų kraštų išlaisvinimui ir jų tarptautinių statusų atstatymui bei ruošiamės ateičiai — glaudžiam visų Vidurio Europos kraštų bendradarbiavimui ir jų integravimui į jungtinę Europą.

Mes, Lietuvos ir Čekoslovakijos krikščionys demokratai, esame tvirtai įsitikinę, kad mūsų pastangos atneš vaisių ir kad vergijos bei žmogaus pažeminimo vietoj Vidurio ir Rytų Europoj atsistos asmeninė ir tautinė laisvė. Su šia pergale bus vėl atstatytos mūsų nepriklausomos valstybės ir galės žengti taip daug žadėjusiu keliu, pramintu 1918 ir po jų sekusiais metais.

Viltis, kad mūsų kraštams ir piliečiams laisvė bus grąžinta, yra giliai mūsų širdyse: ji remiasi nepajudinamu mūsų tikėjimu, jog galutinai laimės pagrindinės žmogiškosios vertybės, iškeltos krikščionių demokratų ideologijos. Šios vertybės, drauge su moraliniais krikščionybės principais — kurie

turėtų būti mūsų demokratinių valdžių vadovaujančioji žvaigždė — garantuoja padorų gyvenimą ir saugumą mūsų audringoj epochoj, kada valstybė pasirodė galinti būsi piliečiams tiek palaima, tiek ir grėsmė.

Dirbdami mūsų kraštų laisvės ir nepriklausomybės atstatymui, mes neužmirštame mūsų šiame amžiuje būtino uždavinio — sujungti pasaulį demokratinėj anttautinėj valdžioj ir jos įstatymų vadovybėj. Mūsų kuklioj padėty mes darome ką galime šiam gyvybiniam tikslui pasiekti. Kai mūsų kraštai bus išlaisvinti, mes galėsime padaryti daugiau: mes esame pasiryžę sukaupti visas mūsų tautinių krikščionių demokratų sąjūdžių pajėgas vieno nedalomo pasaulio labui, nes žmonijos vienybė ir jos brolybė yra vienas svarbiausiųjų mūsų ideologijos tikslų.

Linkėdamas Jums, mano draugai Lietuvos krikščionys demokratai, pilno pasisekimo, švenčiant Jūsų sukaktis ir ateities veikloje,

pasilieku nuoširdžiai Jūsų

Prof. Dr. ADOLF PROCHAZKA
Vidurio Europos Krikščionių Demokratų S-gos
Vykdomojo Komiteto pirmininkas,
Laisvosios Čekoslovakijos Tarybos vicepirm.
ir buv. Čekoslovakijos vyriausybės narys,
Čekoslovakijos Liaudies Partijos atstovas.

LATVIJAS (LATGALES) KRISTAGO ZEMNIEKU PARTIJA
LATVIJOS (LATGALĖS) KRIKŠČIONIŲ ŪKININKŲ PARTIJA

New York, 1954 m. balandžio 22 d.

1901-06 metais mokiausi Žemaičių Kunigų Seminarijoj Kaune. Tai buvo laikai, kada nauja gadynė pradėjo brėkšti lietuvių tautai, kada tautinis susipratimas pradėjo stiprėti ir reikštis lietuvių gyvenime.

Turiu pažymėti, jog tais laikais Žemaičių, arba Telšių, kaip oficialiai ji tuomet vadinosi, Kunigų Seminarija nebuvo jokia lietuviška įstaiga, nors bemaž visi jos profesoriai ir auklėtiniai buvo lietuviai. Rusų valdžia neleido joje net lietuvių kalbos mokyti. O vienok visi jos auklėtiniai jos išmoko, ja kalbėjo ir lietuviais iš jos išėjo.

Šalia grynai teologinių ir bažnytinių dalykų klerikai tuo laiku, atsimenu, labai domėjosi socialiniu klausimu. Katalikų Bažnyčia tuo reikalu savo žodį jau buvo tarusi. Svetimomis kalbomis jau daug apie tai buvo rašyta. Ir lietuvių kalba, atgavus spaudą, atsirado knygų knygelių, kuriose šis klausimas buvo gvildenamas. Rodos, kad viena iš pirmųjų lietuvių kalba apie šį dalyką knygelių buvo kunigo Juozo Bikino apie garsų socialine veikla vokiečių vyskupą Vilhelmą Emanuelį Ketteleri.

Dar spaudos draudimo laiku kartais mums klierikams tekdavo apie šiuos dalykus pasiskaityti pakliuvusiose laimingai į mūsų rankas Tėvynės Sargo sąsiuviniuose. Vėliau krikščioniškos socialinės demokratijos trubadurais, kaip prisimenu, buvo prel. A. Dambrausko "Draugija" ir Seinų "Šaltinis". Ir taip atėjo Lietuvos nepriklausomybės dienos.

Iš mažo grūdelio, kaip atrodė pradžioje, išaugo didis medis — Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija, kuri suvaidino Lietuvos gyvenime labai žymų vaidmenį. O, kaip matome, ir svetur ji pasiliko gyvybės pilna bei toliau gilina ir tęsia savo prakilnų darbą.

Vivat, crescat ac multiplicetur — tegyvuoja, teauga ir teplinta!

Tokie yra mano nuoširdūs linkėjimai broliams lietuviams, Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos vadams ir nariams, savo partijos penkiasdešimt metų sukaktį švenčiantiems.

Prelatas-infulatas EDVARDAS STUKELIS,
Latvijos Krikščionių Ūkininkų Partijos atstovas
Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijoje

STRONNICTWO PRACY
PREZYDJUM
DARBO PARTIJA
PREZIDIUMAS

1954 m. gegužės 3 d.

Bičiuliai,

Lietuvių krikščionių demokratų šiais metais švenčiamos sukaktys sutampa su ypatingai rimtu lietuvių tautos ir jos kaimynų bei draugų istorijos momentu.

Prieš penkiasdešimt metų iškili šviesių ir pramatančių krikščioniškai demokratinės minties pirmtakų grupė, būdama toli nuo savo tėvynės, sostinėje krašto, kuris buvo daugelio tautų pavergimo ir vargo simbolis, nustatė principus

sąjūdžiui, kuriam buvo skirta suvaidinti moderniosios Lietuvos istorijoj didžiausią vaidmenį. Jų tikėjimas, kad jie dirba savo tautos geresnei ateičiai, jų vizija, kad ji atgaus laisvę ir nepriklausomybę, netrukus išsipildė. O tie, kurie tuos principus priėmė ir vykdė, gabiai atliko tas pareigas, kurias jiems uždėjo lietuvių krikščionių demokratų ideologijos kūrėjai.

Krikščionims demokratams vadovaujant arba jų atstovams plačiai prisidedant, naujoji Lietuvos valstybė greitai tapo konstruktyvus veiksnys tarptautiniame gyvenime. Tai priklausė iš vienos pusės nuo jos giliai demokratinio charakterio politiniuose, socialiniuose ir ekonominiuose reikaluose, o iš antros pusės nuo jos piliečių patriotizmo bei uolumo.

Daugelį tautų dėl pirmojo pasaulinio karo pralaimėjimo apėmus nusivylimui, nelaimei susidarė palanki atmosfera užsimegzti ir augti antidemokratiniams ir totalistiniams sąjūdžiams. Ta blogybė ir jos ardanti įtaka pertraukė taikią politinės ir socialinės demokratijos raidą Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje bei jų kaimyniniuose kraštuose. Šiuo atžvilgiu 1926 m. Lietuvos demokratams turi tokios pat skaudžios reikšmės, kaip ir Lenkijos.

Taip pat dar kartą paaiškėjo — nepriklausomai nuo to, kas mūsų tautas skyrė pastaraisiais laikais po tiekos bendros istorijos metų—jog lemiamas veiksnys, kurį taip gerai apibrėžė Napoleonas, yra tai, kad tautų likimas pirmoj eilėj priklauso nuo jų geografinės padėties. Šį dėsnį vėl patvirtino 1939-41 m. įvykiai, dėl kurių pasitraukimas į laisvąjį pasaulį tapo tiek lenkams, tiek lietuviams vienintelė laisvo tautinio gyvenimo apsauga.

Tad draugiško bendradarbiavimo ryšiai, prasidėję Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungoje tarp lietuvių ir lenkų krikščionių demokratų, leidžia tikėtis tarpusavių gerų santykių ir mūsų tautoms išsilaisvinus. Mano draugai ir aš esame įsitikinę, jog mūsų tautos bus išlaisvintos tuo pačiu metu ir kad krikščionių demokratų atstovai vaidins didelį ir garbingą vaidmenį abiejų tautų politiniame ir socialiniame gyvenime.

Jūsų sąjūdžio istorijoj taip reikšmingos sukakties proga noriu pareikšti, jog visa širdimi tikiu, kad labai greitai ateis momentas, kada mūsų draugai lietuviai krikščionys demokratai atnaujins savo veiklą savo išlaisvintoje Tėvynėje.

KAROL POPIEL
Lenkų Krikščioniškosios Darbo Partijos pirmininkas

SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA
SLOVĖNŲ LIAUDIES PARTIJA

1954 m. balandžio 26 d.

Mielas Pone P. Vainauskai,

Nuoširdžiai dėkoju už malonų 1954 m. kovo 25 d. laišką, kuriuo Jūs ir mūsų bendras draugas Dr. V. Viliamas painformavot mane apie šiais metais lietuvių krikščionių demokratų švenčiamas reikšmingas sukaktis.

Mes, slovėnai krikščionys demokratai, su pasigėrėjimu sekėme krikščionių demokratų sąjūdžio darbus bei pastangas Lietuvoje, jo kovą dėl lietuvių tautos laisvės ir nepriklausomybės, Jūsų pergalę po pirmojo karo ir Jūsų pavyzdingą kūrybą Lietuvos Respublikoje ekonominių, kultūrinių, socialinių ir politinių institucijų. Mes taip pat sekėme, kaip didelė dalis lietuvių tautos tapo kankiniais, kraštą okupavus ir Lietuvai tapus sovietinio imperializmo bei komunistinės tiranijos auka.

Antrojo pasaulinio karo laikotarpy lietuviai ir slovėnai krikščionys demokratai tapo kovos draugai tikra to žodžio prasme. Mūsų abi tautos yra pavergtos tos pačios totalistinio komunizmo policinės valstybės ir abi kovoja už laisvę.

Lietuvių rezistencija prieš svetimųjų valdymą ir priespaudą, lietuvių nepaliaujama kova dėl nepriklausomybės ir demokratijos, laisvų lietuvių pasiaukojantis bendradarbiavimas tarptautinėse organizacijose sudaro pasigėrėtiną Lietuvos įnašą dabartinėje pasaulinio masto kovoje prieš piktąją Kremliaus agresiją ir už laisvę bei taiką visoms tautoms.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija yra vadovaujanti jėga Lietuvos laisvinimo sąjūdy, o taip pat ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijoj.

Lai Dievas Jus laimina ir suteikia lietuvių krikščionių demokratų sąjūdžiui pasisekimą ir laimėjimą.

Labai nuoširdžiai Jūsų

Dr. MIHA KREK
Slovėnų Krikščionių Demokratų Liaudies Partijos pirmininkas, buvęs Jugoslavijos vyriausybės vicepremjeras.

XIV

MAGYAR KERSZTENY NEPMOZGALOM
VENGRŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ LIAUDIES SĄJŪDIS

Vengrų Krikščionių Demokratų Liaudies Sąjūdžio vardu ir ypačiai jo pirmininko Msgr. Joseph Kozi Horvat, išvykusio šiuo tarpu į Europą, turiu garbės perduoti Lietuviams Krikščionims Demokratams, švenčiantiems savo penkiasdešimt metų sukaktį, geriausius linkėjimus ir brolišku sveikinimus.

Ši sukaktis mums, Vengrijos krikščionims demokratams, teikia malonią progą pareikšti Jums mūsų didelį įvertinimą Jūsų garbingų žygių praeityje, lygiai kaip ir dabartinėje kovoje, kurioje lietuviai krikščionys demokratai yra narsūs kovotojai už bendrąjį reikalą — už mūsų pavergtų tautų išlaisvinimą ir mūsų tėvynių atstatymą demokratijos, tarptautinio teisingumo ir krikščioniškosios moralės pagrindais.

Mes, egzilai Vengrijos krikščionys demokratai, esame patenkinti, radę mūsų broliuose lietuviuose nenuilstančius darbuotojus, ištikimus sąjungininkus ir nepalaužiamos dvasios kovotojus šioje bendroje kovoje. Šia nepaprasta proga mes pareiškiame Jums mūsų nesvyruojantį solidarumą ir nepakeičiamą apsisprendimą tęsti mūsų kovą ranka į ranką su Jumis, kol taip sunkiai kenčiančioms komunistinėj tirani-joj mūsų tautoms bus sugrąžinta laisvo apsisprendimo teisė.

Telaimina Dievas Jus ir teduoda Jums išmanymo, jėgos ir ištvermės, reikalingų mūsų bendrai kovai privesti ligi pergalės. Jūsų šventa kova yra ir mūsų kova taip pat, ir Jūs galite pasitikėti, kad Jūsų broliai vengrai joje niekad Jums neatsakys savo paramos.

Dr. LASZLO VARGA
Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos Vykd. Komiteto vicepirmininkas, 1947-48 m. Vengrijos parlamento narys.

Dr. THOMAS B. APPLEYARD URDAPILLETA

Presidente de la Seccion Especializada de Profesionales y Trabajadores de Accion Catolica del Paraguay

Paragvajaus Katalikų Akcijos Profesionalų ir Darbininkų Sekcijos pirmininkas

Asuncion, 1954 m. balandžio 3 d.

Su dideliu pasitenkinimu gavau Jūsų kovo 26 d. laišką, už kurį nuoširdžiai dėkoju.

Įvairios New Yorke susitelkusios lietuvių bendruomenės iškilmės, ypač Krikščionių Demokratų narių, draugų ir simpatikų, yra reikšmingi dabarties įvykiai. Ypatingai dėlto, kad jie susiorganizavo sunkiose tremties sąlygose. Kančia dėl komunistų vergijoj kenčiančios Jūsų tėvynės ir šios sukakties minėjimas toli nuo savo gimtosios šalies teikia jai išskirtinės reikšmės.

Krikščionių demokratų sąjūdis, kuris nuo Lietuvos nepriklausomybės pradžios taip sekmingai formavo Jūsų krašto socialines ir politines idėjas, yra pavyzdys panašiems sąjūdžiams visame pasaulyje. Buvo ir yra žinomas jo atsparumas ir jo narių didvyriškas ryžtas laikytis savo idealų net sunkiausiose ir painiausiose istorinėse aplinkybėse, kenčiant nuo diktatūrinio režimo, paneigiančio pagrindines žmogaus laisves.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos pavyzdys ypač reikšmingas jaunoms šalims, kaip mūsoji, kurioje ačiū Dievui mums dar neteko patirti tų baisenybių bei kančių, kurias pergyveno mūsų idėjos broliai Europoje. Kaip tik dėlto mes nuoširdžiai jungiamės į Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos, nors skaudų, bet pilną vilties taip reikšmingos sukakties minėjimą.

Aš dėkoju Centro Komiteto nariams, kurie sudarė progos prabilti į Jus lotynų amerikiečiui, kuris gyvena tais pačiais idealais, kaip ir Jūsų Sąjunga, bei šiuo laišku ir man pačiam įsijungti į šventę, į kurią jungiasi visi L. K. D. Sąjungos nariai. Aš linkiu, kad artimiausioj ateity Jūs savo iškilmes galėtumėt švęsti su visu joms deramu iškilmingumu Vilniuje — didvyriškos ir kenčiančios lietuvių tautos sostinėje.

THOMAS B. APPLEYARD

XVI

VENECUELOS KRIKŠČIONIŲ SOCIALINĖ PARTIJA "COPEI"

Caracas, 1954 m. balandžio 6 d.

Prof. Dr. Rafael Caldera
generalinis sekretorius

Aš buvau tikrai laimingas, gavęs Jūsų 1954 m. kovo 26 d. laišką. Esu nuomonės, jog sukaktis, kurią ruošiatės minėti, yra neabejotinai graži proga sustiprinti Jūsų tikėjimą, kuris yra tikėjimas viso pasaulio krikščionių demokratų, kad socialinio teisingumo ir demokratiniai idealai, įkvėpti Kristaus paskelbtų principų, triumfuos.

Su dideliu džiaugsmu ateinantį mėnesį aš pasiųsiu Jums prašytą savo žodį.

Naudojuosi proga Jus patikinti, jog visuomet esu pasiruošęs Jums patarnauti ir

giliai nuoširdžiai liekuosi Jūsų

RAFAEL CALDERA

MOVIMIENTO "FIDES"
"FIDES" SĄJŪDIS

Lima, 1954 m. balandžio 29 d.

Peru Krikščionys Demokratai jungiasi su narsiais Lietuvos Krikščionimis Demokratais jų kovos už laisvę ir nepriklausomybę naujos sukakties proga.

Broliai Kristuje

LUIS BEDOYA

JAVIER CORREA ELIAS
buv. Peru užsienių reikalų ministeris

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

Krikščioniškos Demokratijos turinio supratime ir skelbime mūsų tautai priklauso garbinga vieta.

Krikščioniškos Demokratijos dėsniai Lietuvoje propaguoti pradėti prieš šimtą metų. Prieš penkiasdešimt metų suformuluota pirmoji Lietuvos Krikščioniškos Demokratijos programa.

Tuo du faktu vertu dėmesio: Lietuva tada laisvės neturėjo; nė iš vienos ano meto laisvųjų valstybių lietuviai negalėjo pasimokyti Krikščioniškos Demokratijos nei supratimo, nei praktiško pritaikymo. Ano meto lietuviai katalikai, siekdami laisvės, nekopijavo iš svetimųjų, kaip reiktų tvarkytis laisvės pasiekus, o kūrė savus planus, grįsdami juos krikščioniškosios moralės reikalavimais. Kokia kilni ana praeities pamoka!

Giliau žvelgiant į žmonijos svarbiuosius reikalus, kiekvienam yra aišku, kokios reikšmės turėtų visai žmonijai Krikščioniškos Demokratijos dėsnių pritaikymas valstybių santvarkoje ir visuomeninių klausimų sprendime. Mūsų brangioji kad ir nedidelė Lietuva yra gyvas pavyzdys, kaip gerai gali susitvarkyti valstybė, kaip greitai gali atsigauti ir pakilti tauta, įvairias savo valstybės gyvenimo sritis pagrįsdama Krikščioniškosios Demokratijos dėsniais.

Esame liudininkai, kaip toli yra šiandieninis pasaulis nuo pakankamo Krikščioniškos Demokratijos dėsnių supratimo ir įvertinimo. O visgi nemaža žmonijai viltis iš to, kad tautose, lig šiol vadovaujančiose žmonijos kultūrai, Krikščioniškoji Demokratija vis plačiau pažįstama ir įvertinama.

Reikia laikyti dideliu nuopelnu lietuvių katalikų dabartines pastangas, kurie, ir svetur būdami, rūpinasi Krikščioniškos Demokratijos turinį patys geriau pažinti, jo pažinimą skleisti lietuvių tarpe, kurie stengiasi įsijungti į bendrą šeimą su kitų kraštų Krikščioniškos Demokratijos darbuotojais. Tepalaimina Dievas jų pastangas, kad jos mūsų tautai suteiktų kuodaugiausia šviesos, atneštų kuodaugiausia gero.

† *Vysk. V. BRIZGYS*

Roma, 1954 m. balandžio mėn. 29 d.

Didžiai Gerbiamam
Ponui Pranui Vainauskui,
Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos
Centro Komiteto Pirmininkui
138-27 Lloyd Rd., Jamaica 4, N. Y.

Didžiai Gerbiamas Pone Pirmininke,

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungai švenčiant net trigubą jubiliejų, jaučiu malonią pareigą Jūsų Sąjungą tikrai nuoširdžiai pasveikinti ir palinkėti gausios Aukščiausiojo palaimos jos nariams bei jų darbams.

Lietuvos Krikščionys Demokratai savo pasiaukojimu bei kruopščiu darbu aukso raidėmis įsirašė į Lietuvos istoriją. Ir Lietuvos valstybės atstatymas ir krikščioniškos valstybinės minties įgyvendinimas lietuvių tautoje yra didele dalimi jų nuopelnas. Tai nebus užmiršta niekuomet.

Lietuvos Krikščionims Demokratams dar dideli darbai stovi prieš akis. Juk Lietuva ir vėl vergauja. Ir vėl reikia ją iš priešo išvaduoti ir atkurti jos valstybinį gyvenimą Kristaus mokslo šviesoje, nes tik krikščioniškoje santvarkoje Lietuva atras kelią į šviesesnį rytojų. Tam pasiekti vieno žmogaus gyvenimo ir darbo neužtenka, bet reikia suburtų jėgų, reikia sujungtų rankų.

Lietuviai Krikščionys Demokratai jau turi nemaža patirties, kaip dirbti krikščioniškai valstybinį darbą. Belieka jiems palinkėti, kad jį dirbtų su dar didesniu ryžtingumu bei pasiaukojimu ir kad jų gretos nuolat stiprėtų ir augtų.

† VINCENTAS PADOLSKIS
Vilkaviškio Vyskupas Koadjutorius

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungai
138-27 Lloyd Road, Jamaica 4, N. Y.

1954 m. balandžio mėn. 27 d.

Gerbiamieji,

Kiekvienam Amerikos lietuviui katalikui yra malonu sveikinti Lietuvos Krikščionis Demokratus penkiasdešimt metų sukakties proga. Krikščionys Demokratai kaip katalikų partija jau penkiasdešimt metų atgal ruošėsi tautos ne-

priklausomam gyvenimui, planavo ir rašė katalikiškos tautos valstybinę santvarką. Nuo pirmųjų dienų nepriklausomai valstybei ieškojo kelių ir būdų ekonomiškai ir sociališkai kilti. Kaip svarbiausioji grupė ji nešė didžiausią atsakomybę prieš tautą. Ji pirmuosius valstybinius pagrindus nutiesė. Jos dėka valstybė vystėsi toliau progresuodama.

Mes, Amerikos lietuviai, sekėme Lietuvos valstybės gyvenimą ir jos iškilimą tautų šeimoje. Mums, katalikams, visada rūpėjo tikėjimo laisvė ir Bažnyčios nesuvaržytas veikimas. Todėl didžiavomės amerikiečių dalyvavimu Lietuvos gyvenime, kaip vysk. P. Būčio, Leonardo Šimučio, Juliaus Kaupo, Dr. K. Pakšto, prof. F. Kemėšio ir kitų, kurie aktyngai jungėsi į Krikščionių Demokratų partijos veiklą.

Dabar gyvename ateičiai bei laukiame atgimstančios nepriklausomos Lietuvos, ir mes linkime, kad krikščionys demokratai pasiruoštų planingam tautos atstatymui ir laisvam organizuotam gyvenimui, kaip yra pramatęs Pop. Leonas XIII savo enciklikoje Graves de communi.

Linkiu suvažiavimui drausmės ir susiklausymo. Te Dievas įkvepia ir laimina Jūsų darbus. Tauta laukia didelių darbų. Drąsiai pirmyn, nes šaukia Šventoji Lietuva, šventųjų kraujas ir nekaltos aukos.

Jūsų Kristuje

Prel. JONAS BALKŪNAS

V. Jėzaus Atsimainymo Lietuvių Parapija
Maspeth, L. I., N. Y.

Lugano, 1954 m. balandžio 26 d.

D. Gerbiamam L. K. D. Sąjungos
Centro Komiteto Pirmininkui,
New Yorke

Aukštai Gerbiamas P. Pirmininke,

Iš gautojo Jūsų malonaus pranešimo žinau, kad gegužės gale įvyksta New Yorke Jubilėjinė Konferencija stambesniems Lietuvos laisvinimo įvykiams pažymėti ir sustiprinti laisvinimo veiklą ateityje.

Džiaugiuos, galėdamas ta proga reikšti Konferencijai savo geriausius linkėjimus, kad Dievas laimintų Konferencijos darbus, sumanymus, pastangas.

XX

Manyčiau, kad Konferencijos proga priderėtų pažymėti ypatingai didelę L. Kr. D. Susivienijimo Programos projekto reikšmę mūsų tautos atgimimo procese.

Su tikra pagarba

Kun. KAZIMIERAS ŠAULYS

DARYKIM GERA VISIEMS

Gal. 6, 10

Marijos Metų Kančios savaitė. Vakar buvo Sopulingosios Motinos šventė, rytoj Verbų sekmadienis. Tik už savaitės PRISIKĖLIMAS.

Tokiame liūdname laikotarpyje pasiekė mane Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos prašymas ką nors duoti Tėvynės Sarge nun prikryžiuotos Lietuvos laisvinimo kovoms. Ką gi duoti? Medžiaginių ginklų neturiu, pagaliau ir jų vertė sumažėjo. Verčiau atiduoti galingą tiesos spindulėlį, kuris nesikryžiuoja su iš Teisybės Saulės trykštančiais spinduliais, "kad vestų mūsų kojas į ramybės kelią" (Luk. 1. 79). Geriausią pavyzdį duoda pats Kristus: Jis perėjo gerą darydamas ir pagaliau paaukojo savo gyvybę žmonijos gerovei.

Kaip kiekvienas Kristaus sekėjas, taip ir visa krikščioniškoji demokratija remiasi dieviškojo Apreiškimo dėsniais. Jų svarbiausias yra meilės dėsnis, nes Dievo ir artimo meile remiasi visas Įstatymas ir Pranašai.

Artimo meilė verčia mus aukotis nelaimingųjų išlaisvinimui. Prisiminkime knygnešių, Lietuvos kaimo mokyklų, Nepriklausomybės kovotojų aukas. Jungtinėse Amerikos Valstybėse gyvenantieji imkime pavyzdį iš čia įsikūrusių kolonistų, vadinamų piligrimų. Jie suprato, kad žmogus turi teisę į laisvę, ir tikėjo, kad erkšiečiuotus kelius skinantis, pats Dievas jiems vadovaus. Jie septyneris metus kovojo už Amerikos laisvę bei laimingesnį rytojų ir ištvėrė vieningoje kovoje iki visiškos pergalės. Kovodami paruošė kraštui Nepriklausomybės Deklaraciją — pavyzdingąją Konstituciją. Linkolnas savo garsiojoje Gettynsburgo kalboje drąsiai galėjo pasakyti, kad tauta, savo laisvės gyvenimui gimstanti Dievuje ir iš pačių žmonių kurianti valdžią žmonėms tarnauti, nepranyks iš žemės paviršiaus.

Piligrimai, kaip ir mes, į Ameriką atsivežė laisvės meilę ir ryžtingumą. Kaip jų, taip ir mūsų visų turėtų būti nepa-

laužiamas pasiryžimas išlaisvinti kraštą. O kai pulkai kolonistų savanorių aukojosi už gyvybę, laisvę ir laimės siekimą, jiems pagalbon ėjo kitataučiai: Lafayettai, Rochambeauai, Steubenai, Kosciuškos . . .

Kaip būtų džiugu ir garbinga, jei Marijos Žemėje išaugusi Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga Marijos Metais suburtų visus katalikus Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimui. Kareivių legionas, vadovaujamas inteligentų kadro, kovojąs prieš komunizmą ir statąs valstybinius pagrindus, džiugintų mūsų žilagalvę Lietuvą ir įgalintų jos piliečius laisvai siekti gyvenimo pilnybės.

Šie ir yra mano troškimai ir linkėjimai L. K. D. Sąjungai ir Tėvynės Sargui.

Prel. P. M. JURAS

Šv. Pranciškaus Lietuvių parapija
Lawrence, Mass.

Bazelyje, 1954 m. balandžio 5 d.

Brangūs Prieteliai,

Linkiu Jums daug pasisekimo ir ištvermės, dirbant bendram tikslui. Daug linkėjimų ir sveikinimų taip pat visiems vienminčiams, kurių idėjas stengiamės čia, senoje ir išvargintoje Europoje, įgyvendinti.

Ištikimas Jums

JUOZAS ERETAS

L. K. D. PARTIJOS GARBĖS NARIO K. J. KRUŠINSKO ŽODIS

Man džiugu sveikinti Lietuvių Krikščionių Demokratų Partiją 50 metų sukakties proga. Aš didžiuojuosi jos nuveiktais nepriklausomoje Lietuvoje darbais, ypačiai sekmingai pravesta žemės ūkio reforma.

Linkiu Krikščionių Demokratų vadams sekmės Jų darbuotėje ir ilgiausių metų.

KAZYS J. KRUŠINSKAS
19-to šimtmečio Di-Pi.

Woodhaven, N. Y., USA

1954 m. balandžio 27 d.

Džiaugiamės ir didžiuojamės, turėdami progą pasveikinti Krikščionis Demokratus, švenčiančius trigubą jubilėjų.

Lietuvos krikščionys demokratai susiorganizavo tuo metu, kada krikščioniškosios demokratijos idėja Europoje ir pasaulyje dar nebuvo plačiai prigijusi nei suklestėjusi politinio gyvenimo lauke. Lietuviai pasireiškė tarp pirmųjų pionierių šios idėjos įgyvendinime. Lietuvos krikščionys demokratai susiorganizavo tuo metu, kada kraštas buvo pavergtas, kada buvo atimta bet kokia organizuoto veikimo laisvė. Jie susiorganizavo siekti Lietuvos išlaisvinimo ir ją atstatyti krikščionišką, atsveriant tuo metu smarkiai augusias marksistines pajėgas. Lietuvos krikščionys demokratai savo užsibrėžtus tikslus, nugalėdami didžiausius sunkumus, pasiekė. Niekas šiandien negali nuginčyti, kad Lietuvos valstybės atstatyme ir ant respublikinių pagrindų valstybinio gyvenimo pastatyme bei įtvirtinime krikščionys demokratai suvaidino lemiamą vaidmenį. Žemės reformos pravedimas, įgyvendinant socialinį teisingumą ir apsaugojant tuo būdu kraštą tiek nuo komunizmo, tiek taip pat nuo lenkiškojo pavojaus, yra vienas neužmirštamas Lietuvos krikščionių demokratų nuopelnas ir laimėjimas. Štai, kodėl lietuviai katalikai su džiaugsmu ir pasididžiavimu gali ir privalo švęsti krikščionių demokratų trigubą jubilėjų.

Džiaugiantis ir didžiuojantis praeitimi, tenka linkėti, kad ateitis būtų nemažiau garbinga ir nemažiau naši laimėjimais.

Krikščionys demokratai ir dabar turi būti pionieriai Lietuvos išlaisvinimo darbe. Čia jie turi pasireikšti kaip tikri demokratai, toleruodami kitaip manančius ir nuoširdžiai bendradarbiaudami su jais, kiek tai yra imanoma ir suderinama su siekiamais tikslais. Čia jie privalo rodytis ir būti tikri krikščionys, kurie turi pareigą rūpintis, kad valstybinis gyvenimas būtų grindžiamas krikščioniškais pagrindais. Jie neturi slėpti šių savo siekimų nė nuo vieno. Jie privalo viešai ir atvirai pasakyti, kad jie siekia būsimą Lietuvos valstybės gyvenimą padaryti krikščionišką. Šis siekimas nieku būdu nereiškia kam nors savo valią primesti ar ką nors pavergti. Krikščioniški dėsniai, įgyvendinti valstybės gyvenime, visiems neša palaimą, visus siekia išlaisvinti iš neteisingumo ir apsaugoti nuo piktnaudojimo.

Krikščionys demokratai, žvelgdami į ateitį, turi atsiminti, kad jų laukia dideli uždaviniai ir kad šių uždavinių įvykdymas reikalauja geros organizacijos, tarpusavės vienybės,

didelių asmenybių, nenuilstamos veiklos. Todėl savo linkėjimus šitaip norėčiau konkrečiai išreikšti:

Nepailskite! Gaivinkitės, vis įtraukdami naujų jėgų! Ugdykite asmenybes! Kelkite ir ginkite gerą vardą savo žmonių, venkite bet kokios tarpusavės denigracijos, kuri kyla iš pavydo ir asmeniškų ambicijų. Gerbkite autoritetą ir mokėkite jam pasivesti, turėdami prieš akis tik siekiamą idealą, bet ne interesą, kad tuo būdu galėtumėt išlaikyti pilną vienybę. Organizuokitės ir rikiuokitės, nes tik organizuotomis jėgomis galėsite pasiekti laimėjimų. Organizuokitės, tiek brėsdami idėjose, tiek išorinės veiklos disciplinoje. Įsąmonininkite visus, o ypač jaunimą, kaip tai pakartotinai yra nurodęs Popiežius Pijus XII, kad dalyvavimas politinėje veikloje katalikams dabartinėse sąlygose yra šventa pareiga.

Telaimina Jus ir Jūsų darbus Visagalis Dievas.

Kun. L. TULABA

Šv. Kazimiero Lietuvių Kolegija,
Via Casal Monferrato, 20, Roma

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA LIETUVOJE

PASIKALBĖJIMAS SU ILGAMEČIU LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS PIRMININKU PREL. M. KRUPAVIČIUM, ŠIUO METU VADOVAUJANČIU VYRIAUSIAM LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETUI IR ŠIAIS METAIS MININČIU 40 METŲ KUNIGYSTĖS IR 50 METŲ SPAUDOS DARBO SUKAKTIS, O ATEINANČIAIS METAIS MINĖSIANČIU 70 METŲ AMŽIAUS SUKAKTĮ.

Šimto metų sukakties nuo krikščioniškai demokratinių idėjų pasireiškimo Lietuvoje ir penkiasdešimties nuo pirmosios lietuvių krikščionių demokratų programos paskelbimo proga "Tėvynės Sargo" redakcija kreipėsi į prel. M. Krupavičių, ilgus metus vadovavusį ir tebevadovaujantį lietuviams krikščionims demokratams, pateikdama jam eilę klausimų, liečiančių krikščioniškosios demokratijos praeitį Lietuvoje ir dabartinius lietuvių krikščionių demokratų uždavinius. Į klausimus Prelatas mielai atsakė, pateikdamas daug vertingų duomenų iš lietuvių krikščionių demokratų praeities veiklos ir įsidėmėtinų minčių dabarties bei ateities reikalais. Tuos prel. M. Krupavičiaus prisiminimus ir jo iškeltas mintis čia pateikiame mūsų skiatytojams. Pirmasis klausimas buvo:

—Kurios Lietuvos gyvenimo aplinkybės, naujos idėjos ir kurie žmonės davė pradžią krikščionių demokratų sąjūdžiui Lietuvoje?

Kai Europoje ir kituose žemynuose krikščioniškoji demokratija jau buvo gerokai įsibėgėjus ir šaknis suleidus, Lietuva visas savo pajėgas buvo sutelkus savo tautinei gyvybei nuo sunaikinimo apginti. Caro laikų okupacija, palyginus su raudonų carų-bolševikų okupacija, buvo didelis skaudulys ir tautai kietas pažangos ir gyvenimo stabdis, bet dar gyvent ir kovot už savo teises galimybės buvo. Tačiau tarp tų dviejų oku-

pacijų yra ir panašumo. Ir baltieji ir raudonieji carai siekė — sunaikint lietuvių tautą su jos kultūra ir jos katalikų tikėjimą. Juodu skiriasi tik metodais. Baltieji carai taip pat užgrobtuosius kraštus laikė už tam tikros geležinės uždangos. Lietuvių jaunimui labai buvo sunkinama vykti į užsienius studijuoti. Vyskupams buvo apsunkintas susisiekimas su Šventuoju Sostu. Spaudai buvo įvesta griežtas koštuvas — cenzūra ir t. t. Bijota iš ten prasiveržimo naujų vėjų—idėjų, kurios galėtų nuverst esamą santvarką, revoliucintų lietuvių inteligentija ir per ją liaudį. Demokratybė nekalčiausioj formoj režimui buvo baubas. Bet geležinė carų uždanga buvo suskylijus. Pro jos plyšius prasiskverbdavo ne tik naujų idėjų dvelkimas, bet ir knygos su laikraščiais ir net žmonės. Ir visa eilė žmonių baigdavo aukštuosius mokslus užsienio universitetuose. Jie tų pavojingų idėjų ir vėjų ir parveždavo—ir kairiųjų ir dešiniųjų, ir katalikiškų ir antikatalikiškų. Tai tiesoginis kelias. Jų gaudavom ir pigesniu keliu—per rusus ir lenkus, kuriems nemaloni buvo caro našta. Universitetai buvo tų idėjų židiniai. Tik anų laikų rusų universitetai buvo materialistinio radikalizmo įtakoj. Ta srovė iš ten skverbėsi ir į Lietuvą. Todėl ir jaunimas, išėjes ten mokslus, nuodino katalikiškus žmonių nusiteikimus. Katalikas pasaulietis inteligentas buvo retenybė. Jų mums davė užsieniai. Nebeužtvenksi upės bėgimo. Tais keliais krikščioniškoji demokratija, kaip ji dabar suprantama, buvo ir Lietuvą pasiekusi. Leono XIII garsiosios enciklikos—Rerum novarum ir Graves de communi, paskelbtos per viso pasaulio bažnyčias, buvo plačiai, kai kur net triukšmingai, buvo diskutuojama spaudoj ir susirinkimuose. Mes anais laikais laisvos spaudos neturėjome Lietuvoje. Jei turėjome draudžiamąją, tai ten taip pat ji tiesioginiai dėl žinomų priežasčių nebuvo liečiama, bent man taip atrodo, nes, kiek ją esu vartęs, neradau jokių pėdsakų. Bažnyčiose taip pat atbalsių ar visai nebūta, ar labai paviršiais tik perslysta pro klausimą. Bet tie dalykai buvo liečiami lenkų spaudoj ir lenkų sakyklose. O daug ano meto pasauliečių inteligentų ir kunigų tą spaudą sekė. Antra—daug lietuvių kunigų dirbo įvairiose Lenkijos vyskupystėse. Jie atnešė tas naujienas ir Lietuvai. Štai aplinkybės ir keliai, kuriais krikščioniškai demokratiškoji idėja pasiekė ir anų laikų Lietuvą, kurioje viešpatavo žiema ir kuriai nei žodžio nei rašto neleido, suspaudęs sparnais, dvigalvis rusų erelis, kuriam atsidėję talkino baltasis lenkų ir juodasis vokiečių arai.

Lietuvių tautai rusų milžinas nėrė ant kaklo kilpą. Jai grėsė mirtis, bet ji spyrėsi kiek galėdama, stodama į kovą su rusišku Galiotu. Lietuva Rusijos akivaizdoje būdama tik mažas ir nepritytęs Dovydas, žinojo, kad tokiai kovai laimėti

PREL. MYKOLAS KRUPAVIČIUS,
Lietuvių Krikščionių Demokratų ilgametis pirmininkas
ir jų idėjų įkūnytojas

maža dovydiškos laidyklės ir akmenuko. Tokia kova reikalavo moderniškiausio ginklo — ir net ne vieno, bet įvairiausios rūšies. Jų tarpe turėjo būti svarbioj vietoj i d ė j a ir o r g a n i z a c i j a. Tai mes gerai suprantame šiandien; ne mažiau tai suprato ir anų laikų tautos vadai. Kad organizacija turėtų reikšmės toj kovoj, reikėjo patraukti į ją ir ano meto liaudį. Geriausias būdas jai patraukti buvo demokratybė su socialinėmis reformomis ir kitais jos reikalavimais, antra-krikščionybė, kuri demokratybei teikė efektyvumo ir anų laikų katalikiškai visuomenei buvo brangiausia ir suprantamiausia, ir trečia pagaliau—tautybė, dėl kurių ir buvo vedama su rusų ta žūtbūtinė kova. Štai tie akstinai, kurie tautos vadus stūmė į krikščioniškai demokratišką sąjūdį. Tie akstinai kilo iš mūsų pačių vidaus gyvenimo reikalų, ne iš išorės. Bet tos pastarosios nebuvo be įtakos. Krikščioniškoji demokratija buvo ir pagal pačių anų laikų vadų žodžius sekmingasis įrankis tautai reikalingiems tikslams pasiekti.

Pirmosios rašytos Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos programos autoriai—Būčys, Jakštas-Dambrauskas ir Maironis-Mačiulis — savo programos įvade taip rašo apie organizuotos krikščioniškosios demokratijos reikalingumą: "Jei mes lauktumėm kol ji (rusų valdžia M. K.) mūsų reikalavimus išpildys, tai vargai tuo tarpu mus spaustų ir daugelis žmonių mirtų geresnių dienų neregėję. Dėl to dirbsime ir mes patys." Tai buvo pasakyta pirmąją programą leidžiant į pasaulį.

Kun. J. Tumas, steigdamas Vadaktų krikščionių demokratų kuopą, 1905 m. gruodžio 7 d. protokole taip užrašo: "Aiškiai išvydę, kaip stingame gero supratimo tikrojo dabartinio mūsų padėjimo, kaip dar stingame vienybės ir dvasios tvirtumo, reikalingo pabaigtinam iškovojimui Lietuvos savyvaldos ir kitų pažymėtųjų politiškų ir tautiškų tiesų, mes susitarėme jungties į angštą kuopą . . ."

Batakių dekanato kunigų suvažiavimas 1906 metais savo vyskupui Mečislovui Leonardui Paliulioniui taip rašo: "Visiems mums susirinkusiems aišku buvo, kad šiuose laikuose, kada kaip Rusijoj, taip ir Lietuvoj, susidaro tiek visokių politikos partijų, norinčių dalyvauti ir turėti įtakos būsimajam Valstijos Seimui, ir mes katalikai lietuviai pasilikti jųjų užpakalyje negalime. Būtinai reikia sudaryti savąją tvirtą organizaciją, į kurią prigulėdami, galėtumėm apginti savo tikėjimo ir tautos reikalus. Reikia mums sudaryti "Lietuvių Krikščionių Demokratų partiją," kuri eidama išvien su kitu tautų katalikiškomis organizacijomis juoba galėtų pasiekti savo tikslą. Bet negalima organizuotis, nesudarius pirma "centralinio komiteto", kurio nurodymu galėtų susidaryti vietų komitetai."

Iš ankstyvesnių krikščioniškai demokratiškosios idėjos skelbėjų dar daugiau tokios argumentacijos galima būtų parinkti, bet. dėja, neturiu reikiamos literatūros toms citatoms parinkti.

Kurie žmonės davė krikščioniškajai demokratijai pradžią? Pasakyt, kad tokių buvo legionas, per drąsu, bet neperdėjus galima pasakyti, kad tų žmonių skaičius yra tikrai pasigėrėtinas.

Krikščioniškoji demokratija, kaip ir kiekviena idėja, išgyveno kelis vystymosi periodus. Jei Jums rūpi kr. demokratiškojo sąjūdžio pradžia, tai turite omenyje, manau, potencialųjį periodą. Išvengti nesusipratimams pažymėsiu, kad potencialiuoju periodu suprantu tą jos idėjos vystymosi stadiją, kai krikščionio demokrato vardas visai nebuvo vartojamas, bet buvo dirbama krikščioniškai demokratiška kryptimi, kai buvo dar tik sėjama krikščioniškosios demokratijos sėkla, ir net tada, kai krikščioniškai demokratiškoji veikla jau buvo pradėta organizuoti, kad ir kitais vardais, bet kr. demokratiško turinio, kaip tai buvo vysk. Valančiaus laikais jam vadovaujant. Tas periodas tęsėsi ligi 1905 metų kun. Tumo, Vyšniausko ir kitų veiklos pradžios.

Iš to potencialaus kr. demokratijos periodo galima pažymėti tokius vyrus, kaip kun. Strazdas-Strazdelis (1763-1833), vyskupas A. Baranauskas — (1835-1902), kun. Ant. Vienažindis (1842-1892), Dionyzas Poška, miręs 1836 m., Simanas Daukantas (1793-1864), vysk. Valančius (1801-1875) ir visa eilė kitų į istoriją patekusių vyrų. Bet apie juos žinome tik mes lietuviai. Jei jie būtų bet kurios Vakarų Europos tautos žmonės, už savo nuopelnus jie būtų žinomi viso pasaulio, kaip žinomi to masto prancūzų, belgų ar vokiečių darbuotojai.

—Kurie krikščioniškosios demokratijos vystymosi periodai pažymėtini ir žinotini ligi 1905 metų, kurie davė pagrindą šiųmetinėms sukaktims švęsti?

1954 metai Lietuvos krikščioniškajai demokratijai brangūs tuo, kad jie atneša tris labai reikšmingas ne tik patiems krikščionims demokratams, bet ir visai lietuvių tautai sukaktis — 100 metų sukaktį nuo krikščioniškosios demokratijos potencialinio periodo organizavimo pradžios, 64 metų sukaktį nuo krikščioniškosios demokratijos pirmo laikraščio — 'Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgos" pasirodymo ir 50 metų nuo pirmos rašytosios krikščionių demokratų programos atsiradimo.

Kada krikščioniškosios demokratijos idėja yra pasireiškusi Lietuvoje, kaip esu pirmiau pažymėjęs, sunku tiksliai nustatyti. Toks jau visų idėjų likimas, kaip ir tautų. Kiekviena

tauta dar ligi šiol sprendžia klausimą, kur ir kada ji pasirodė ir kaip atsirado. Tos pradžios miglose skęsta ir reik manyt, kad tų miglų nieks neįstengs išblaškyt. Tokiais atvejais reikalinga vadovautis prielaidomis. Taigi ir aš prileidžiu, kad ta pradžia sutampa su mūsų tautinio atbudimo pradžia. Vienas pirmųjų tų krikščioniškosios demokratijos idėjos skelbėjų buvo kun. Antanas Strazdas-Strazdelis, gimęs 1763 m., Simanas Daukantas, gimęs 1793 m., ir kiti.

Šie pirmieji krikščioniškosios demokratijos skelbėjai nebuvo tikrieji nei sąmoningi krikščionys demokratai. Jie neturėjo nei jokių programų, nei organizacijos, nei suvažiavimų, nei metodų, nei taktikų. Jų programa buvo žmonių dienos rūpesčiai ir reikalai. Metodus ir taktiką jiems diktavo tautiškoji širdis ir protas. Darbo akstinas buvo—tėvynės ir tautos — "žmonelių vargdienėlių" meilė. Jų tikslas buvo — padaryti lietuvį, kuris "procavoja, prakaituoja per visą amželį" sąmoningu žmogum ir tautiečiu, kad pažintų savo vargus, daromas jam neteisybes, savo socialinę padėtį ir savo žmogiškąsias teises, kad pajustų reikalą kovoti už jas, kad pažintų savo engėją ir priešą—rusą, lenką, dvarininką ir kitus. Tie pirmieji krikščioniškosios demokratijos skelbėjai ir patys buvo kovotojai už tuos pačius idealus. Tiesa, jie kovojo tik žodžiu. Bet jų žodis buvo pavojingesnis ir už ginklą, nes jis ėjo iš jų jautrios ir mylinčios širdies ir tą žodį geriausia suprato tas, kuriam jis buvo sakomas — lietuvis baudžiauninkas. Tie pirmieji krikščioniškosios demokratijos skelbėjai tam tikru atžvilgiu panašūs į Senojo Įstatymo pranašus, kurie tautą žadino, kėlė, valė, guodė, barė, baudė ir rengė į Pažadėtąją žemę.

Lietuvių tautos gyvenimui jų reikšmė yra labai didelė. Jie žmonių masei, kuri nežinojo net savo tautybės, kuriai tik "krajus" buvo žinomas, kuriai "viera" buvo brangi, bet ir tos ji nepažinojo, kuri net gintis nesugebėjo organizuotai nuo savo skriaudikų, pravėrė akis ir išmokė suprasti savo padėtį ir teises, tuo būdu pažadino lietuvius siekti geresnės ateities ir kovoti už šviesesnį ir geresnį rytojų. Jie, dr. Alseikos žodžiais tariant, pradėjo šviesti liaudį, išmokė ją skaityti, pradėjo tobulinti mūsų kalbą ir iš palaidos žmonių masės pradėjo tautą kurti.

Šitą krikščioniškosios demokratijos periodą galima pavadinti a p a š t a l a v i m o p e r i o d u. Jis parengė dirvą antram — l i a u d i e s r e f o r m a v i m o p e r i o d u i, kuris prasidėjo dar pirmojo metu. Antrasis periodas turėjo lyg du sparnu—evoliucijos ir revoliucijos. Pirmojo organizatorius ir vedėjas buvo Valančius, antrojo kunigai — Mackevičius, Čepavičius, Noreika ir kiti.

Savo didiesiems darbams vysk. Valančius pasirengė dar kunigu būdamas.

Jis pats kaimietis, "mužiko" vaikas. Anų laikų "mužiko" dalią patyrė praktikoj iš pat jaunystės. Išėjęs į kunigus, nepamiršo to, ką buvo išsinešęs iš savo tėvų pastogės. Nepamiršo, nes mylėjo ir savo žemaičių kalbą, ir Lietuvą, ir lietuvius ir visa, kas lietuviška. Būdamas kunigu, į visa tai akių neužmerkė. Studijavo, tyrė ir kūrė planus, kaip Lietuvą padaryti laimingą ir laisvą. Kad jis rengėsi didiesiems darbams kunigaudamas, matyti iš to, kad pakeltas į vyskupus tuoj ėmėsi savo planus realizuoti. Planai buvo dideli, ne vieno žmogaus amžiui ir ne vieno žmogaus rankoms. Darbininkų rado. Pagalbininkais tiko. Bet jų maža. Tie pagalbininkai turėjo būti visi kunigai. Jo teisingu manymu, kunigas ne tik bažnyčiai, bet ir visuomenei. Tam antram uždaviniui jie buvo neparengti. Tad pirmiausia stvėrėsi kunigus reformuot. Stiprino kunigų inteligentiškumą. Steigė jiems dekanatų knygynus, darė kvotimus, įvedė metines penkių dienų privalomas rekolekcijas. Kreipė ypatingo dėmesio į kunigus nepasiduodančius drausmei, tokios ar kitokios rūšies iškrypėlius. Čia jis gailestingumo neturėjo. O ranka buvo kieta, kaip plienas. Jo įspėjimai buvo trumpi, bet suprantami, dažniausia jo paties ranka rašyti: "Pasitaisyki, nes gausi į kailį. Vyskupas Motiejus". Pamėgink nesitaisyt. Ne tik į vienuolyną pasodins, bet ir iš sutono išvilks. Ir prisiaugino pagalbininkų. Kunigai buvo jo gvardija. Kur ėjo, ten nuėjo. Kunigų reforma pravesta.

Su savo pagalbininkais jis ėmėsi platesnio ir sunkesnio darbo—doros reformos ir liaudies "loumo" reformos. Tam reikalinga buvo žmonių kultūrinį lygį pakelti. Dėl to visu atsidėjimu susirūpino liaudies švietimu. Rusai buvo leidę steigti parapines mokyklas dar prieš Valančiaus pakėlimą į vyskupus, būtent — 1841 metais, Valančius gi pakeltas į vyskupus 1850 metais. Bet ligi jo nebuvo kam tą progą gerai išnaudoti. Valančius visu uolumu tą leidimą išnaudojo. Jis raštingųjų skaičių per pirmą dešimtmetį padvigubino, o kai kur, pav. Plungės parapijoj, kur klebonavo uolus valančininkas kun. Skrodskis, tą skaičių šešeriopai padidino—iš turėtų raštingųjų 1037 pakėlė ligi 6667. Tuo būdu Valančius išmokė Lietuvą skaityti ir melstis iš maldaknygių.

Dabar Valančius stvėrėsi kelti žmonių medžiaginę gerovę ir kartu dorovinę. Jis paskelbė mirtį girtuoklystei ir karčiamoms. Tam reikalinga buvo visuomenę suorganizuoti. Jis ją suorganizavo į blaivybės brolijas. Po nustojimo nepriklausomybės Valančius buvo p i r m a s v i s u o m e n ė s o r g a n i z a t o r i u s. Ta organizacija buvo tokia, kokia anais laikais

buvo galima. Mūsų akimis ji atrodo menka, kitiems gal net juokinga. Bet, jų padedamas, pasiekė tokių vaisių, kokių sunkiai pasiektų ir tobula XX amžiaus organizacija. Jis ne tik dorovingumą pakėlė, bet ir socialinio tikslo pasiekė. Net garsusis bedievis ir kunigų ėdikas Šliupas turėjo pripažinti, kad Valančius savo brolijomis prablaivino žmonių protus, sustiprino šeimyninį ryšį, įvedė į pastoges šeimyninės laimės, sumažino teismuose bylų skaičių, padėjo žmonėms geriau apsirengti ir sočiau bei sveikiau pavalgyti, jis ta reforma sudarė galimybės net vaikus leisti į mokslus. Lietuviai tai labai dideli laimėjimai. Janulaitis savo Valančiaus šių darbų įvertinimu eina dar toliau. Jis teigia, kad tai buvusi iš dalies ir politinė kova prieš bajorus ir kitus Lietuvos ir lietuvių priešus. Teigimas visai teisingas.

Darbo žmonėms daromos skriaudos, jų išnaudojimas ir varginimas Valančiui buvo sunkiai pakeliamas skaudulys. Jis paskelbė kovą visiems jų išnaudotojams ir tai kovai panaudojo visas tuo metu turimas priemones. Ne vieta čia šį teigimą pavyzdžiais iliustruoti. Valančius buvo tikras vargdienių tėvas ir gynėjas jų nuo skriaudikų.

Toks trumpai tariant buvo Valančius. Jis buvo tikras krikščionis demokratas. Jis savo socialinę veiklą grindė krikščionybe, tautybe ir demokratybe. Jo veiklos tikslas—darbo žmonių dorovinė ir medžiaginė gerovė. Jis padėjo pamatus šiųmetinei krikščioniškajai demokratijai. Kas Vakarų Europai buvo Ketteleris, tas Lietuvai buvo Valančius. Jis Lietuvos krikščioniškosios demokratijos pranokėjas, bet dar vis neišėjo iš krikščioniškosios demokratijos potencialinio periodo. Jo laikotarpis tęsė taip pat ir apaštalavimo periodą. Bet kadangi pats Valančius su savo bendradarbiais nesitenkino tik idėją skelbę, bet ėmėsi jau konkrečių priemonių tai idėjai realizuoti, iš teorijos, pasuko į praktikos kelius, pradėjo gyvenimą reformuoti net organizuotai, tad jį reikalinga laikyti antro periodo pradininku. **Jis pradėjo—liaudies reformų periodą.**

Dabar klausimas, kada jis prasidėjo—ar nuo tos dienos, kai Valančius užėmė Varnių-Žemaičių vyskupijos sostą, t. y. nuo 1850 metų, ar jo darbams įsibėgėjus, vadinasi keliais metais vėliau. Čia yra smulkmena. Aišku viena, kad organizuotoji krikščioniškoji demokratija įžengė į antrąjį savo veiklos amžių. Ši reta lietuvių gyvenime sukaktis nebuvo nei minima nei švenčiama. Ją dera šiais metais atšvęsti kartu su kitomis sukaktimis, kurios bus minimos vėliau.

Trečią krikščioniškosios demokratijos periodą galima pavadinti politinio sąmoninimo periodu. Tam periodui davė pradžią laikraštis Žemaičių ir Lietuvos Ap-

žvalga. Tai pirmas lietuvių krikščionių demokratų laikraštis. Apžvalgos kvieslys pasirodė 1899 m. rudenį, o pirmas jos numeris buvo paleistas į pasaulį 1890 m. sausio mėn. Tuo būdu šiais metais Apžvalga **susilaukė 64 metų sukakties**. Taip pat gražus amželis, kuris krikščioniškajai demokratijai duoda nupelnyto pagrindo, tokios sukakties sulaukus, pasidžiaugti.

Šis periodas su Apžvalga yra logiškas anų dviejų periodų tęsinys. Žodžio arba apaštalavimo periodas. Reformų arba visuomeninio ir socialinio sąmoninimo bei organizavimo periodas ir dabar politinio sąmoninimo periodas, kuris turi įvesti jau išugdytą tautą, ne masę, į kovą su okupantu už savo žemės politines teises, arba, kaip ji pati rašo 1891 m. 24 nr., "iškariauti tikėjimo ir tautos liuosybę." Kitur Apžvalga kalbėdama pasisako, kad ji "kariauja už savo tėvynę Lietuvą". Tuo būdu ji iškelia Lietuvos nepriklausomybės idėją. Tuos jos žodžius lygiai taip supranta ir dr. Alseika. Apžvalgai aišku, kad Rusų imperija subyrės, kaip subyrėjo Romos imperija ir visos pavergtos tautos atsikurs savas valstybes jos griuvėsiuose—"atsiskirs nuo kita—kitos tautos ir padarys savistovias viešpatystes, kuriose bus liuosybė tikėjimo ir sąžinės. Kada maskoliškas milžinas gaus galą, rasit jau visai netoli bėra." (1895 m. nr. 1). Tokie pasisakymai aiškūs bekompromisiniai drąsino ir stiprino skaitytojus ir kėlė jų aktyvumą prieš rusų okupantą. Tai Apžvalgos didžiausias nuopelnas ir reikšmė mūsų kultūros istorijai Tumo teisingu vertinimu.

Apžvalga buvo politinis laikraštis, vedęs tautą tiesiu keliu į išlaisvinimą iš maskolių vergijos.

Apžvalgos tiksluose aiškiai akcentuojama trys siekiamieji tikslai—krikščionybė, lietuvybė arba tautybė ir demokratybė—darbo žmonių gerovė. Vadinasi—tai pat, kuo remia ir mūsų laikų kr. demokratija savo veiklą. "Mūsų obalsiai—katalikystė ir lietuvystė. Nuo tų obalsių nors visos pragaro dvasios sujudėtų, nors savo gyvastį padėtum—neatsisakysime." Ji savo tiksluose visur pažymi ir demokratybę—"ginti prastesnių ir inteligentų reikalus, . . . kelti aukštyn pagal mūsų išgalių medžiaginį ir dorinį Lietuvos būvį ir tt."

Apžvalga jokių kompromisų nežinojo. Jokio pataikavimo ar nuolaidų rusams ji nedarė. Ji ėjo drąsiai savo keliais, pildydama savo pažadą nepasitraukti iš jų, "nors visos pragaro dvasios" stotų prieš ją.

Roemeris savo Litvoje apie Apžvalgą kalba labai palankiai. Jo žodžiais jos opozicija rusų valdžiai buvo nuosaki ir nekrypo į pusiaužodžių ir flirto šuntakius, ką matėme Aušroje . . . Auklėti žmonėse atsparumą prieš valdžios politiką, jos demaskavimas pasidarė natūralinis klerikalinės akcijos užda-

vinys. Ir Apžvalga toje dirvoje daug nusipelnė. Kritika ir be atodairos drąsus tikrų valdžios tikslų skelbimas . . . darė reikalingos įtakos į visuomenės sąmonę ir viešąją nuomonę.

Dr. Alseikos vertinimu, Apžvalga turėjusi daug nuopelnų. Ji darė didelės įtakos į kunigus, inteligentus ir į liaudį. Ji žymiai praplatino tautinę idėją ir daug lietuvių atitraukė nuo sulenkėjimo . . . Dėl to Apžvalga buvo noriai skaitoma. Ji ėjo be visuomenės paramos. Turėjo skaitytojų su viršum du tūkstančiu. Kai kurių nr. išeidavo ligi 2500. Tai retas anais laikais reiškinys. Gaila, kad ji trumpai gyveno. Užgeso 1896 metais. Užgeso tik dėl to, kad dėl nepateisinamų priežasčių pradėta leisti tų pačių kr. demokratų kitas laikraštis—Tėvynės Sargas. Jaunesniam Apžvalga nusileido ir pasitraukė iš kelio.

Apžvalga ir Tėvynės Sargas savo vedama akcija paspartino organizacinį darbą. Pirmiausia susikonsolidavo inteligentai ir susimetė į įvairius susitelkimus. Paskui pradėjo tvarkyti ir organizuoti liaudį. Visi stipriau susirišo vienybės ryšiais. Apžvalgos idealai plito ir šaknijosi visuomenėj.

Krikščioniškai demokratiškas darbas plėtėsi. Visuomenė sąmonėjo vis daugiau ir daugiau. Jos pasėtas grūdas gražų derlių brandino. Ligšioliniuose rėmuose darbas jau nebetilpo. Be to, ir gyvenimo sąlygos kito. Pradėjo stiprėti Rusijos tautų sąjūdis prieš esamą režimą. Reikėjo ir mūsų tautai prie to pasirengti, kad, pagal Apžvalgos įspėjimą," pasidarius kokiai vėsulai ant Europos politiško regračio, galėtumėm ir mes pasinaudoti." Ir pati Lietuvos visuomenė išaugo iš ligšiolinio rūbo. Reikėjo jai duoti kitą ir platesnį, ir didesnį, ir naujiems laikams pritaikytą. Dirbta vis tik pakrikai. Nei darbo centralizacijos, nei jos sudrausminimo nebuvo. Reikėjo ir mintis suburti vienan židinin. Tai padarė trys mūsų garsūs ir šviesūs vyrai Petrapilio Dvasinės Akademijos profesoriai — Pranas Būčys, vėliau vyskupas, poetas Maironis Mačiulis ir plataus masto mokslininkas Jakštas Dambrauskas. Jie parašė "Lietuvių Krikščionių Demokratų susivienijimo programo projektą." Kada ji buvo parašyta? Šis klausimas apima ir kitus klausimus, būtent — kada buvo į pasaulį išleista ir kada buvo paduota episkopatui tvirtinti. Visai aišku, kada ji buvo pirmu kartu spaudoj pasirodžius. Čia jokių abejonių negali būti, nes turime tą Draugijos nr., kuriame ji tilpo, būtent 1907 m. sausio mėn. 1 d. nr. 1. Tai jos pasirodymo spaudoj data.

Jokios abejonės neturėjau ir dėl jos parašymo datos 1927 metais, kada buvo minima tos programos pasirodymo spaudoj 20 metų sukaktis. Tos sukakties proga plačiai išsikalbėjau su visais jos autoriais—Būčiu, Jakštu ir Maironiu. Jiems visiems tuomet buvo aišku, kad ji buvo parašyta 1904 metais.

Ir tuo metu, kur tik tuo reikalu buvau rašęs, vis naudojau 1904 metų datą. Laikas savo darė. Jis po dvidešimt kelerių metų ir arti to darbo stovėjusių žmonių atminty daug ką išdildė. Ir kai pradėjau dabar dairytis po labai ubagišką turimą dokumentaciją, aiškumo nesuradau. Reik visas mintis ir pasakymus gerokai pakedenti ir daryti išvadas.

Programos atsiradimo reikalu yra tokių pasisakymų. Būčys Tėvynės Sarge (I tomas. 1947—8 m. 257 p.) rašo, kad "programa sudaryta po 1903 metų ir prieš 1907 metus **ir tai Petrapilio katalikų Dvasinėje Akademijoje**", vadinasi — 1904—5 ar 6 metais. Jis čia pat pažymi, kad Dambrauskas-Jakštas iš Akademijos pasitraukė 1904 metais.

Prel. Šaulys tame pačiame Tėv. Sarge (pusl. 260) rašo, kad "bene 1905 metais buvo pagaminta trumpa krik. socialinio mokslo santrauka bei programa ir paskelbta kaip Krikščioniškoji Demokratija. Keturių mažo formato puslapių brošiūrėlė, atspausdinta privatinėmis lėšomis, buvo išsiuntinėta žinomiesiems kunigams platinti ir aiškinti. Kiek vėliau pasirodė Petrapilyje sudaryta platesnė krikščion. demokratijos nuostatų programa, paskelbta tuometinėj spaudoj ... D. Vilniaus Seime (1905) krikščionių demokratų grupė dalyvavo su savąja programa (bene pagaminta ad hoc)... Programos lapas buvo dalinamas ir skleidžiamas Seimo dalyvių tarpe greta ... kitų srovių programų."

L. Enciklopedija straipsny "Didysis Vilniaus Seimas" rašo, kad "tik rudenį, labiausia po 1905 m. spalių mėn. 17 d. manifesto ėmė reikštis savarankiška dvasininkų (suprask—kr. demokratų) pozicija, ypač po Akademijos profesorių surašymo kr. dem. programos, partiškai, kad ir daug vėliau tepasireiškusi, bet jau dabar (suprask—Vilniaus Seime) įgyjanti organizacinį svarumą". O M. Biržiška savo Lietuvių Tautos Keliais (II tome pusl. 125) konstantuoja, kad Vilniaus Seime pasireiškė ir "užsimezgantieji kr. demokratai." Tumas Vaižgantas teigia kad "Krikščionių Demokratų Sąjunga tapo sumanyta daug anksčiau prieš Spalių mėn. 17 d. manifestą." Tumo Vaižganto atskiri pasakymai į klausimo sprendimą įneša kai kurių painiavų ir apsunkinimų. Savo "programos" 18 str. rašo: "platesnę programą susistatysime, susijungimo ir veikimo būdą išsidirbsime ne vėliaus sausio mėnesio." Šitai buvo surašyta 1905 m. gruodžio mėn. 7 d. Prieš pat Vilniaus Seimą pavesta buvo trims profesoriams pritaikyti Konstitutiečių Demokratų programą mūsų vietinėm aplinkybėms ir pridėti tikėjimo dalykus. Draugija, spausdindama Krikščionių Demokratų Susivienijimo programo projektą savo prieraše pažymi, kad "šis projektas sustatytas tapo pernai prieš Vilniaus suvažiavimą" ir toliau pastebi, kad "jei jis daugumai patiks ir bus dvasiškos val-

džios užtvirtintas, tuomet bus galima pradėti rūpinties ir oficiališku L. Krikščionių Demokratų partijos legalizavimu."

Jau buvau konstantavęs, kad po pasikalbėjimo su programos autoriais 1927 m. buvo aišku ir jokios abejonės nekėlė datos klausimas ir kad aš ir savo raštuose po to pasikalbėjimo visada tą datą nurodydavau. Be to, tame pačiame Kr. Demokrate, kuris buvo išleistas specialiai programos 20 metų sukakčiai atžymėti, rašiau, kad "trijų profesorių programos projektas buvo priimtas suvažiavusių kr. demokratų Vilniaus Seimo metu. Projektas tapo programa. Čia pat buvo nutarta įkurti krik. demokratų Centro komitetą (53 p.) Netrukus Būčys po programos surašymo gavo galimybės tuos principus viešai Vilniaus Seime paskelbti ir juos ginti." Vadinasi, po pasikalbėjimo su trimis profesoriais buvo aiškiai žinoma ne tik 1904 metai, kaip programos surašymo data, bet ir tai, kad ta programa buvo priimta Vilniaus Seimo metu ir kad Būčys tame pačiame Seime tos programos principus skelbė ir gynė.

Ar dabar turima dokumentacija tiems faktams prieštarauja? Man rodos nė kiek. Pirmiausia dėl surašymo datos. Būčys sako, tai atsitikę po 1903 m. ir prieš 1907 m., vadinasi—1904, 5 ar 6, tuoj pridėdamas, kad tai įvyko Petrapilio Akademijoj ir kad Jakštas išvyko iš Petrapilio 1904 metais. Draugijos prierašas sako, kad projektas buvęs sustatytas pernai prieš Vilniaus suvažiavimą, tuo būdu išeitų 1905 metais. Mėnuo ir diena niekur niekieno nebuvo nurodoma. Operuojama tik metais. Tai sudaro sunkumo, ieškant tikslios datos, nes viena diena gali sudaryti metų skirtumą. Pagal Būčio prisiminimus programa turėjo būti sustatyta tik 1904 metais. Kodel? Jis konstatuoja, kad programa sustatyta Akademijoj. Ją pasirašė Jakštas, o Jakštas iš Akademijos išvyko 1904 metais. Tad ji turėjo būti pasirašyta dar esant ten Jakštui. Žinoma, galėjo Jakštas ją pasirašyti ir Kaune gyvendamas ar kur kitur. Bet nebuvo reikalo, nes programos tekstą tikrino ne tik minėtieji trys pasirašę, bet ir prof. Baltrušis. Susipažino su išdirbtu projektu ir Jaunius ir jam pritarė. Jei buvo reikalingas žinomas vardas, tai Jaunius anais laikais buvo žinomas nemažiau už Jakštą. Galėjo pasirašyt ar Jaunius ar pagaliau ir Baltrušis.

Kaip matėm yra pasisakymų už 1905 metus. Reikia manyti, kad, taip teigdami, turi omenyje ne programos surašymą, bet jos pasirodymą viešumoj. O trijų programa pirmu kartu buvo paleista D. Vilniaus Seime. Prelato Šaulio spėjimu Seime buvo platinamas ad hoc pagamintas lapas su kr. demokratų dėsniais. Tas lapas reik manyt buvo proklamacija kr. demokratų vardui ir dėsniams populiarinti. Jie padarė taip, kaip ir kitos partijos. Partijos programa buvo priimta Vil-

niaus Seimo metu. Kol nebuvo priimta, negalėjo jos ir dalinti. Antra, galėjo nedalinti dar ir dėl to, kad ji galėjo būti dar nepatvirtinta dvasinės vyresnybės. Trečia, kad pati programa mažiau tinka propagandai negu specialiai pagaminta proklamacija. Kad kr. demokratai dalyvavo Seime su programa, jau kaip organizacija ar bent kolektyvas, patvirtina ir Enciklopedija ir M. Biržiška minėtoj savo knygoj.

Bet kaip tuomet prie šito teigimo priderinti Vaižganto pažadą sausio mėn. 1906 met. pateikt platesnę programą. Kas yra ta platesnioji programa? Pirmiausia, tai ne jo programa. Kieno tad? Reik manyt trijų profesorių. Kodėl jis nepateikė jos? Juk jis ją turėjo turėti, eidamas į kr. demokratų organizavimo darbą. Vilniaus Seime, Vaižganto teigimu, jau buvo žinoma, kad dvasinė vyriausybė jos netvirtino. Gal dėl to jos ir neleido į apyvartą. Kodėl tad žadama, pateikt platesniąją programą. Čia galėjo būti dvi galimybės—ar jis pats savąją programą rengėsi papildyti ir patobulinti, ar tikėjosi išsiderėti iš dvasines vyresnybės savo pažiūrą pakeisti ir pateiktą trijų programą patirtinti. Greičiausia, kad antroji prielaida bus tikrenybė. Dar vienas klausimas, būtent—ka Vaižgantas turėjo omenyje, kalbėdamas apie pavedimą trims profesoriams pritaikyti mūsų reikalams Konstitutiečių Demokratų programos ir ją papildyti tikėjimo dalykais? Čia greičiausia kalbama apie kažkokį mums nežinomą reikalą. Aišku, kad jis neturi omenyje vyskupo Ropo Katalikų Konstitucionalistų partijos Lietuvai ir Gudijai programos, pirmiausia dėl to, kad skiriasi vardai, antra ir dėl to, kad Ropo partijos programa turėjo ir religijos skyrių. Jokių papildymų šiais reikalais ji nebuvo reikalinga.

Dar vienas klausimas — tai programos tvirtinimo klausimas. Vyskupas Būčys rašo minėtam Tėvynės Sarge, kad jis Kalėdu ar Velyku atostogų metu tą programą nuvežęs patvirtinti episkopatui. Rezultatai tokie: Vilniaus vysk. Ropas patarė dėtis prie jo Katalikų Konstitucionalistų partijos, o apie Būčio programą visai nutylėjo, Kaune gavęs pritarimą, o Seinų vyskupijos valdytojas prel. Antanavičius privačiai pritarė, bet nepažadėjo duoti viešo pritarimo, vadinasi—nepažadėjo oficialiai patvirtinti. Vaižgantas gi teigia, kad ir Žemaičių vyskupas atsisakė programą patvirtinti.

Ar čia vienas kitam prieštarauja? Manau, kad ne. Čia yra tik datų skirtumas. Kada atmetė Žemaičių vyskupas pristatytą trijų programą? Iš Batakių dekano kun. D. Motuzos Žemaičių vyskupijos dekanams buvo įsakyta 1906 metų pačioj pradžioj apsvarstyti vysk. Ropo Konstitucionalistų partijos programą. Jo Batakių dekanato kunigai, susirinkę sausio mėn. 24—5 d.d. Girdiškėje, nutarė tą programą atmesti ir prašyti įsteigti kr. demokratų partiją. Vaižgantas teigia jau

Vilniaus Seimo metu, kad Žemaičių vyskupas trijų programos nepatvirtino. Kada tad Būčys gavo pažadą ją patvirtinti? Arba 1904 metų Kalėdų metu, ar 1905 metų Velykų atostogų metu. Kitaip galvoti negalima, nes jau Naujais 1906 Metais įsakyta dekanatams apsvarstyti Ropo partijos programa. Tad trijų programa turėjo būti atmesta 1905 m. tarp Velykų ir Vil. Seimo. Ropas Žemaičių kūrijoj nugalėjo profesorių trijulę.

Tuo būdu išvados tokios — Būčio, Jakšto ir Maironio programa buvo parašyta ir pasirašyta Petrapilio Akademijoj 1904 metais. Ji išleista viešumon D. Vilniaus Seimo metu — 1905 m. gruodžio m. 4—5 d. d. Būčiui Žemaičių Vyskupas pažadėjo tą programą patvirtinti ar 1904 metų Kalėdų ar 1905 m. Velykų atostogų metu. Atmetė gi ją dar prieš Vilniaus Seimui susirenkant, vadinasi — vėliausia tų pačių 1905 m. gruodžio pradžioj ar ir kiek anksčiau ir įsakė kunigams apsvarstyti Ropo partijos programą.

Šia proga kniečia dar kai ką paliesti. Pirmiausia, kodėl anksčiau krikščionys demokratai neapsirūpino programa ir organizacija? Vaižgantas taip atsako: "Būtų atsiradęs ir sutvarkytas, surašytas programas, kad būtų kas tikėjęs, jog jis daugiau gyvumo įneš. Bet niekas netikėjo į didesnę galybę rašyto popiergalio, neg į paties gyvenimo. Be to, rašytasai programas žymiai siaurina elgimos būdą. Jei būtu reikėję žvalgyties į vieną—kitą jo reikalavimą, daugumas tam tikrose skirtose aplinkybėse būdamas, būtų turėjęs tiesiog nieko neveikti, negalėdamas visa ko išpildyti. Toliaus, išdirbtas programas reikalauja angštos organizacijos su išrinktu biuru, žodžiu sakant, paslaptinės draugijos, kuri tiesiog buvo negalima, kaip iš atžvilgio į svietiškąją valdžią, nepripažistančią laisvu sąjungu, taip ir iš atžvilgio į dvasiškąją, kuri tam dalykui visai nepritarė. Taip ir gyvavo ta dvasios sąjunga." Tai ano meto krikščionių demokratų galvojimas. Mes gal būtume ir kitaip padarę. Bet mes gyvename visai kitose sąlygose ir arti pusamžiu vėliau.

Ar tuo metu krikščionys demokratai jau turėjo savos spaudos? Savos tiktai krikščioniškai demokratiškiems reikalams neturėjo. Prisimenu, kad po D. Vilniaus Seimo—nebeprisimenu tik kurių metų Mokslo Draugijos suvažiavimo proga ir kieno iniciatyva—buvo sušauktas tame pačiame Vilniuje platesnis kr. demokratų pasitarimas, kuriame teko ir man dalyvauti. Jame buvo kalbama apie krikščionių demokratų

organizacinius reikalus ir buvo iškeltas savojo laikraščio klausimas. Nuomonės pasidalino. Vieni manė, kad pirmiausia reikalinga sudaryti Centro Komitetą, o šis jau pasirūpinsiąs ir sava spauda. Kiti gi manė kitaip, būtent—leisti laikraštį dabar, apie jį susispiesti visoms krikščioniškai demokratiškoms jėgoms, iš kurių greičiau susidarys ir C. Komitetas. Nusvėrė pirmoji nuomonė. Bet, nepaisant to, krikščionys demokratai nebuvo be spaudos. Vaižgantas taip rašo tuo reikalu (1907 m. Draugijos kovo mėn. nr. 3): "Pasirodžius Draugijai, platysiančiai krikščioniškai demokratiškasias lietuvių idėjas, idant ilgainiui galėtų visgi susimegzti Draugija, tas vienas laikraštis tegalės nutarti, kada ir kaip gali būti suvartotas L. K. D. vardas; todėl visi į tą pusę kreipiantįs atskirų veikėjų projektai turi būti pristatomi į jos redakciją. Tai buvo rašyta pernai (1906 m.) Šiandien dalykai virto kitaip. Pats šio straipsnio autorius (Vaižgantas) tapo "Vilniaus Žinių" vedėju. Todėl visi projektai kaslink L. K. D. partijos ir jos kuopų organizacijos ir veikimo turi būti pristatomi "Vilniaus Žinių" redakcijai, nes smulkmenos ir atskiri faktai—tai dienraščio dalykai. Draugija priiminės straipsnius vien abelnesnio turinio . . . Sava gi valia L. K. D. vardu nieks pasinaudoti tiesos neturi ir doriškai neprivalo, idant nekompromituotų jos". Be to krikščionys demokratai galėjo naudotis Šaltiniu ir kita katalikiška spauda, nes ano meto lietuviai katalikai savo veiklą buvo parėmę aiškiai demokratiškais dėsniais ir savo turiniu jų veikla buvo krikščioniškai demokratiška.

Tuo pat kalbamuoju laiku pradėjo jau rodytis ir rašinių apie kr. demokratiją. Prelatas Šaulys taip rašo Tėvynės Sarge (I tomas 260 p.): "Bene 1905 metais buvo pagaminta trumpa krikš. socialinio mokslo santrauka bei programa ir paskelbta kaip K r i k š č i o n i š k o j i D e m o k r a t i j a. Ji buvo išsiuntinėta žinomesniems kunigams platinti ir aiškinti." Tos knygelės autorius buvo tas pats prel. K. Šaulys. 1907 metais Šv. Kazimiero Draugija išleido to paties autoriaus knygelę, pavadintą "Socialistai ir mūsų sociališkieii reikalai." Tos knygelės gale buvo rašoma ir apie Krikščioniškąją Demokratiją. Dar anksčiau, apie 1902 metus, apie krikščioniškąją demokratiją knygelę buvo parašęs Vaižgantas. Jos man neteko matyt. Kažkur buvo kalbėta, kad ji pasilikusi pas autorių neišspausdinta. Straipsnių ir studijų tuo reikalu buvo daugiau parašyta. Jų nei atsimenu, nei vieta čia apie juos rašyti. Galėčiau tik priminti prel. Šaulio labai rimtą ir vertingą studiją, tilpusią Draugijos nr. 1 ir 2 1907 metais, įvardintą "Demokratija ir Krikščionys Demokratai enciklikų prasmėj pagal krikščionių sociologų veikalus." Kiek prisimenu ji, dėja, autoriaus nebuvo baigta.

Kalbamoji pirma rašytoji krikščionių demokratų programa išvedė krikščioniškąją demokratiją iš potencialaus periodo ir atidarė duris aktualiajam krikščioniškosios demokratijos periodui. Pradžioj ši programa daug naujo neįnešė į krikščioniškosios demokratijos gyvenimą. Ji net nebuvo atspausdinta. Laukė V. Seimo susirenkant. Ten ji turėjo būti peržiūrėta, patvirtinta, kaip esu minėjęs, paskui parūpinta jai dvasinės vyriausybės pritarimas ir tik po to išleista į gyvenimą. Bet jos nuorašus turėjo kai kurie jos vadai. Tai įrodo tas faktas, kad ja buvo naudotasi pačioj Vilniaus Seimo pradžioj, savo veikloj po Vilniaus Seimo ja naudojosi kun. Vyšniauskas, kuris Gelgaudiškio Komaro ir kituose dvaruose "šeimininkavo" su kumečiais, kaip kad Vaižgantas Tumas šeimininkavo Naujamiesčio apylinkės (Panevėžio apskrity) dvaruose, ir kiti. Po Vilniaus Seimo buvo įkurta visa eilė kr. demokratų partijos skyrių Kaunijoj ir Suvalkijoj. Tuo metu išleistas Seinuose laikraštis Šaltinis buvo pavadintas krikščionių demokratų savaitraščiu. Bet centralizuoti veiklos neįstengta. Centro komitetas neįkurtas dėl ne visai aiškių priežasčių. Reikia manyti dėl negavimo iš episkopato programai pritarimo. Krikščionys demokratai, Vaižganto žodžiais, pasiliko tik dvasinė sąjunga. Tačiau, nepaisant to, kalbamoji trijų programa turėjo labai didelės reikšmės krikščioniškosios demokratijos ateičiai. Jai sukanka šiais metais 50 metų amžiaus. Sukaktis verta rimto paminėjimo, nors buvo programos paskelbimo 20 metų sukaktis 1927 metais paminėta. Jai buvo pašvestas specialus Krikščionio Demokrato 3—5 nr.

—Kuriuos dalykus lietuviškajai krikščioniškajai demokratijai iškėlė trys buvusieji Petrapilio Dvasinės Akademijos profesoriai — vėliau labai pasižymėję Lietuvos korifėjai — vyskupas Pranas Būčys, Jonas Mačiulis-Maironis ir Aleksandras Dambrauskas-Jakštas?

Yra dalykų, kuriuos sukuria kolektyvai, o pavieniai asmenys tik tos kolektyvinės kūrybos reikalavimus ir mintis suformuluoja ir susistemina. Savo knygelėj "Žemės klausimas Lietuvoj," išleistoj bene 1919 m., žemės reformos reikalą taip pat priskyriau kolektyvui — tautai. Asmens ar asmenų nuopelnų tokiais atvejais yra tiek, kiek jie laiku ir gerai tas kolektyvo mintis suredaguoja ir jas pritaiko gyvenimo reikalavimams, sąlygoms ir papildo naujausių laikų problemomis.

Tas darbas atrodo lengvas ir antraeilės reikšmės. Tačiau, kas taip mano—klysta. Darbas yra didelės reikšmės ir, gerai tokį darbą atlikę, stoja į didžiųjų tautos vyrų eiles, kuriuos istorija įrašo į savo lapus. Aš manau, kad kr. demokratų par-

VYSK. PRANCIŠKUS BŪČYS,
parašęs pirmosios liet. krikšč. demokratų programos projektą.

tijos programa taip pat yra sukurta tautos šimtmečių bėgyje, o tie trys, kaip Tamsta vadini, Lietuvos korifejai, pateikė tos amžių kūrybos stilizuotą, sumodernintą, naujausiems laikams pritaikytą ir susistemintą kūrinį, kurį pavadino "Lietuvos Krikščionių Demokratų susivienijimo programo projektu." Dėl to aš nestatyčiau klausimo taip, kaip Tamsta statai—kuriuos dalykus jie iškėlė, bet kaip jie turėtą medžiagą apdorojo ir kaip gyvenamiems laikams pritaikė.

Į šį klausimą buvau davęs savo atsakymą tos programos dvidešimties metų nuo paskelbimo dienos sukakties proga Krikščionio Demokrato 3—5 nr. skiltyse. Prie jo nieko ir dabar po 26—7 metų neturėčiau pridėti. Trys profesoriai sukūrė tobulą krikščionių demokratų programą, davė jai aiškią kryptį, nustatė ryškius krikščioniškajai demokratijai ideologijos kelius, nepamiršo ir jos organizacinio susitvarkymo, pateikdami prie programos ir trumpą partijos statutą. Kaip žymūs mūsų krašto reikalų žinovai, be to, gerai žinoję Leono XIII išleistas krikščionių demokratų reikalais enciklikas Rerum novarum ir Graves de communi, nutiesė aiškias krikščioniškosios demokratijos ideologijos linijas, nustatė visai tikrus principus ir praktiškąjį jų vykdymą, pritaikytą laiko ir vietos sąlygoms. Netrukus Didžiajame Vilniaus Seime vienas autorių—vysk. Būčys, kaip jau minėjau, gavo galimybės tuos principus viešai skelbti ir ginti.

Pirmosios programos pagrindai ir principai, nors jau kelis kartus po jos buvo naujos leidžiamos, pasiliko tie patys ligi šiol, ir naujos programos skiriasi nuo pirmosios tik ribomis, bet ne esme. Ribomis gi turi skirtis, nes 1 partijos reikalai yra tokie, kurie yra gyvenimo reikalai. Nauji laikai dažnai stato gyvenimą į naujas sąlygas ir atneša naujų klausimų, į kuriuos reikia atsakyti, o tuo patim ir programą plėsti ir keisti, o 2. pirmoji programa buvo rašyta tokiose sąlygose, kad autoriai negalėjo į ją dėti net to, ko patys autoriai norėjo ir siekė. Autoriai savo programą rašė ne pogrindžiui, bet viešam gyvenimui. Ji buvo rašoma caro režimo laikais, tiesa, kiek revoliucinio sąjūdžio bent laikinai sušvelninto, bet ne nuversto. Bet ką tad į jos skiltis dėti negalėjo. Antra, jie būdami realistai politikai, į ją dėjo tik tai, ką galima buvo pasiekt ir kas tuo laiku buvo aktualu. Tuo reikalu autoriai prie savo programos taip rašė—"Mes tiek tereikalaujame, kiek galima tikėti gauti, ir tiek težadame, kiek šių dienų aplinkybėse galima išpildyti ir plėtoti sulig to, kaip laikas reikalaus. Bet pakraipa ir pagrindinės tiesos nesimainys niekuomet. Mes visi, rašoma, liksime Lietuviais Krikščionimis Demokratais t. y. prastų žmonių aprūpintojais, nes patys esame prasti ir prastų vaikai."

PREL. JONAS MAČIULIS-MAIRONIS,
labai aktingai prisidėjęs prie pirmosios liet. krikš. demokratų programos ruošimo.

Čia pravers nors trumpai paminėti, kaip stipriai kalbamoj programoj autoriai pabrėžia demokratybę su socialiais uždaviniais. Įvade pasisakę, kad partija yra demokratiška, aiškina, kas yra demokratai ir ką jie turi kaip demokratai daryti, būtent—"Ypatingai rūpinsimės, rašoma, kad Lietuvos prastiems žmonėms būtų duota pilna liuosybė ant visko gero, kad jiems būtų geriau gyventi, kad miestai nečiulptų visą sodžiaus ūkininko ir jo šeimos uždarbį, kad jie negadintų jo sąžinės nei sveikatos. Mes dirbsime, kad būtų geriau visiems žmonėms, kaimuose gyvenantiems—ūkininkams, turintiems ir neturintiems žemės, samdantiems ir samdomiems, dvarų kumečiams ir kitiems tarnams. Šelpsime ir tuos, kurie iškeliauja į miestus uždarbio jieškoti, ir ten apsigyvenę lieka." Programoje skelbia žemės reformą (str. 20). Darbininkams žada išleisti tokius įstatymus, kurie saugotų juos nuo darbdavių išnaudojimo, steigti darbo inspekcijas, bet pačių suinteresuotųjų renkamas (25), miesto darbininkų globą (27), medicinos ir teisinės pagalbos teikimą be atlyginimo (30), žemės ūkio darbininkų draudimą ligos ir senatvės atveju ir t. t. Toks pat demokratinis principas pravestas ir švietimo srityje. Švietimas daromas prieinamu ir darbo žmonių vaikams. Rinkimai į Seimą ir kitas atstovybes vedami visuotinu, lygiu ,tiesiu, slaptu ir priverstiniu balsavimu. Mažumoms teikia taip pat lygias teises (1—2). Nesigilindami į kitus klausimus, kiek staptelsime prie programos autorių.

Kas gi iš tikrųjų yra jos autoriai? Kas po ją pasirašė žinome — Būčys, Maironis, Jakštas-Dambrauskas. Kalbėtos programos 20 metų sukakties proga aš pats tuo reikalu kalbėjau su pačiais jos autoriais. Į paklausimą, kas yra tikrieji programos autoriai, Jakštas trumpai ir drūtai atsakė. "Būčys parašė, o mes pasirašėm." Maironis pasakė, kad visi susidėję dirbę, bet daugiausia dirbo Būčys. Būčiui papasakojau, ką esu girdėjęs iš pirmų dviejų. Jis pripažino, kad tikrai jis parašęs projektą, o svarstė visi kartu, diskutavę kartais net karštai ir buvo įnešta nemaža pataisų ir papildymų. Kiek plačiau Būčys tuo reikalu pasisakė savo prisiminimuose, tilpusiuose Tėvynės Sargo I tome (257 pusl. 1948 m.) Jis ten taip rašo: "Gerai atsimenu, kad trys profesoriai tą darba atliko. Aiškiai žinau, kad man buvo pavesta ruošti pirmuosius pasiūlymus, kuriuos paskui perkratinėdavome mes trys. Prof. Maciulevičius nepraleido nei vieno paragrafo giliai neįžvelgęs. Tik nežinau, kas buvo trečias—ar Dambrauskas ar Baltrušis. Žinau, kad prie partijos programos ruošimo nė kiek neprisidėjo prof. kun. Jaunius, bet baigus ją rengti, ir jis jai pritarė." Maironio teigimu, visa lietuviškoji Akademijos profesūra labai interesavosi programos rengimu

PREL. ALEKSANDRAS DAMBRAUSKAS-JAKŠTAS,
vienas pirmosios liet. krikšč. demokratų programos autorių ir pirmas ją paskelbęs viešumai savo redaguotoj "Draugijoj".

ir visi atsidėję ją svarstė ir diskutavo, išskyrus jau minėtą prof. Jaunių ir Pranaitį, kuris tuo metu jau buvo iš Akademijos pasitraukęs. Tuo būdu kalbamoji krikščionių demokratų programa buvo parengta visų Akademijos profesorių, pasirašyta jau žinomų trijų, ir projektas parašytas vieno vysk. Būčio.

Pirmu pažvelgimu tad atrodytų, kad pirmoji krikščionių demokratu partijos programa dingo be jokio atbalsio ir nieko gera nėra atnešusi ateičiai. Tai tik pirmas įspūdis toks. Iš tikrųjų gi buvo kitaip. Ji savo padarė. Jos rezultatai buvo ga-

na dideli. Ji nutiesė platų ir tikrą kelią į šviesesnį ir tikresnį rytojų. Ji labai išpopuliarino krikščionio demokrato vardą ir kr. demokratijos tikslus bei siekimus. Ji patraukė prie savęs bent jaunesniąja kunigiją ir katalikiškąją pasaulietišką inteligentiją. Kūrijose sėdėjo aplenkėjęs elementas. Prieš krikščionis demokratus juos nuteikė ne tik jų konservatyvūs nusiteikimai, bet ir prolenkiški nusistatymai. Aš nekalbu apie Vilniaus vyskupiją. Iš jos nieko geresnio ir laukti nebuvo ko. Bet, deja, buvo panašu ir Kauno ir Seinų vyskupijoj. Seinų vyskupijoj ypatingai pasižymėjo aplenkėję lietuviai prelatai Antanavičius ir Blaževičius. Kalbamoji programa buvo plačiai visuomenėj paskleista ir mitinguose pagarsinta. Ji buvo aiškinama visuose susirinkimuose ir skyrius steigiant. Ypatingai gi praktiškoji krikščionių demokratų veikla sukėlė jai daug simpatijų visuomenėje. Prel. K. Šaulio teigimu ta programa buvo dalinama Vilniaus Didžiajame Seime greta socialdemokratų, liaudininkų, Dumos nario A. Bulotos atstovaujamų valstiečių ir kitų srovių programų. Ji buvo platinama taip pat kartu su Vilniaus Seimo nutarimais. Krikščionis demokratus tada pažino visa Lietuva ir pažino iš teigiamos pusės. Abejonės nekelia, kad kr. demokratų laimėjimas rinkimuose į Steigiamąjį Seimą taip pat kiek priklausė nuo pirmosios krikščionių demokratų partijos programos ir jos sukeltos veiklos. Buvo įsteigta visa eilė skyrių įvairiuose Lietuvos kraštuose, nes kiekvienai gubernijai buvo paskirti specialūs įgaliotiniai veikti ir veiklai vadovauti. Gaila, kad jie nežinomi. Mano atmintis siekia tik Tumo-Vaižganto ir Vyšniausko veiklą. 1905 m. revoliucijos metų žandarai nemaža buvo suėmę ir kunigų. Visi jie buvo žymesni krikščionių demokratų veikėjai. Buvo išleista visa eilė atsišaukimų ir proklamacijų su krikščionių demokratų parašu. Atrodė, kad veikia gerai organizuota partija. Rusų valdžia ypatingai budria akimi sekė krikščionių demokratų veiklą ir jų nusistatymą režimo atžvilgiu. Ji žinojo, kad tai pavojingiausia partija, nes įtakingiausia visuomenėje: su ja buvo kunigija. Kai dėl kalbėtų priežasčių negalima buvo steigti krikščionių demokratų skyrių, tai pradėta steigti kitos organizacijos, kur telkdavosi krikščionys demokratai ir savo veiklą savo kryptimi vystė. Žagrė, Žiburys, net labdaros draugijos iš to kamieno išaugo. "Prieglaudos ir elgetynų steigimas buvo laikomi tam tikra socialine reforma . . . sykiu panašus varguomenės padėties gerinimo darbas atitiko besireiškiančios tuomet krikščionių demokratų organizacijos programą", rašo prel. K. Šaulys minėtam Tėvynės Sargo 259 pusl.

Pirmosios krikščionių demokratų programos vaidmuo buvo reikšmingas ir visais atžvilgiais Lietuvai naudingas. Garbingųjų profesorių darbas nenuėjo niekais.

—Kaip Tamsta vertini kun. Juozo Tumo Vaižganto krikščioniška demokratiška veiklą ir jo paruoštą programą?

Vaižganto krikščioniška demokratiška veiklą aš vertinu labai aukštai, ja džiaugiuosi ir didžiuojuosi. Mūsų krikščioniškosios demokratijos vyrų eilėse jis užima labai žymią vietą. Pirmosios programos rengėjai, ypač vysk. Būčys, kuris parašė jos projektą, mano išmanymu buvo formalūs krikščionių demokratų partijos steigėjai. Vaižgantą gi laikau vienu faktinųjų krikščionių demokratų partijos ano meto steigėjų, nes jis plačiau už kitus pradėjo tą programą vykdyti ir partiją organizuoti. Po Vilniaus Seimo jis suorganizuoja 1905 m. gruodžio mėn. 7 d. garsiąją Vadaktų L. Kr. Demokratų kuopą. Tais pačiais metais jis sušaukia savo plačios apylinkės dvarininkus tartis kumečių būklės pagerinimo reikalus. Sutartis pasirašyta abiejų pusių. Kumečiams iškovota gana daug. Tumo reikalavimai buvo pagrįsti kr. demokratų pirmos programos dėsniais. Tų pačių metų gruodžio 12 d. jis aiškina kr. demokratų programą Naujamiesčio valsčiaus sueigoj. Ji buvo sueigos priimta kaip valsčiaus sueigos nutarimai ir įrašyta į valsčiaus protokolų knygą pirmu kartu lietuviškai ir tik antroj vietoj rusiškai. Ypatingo dėmesio vertas Tumo, kaip krikščionių demokratų atstovo, susitarimas su dvarininkais. Tai gražus krikščioniškosios demokratijos principų pritaikymas praktikon. Seniau esu kalbėjęs, kad jei apie tokią Vaižganto veiklą būtų žinojęs Leonas XIII, būtų atsiuntęs ir jam tokią padėką, kokią buvo pasiuntęs šveicarų krikščionių demokratų vadui Decurtins'ui, prancūzų—Du Pin'ui ir kitų kraštų kr. demokratų veikėjams. Tokį susitarimą galėjo pravesti tik žmogus, kuris gyvenimo faktus vertina krikščioniškosios demokratijos mastu ir kuris pats yra tikras krikščionis demokratas. Ne be reikalo tad šie Tumo susitarimo punktai gavo vietos ir Steigiamojo Seimo išleistam "Dvarų darbininkų samdymo ir atstatymo įstatyme". St. Seimo krikščionys demokratai tuomi įvertino ir pagerbė Tumo-Vaižganto anuometinę veiklą.

Nepriklausomoj Lietuvoj Vaižgantas atsidūrė konservatiškųjų tautininkų lagery. Tautininkai ilgai puolė krikščionis demokratus už minėtą įstatymą. Vaižgantas nė burnos nepravėrė, tarsi to įvykio visai nežinotų. Žilas plaukas tačiau Vaižganto konservatininku nepadarė. Progai pasitaikius aš jį paklausiau, kokiu būdu jis, krikščioniškąją demokratiją kūręs ir dėl jos kentėjęs, dabar, kai galima laisvai jos principus gyvendinti, atsidūręs visai priešingam sparne, tartum norėdamas atsižadėti savo ankstyvesnės veiklos ir įsitikinimų. Jo atsakymas buvo trumpas ir aiškus—Tautininkų partijai nepriklausau. Jų prašomas šį tą parašau jų laikraš-

čiams. Esu kaip buvęs demokratas. Savo senovės darbų neatsižadu. Sugrįžti prie jų man sunkumų nesudaro. Kitomis progomis kiek vėliau tuo klausimu mudu pasikeitėm keliais laiškais. Vaižganto paaiškinimai buvo panašūs į tik atpasakotą mudvieju pasikalbėjimą. Jo teigimu, jis nėsąs tautininkas. Jis matąs daug klaidų juose, nors tokių neišvengią ir kr. demokratai. Jei jis santykiauja su tautininkais, tai tik dėl to, kad jį riša senas prietelystės ryšys su Smetona. Tiek jis galįs bendradarbiauti ir su krikščionimis demokratais.

Minėjau apie Vaižganto nukentėjimus dėl savo krikščioniškai demokratiškų įsitikinimų ir veiklos. Jis kentėjo iš administracijos pusės ir iš vyskupijos prolenkiškos vyriausybės. Apie nemalonumus patirtus už Vadaktų veiklą iš caro valdininkų pusės jis taip rašo: "Kilus reakcijai kuopa iširo. Ant manęs, kaip ant organizatoriaus, vietiniai dvarponiai, dar labiau tolimesnieji, su kuriais niekados neteko susidurti, paleido tiek nebūtų paskalų, užmetė tiek nusidėjimų už kurstymą prie agrariškos sauvalės, už vaisymą tarpluominės neapykantos, tiek įskundė policijai ir aukštajai administracijai, jog, nors pasitraukęs iš Vadaktų į Sidabravą, būčiau kliuvęs į politiškuosius nusidėjėlius pirmosios rūšies, kad laiku visa ką sužinojęs, nebūčiau tikrojo dalykų stovio išaiškinęs. Pasibaigė pareikalavimu atstatyti mane ir iš artimojo Sidabravo." Vaižgantas čia pat atsako į visą akciją prieš jį taip—"Visokioms paskaloms nesiliaujant ir tardytojui vis tebesiteiraujant aš priverstas esu paskelbti . . . kad visas paskalas laikau iš piktos valios pramanytomis melagystėmis ir noru pražudyti kitokiu nuomonių žmogų." Jis pripažįsta ir viešai skelbia tik krikščioniškai demokratišką veiklą. (Draugija 1907 m. kovo mėn. nr. 3 ir minėtas Kr. Demokratas 200—209 pusl.)

Antras Tamstai rūpimas klausimas — tai Vaižganto krikščionių demokratų programa. Ar jis ją buvo parašęs? Taip ir ne. Žinoma toks atsakymas Tamstos netenkins. Tad reikalingas platesnis paaiškinimas.

Vaižgantas tuo reikalu taip rašė pirmiau minėtuose šaltiniuose: ". . . niekados nekalbėjau 'iš pilvo'," t. y. kas į galvą pareis, nes visados iš žemiau įrašomosios programos, kurią ant savo atsakymo buvau susistatęs bent svarbiausiuose dalykuose." Iš šių žodžių matyt, kad pats Vaižgantas savo "programos" nelaikė programa, bet tik svarbiausių dalykų surašymu, ar katalogu, kuriuos iškėlė gyvenimas ir kuriuos jam reikėjo išspręst. Aš tą "programą" savo laiku (minėtame Kr. Demokrate pusl. 53.) pavadinau "aktualių dienos klausimų sąrašu". Tik taip į ją ir galima žiūrėt. Bet čia tik formalinis vertinimas. Iš esmės gi imant, ji ir yra labai įdomus ir vertingas dalykas. Ta "programa" parodo dar kartą

KAN. JUOZAS TUMAS-VAIŽGANTAS,
vienas pirmųjų lietuvių krikšč. demokratų organizatorių.

kaip giliai Vaižgantas buvo supratęs krikščioniškosios demokratijos dvasią ir uždavinius, iš vienos pusės, iš antros pusės, kaip gerai jis pažinojo Lietuvos gyvenimą, skaudamąsias darbo žmonių ir visos lietuvių tautos vietas. Šiandien ta programa, kaip ir visa jo veikla, yra tik istorijos dalykas. O tačiau skaitant kelia pasigrožėjimą ir pasididžiavimą. Gražių turim praeities dalykų ir turim iš ko stiprybę semti.

—Kaip Tamsta vertini lietuvių krikščionių demokratų dalyvavimą Didžiajame Vilniaus Seime, kuriuos nusistatymus gynė jame krikščionys demokratai ir kuo jis buvo reikšmingas tolimesniam lietuvių krikščionių demokratų veikimui?

Didysis Vilniaus Seimas gimė 1905 metų revoliucijos metu. Ta aplinkybė suteikė jam galimybės laisvai susirinkti ir laisvai kalbėti iš širdies, neslepiant savo tikrų nusistatymų ir siekimų. Tuo metu jaustasi lyg nepriklausomos Lietuvos sostinėj, nors už langų vaikščiojo caro policija ir maskoliškais batais trankė Vilniaus gatvės grindinį jo kariuomenė. Žmonės ir grupės nesimaskavo. Jie nešė viešumon, kas jų buvo protuose ir širdyse susiklostę ar tai programų ar reikalavimų formoje. D. Vilniaus Seimas buvo gal pirmas lietuvių partijų demonstravimas ir, vienoj pastogėj susirinkus, jėgų išmėginimas. Nors toms rungtynėms pagrindo neturėjo būti, nes susirinkta pasirengti sunkiajai kovai už savo siekimus su dar gyva, tik nesugebėjusia trumpu momentu susigaudyti, kas daryti, caro jėga. Čia dalyvavo ir krikščionys demokratai savo tikruoju vardu jau kaip partijos žmonės ir atstovaudami partijos programos idealus bei kovodami už jos reikalavimų igyvendinimą. Mūsų Enciklopedijos straipsnis apie Didįjį Vilniaus Seimą šališkai ir nepalankiai rašytas apie krikščionis demokratus, visiškai jų ignoruoti ir nematyti negalėjo. Jis konstatavo, kad krikščionys demokratai "partiškai kad ir vėliau tepasireiškę, bet jau dabar įgyją organizacinį svarumą". Konstatavo taip pat, kad po "spalių 17 dienos caro manifesto aiškiau ėmė reikštis savarankiška politinė, nustatanti santykį ir revoliucinio judėjimo atžvilgiu, dvasininkų pozicija." Praeitį dar neseną, nes tik Apžvalgos ir T. Sargo, pamiršo. Pamiršo ir tai, kad visos mūsų didžiosios partijos tuo metu dar trumpom kelnaitėm avėjo ir iš vaikų amžiaus dar nebuvo išėjusios. Štai jų gimimo metrikai. Socialdemokratai sudarė grupę 1893 m., o programą paskelbė 1896 m. Vadinasi Seime dalyvavo turėdama 12 metų amžiaus. Liaudininkams davė pradžią Varpas 1895 m., o programa pasirodė 1902 m. Tad šie atžygiavo į Seimą 10 metų amžiuje. Krikščionių demokratų gimtadienis buvo Apžvalgos pasirodymo diena. Ji pasirodė 1890 m., o pirmąją

programą paskelbė pasauliui 1904 m. Tad jie į Seimą atėjo jau pusbernio amžiuje, nes jau turėjo 15 metų darbo ir patyrimo užnugaryje. Tad krikščionys demokratai savo susigrupavimu iš visų mūsų partijų buvo seniausia. Pasivėlino tik paskelbti savo programą, nors jos pagrindus skelbė ir Apžvalga ir T. Sargas. Programos senumu pirmą vietą užėmė socialdemokratai, krikščionims demokratams teko Beniamino vieta. Bet liaudininkai neką toliau už krikščionis demokratus yra paženge. O tačiau krikščionys demokratai Vilniaus Seime buvo traktuojami lyg nesamais, o geriausiu atveju—nepribrendusiais ar nepriaugusiais tokiems darbams. Pirmas projektas Seimo prezidiumui krikščionio demokrato visai nebuvo numatęs. Tik antrajame projekte, kuris Seimo buvo priimtas, nuo kr. demokratų buvo pasiūlytas į prezidiumą prof. Pr. Būčys. Tačiau prezidiume jis buvo traktuojamas kaip nepageidaujamas įsibrovėlis. Pats Būčys savo minėtuose prisiminimuose (Tėv. Sargas I tomas 255 pusl.) nusiskundžia, kad "dr. Basanavičius dažnai pirmininkavo, bet ne visada. Man jis nė vieną kartą neužleido vesti posėdžio, kada pats jo nevesdavo. Ta garbė tekdavo jaunesniems ir mažesnių grupių pasiūlytiems prezidiumo nariams, rasi dėl to, kad aš nesisiūliau." Ta garbė buvo skiriama tik Kairiui ir Smetonai. Bet ne tik čia buvo lyg nepastebimas prezidiumo narys krikščionis demokratas. Kitoj vietoj Būčys nusiskundžia taip: "Besibaigiant Seimui skirtosioms dienoms, dr. Basanavičius į posėdžių salę atnešė rezoliucijos projektus, kuriuos priėmus reikėsią paskelbti Seimo vardu, ir parodė tuos projektus prezidiumo nariams. Aš nebuvau matęs tų projektų, nes su manim nesitarta juos ruošiant. Iš kitų prezidiumo narių elgesio buvo matyt, kad jie jau pirmiau buvo susipažinę su projektais," (min. Tėv. Sargas, pusl. 255). Toj pačioj vietoj Būčys nusiskundžia ir kitu reikalu, bet vis dėl kairiojo sparno nusiteikimo kr. demokratų atžvilgiu. "Ponas Kačergius iš Pilviškių kunigus vadino pilvūzais. Aš pakviečiau jį pasimieruoti pilvais su manim. Už tai jis man drėbė žodį, kurio spausdinti negalima. Jo pilvo periferijos būta didesnės už manąją." Bendrai krikščionims demokratams Seime nemaža teko iš kairiosios pusės pažeminimų ir paniekinimų. Bet jie kantriai visa pakėlė, nes atvažiavo čia ne su savais kovoti dėl tuščios garbės, bet su caro valdžia už tautos laisvę ir už darbo žmonių gerovę. Tik visada karingas kun. Stakelė mokėdavo tinkamai kairiesiems atsikirsti, naudodamasis jų stilium ir terminologija.

Kuo skyrėsi savo reikalavimais ir siekimais kr. demokratai nuo kairiųjų grupių? Atsakyti į šį klausimą duosiu žodį vėl Seimo prezidiumo nariui kr. demokratui Būčiui. Rezoliucijos

"projektuose buvo paskelbta žūtbūtinė revoliucija. Aš pareiškiau už tokią rezoliuciją nebalsuosiąs ir pareikalavau laiko pasitarti su srovės (krikščionių demokratų M. K.) atstovais, kurie mane buvo pasiūlę į prezidiumą. Tas mano prašymą patenkino. Pasitaręs su kunigais ir mums pritariančiais žymesniais pasauliečiais, pareikalavau išbraukti visa tai, kas faktinai reiškė kruviną revoliuciją. Mūsų krypties žmonių ne visų buvo vienoda nuomonė. Vieni reikalavo, kad rezoliucijos projektas būtų pilnai suderintas su katalikybės dvasia. Kiti, kad užtenka pašalinti kraujo ir smurto dėsnius. Kai kuriems kunigams gana smarkiai stojant už šią antrąją formulę, man teko pareikšti prezidiumui, kad ir mes balsuosime už šitą sušvelnintą formulę. Prezidiumo dauguma nelabai norėjo nusileisti, galutinai apsiėmė Seimui patiekti smarkią ir griežtą rezoliuciją be kruvinų ir smurto pradų. Taip perredaguotą, bet dar labai aštrią, rezoliuciją Seimas priėmė, gali sakyti, vienbalsiai, nes tie tylėjo, kuriem ji nepatiko." Vadinasi, krikščionys demokratai visais klausimais buvo tos pačios nuomonės kaip ir visos kitos Seimo partijos. Jie skyrėsi tik savo taktika, priemonėmis savo tikslams siekti.

Enciklopedija paduoda ir kai kurių smulkmenų krikščionims demokratams apibūdinti. "Žemės klausimu kalbėjo apie 30 kalbėtojų, ypač daug sodiečių, bet ir kun. Aleksandravičius." Iš kitų šaltinių žinia, kad jis kiečiausia jos reikalavęs ir rimčiausiais argumentais rėmė savo reikalavimus. Būčys smarkiai susikirtęs dėl tikybos dėstymo mokyklose su Domaševičium. "Isigijo autoriteto priešinėje pusėje kun. Aleksandravičius, kun. Tumas ir kiti, kurie gaudavo raminti vidurį ir dešiniuosius." "Dideliu kalbos liuosumu ir palyginimų ir pavaizdų įvairumu žavėjo kun. Tumas . . . Iš pažiūros šaltas, bet jausmo kupinas ir, nors švelnus, bet smarkus buvo kun. prof. Būčys."

Dabar klausimas, kuo buvo reikšmingas Vilniaus Seimas tolimesniam krikščionių demokratų veikimui.

Rezoliucija buvo priimta vienbalsiai. Krikščionys demokratai balsavo už tai, už ką balsavo ir kairiosios partijos. Vadinasi—skirtumo tarp partijų Lietuvos ir lietuvių reikalais, bent tais, kurie buvo iškilę Seime, nebuvo. Kad ir gerokai pasipešę, lietuviai buvo vieningi. Tai didelio politinio subrendimo reiškinys. Pirmas krikščionių demokratų pasirodymas viešame ir dar mišriame forume, kur buvo svarstomi opiausi ir svarbiausi Lietuvai klausimai, išėjo jiems į naudą. Jų užimta pozicija kairiąsias partijas ir nuginklavo ir sugėdino. Kas kairiųjų apie juos buvo kalbama ir rašoma, vienu krikščionių demokratų pasirodymu buvo paneigta ir parodyta,

kad apie juos buvo kalbėta neteisingai. Savo priešus savo pasirodymu Seime jie parodė tautai tokiais, kokiais jie iš tikrųjų buvo.

Seimas su savo nutarimais buvo tik pirmas ir lengviausias etapas. Antras ir svarbiausias—taip pat ir pavojingiausias—buvo nutarimų įgyvendinimas. Nutarimų buvo atspausdinta 36,000 egz. Grįžę iš Seimo, stvėrėsi nieko nelaukdami, ant karštų pėdų Seimo nutarimus skleisti ir juos gyvendinti. "Bevykdydami Vilniaus suvažiavimo nutarimus, rašo Enciklopedija, nukentėjo šimtai žmonių, nubausti kalėjimu ir Sibiru, kiti gavę į JAV išbėgti, bet suvažiavimas žmonių sąmonėje ir istorijoje užaugo D. V. Seimu, įvertinamas ne tik kaipo revoliucinis momento reiškinys, apvainikavęs 1905 m. Lietuvos žmoniu bruzdėjimą, bet ir pirmas ryškus bendros tautinės—valstybinės lietuvių raidos etapas, po kurio kitas tebuvo 1917 m. Vilniaus Konferencija." Tame sunkiame darbe labai aktingai ir dideliu skaičium dalyvavo ir krikščioniškoji demokratija. Nukentėjusių tarpe labai didelis nuošimtis buvo krikščionių demokratų—vyrų, moterų ir kunigų, kaip pav. kun. Šnapštys Margalis, žinomas poetas. kun. Petrauskas ir visa eilė kitų, kurie buvo policijos sumušti ir ilgai tampomi po kalėjimus. Daugelis buvo nubausti piniginėmis baudomis ar iškėlimais į kitas parapijas.

Vilniaus Seimo darbus labai teisingai ir gražiai įvertino Roemeris savo Lietuvos Konstitucinės Teisės I tome. Per ilga butu visa pakartoti. Pakartosiu tik trumpai kai kuriuos ivertinimus. "Didysis Vilniaus Seimas, rašo jis, sankcionavo visus vykstančio kaimo judėjimo elementus, susistematizavo judėjimo programą, patiekė jai aiškius šūkius ir obalsius, nustatė linija ir paskelbė Lietuvos autonomiją, kaip vyriausi viso judėjimo politini tiksla. Didysis Vilniaus Seimas tvirtai nustatė ir pačia autonominės (valstybės) Lietuvos teritorine formule Didysis Seimas netiktai suteikė intensyvumo masinei tautiškai—revoliucinei lietuvių judėjimo akcijai, bet ir racionalizavo šią masine akciją, nustatęs masiniu tautiniam judėjimui tvirta tradicija ir aišku plana net ir tiems laikams, kada Revoliucija Rusijos imperijoj pakeitė 1907—1914 m. reakcija. Lietuvoje 1905 m. revoliucinis judėjimas tapo caro valdžios žiauriai nuslopintas, bet paties sumasinto lietuviu judėjimo ir jo aiškiai politinės krypties, nustatytos ir vedančios į šalies valstybinguma, rusu caro valdžiai ir jo iškeltai reakcijai nuslopinti nepavyko." (14—15 pusl.)

Šitam visam darbe aktyviai dalyvavo ir krikščionys demokratai. Už tuos idealus jie aukojosi ir kentėjo. Katalikiškoji Lietuva už ta darba daugiau vertino ir brangino krikščionis demokratus negu kitas partijas dėl to, kad jų asmenyje ma-

tė ne tik Lietuvos, ne tik darbo žmonių reikalų, bet ir jai brangios Bažnyčios ir tikėjimo atsidėjusius gynėjus. Krikščionys demokratai išpopuliarėjo, įgavo tautos didelio pasitikėjimo ir jiems atsivėrė plačiai vartai į didelio masto veiklą. Jų laimėjimas nepriklausomoj Lietuvoj tai krikščionių demokratų veiklos Vilniaus Seime ir jo nutarimų vykinimo pasekmės, suprantama—ir visos jų veiklos po Seimo laikų.

—Kada Tamsta įstojai į lietuvių krikščionių demokratų eiles ir kaip tada suprasta lietuviškos krikščioniškos demokratijos pagrindiniai siekimai?

Pirmoji aukštesnioji mokykla, kurią baigiau 1905 m., buvo Veiverių mokytojų seminarija. Tų laikų mokytojų seminarija buvo nuolatinių bruzdėjimų ir pasipriešinimų prieš vyresnybę ir jos politiką židinys. Ne visuomet tų bruzdėjimų priežastys būdavo politinės ar tautinės, kai kada tik šeimyniški mokyklos sienose nesusipratimai. Įdomus dalykas, kad 1905 m. revoliucinis nusiteikimas Veiverių mokytojų seminariją pasiekė anksčiau už kitus svarbesnius punktus. Pirmąjį streiką pakėlė Maskvos universitetas, o antroje vietoje atsistojo Veiveriu mokytoju seminarija. Tai buvo 1904 metų pabaigoj prieš pat Kalėdas. Streikas buvo likviduotas su nuostoliais mokiniams. Mano kursui dar pavyko baigti mokslą 1905 m. pirmam pusmety. Antras streikas prasidėio 1905 metais po atostogu. Jam numalšinti buvo pakviesta kariuomenė į Veiverius ir ilgam laikui seminarija uždaryta. Tada ir Pranas Dovydaitis iš jos išstojo. Baigęs seminariją aktyviai dalyvavau Vilniaus Seimo nutarimų vykdyme. Teko dalyvauti Jėstrakio ir Igliaukos monopoliu likvidavime, Mikališkio valsčiaus raštinės sulietuvinime ir tt. Mano bendradarbiai atsidūrė ar kalėjime, ar užsieniuose. Man viso to pavyko išvengti tik dėl to, kad laiku išvykau mokytojauti į tolimą Lenkiją. Kas aš tuomet buvau? Pirmiausia sąmoningas lietuvis ir katalikas. Ar buvau demokratas? Manau, kad taip, nes mūsu slaptam rately, kuriam ir aš priklausiau Veiveriuose, nuolatos skambėio demokratiški obalsiai ir siekimai. Buvau krikščionis demokratas platesne prasme, kaip ja suprato Leonas XIII savo minėtose enciklikose, bet ne politine prasme, nors vienur kitur teko dalyvauti ir kr. dem. partijos reikalais pasitarimuose. Krikščionių Demokratu partijos narys nebuvau. Ateitininkai—taip pat krikščioniškoji demokratija pirmaja prasme. Ateitininku tapau kaip tik prasidėjo tas sąjūdis. Nebuvau jos autorius nei sumanytojas, bet buvau vienas pirmųjų ateitininkijos organizatorių ir veikėjų. Į tas eiles kartu stojome Pranas Dovydaitis, Vytautas Endziulaitis, Zigmas Starkus, Eliziejus ir Magdalena

(Galdikienė) Draugeliai, Kazys Bizauskas, Juodišius, Pijus Grajauskas ir kiti. Tai buvo mano pirmas jau gana platus darbas krikščioniškoje demokratijoje. Tai buvo bene 1910 metais.

1913 metais įstojau į Petrapilio Dvasinę Akademiją. Ten radau ateitininkų stiprią organizaciją. Jos nariai nesitenkino vietos kuopos darbu, bet išėjo toli už jos ribų—dalyvavo spaudoj, rašė knygas, vaikščiojo šviesti ir organizuoti lietuviškąją Petrapilio darbininkiją liet. krikščioniškos demokratijos pagrindais ir t.t. Ten jau buvau politine ar partine prasme krikščionis demokratas, nors neprisimenu, kad būčiau kuriai nors organizacijai priklausęs. Žinau tik, kad plačiai susirašinėjau su Maskvos, Voronežo ir kitų žymesniu centrų ateitininkais studentais ir baigusiais akademikais partijos organizavimo ir jos programos rengimo reikalu. Gal dėl to tada jau buvau žinomas kaip krikščionis demokratas. Ir kaip tokį mane, karo medicinos studentą Gruodį ir prof. Čėsni kaip krikščionis demokratus, pakvietė būsimieji tautininkai rašyti jiems programa. Iš savo tarpo paskyrė Kubiliu, anų laikų žinoma Dievo ieškotoja, kuris tuo klausimu su Būčiu vedė labai įdomu susirašinėjimą. 1917 metais Petrapilio lietuvių Seimo metu buvo atliktas krikščionims demokratams labai svarbus ir ateičiai labai reikšmingas žygis. Buvo priimta l. krikščionių demokratu partijos programa ir sudarytas pirmas centro komitetas. Tų pačių metų rudenį jau Voroneže tapau to komiteto pirmininku. Ilgus metelius teko nešti tą sunkią naštą. Mačiau labai šviesių momentu. Svarbiausias—Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas ir jos tvarkymas. Ir šiuo laikmečiu buvo ir šviesių ir baugių momentų. Teko pamatyti ir gyventi liūdniausią savo gyvenimo momentą—tos nepriklausomybės nustojimą ir žmogaus—žvėries bolševiko savo tėvų žemelės okupavimą. Tenka tuo pat titulu labai sunkiose aplinkybėse iš naujo už netektą tėvynės laisvę kovoti, už ką kovojau būdamas jaunas ir pačiam subrendime vyras.

Tuo metu, kai pasidariau krikščionių demokratu partijos tikras narys, jos siekimai buvo tokie pat, kaip visą nepriklausomybės meta, nes buvo ta pati programa. Jei ji buvo keičiama, tai ne iš esmės. Dažniausia tik buvo paryškinami kai kurie klausimai arba nauji gyvenimo iškelti klausimai įtraukiami.

—Kokie buvo liet. krikšč. demokratų siekimai, veikla ir svarbiausi faktai pirmojo pasaulinio karo metu Rusijoje ir Lietuvoje?

Rusijoj buvo nemaža lietuvių išeivių. Didesniuose centruo-

se, kaip Petrapilis, Maskva, jų buvo susispietę tūkstančiais. Didžiajam karui užėjus, lietuvių skaičius padidėjo. Lietuviai nenorėjo tuomet apleisti savąjį kraštą. Jie buvo pasiryžę karą pratūnoti savo pastogėse ar bent savo žemėj. Bet juos prievarta su nagaikomis varė iš Lietuvos raitų kazokų būriai. Tokiu būdu Rusijoj atsidūrė nemažas lietuvių skaičius. Jį papildė priverstinis išvežimas Mažosios Lietuvos žmonių į Rusiją. Susidarė nauji gausūs lietuvių centrai Vytebske, Mogiliave, Minske, Voroneže, Samaroj ir kitur. Lietuvių buvo taip pat ir tolimam Sibire, ir kalnuotam Kaukaze. Rusai ne tik miestuose gyvendino tremtinius, bet ir kaimuose, ir kariniams tikslams pastatytuose barakuose, kurie dažnai buvo statomi miškuose ar laukuose ir kurie vėliau kariuomenei nebuvo reikalingi. Vargo ir skurdo buvo daug, nors reikia pasakyti, kad caro valdžia į tremtinius kreipė nemaža dėmėsio ir pradžioje rusų liaudis tremtiniams rodė broliškos širdies. Tačiau vėliau, karui užsitęsus ir pajutus karo pasekmes aiškiau, rusų liaudies santykis su tremtiniais pakitėjo į blogąją pusę. Visų nelaimių priežastim rusai laikė tremtinius. Skurdas ir vargas dar daugiau padidėjo.

Medžiaginę tremtinių buklę gerinti pasiėmė įsikūręs Petrapily Lietuvių Draugijos dėl Karo Nukentėjusiems Šelpti centro komitetas. Jis milžinišką darbą atliko savo srity. Jis rūpinosi ne tik tremtinių medžiaginiais reikalais, bet lietė ir dvasinius bei kultūrinius — steigė mokyklas, siuntinėjo laikraščius, rinko į vieną vietą didesnius tremtinių būrius, siuntinėjo kunigus lankyti tremtinius ten, kur nuolatinio kunigo nebuvo, ir t.t.

Bet toks darbas nebuvo pakankamas. Nauja aplinka darė neigiamos įtakos į tremtinius, ypač į jaunimą. Gelbėti jiems nuo dvasinio susmukimo reikėjo sistemingo, organizuoto darbo. Pirmiausia pradėta leisti, bene 1916 m., laikraštį Vadą. Jo tikslas buvo stiprinti lietuvių katalikų tikybinį ir dorinį susipratimą bei atsparumą. Vadas buvo panašus savo turiniu į seinišką Spindulį. Kitų sričių Vadas nelietė. Daug kas tokia laikraščio kryptimi buvo nepatenkintas. Reikalavo jo reformos. Bet ta reforma pavyko pravesti tik tada, kai buvo nuverstas caras ir kai prasivėrė plačiai durys į politinį gyvenimą. Vadas, virtęs katalikų politiškai visuomeniniu laikraščiu, kurį redagavo aiškūs krikščionys demokratai, Petras Karvelis, Pijus Dambrauskas, o užbaigė Turauskas, dar tuomet Petrapilio aukštųjų mokyklų studentai, davė pradžią plačiam gerai organizuotam katalikų darbui. Suprantama, kad tas darbas ne iš karto atsirado platus ir gerai organizuotas. Jį reikėjo tokiu padaryti.

Pirmutinė katalikų organizacija ano meto Rusijoj buvo K r i k š č i o n y s D e m o k r a t a i. Ji buvo pradėta

organizuoti didesniuose centruose — Petrapily, Maskvoj, Charkove, Voroneže, Ekaterinoslave, Tiflise ir kitur. Kiekvienas vienetas kartu ir programą pasigamindavo. Kažkodėl trijų profesorių programa nebuvo žinoma tų laikų organizatoriams, nors jie gerai žinojo apie krikščionis demokratus Lietuvoj Vilniaus Seime ir po Vilniaus Seimo—jau praktikos darbe. Tuomet buvo pasiūlyta sudaryti bendros programos projektą didesniems krikščionių demokratų centrams Maskvoj, Petrapily, Voroneže ir kitur. 1917 metais Petrapilio Seimo metu, suvažiavus iš visur jau su savo programų projektais, po ilgokų ir karštokų diskusijų buvo priimta viena visiems privaloma programa, kuri tais pagrindais apjungė visus krikščionis demokratus Rusijoje. Ta programa buvo atsivežta ir į Lietuvą. Krikščionys demokratai suvaidino labai svarbų vaidmenį carų žemėje. Pirmiausia jie apsaugojo tremtinių mases nuo marksistinių socialistų įtakos ir pargabeno ją Lietuvon sveiką bei tinkamą kurti nepriklausomai Lietuvai ir tiesti jos gyvenimui sveikus pagrindus. Antra, ji suvaidino lemtingą vaidmenį Petrapilio Lietuvių Seime, sprendžiant Lietuvos nepriklausomybės klausimą. Jei buvo pravesta rezoliucija su aiškiu pasisakymu dėl Lietuvos nepriklausomybės, tai krikščionių demokratų nuopelnas.

Krikščionių Demokratų partijoj susispietė visas veiklusis ir pažangusis lietuvių katalikų elementas. Jis tad lengvai paėmė į savo rankas ir visą katalikų gyvenimą Rusijoj tvarkyti ir davė jam aiškią kryptį. Krikščionių Demokratų partija nebuvo vienintėlė Rusijoj. Šalia jos kiek vėliau susikūrė ir kita partija — Lietuvių Katalikų Tautos Sąjunga. Krikščionys demokratai aiškiai atsistojo ant demokratiško ir pažangaus kelio. Katalikų gi Sąjunga buvo, kaip ją visai teisingai pavadino jos narys a. a. kan. P. Penkauskas, buržuazinė partija. Ji pasirodė Petrapilio Seime ir po to, neparodžiusi jokios veiklos, čia pat Rusijoj ir užbaigė savo dienas.

Rusijos tuometinis gyvenimas ir jo demoralizuojanti įtaka reikalaute reikalavo visus lietuvius tremtinius sutelkti į vieną bet kurią organizaciją. Į partiją telkti nebuvo nei tikslu, nei galima. Kr. demokratai sumanė tad steigti L i a u d i e s S ą j u n g ą. Tai buvo grynai kultūrinė tautiškai tikybiniais pagrindais organizacija. Ji buvo įsteigta bendromis jėgomis — Krikščionių Demokratų partijos ir Lietuvių Katalikų Tautos Sąjungos. Įsigalėjus bolševikams, partijos reikštis negalėjo, bet Liaudies Sąjunga pasiliko. Jos vardas rusiškame vertime buvo kiek pritaikytas bolševikų skoniui, kaip, pav., darbo valstiečių sąjunga—raboče-krestijanskij sojuz. Todėl ilgai nekliudomai galėjo veikti ir veikė labai plačiai bei su dideliu užsimojimu. Ji perėmė visas krikščionių demokratų įstaigas ir pati pristeigė visą eilę mokyklų, liau-

dies universitetų, skaityklų, rengė suvažiavimus ir t. t. ir t. t. Pagaliau ji suvaidino ir kolektyvinio konsulo vaidmenį — išdavinėjo lyg lietuviškus pasus, tuo išskirdama lietuvį nuo ruso, ir organizuotai grąžino tremtinius į Lietuvą, įsisteigus pasieniais visą eilę pereinamų punktų. Už tokią drąsią ir pasišventusią veiklą ne vienas buvo pakliuvęs į bolševikų kalėjimą. Liaudies Sąjungos istorija būtų labai brangus įnašas į mūsų praeities nušvietimą. Nustojus galimybės partijai veikti, visi jos nariai susispietė prie Liaudies Sąjungos ir buvo jos faktinieji darbuotojai ir vadai.

Vienas labai svarbus sumanymas pasiliko tik sumanymu. Katalikų organizacijoms finansiškai paremti ir jas suvienyti bei veiklai suderinti reikėjo vieno derinamojo ir finansavimo organo. Tą organą įkūrė Voroneže katalikų partijų ir organizacijų susirinkimas 1917 metais ir pavadino K a t a l i k ų V e i k i m o F o n d u. To Fondo pirmininku buvo išrinkę mane, o sekretorium L. Bistrą. Bet jau buvo per vėlu. Bolševikai įsigalėję pradėjo slopinti visus ne jų rankose darbus. Fondas tik suskubo atsispausdinti atsišaukimą į lietuviškąją visuomenę, bet tų atsišaukimų suskubo vos dalį išplatinti. Didžiuma bolševikų buvo konfiskuota. Mane kaip pirmininką nuteisė mirti, o Bistrą įsakė areštuoti. Abiem, geriems draugams padedant, pavyko pabėgti. Visas darbas sustojo, nes kiti pasilikę arba buvo į kalėjimus sugrūsti arba išsislapstė po kitus miestus.

Silpnoji krikščionių demokratų ir bendrai katalikų vieta — buvo spauda. Jie teturėjo moksleiviams Ateities Spindulius ir kitai visuomenės daliai jau minėta Vadą. Iš knygelių buvo išleista tik kelios brošiūros apie krikščioniškąją demokratiją. Bolševikai gi paskandino Rusiją savo brošiūrose ir proklamacijose. Apsaugoti tremtiniams nuo jų įtakos reikėjo prieš jų literatūrą pastatyti savąją. Tokiai literatūrai gaminti ir leisti reikalinga buvo draugija. Tokią spaudos draugiją įkūrė Bistras, kun. Astrauskas, aš ir dar keli vyrai ir pavadinom ją **Bite.** B i t ė ir pinigų darbo pradžiai buvo susirinkusi virš 600 rublių. Pirmas jos žygis buvo išleisti 12 brošiūrų aktualiausiais klausimais. Eilė jų jau buvo parašyta. Iš jų prisimenu — Sąžinės laisvė, Valstybė ir asmens teisės, Valstybė, moterystė ir Bažnyčia. Valstybė, mokykla ir Bažnyčia ir kitos. Bet suskubta išleisti tik Sąžinės laisvė. Kitos pasaulio šviesos neišvydo. Net rankraščiai pakliuvo bolševikams į rankas.

Kas tuo pačiu metu vyko Lietuvoje? Ko Lietuva buvo, susilaukusi iš naujo okupanto—vokiečio?

Vokiečio okupacija buvo labai sunki ir žiauri. Joks viešas veikimas buvo neįmanomas — ne tik politinis, bet ir kultū-

rinis bei ekonominis. Visa buvo užgniaužta ir nuslopinta. Okupantas įvedė tokias rekvizicijas, kurios teisingiau reikėjo vadinti plėšimu. Žmonės kovojo dėl duonos kąsnio. Kovojo sunkiai. Cenzūra siautėjo, kaip dabar bolševikų okupacijos metu. Mokykla buvo paversta įrankiu germanizuoti jaunajai lietuvių kartai. Susisiekimas praktiškai sustabdytas. Okupuotoji Lietuva neturėjo jokios galimybės pareikšti savo balso. Nebuvo kam kalbėti visos Lietuvos vardu. Štai kokiose sąlygose gyveno tada Lietuva.

Ko tokiose sąlygose siekė Lietuva ir krikščionys demokratai? Siekimai plaukė iš gyvenamųjų sąlygų. Pirmutinis reikalas buvo apsiginti nuo bado mirties, nuo galutinio ūkio sužlugdymo. Antra — išlaikyti savąją tautybę. Ir trečia, pasinaudojus objektyvinėmis sąlygomis ir galimumais, kurias atnešė karas, išsikovoti savo kraštui nepriklausomybę. Vadų tam tikslui siekti Lietuva turėjo, nors neturėjo jokio politinio tam tikslui organo. Čia pravers priminti, kad aiškėjant, jog Rusai Lietuvos neišlaikys ir netrukus ji pąklius į naujo okupanto — vokiečio rankas, buvo sušauktas, kiek prisimenu, Vilniuje platesnis krikščionių demokratų suvažiavimas, kuriame buvo aptarti visi iš naujos padėties plaukią reikalai. Ten buvo tarp kita ko iškelta ir nepriklausomybės gynimo reikalai ir būdai. Ten pat nusistatyta, kas pasilieka Lietuvoj ir kas vyksta į Rusiją, kurioje susitelkė, kaip jau esu minėjęs, nemažas lietuvių skaičius. Ir vienur ir kitur reikėjo prie liaudies turėti atsidėjusių žmonių, kurie jai padėtų ne tik rūpintis kasdieninio gyvenimo, bet ir Lietuvos ateities reikalais. Idomus faktas. Beveik visi susirinkusieji pareiškė norą pasilikti Lietuvoj, nors tai grėsė studentams ir studijų nutraukimu kelieriems metams. Susitarta pasidalinti pareigomis ir nusistatyta, kas pasilieka Lietuvoj. Iš jų prisimenu agronoma Aleksandrą Stulginski, Ona Matulaitytę, vėliau Stulginskienę, Pijų Grajauską, Kazį Bizauską, Jona Vailokaitį, Pr. Dovydaitį, Kl. Rugienį ir tt. Pasiliekančių susidarė gražus ir vieningas būrelis, pasiryžęs padaryti visa, kas galima, ir savo tautai ir savo tėvynei, kuriu laukia nežinoma nauja ateitis. Kaip pamatysime, jie savo misiją atliko lygiai gerai, kaip atliko ir Rusijoj atsidūrę krikščionys demokratai.

Lietuvoj lietuviai pirmosios vokiečių okupacijos metu turėjo lygiai tokių pat uždavinių, kaip išvykę į Rusiją. Šie uždaviniai galima suvesti į tris didžiuosius punktus — 1. kasdieniniai žmogaus reikalai, 2. išlaikymas sveikų tautinių ir moraliniu vertybių lietuvių tautoj ir 3. iškovojimas Lietuvai nepriklausomybės.

Visus klausimus sprendžiant, dalyvavo visa tauta, bet ne vienodame laipsnyje. Už duoną kovota daugiau individualiai, kiekvienas už save. Bet čia daug prisidėjo ir tie organai, kurie tuomet kalbėjo tautos vardu. Duonos klausimas pagimdė anų laikų partizanus, kurie kovojo su žiauriu vokiečių žandaru. Skaičiau anais laikais, jau vokiečiams išėjus iš Lietuvos, vokiškame laikraštyje, kiek kuriame vokiečių okupuotame krašte vidaus kovoje žuvo vokiečių. Jų konstatuota, kad Lietuvoje proporcionaliai žuvo daugiausia. Buvo susidarę net atskiri ginkluoti būriai kovoti su vokiečiais. Suvalkijoj gal garsiausias būrys buvo vadovaujamas Manelio iš Keturvalakių parapijos. Jis stodavo į atvirą kovą net su kariuomene. Tokioj kovoj jis ir žuvo. Jo šeima visai nupelnytai buvo savu laiku apdovanota žeme iš žemės fondo. Prie tos kovos už duoną daug prisidėjo kunigų, už ką daugelis buvo išvežti į Vokietiją. Žinomiausia tokių stovyklų, kur buvo suspiesta daug lietuvių kunigų, buvo Celle Schloss. Prie tos kovos labai daug prisidėjo ir ateitininkiško jaunimo — moksleivių ir studentų, inspiruojamų ir vadovaujamų kr. demokratų slapto centro.

Kovoj už tautinės sielos išlaikymą krikščionys demokratai prisidėjo labai daug — ir pasauliečiai ir ypač kunigija. Pirmąją vietą šioj srityje užėmė kova su vokietinimu per mokyklą, už grynai tautinės mokyklos steigimą, mokyklų skaičiaus padidinimą, ypač gimnazijų. Tas darbas buvo labai sunkus. Jis pareikalavo ir auku. Nemaža už tai pakliuvo į kalėjimus, kai kurie buvo išsiųsti į vokiečiu stovyklas, o Jonas Dailidė — idealus krikščionis demokratas ir drąsus kovotojas už Marijampolės gimnazijos reikalus, ir galvelę savo padėjo. Už tai dėkingoji Marijampolė vieną Degučių gatvę, kurioj gyveno jo tėvai, pavadino Dailidės gatve. Dailydė buo Dvasinės Petrapilio Akademijos paskutinio kurso studentas. Jis, visa metęs ir slapta perėjęs fronta, atsirado Lietuvoje ir ten garbingai dėl Lietuvos mirė. Su juo buvom abudu sutare grįžti. Jis pasirinko slapta kelią, o aš legalu. 1915 metais atostogu metu atvykau i Prienus. Klebonijoj stovėjo tos vietos fronto kažkurio Sibiro šaulių pulko štabas. Klebonas Jonas Valaitis su to štabo viršininku mane supažindino ir, klebono užtartas, leidima gavau. Tačiau sukliudė fronto karininkai. Tuo metu frontas buvo prie pat Igliaukos nuo Prienu pusės. Apolonija Draugelytė (Galdikienės sesuo), gera krikščionė demokratė, už savo vedamos mokyklos lietuviškumo gynima buvo smarkiai sumušta Klaipėdos krašto vokietininko, nors su grynai lietuviška pavarde, mokyklu inspektoriaus. I detales neleidžia gilinti nei vieta, nei pasikalbėjimo ribos.

Lietuvos nepriklausomybės klausimas be abejo anuomečinej vokiečių okupuotoj Lietuvoj buvo svarbiausias klausimas lygiai, kaip atsidūrusiems Rusijos plotuose. Nepriklausomybes idėja tautoj nebuvo svetima. Ji pati juto, kad susidarė sąlygos jai atgauti ir kad dabar geriausias laikas už ją kovoti. Tą ideją dar daugiau sustiprino pavaryta inteligentų propaganda. Daugiausia čia pasižymėjo ir daugiausia nuveikė kunigija ir kaimų inteligentija, kuri nuolatos su liaudimi santykiavo, bei jaunoji inteligentija, kuri dar nebuvo nutraukusi ryšio su kaimu—tai moksleiviai ir studentai. Čia vyravo taip pat krikščionys demokratai. Lietuvių tautoj nepriklausomybės klausimas buvo aiškus ir gyvas. Reikalui atėjus ji iš žodžių perėjo prie veiksmų. Kai reikėjo ginklu ją ginti nuo priešų, iš savanorių susidarė laisvinamoji kariuomenė. Tačiau pasauliui reikėjo tuo reikalu pasakyt Lietuvos vardu. Tremtiniai Rusijoj tai pasakė Petrapilio Seimo lūpomis 1917 m. birželio m. 9 d. (sen. kal. geg. 27 d.) Tokį žodį turėjo pasakyti ir tauta pasilikusi savo tėvų žemėj. Ji tą žodį tarė keturiais mėnesiais vėliau, būtent 1917 m. rugs. m. 18—22 d.d. Lietuvių Konferencijoj Vilniuje.

Į Vilniaus Konferenciją buvo pakviesta 264 atstovai. Atvyko tačiau dėl įvairių priežasčių tik 214. Stambiausios partijos buvo krikščionių demokratų, demokratų ir socialdemokratų. Iš šių trijų stambiausia buvo kr. demokratų. Konferencija nepriklausomybės reikalu priėmė tokią rezoliuciją—

"Kad Lietuva galėtų laisvai plėtotis, turi būti sukurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, demokratiškais principais sutvarkyta, prisilaikant etnografinių sienų, su ekonomijos reikalaujamais korektyvais. Mažumoms garantuojamos kultūros teisės. Vilniuje sušaukta Konstituanta turės nustatyti valstybės pamatus ir santykius su kitomis valstybėmis.

Jeigu Vokietija (okupavusi valstybė) sutiktų dar prieš taikos konferenciją proklamuoti Lietuvos Valstybę ir pačioje konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvių Konferencija, turėdama omenyje, kad Lietuvos interesai normalinėse taikos sąlygose yra pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galima sueiti būsimai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savarankiškam jos plėtojimuisi, į tam tikrus dar nustatytinus santykius su Vokietija."

Ta rezoliucija ne iš karto tokia atsirado. Dėl jos buvo kovota ir nemažai. Tik kovota ne dėl nepriklausomybės, kaip Petrapilio Seime, bet dėl santykių su vokiečiais. Petrapilio Seimas pritarimo savo elgesiui Lietuvoj neturėjo. Daugelis jį

smerkė, kaip pakenkusį Lietuvos reikalui. Vilniaus Konferencijoj lietuviai nepriklausomybės klausimą iš karto įstatė į aiškias vėžes, tuomi tenkindami šimtmetinį tautos lūkestį. Rezoliucijos klausime labai ryškiai pasireiškė savo reikalavimais ir nusistatymais krikščionys demokratai. Tuomet aktualus klausimas buvo Lietuvos santykis su Vokietija. Vokiečiai iškišo savo trijų konvencijų reikalavimą. Konferencijoj atsirado vokiečių šalininkų. Naturavičius pareiškė savo atskirą nuomonę — eiti visame su vokiečiais ir pasitikėti jų gerais norais. Smetona ir jo šalininkai dėstė visus sunkumus kovoj už nepriklausomybę. Jo teigimu, vienintelis išganymo kelias — tartis su vokiečiais. Dabar reikią išgauti iš jų nors šį tą, o paskui, besikeičiant sąlygoms, galima bus ir daugiau išreikalauti. Perdaug pareikalausim — galim nieko negauti (iš konferencijos dalyvio A. Šmulkščio užrašų). Smetonos įrodymams pritarė iš atvažiavusių iš provincijos tik vienas kun. Lastauskas iš kr. demokratų. Krikščionys demokratai stojo aiškiai ir griežtai prieš Smetonos nuomonę. Kairiajame sparne taip pat pritarimo jis nerado. Bendrai po eilės kalbų Konferencijoj susidarė labai nepalanki nuotaika Smetonos nuomonei. Labai įtikinančiai kalbėjo prieš Smetonos siūlymą keli krikščionys demokratai. Savo frakcijos posėdy nusistatė nepraleisti Smetonos siūlymo. Po visų kalbų buvo aišku, kad kr. demokratų nusistatymas laimės.

Diskusijoms einant į galą, atvyko į Konferenciją iš Šveicarijos trys kunigai — A. Steponaitis, J. Purickis ir Olšauskis. Jų pranešimas sutapo su Smetonos nuomone. Purickio kalba buvo labai autoritetinga. Jis paveikė ir Konferencijos krikščionis demokratus, tačiau ir jo nuomonė ir siūlymai ne visi buvo priimti. Nueita į kompromisą. Kompromisas buvo toks. Pirmoji rezoliucijos dalis buvo palikta tokia, kaip ji buvo pirmiau kr. demokratų suformuluota. Antroj daly nuo žodžio "jeigu", jie rado galimybės padaryti aliuziją vokiečių link ir duoti jiems vilties galimų kombinacijų su Lietuva, jeigu Vokietija proklamuotų Lietuvos nepriklausomybę. Tokia rezoliucija buvo priimta visų, kurie buvo salėj, balsų. (A. Šmulkščio užrašai). Tokia rezoliucija Konferencijos nuomone buvo laiminga išeitis. Ir nesusiskaldė ir nenusilenkė vokiečiams. Čia krikščionių demokratų nuopelnas.

Berne buvo sudarytas esamų Šveicarijoj lietuvių studentų Lietuvių Komitetas, kuriame vyravo taip pat krikščionys demokratai — kun. A. Steponaitis, kun. J. Purickis ir kiti. Komitetas pasireiškė savo gyva ir sumania veikla. Jis suorganizavo kelias konferencijas Švedijoj ir pačioj Šveicarijoj, kuriose dalyvavo ir lietuvių atstovai atvykę iš Rusijos, iš Lietuvos ir net iš Amerikos. Komiteto veikla buo labai naudinga

ir organizacine prasme ir savo kova už nepriklausomybės išgavimą.

Renkant Tarybą, Konferencijoj kilo stambesnių nesusipratimų ir ginčų. Į Tarybą reikėjo rinkti 20 žmonių. Smetona ir Klimas kažkodėl buvo išskirti ir balsuojami atskirai. Jie buvo išrinkti visu balsais. Liko išrinkt dar 18 narių. Mironas pasiūlė pasidalinti vietas trims didžiosioms frakcijoms po 6. Krikščionys demokratai buvo didžiausia frakcija, tačiau su tokiu pasiūlymu sutiko. O socialdemokratams 6 atstovai pasirodė per maža. Jie pareikalavo daugiau. Jie pateikė savo projektą, kuris buvo didžiumai nepriimtinas. Tuomet krikščionys demokratai pasitarę pasiūlė trečią projektą. Tas projektas buvo priimtas. Socialdemokratai pareiškė naujai išrinktai Tarybai nepasitikėjimą. Reikėjo kaip nors gelbėti situaciją. Tuomet krikščionys demokratai atšaukė savo du atstovus iš Tarybos — kun. Stankevičių ir kun. Urbanavičių ir palaikė kairiųjų pasiūlytus Bugailiškį ir Vileišį Joną. Taryba buvo išgelbėta. Krikščionys demokratai parodė čia savo idealizmą. Lietuvos reikalą pastatė aukščiau savo partijos. Inž. Kairys už tai pareiškė krikščionims demokratams viešai pagarbos ir padėkos žodį. Tuo buvo baigta konferencija.

Konferencijos proga krikščionys demokratai ir savo partijos reikalus susitvarkė. Konferencijos metu socialdemokratai suglaustu frontu stojo prieš katalikus. Krikščionys demokratai konferencijoj buvo palinkę atskira grupe nesirodyt, kadangi joje buvo pastatytas toks klausimas, kuriame partijoms nebuvo kas daryti. Tačiau socialistų užimta prieš juos pozicija juos suglaudino ir privertė pasisakyti už laikymąsi partijos drausmės, daryti frakcijos pasitarimus prieš kiekvieną svarbesnį klausimą, išrinkti frakcijos vadovybę, į kurią įėjo kun. Turauskas, kun. Šmulkštys ir dar kažkas, ir kalbėti frakcijos vardu Konferencijos posėdžiuose. Socialistai krikščionis demokratus sucementavo. Socialistai dažnai prikišdavo krikščionims demokratams jų prasimanytą nedemokratiškumą, atžagareiviškumą ir t. t. Šmukštys frakcijos vardu pareiškė, kad jie — kr. demokratai — stovi už visus tuos demokratizmo dėsnius, kuriuos savinasi sau socialistai. Tuomi užkirto jiems kelią niekinti ir šmeižti kr. demokratus.

Rugsėjo 23 d. šv. Mikalojaus salėje buvo sušauktas krikščionių demokratų platus susirinkimas, kuriame dalyvavo ir tie kr. demokratai, kurie nebuvo Konferencijos nariai. Čia be kitų partijos reikalų buvo primta ir partijos programa, kuri buvo pagaminta jau seniai prieš Konferenciją, bet didesnio susirinkimo nesvarstyta. Buvo išrinktas ir Centro Komitetas bei suaukota pinigų partijos veiklai. 1917 m. rugsėjo m. 23 d.

Lietuvos krikščionims demokratams buvo tuo atžvilgiu svarbi ir reikšminga diena. Tuo būdu beveik tuo pačiu metu Rusijoj esantieji krikščionys demokratai priėmė savo naują programą Petrapilio Seimo metu 1917 m. gegužės m. 27 d. sen. kalendoriaus. Ji buvo atspausdinta Veisbruto spaustuvėj, Trockij prospekt nr. 5. Keturiais mėnesiais vėliau ir Lietuvos kr. demokratai priėmė savo programą Vilniaus Konferencijos metu ir atspausdino ją Vilniuje, padėdami 1915 m. datą, kad tuo būdu sumaišytų vokiečiams pėdas ir išvengtų vokiečių persekiojimų bei nereikėtų turėt reikalų su jų cenzūra.

Kaip po Vilniaus Seimo, taip ir po Vilniaus Konferencijos reikėjo atlikti dar vieną sunkią ir pavojingą pareigą — supažindinti visuomenę su Konferencijos darbais ir nutarimais. Čia krikščionys demokratai nuveikė daugiausia, nes jų daugiausia dirbo su liaudimi ir arčiau su ja gyveno. Vienas Šmulkštys padarė pranešimus tuo reikalu Marijampolėj, Vilkavišky, Keturvalakiuose, Punske, Lazdijuose, Leipalingy, Seirijuose, Alytuj, Simne ir Liubave. O anos okupacijos laikais daryti tokiais klausimais pranešimus buvo ne bet kas. Po kiekvieno tokio pranešimo reikėjo ne tik teisintis prieš Kreishauptmaną, bet ir būti pasirengusiam atsisėsti į vokiečių kalėjimą. Ne vienam trumpesniam ar ilgesniam laikui ir teko su juo susipažinti. Bet tai nuo darbo neatbaidė padoraus lietuvio. Kelias į laisvę vis eina per kalėjimus ir kančias. Tuo būdu ir pasilikę okupuotoj Lietuvoj krikščionys demokratai savo tėvynės ir tautos atžvilgiu atliko pareigą garbingai ir sąžiningai.

—Kada ir kokiomis aplinkybėmis Tamsta patekai iš Rusijos į Lietuvą?

Bolševizmas galutinai įsigalėjo. Jo pradžia buvo atnešusi kiek laisvės, trumpam, kol jie vietose susitvarkė ir įsistiprino. Pajutę kiek tvirtesnio pagrindo po kojomis, ėmėsi savo tvarką gyvendinti. Pradžioj ne iš karto — po truputį. Tolyn daugyn. Voroneže, kur paskutiniais laikais tuo tremties metu dirbau, vyriausias bolševikų viešpats buvo lietuvis biržietis, Yčų giminaitis — Plepys. Žmogus žiaurus, kaip bolševikas. Jis pirmiausia ėmėsi savuosius tautiečius tvarkyti. Mes lietuviai buvom pačiame darbymetyje. Laisvės išsiilgę, ją plačiausia panaudojom lietuviškam reikalui — ir tautiniam, ir politiniam, ir religiniam ir kultūriniam. Tremtiniams visą tremties metą kalte kalėm: "Čia mūs ne tėviškėlė. Grįšim į savo pastoges. Tik laikykimės susiglaudę lietuviai krūvoj." Bolševizmui įsigalint, buvo ir skelbiama, kad grįžimo valanda prisiartino. Patarėm susikraut savo lietuvišką mantelę ir laukt, nes nei diena nei valanda nebuvo ži-

noma, o gyvenimas įsisiūbavęs kaip jūra. Pažadėjom, kad grįšime kartu. Kas vadovavo čia, vadovaus ir kelionėj atgal, nes jutom, kad kelionė nebus lengva. Stipri organizacija ir susiklausymas buvo būtinai reikalinga. Jutom taip pat labai gerai, kad veikėjų dienos trumpos.

Jau nustojom gimnazijų, nustojom mokytojų seminarijos, visos draugijos buvo uždarytos. Nukentėjusiems dėl karo šelpti komitetas perimta. Pasiliko tik to komiteto tarnautojų profesinė sąjunga, kuriai aš atstovavau Darbo skyriuj prie Valstiečių ir Kareivių Tarybos. Dabar buvo nukreipta bolševikinė akis į veikėjus. O jų buvo apsčiai. Pavojingiausi buvo krikščionys demokratai. Jie ne tik veikliausi, bet ir įtakingiausi.. Į Petrapilio Seimą visuomenė iš keturių pasiuntė 3 krikščionis demokratus. Į lietuvių karių suvažiavimą pateko tik krikščionys demokratai. Laikėmės tačiau krūvoj. Tik Bistrui patarėm išvykti, iš kur buvo atvažiavęs. 1918 m. sausio mėn. pradžioj iš mano kambario vidury dienos išvogė visą mano ir taip ubagišką mantelę—net pagalvę su antklode, baltinius ir atsarginę sutaną. Keliom dienom vėliau, grįžę iš stoties su J. Matulioniu, tuomet bene ketvirtos klasės mokiniu, išleidę kun. Raštutį į Orenburgą, radome mano bute bešeimininkaujančius bolševikus. Gerai, kad įspėjo apačioj esamos vaistinės savininkas Miufkė. Būčiau pakliuvęs jiems į rankas visai nelauktai. Pernakvojęs pas Tautkevičius, kur visuomet valgydavau pietus, iš ryto su Bernardu Žukausku, tuomet taip pat dar gimnazistu, ėjom pažiūrėti, kas darosi mano bute. Pirmutinis nuėjo Žukauskas. Bolševikų jau nebuvo, bet kambary buvo visa sujaukta kaip kiaulininke. Nakties lankytojai išsinešė ką tik atspausdintus Katalikų Veikimo Fondo atsišaukimus, Vyr. Lietuvių Tarybos Rusijoj atspausdintus pasų blankus, krikščionių demokratų partijos bylas bei programas ir kelis menkos vertės daiktelius, kurie dar buvo pasilikę nuo anos vagystės. Nespėjus apsidairyti po kambarį, atėjo Mašiotienė ir bene Čiurlionienė ir pranešė, kad nakčia bolševikų revoliucinis teismas nutarė mane sušaudyti, o Tarybos narius ir visą eilę kitu, ypač kr. demokratų veikėjų areštuoti. Bistras tą patį rytą jau buvo išvykęs. Jam buvo pasiųsta telegrama, kas atsitiko, ir įspėta nebegrįžti Voronežan. Aš išvykti atsisakiau. Man nežinant buvo sušauktas platesnis krikščionių demokratų susirinkimas ir buvo nutarta, kad aš tuoj išvykčiau į Lietuvą parengti kelius grįžti tremtiniams. Sutikau tik pasišalinti iš Voronežo ir palaukti kol praeis pavojus. Norėjau grįžti kartu su tremtiniais. Nutariau išvykti į Kozlovą, kur turėjau pažįstamų kunigų — du brolius Simanavičius ir Abraitį. Apleidau Voronežą apie 16 val. 1918 m. sausio bene 23 d. Tik išėjęs sutikau vieną mano buvusių teisėjų Butkų Juzę. Kiti teisę mane mir-

tin buvo marijampolišk̨is Bendorius, lazdijiškis dzūkas Griškelis ir kiti. Rankoj turėjau tik mažą ryšuliuką su vienais marškiniais ir keliomis knygomis. Butkus mandagiai, kaip savo kapeliono, tą ryšuliuką paėmė panešėt, o gal norėdamas patirti, kas jame yra, ir pasisiūlė palydėti. Išsiskyrėm artimiausiam skersgatvy. Stoties aikštėj pamačiau kartuves su apie 20 pakartų jaunuolių. Tai buvo aukos prieš keletą dienų įvykusio moksleivių ir studentų sukilimo. Vaizdas šiurpus, juo labiau, kad ir aš buvau rimtas kandidatas į tokį "išaukštinimą". Man išvykus, tuoj prasidėjo areštai. Pirmiausia atvyko paimti manęs. Manęs neradę, areštavo kun. J. Jasienskį ir rastus pas jį visai nekaltus ir neieškomus svečius—menininką Adomą Varną ir Liudą Daukšą. Paskui suėmė visus rastus Vyr. Tarybos narius ir kr. demokratų veikėjus — M. Yčą, M. Sleževičių, Z. Žemaitį, J. Vokietaitį, kun. Penkauską, dr. E. Daugelį, moksleivius A. Kubilių, J. Petrušauską ir eilę kitų. Bene rytojaus dieną atvyko pas mane į Kozlovą B. Žukauskas ir pranešė, kad esu ieškomas po visą Voronežą ir rengiasi po gyslelę ištraukyt — po žilkam rastaskat. Mano šeimininkai ėmėsi, nedelsdami ir manęs neklausdami, rengti mane į tolimą ir pavojingą kelionę — Lietuvon. Kun. Abraitis tuoj nukirpo trumpai mašinėle plaukus, vienas Simanavičius suieškojo demobilizuoto kario Zelenioko iš Prienų pasą su žmona Magdalena ir bene šešiais vaikais, kurių trejetą "numarinome" čia pat, kad mažiau vardų reiktų atsimint, kitas parūpino kareiviškus batus ir drabužius bei įgijo trumpus kailinukus, kuriuos čia pat pakrikštino "brodiaga" — valkata, Žukauskas atidavė savo papachą — žieminę rusų kareivių kepurę — ir palaiminę išleido. Žukauskas palydėjo į sekančią stotį, kad taip lengvai nesurastų persekiotojai mano pėdsakų, ir išvykau. Kelionėj turėjau nemaža ir pavojingų ir juokingų nuotykių. Šioj pusėj Berezinos sutikau jojančius vokiečių kelis niekieno nekliudomus būrius. Laisviau atsidusau. Padėkojau Dievui už išvengimą vienų pavojų ir leidausi į tolimesnę kelionę, kuri taip pat buvo nukaišyta naujais ir nežinomais pavojais. Apie Bereziną radau vokiečių apkasus. Atrodė tušti, bet kai pradėjau dairytis ir ieškoti būdų juos pereiti, vienas ginkluotas vokietis, iškišęs galvą su atstatytu šautuvu, liepė stot ir pakelt rankas. Atėję dviese ir paėmę mane į vidurį, nusivedė kažkur pirmyn. Praėję apie 10 kilometrų įėjom į Ježevo kaimą. Čia pasirodė esanti komendantūra ir parengta grįžtantiems tremtiniams stovykla — karantinas tvartuose. Į tokį vieną tvartą uždarė ir mane. Visas karantinas buvo tik šalto vandens vonia. Vanduo siekė vos tik nugarą. Utėlėms jokio pavojaus toks karantinas nesudarė, o nešiausi jų jau nemaža. Tik po kelių dienų manim susidomėjo komendantas. Po

pasikalbėjimo jis mane pasiliko pas save ir į antrą dieną išvarė jau su geroku būriu įvairių tautų žmonių į Vilnių. Vilniuje stovykla buvo įtaisyta Vilniaus universitete. Didžioj salėj gyvenau vienas. Lova buvo klota skiedromis. Po poros dienų atvarė visą vienos rusų ligoninės personalą su gydytojais, seselėmis, popu, sanitarais ir net virėjais ir virėjomis. Gyvenimas pasidarė net per triukšmingas. Mūsiškių pastangos — Stulginskio, Bizausko, Dogelio, kun. Bakšio ir kitų — mane išlaisvinti pasiliko be pasekmių. Iš čia mane išsiuntė į Utenos stovyklą, kuri buvo įrengta keli kilometrai už Utenos, kaip esu girdėjęs, taip pat kaimo tvartuose. Bet jos man neteko pasiekt ir matyt. Komendantas buvo katalikas iš Koelno. Jis mane kaip kunigą nepasiuntė į stovyklą, bet atidavė globon ir priežiūron tuometiniam Utenos klebonui kun. Turauskui, kur pirmą kartą pažinau jo vikarą kun. Butvilą, su kuriuo ilgus metus teko artimai bendradarbiauti Lietuvą atstatant ir tvarkant. Netrumpą laiką čia teko pagyvent. Kasdien tampė į komendantūrą tardyti ir klausinėti, kas yra iš lietuvių bolševikai. Nurodydavau tik tris žinomus — Kapsuką Mickevičių, Aleksą Angarietį ir Svotelį Proletarą. Už tai įtarė mane esant bolševiku. Atsiklausė vysk. Karosą, ar yra toks kunigas Krupavičius. Atsakė, kad yra, ir prašė greit mane paleist, nes labai reikalingi kunigai. Bet tai nieko nepadėjo. Vokiečių kapelionas pranešė kun. Turauskui, kad rengiasi mane vokiečiai išsiųst į Vokietiją. Prie mano santūrumo atsakymuose dar prisidėjo sugavimas mus beposėdžiaujančius. Mat, su kun. Butvila jau dabar pradėjom parengiamąjį darbą Lietuvai atkurti. Buvom vieną kartą susekti vieno kaimo susirinkime, o antrą—kapų koplyčioje. Tačiau šių pavojų pavyko išvengti. Paleido. Nuvykau prisistatyti savo vyskupui Karosui į Seinus. Čia radau kan. J. Staugaitį. Jis prašė mane paskirti dirbti prie Valstybės Tarybos. Aš priešinausi ir prašiau paskirti vikaru į Griškabūdį. Taip buvom susitarę prieš karą su klebonu kun. Katilium. Motyvavau reikalui poilsio ir sveikatą sustiprinti. Vysk. liepė važiuoti, kur esu reikalingesnis. Paklausiau. Nuvykau ir pradėjau gražiausį savo gyvenimo laikotarpį — laisvos Lietuvos atstatymo ir tvarkymo laikotarpį.

—Kokį įnašą kr. demok. įnešė į nepriklausomos Lietuvos atstatymą?

Dr. P. Karvelis, rašydamas Trijų "krikščionių demokratų susivienijimo programos projekto" 20 metų sukakties proga, yra parašęs: "Aprašyti, kaip susidėjo ... krikščionių demokratų augimas, tai lygu, ką duoti politinę mūsų valstybės istoriją". Suprantama, čia Karvelio kalbama apie demokratinį mūsų valstybės valdymo laikotarpį. (Krikšč. Demokratas.

1927 m. Nr. 3—5 pusl. 142). Lygiai taip pat reikėtų pasakyti, ir pastačius tokį klausimą, kokį man Tamsta davei.

Seigiamasis Seimas, Pirmasis ir Antrasis Seimai — vadinasi, nuo 1920 m. gegužės 15 dienos ligi III Seimo, t. y. 1926 m. gegužės 10 d. — tai laikotarpis, kada krikščionys demokratai turėjo valdymo aparatą ir įstatymų leidimo įstaigą — seimus savo įtakoje. Išskyrus trumpą kelių mėnesių kairiųjų Lietuvos valdymą, visas demokratiškasis laikotarpis buvo krikščionių demokratų vadovaujamas. Taigi visa, kas tų įstaigų buvo padaryta ar gero ar blogo, krikščionių demokratų sąskaiton įrašytina. Buvo to ir buvo kito — ir gerumų ir blogumų. Kas dirba, vis klaidų padaro. Jų nieks neišvengia. Tačiau gerumai vyravo. Krikščionių demokratų buvo pravesti pagrindiniai įstatymai. Jų buvo įvesta valdymo sistema ir darbų kryptis, nustatyti tikslai. Jie buvo taip pritaikyti mūsų krašto reikalams, žmonių norams ir siekimams, lietuvio psichologijai, kad tik to dėka Lietuva tokiu trumpu laiku galėjo padaryti tokią pažangą, kuria visas pasaulis stebėjosi ir gerėjosi. Kai, vokiečiams okupavus Lenkiją, daugelis lenkų ieškojo prieglaudos Lietuvoje, nustebo radę tokią Lietuvą. "Tai ne valstybė, bet stiklinukė. Lietuvio administracinio genijaus neįstengė nuslopint nei ilgi rusų persekiojimai, nei visa slopinamoji okupanto politika. Dabar galima suprasti ir įvertinti ir Jogailos genijų, kurį jis pašventė Lenkijai". Tokių pasakymai nuolatos tekdavo iš jų išgirsti. Tai priešo žodis. Buvęs JAV prezidentas tylusis ir mažakalbis Hooveris, kuris be reikalo niekur žodžiais nesišvaisto Kersteno komisijoj pareiškė, kad Pabaltijo respublikos, vadinasi ir Lietuva, nepriklausomo gyvenimo laikotarpy buvo pasiekusios nuostabios pažangos. Tą pažangą visose gyvenimo srityse jis pats yra matęs ir ja gerėjęsis. Stasys Šilingas, kuris fanatiškai nemėgo krikščionių demokratų, pripažino man vieną kartą, kad krikščionys demokratai savo valdymo laikotarpį gerai sunaudojo Lietuvos gerovei. Jis pats netikėjęs, kad jiems tai pavyks. Ta pačia proga jis man pažymėjo ir dėl žemės reformos, kad jai jis pripažinęs vertės dėl grynai tautinių motyvų. Dabar gi įsitikinęs, kad ji Lietuvai davusi ir labai didelių laimėjimų ekonominėj bei socialinėj srity. Bet mums nereikalingi svetimi liudininkai. Mes patys geriau už kitus matėm, ko mes pasiekėm ir kur mes nuėjom, nes savo akimis matėm ir savo gyvenimu išgyvenome nepriklausomybės pradžią su visais nepritekliais bei trūkumais ir nepriklausomybės pabaigą su visa kuo pertraukusiu gyvenimu. Šiandien nieks, net didžiausis krikščionių demokratų priešas, nedrįsta jiems prikišti netikusio panaudojimo valdžios Lietuvos gyvenimui sutvarkyti ir jam įstatyti į tinkamas vėžes. Net Smetonos režimas, nemaža pagadinęs, kaip žemės refor-

mą "sureformavęs", tačiau krikščionių demokratų pagrindinių įstatymų desnių nedrįso naikinti ir keisti, nes matė, kad nieko geresnio nesugalvos, o pagadinti lengvai gali.

Kažkas yra pasakęs — išimk bažnyčias iš Italijos ir jos paminklinius pastatus. Italija pasiliks tuščia. Tą pati galima pasakyti ir apie krikščioniškosios demokratijos įnašą į nepriklausomo gyvenimo atstatymą. Išimk tą įnašą iš nepriklausomo Lietuvos gyvenimo, ir Lietuva atsidurs prie to suskilusio lovio, kokį paveldėjo po ilgos carų okupacijos.

—Kurie Tamstos supratimu buvo didžiausi liet. krikščionių demokratų laimėjimai ir nepasisekimai?

Daug laiko ir vietos reikėtų kiek pilniau atsakyti į Tamstos pastatytus klausimus. Tenka labai glaustis. Noriu tik, kad bent mažą, bet teisingą vaizdelį susidarytų skaitytojas iš liestinų sričių. Visa surašyt, kad ir trumpai, reikėtų ištisos istorijos. Tai palieku kitiems laikams ir kitiems žmonėms atlikti.

Jau minėjau, kad, krikščionims demokratams turint seimuose didžiumą balsų, buvo išleisti pagrindiniai įstatymai, kurie, sąžiningai juos vykdant, įvedė Lietuvos gyvenimą į tinkamas vėžes ir pastatė ją ant stiprių kojų.

Visų įstatymų įstatymas kiekvienoje demokratinėje valstybėje yra konstitucija. Konstitucija duoda valstybei veidą, o kitiems įstatymams kryptį ir turinį. Dėl tokios savo reikšmės konstitucija ir vadinama įstatymų įstatymu. Steigiamasis Seimas paskelbė Lietuvai Konstituciją 1922 m. rugpjūčio m. 1 d. Ji buvo priimta Vardan Dievo Visagalio. Ji pagrįsta krikščioniškosios demokratijos principais, bet kartu joje "buvo išryškinta ir tautos valia. Ji telaidavo tautos sąmonėje gludėjusi troškimą pačiai tvarkytis savo reikalus be neprašytų globėjų, be "išmintingųjų kastos". Ši konstitucija yra brangi visiems, kas nuoširdžiai yra persiėmęs demokratiniais principais. Ji pripažino visišką vyrų ir moterų lygybę, taip pat lygybę visų piliečių, nežiūrint jų kilmės, tikėjimo ar tautybės. Ir tai buvo visiems suprantama. Tai buvo dogma, dėl kurios nebuvo jokių ginčų, nei prieš, nei pačiame Steigiamajame Seime, nes viskas išplaukė iš tautos sąmonėje gludėjusių demokratinių principų. Konstitucijoje buvo realizuota tai, dėl ko tauta buvo kovojusi ilgus dešimtmečius." (Tėviškės Žiburiai. 1952. VIII. 7). Gyvenimas parodė, kad ji buvo paruošta rūpestingai ir gerų krašto reikalų, nusiteikimų bei psichologijos žinovų. Įvairiomis kalbomis yra prirašytų konstitucinės teisės žinovų mūsų konstitucijos įvertinimų, ir visi yra teigiami. 1922 metų konstitucija yra tobūlas teisinis kūrinys. Nedidelis krikščionių demokratų gerbėjas buvo prof. Roemeris, o tačiau jų sukurtą konstituciją pri-

verstas buvo pagirti, kaip "vieningą logingą vienetą — vienos kūrybinės minties išdėstymą", iš kurios tautininkai, nors labai nemėgdami ne tik kr. demokratų, bet ir jų šešėlio, tačiau savo 1928 metų konstitucijai žymią dalį yra ne tik paskolinę, bet tiesiog be jokių pakeitimų perrašė iš 1922 m. konstitucijos. (Roemeris. Lietuvos konstitucinė teisė. I tomas. 453—4 pusl.) Pakeista buvo visi tie paragrafai, kurie kliudė įvesti autoritetinį — diktatūrinį režimą. Tuo pagrindinai ir skiriasi krikščionių demokratų konstitucija nuo tautininkų. Steigiamojo Seimo konstitucija garantavo visai laisvą suvereninės tautos pasireiškimą, gi 1928 ir 1938 m. tautininkų konstitucijos buvo pritaikytos diktatūriniam tautininkų režimui išlaikyti, dėl to ir atėję bolševikai kurį laiką galėjo eiti prie savo tvarkos įvedimo vadovaudamiesi tautininkų konstitucija. Šiandien Steigiamojo Seimo konstituciją pagiria visų pažiūrų lietuviai, o tačiau Steigiamajame Seime ji buvo priimta tik krikščionių demokratų balsais. Liaudininkams ir socialdemokratams nepatiko, kad konstitucija buvo priimta Vardan Dievo ir kad Bažnyčiai buvo paliktos jai priklausančios teisės, nors jokių jai ir katalikų religijai privilegijų ir pirmenybės nedavė. Krikščioniškai demokratiškas blokas nepabūgęs priėmė ją vienas ir šiandien gali pagrįstai didžiuotis.

Antras po konstitucijos savo reikšme lietuvių tautai ir valstybei įstatymas buvo žemės reformos įstatymas, priimtas 1922 m. vasario 15 d.

Žemės klausimas lietuvių krikščioniškajai demokratijai visada buvo aktualus. Jį jau liečia potencialinės krikščioniškosios demokratijos apaštalavimo periodo atstovai. Strazdelis nurodo, kad visų vargų šaltinis yra ponai—dvarininkai. Jie esą velnio padaras. Dievas visus lygiais sutvėrė. "Vienoj pusėj šlėkta, kitoj pusėj dvaras, tu nežinai Dominykai, kas ant tavęs baras . . . Kaip tik svietas prasidėjo, Dievas lygybes padėjo. Žmonės kaip Dievą užmiršo ir velnią ant sau nupiršo. Liepė šėnavot balvonus ir tuojaus uždėjo ponus." Baranauskas jau skelbia, kad nebebus nei ponų nei dvarų — Dievas gelbėjo ir pažadėjo, kad nebus ponų ir dvarų. Aktualaus periodo krikščionių demokratų atstovai jau visai konkrečiomis formulėmis kalba apie žemės reformos reikalą. 1904 metais trijų profesorių programoj 20 str. reikalaujama — "Valstijai priklausančiu žemių išdalinimo bežiamiams ūkininkams kuolabiausiai palengvintomis jiems sąlygomis." 23 str. reikalaujama "Valstijos pašalpos bežemiams ar mažažemiams ūkininkams, perkantiems žemės nuo nusigyvenančio dvarponio . . ." 1905 metų Tumo Vaižganto "programoj" žemės reformos klausimas jau plačiau statomas ir detalizuojamas taip:" Krašto gerovė remiama smulkiu žemvaldžiu. Kiekvie-

nas lietuvis turi būti aprūpintas tokiu žemės gabalu, kuris pilnai patenkins jo šeimos reikalus. Tam tikslui reikalaujama, kad iždas į savo fondą supirktų bankų licituojamus dvarus, kad supirktų silpnai bestovinčius dvarus, kad atsiimtų į savo fondą nuo ponų ir bažnyčių kitados paveržtas žemes, kad kitados dvarų išblaškyti "laisvieji" ūkininkai būtų sugrąžinti į senovines jų sodybas, kad dvarai grąžintų ūkininkams neteisingai atimtas iš jų pievas, ganyklas ir miškus, jei viso to neužtektų aprūpinti bežiamiams ir mažažemiams reikiama žemės norma, tai kad išpirktų kitus dvarus, ypač didžiadvarius. Dvarų vertę nustato komisijos sudarytos iš vietos gyventojų. Žemė duodama nemokamai — dykai" ir t.t.

Vilniaus Seime 1905 metais krikščionių demokratų vardu kun. Aleksandravičius, neseniai miręs Gudeliuose, Marijampolės apskrityje, paskelbė žemės reformos dėsnį — "Žemė priklauso tiems, kurie ją dirba." Tas dėsnis buvo pritaikytas žemės reformos įstatymui ir realizuotas ją vedant. 1917 m. Petrapilio Seimo metu krikšč. demokratai savo konferencijoj priėmė partijos programą, kurioje nustatė žemės reformos turinį ir kryptį. Tai aiškus ir konkretus žemės reformos planas, kuris po penkerių metų buvo pradėtas vykinti. Keliais mėnesiais vėliau iš esmės tą patį žemės reformos klausimu įsirašė į savo programą ir vokiečių okupuotoj Lietuvoj pasilikę krikščionys demokratai savo konferencijoj, sušauktoj pasibaigus Vilniaus Konferencijai šv. Mikalojaus salėj Vilniuje. Tai buvo 1917 m. rugsėjo m. 23 d. Tą planą patvirtino taip pat ir 1918 m. krikščionių demokratų konferencija. 1919 m. N. Metų šventėj apie 12 val. nakties kun. prof. M. Reinio kambarys L. Kr. Demokratu centro komitetas, kuriame dalyvavo A. Stulginskis, prof. M. Reinys — vėliau arkivyskupas, aš, Karvelis, Bizauskas, kun. Čibiras ir kiti, nutarė — "nelaukiant Steigiamojo Seimo, Lietuvos dvarų žemė jau šiandien turi būti išskirstyta tarp kaimiečių bežemių ir mažažemių ir atiduota jiems į nuosavybę. Gautosios žemės valdymo santykius galutinai nustatys Steigiamasai Seimas." Antroji Valstybės Konferencija, įvykusi Kaune 1919 metų vasario m. 21 d. ta L. Krikščionių Demokratų centro komiteto nutarimą patvirtino. Valstybės Konferencijai krikščionių demokratų frakcijos vardu pasiūlė jos narys J. Petrušauskas-Petronis šią rezoliuciją— "Dėl gresiančio darbo žmonių ir valstybės gerovei pavojaus reikia bežemius ir mažažemius, pirmoj eilėj stojančius savo noru į Lietuvos kariuomenę tėvynę ginti, aprūpinti žeme. Tas darbas reikalinga pradėti dar prieš Steigiamąjį Seimą. Pirmoj eilėj dalinti majoratus, valstybės ir valstiečių žemės banko žemes ir tuos privatinius dvarus, kurių savininkai negali jų pilnai ar dalinai apsėti. Valstybė tuo tarpu privalo uoliai rengtis prie kitų dvarų par-

celiavimo." Už tą rezoliuciją balsavo 85, susilaikė 11, prieš nepakilo nė viena ranka.

Tokiu būdu matome, kad per visą krikščioniškosios demokratijos idėjos brendimą, paskui jos organizacinį periodą ir visą laikotarpį ligi nepriklausomos Lietuvos įstatymų leidžiamųjų organų sudarymo žemės klausimas ir žemės reforma ėjo raudonu siūlu ir buvo vyraujantis motyvas visoj jų anų metų veikloj.

Visai suprantama, kad krikščionys demokratai, susilaukę įstatymų leidžiamųjų įstaigų nepriklausomoj Lietuvoj ir patekus į jas tokiam skaičiui partijos narių, kuris gali turėt lemiamos reikšmės, neužmiršo, kas jų buvo kalbėta ir daryta prieš nepriklausomybės atgavimą. Tose įstaigose jie pradėjo savo skelbtas idėjas įstatymais versti. Pirmas toks įstatymas jų pastangomis buvo išleistas dar Valstybės Taryboj 1919 m. birželio m. 26 d. Tai buvo įstatymas kariškiams žeme aprūpinti.

1920 m. gegužės 15 d. susirinko Steigiamas Seimas. Krikščionių demokratų jame buvo didžiuma — iš 112 turėjo 59. Jų balsas buvo lemiamas. Įstatymus jie galėjo leisti be kitų pagalbos ir pritarimo. Ir paties Seimo pradžioj jie pasirūpino paskelbti visą eilę žemės klausimu įstatymų, kurie turėjo Lietuvos žemės valdymo klausimą sutvarkyt. Mūsų žemės reforma savo esme ir mastu skiriasi nuo kitų kraštų žemės reformu. Kitų kraštų žemės reformos galima vadinti ir vadinamos žemės revoliucija. Mūsų gi lietuviškoji žemės reforma vra žemės ūkio, jos valdymo pertvarkymas naujais pagrindais, žemės ūkio reorganizavimas, nes mūsiškės žemės reformos tiksluose buvo ne tik dvarų "draskymas," kaip žmonės sakydavo, ir jų dalinimas tam tikrai žmonių kategorijai, bet ir servitutų likvidavimas, ir kaimų skirstymas viensėdžiais ir tt. Steigiamojo Seimo pačioj veiklos pradžioj žemės klausimu buvo išleista visa įstatymų sistema, kuri iš karto apėmė vieną visą sritį. Štai jų sąrašas: 1920 m. — 1. birželio 28 d. išleido žemei perleisti, įgyti ir įkeisti įstatymą, —2. liepos 27 d. privatinių ūkių nuomai normuoti įstatymą, —3. rugp. 3 d. naują kariškiams aprūpinti žeme įstatymą,— 4. rugp. 14 d. žemės reformos įvedamąjį,—5. spalių 30 d. privatinių savininkų žemių naudojimo įstatymą ir visą eilę kitų iš žemės reformos ir žemės tvarkymo sričių įstatymų. Visą tą žemės tvarkymo darbą apvainikavo žemės reformos įstatymu 1922 m. vasario 15 d. Bet ir tuo dar nebuvo visa baigta. Kad bet kuris "žaismingas" vėjelis lengvai nenupūstų dešimtmečiais gimdyto, puoselėjamo ir auginamo darbo bei minties — žemės reformos — krikščionys demokratai ją atitinkamu būdu įrašė ir į konstituciją, kaip garantiją jai ap-

saugoti nuo kitų lengvapėdiškos rankos, nesuderintos su tauta ir jos norais bei reikalais.

Žemės reforma buvo pradėta jau 1919 metais. Tačiau jos vedimas buvo vilkinamas, vedamas lyg nenoromis. Nuo 1919 ligi 1924 metų iš viso buvo išdalinta žemės tik 64,671 ha. Ir tik kai paėmė žemės ūkio ministeriją į savo rankas krikščionys demokratai, žemės reforma sujudo. Per nepilnus 3 metus jų ministerio darbo toj ministerijoj dvarų žemių išparceliuota 353,627 ha, neskaitant kaimų skirstymo viensėdžiais ir žemės tvarkymo darbų. Su tokiu skaičium matininkų, kuris tada turėta, daugiau padaryti nebuvo galima. Padaryta maksimum to, kas buvo galima padaryti.

Žemės reforma istorinės reikšmės įvykis Lietuvai. Dvidešimtam amžiuj mūsų žemės ūkiui tai svarbiausias reiškinys. Juo ne tik mūsų tauta domėjosi ir reagavo gyvai, nors ne vienodai. Vieni ją sutiko labai džiaugsmingai ir lydėjo su didelėmis viltimis ir dėkingumu. Kiti, kaip tautininkai, į ją žiūrėdami lėmė liūdną galą mūsų ekonominiam gyvenimui ir lydėjo beatodairine kritika. Nekalbu apie patį suinteresuotąjį elementą — dvarininkus. Jie ėmėsi įvairiausių priemonių tos reformos vedėjui sukompromituoti ne tik skundais vietos vyskupams, bet ir Šv. Tėvui. Vatikanas tačiau nė puse lūpų tuo reikalu neprasitarė. Ir neturėjo reikalo prasitart, nes visa buvo suderinta su katalikiška morale ir įstatymais. Vyskupas Karosas, labai pažangus žmogus ir radikalus socialiniais klausimais, daug kartų, vedant žemės reformą, laiškais mane drąsindavo ir mano darbus laimindavo. Vysk. Karevičius lengviau pasiduodavo kitų įkalbinėjamas. Dėl to jis kartais buvo karštas žemės reformos "agitatorius", net savo vizitacijų metu, kartais atvėsdavo, bet konstatuoju — niekad nemėgino ne tik veiksmu, bet ir žodžiu tramdyti mano darbo. Kai buvo priimtas žemės reformos įstatymas, jis pats, atėjęs į Kr. Demokratų biurą Ožeškienės gatvėj nr. 3, padėkojo man už Lietuvai naudingą darbą ir palinkėjo laimingai ir greitai įstatymą įgyvendinti, vadinasi — pravest žemės reformą. Nekalbu apie kitus vyskupus — Staugaitį, Reinį, Paltaroką, nes jie kaip ir kiti krikščionys demokratai buvo jos autoriai, ar dirbdami Seime, ar kr. demokratų partijos c. komitete. Lietuvoj buvo leidžiama gandų, būk aš su visa žemės reforma buvau smerkiamas bei grasomas ir Vatikano ir episkopato. Ypatingai tuo rūpinosi prof. A. Janulaitis, vis pabrėždamas, kad jis žinojęs gerai, jog tokių dalykų Katalikų Bažnyčia nepakęsianti ir kad tokis pasmerkimas demaskuosiąs "juodąjį internacionalą" — suprask — Katalikų Bažnyčią. Kaip mažai tas profesorius pažino Katalikų Bažnyčios socialinį mokslą!

Lietuvos žemės reforma labai domėjosi ir kitų valstybių žmonės. Tokių lankytojų turėjau nemaža ir net iš labai tolimų kraštų, kaip, pav., iš Indijos, JAV ir kitur. Italijos prof. Turki buvo kasmetinis svečias. Pats važinėdavo pamatyt, kaip atliekami dalinimo darbai ir kaip kuriasi naujakuriai. Jis tuo klausimu parašė ir knygą. Net dabar atsiranda žmonių, kurie domisi mūsų žemės reforma. 1949 m. italų senatorius Merlinas prašė mane parašyti apie mūsų žemės reformos pagrindinius dėsnius. 1953 metais mums žinomas JAV parlamento narys Ch. Kerstenas prašė mane jį plačiau tuo klausimu painformuot. Užsienių kalbomis apie mūsų žemės reformą daugiau prirašyta, negu lietuvių kalba.

Vysk. Karevičius, sveikindamas mane, priėmus trečiuoju skaitymu žemės reformos įstatymą, pažymėjo, kad krikščionys demokratai pasistatydino amžiams nesugriaunamą paminklą ir tautos dėkingumą. Taip kalbėdamas, jis nė kiek neperdėjo, nes "žemės reforma yra vienas gyviausių ir opiausių mūsų ekonominio ir socialinio gyvenimo klausimų. Jis liečia plačiu mastu ne tik ekonominius šalies reikalus, bet kartu kelia ir kitus principialės reikšmės, klausimus sakysim, nuosavybės, tautiškumo, valstybės, kaimo darbininkų" ir t.t. (A. Kubilius. Lietuvos ūkio perspektyvos. Kaunas, 1930, pusl. 37—8).

Kodėl mūsų žemės reforma buvo tokia, o ne kitokia? Iš kur jos radikalumas ir net paskuba, su kuria ji buvo vedama? Įvairiai tą dalyką buvo bandoma aiškinti — vieni aiškino aplink siautusiomis revoliucijomis, kiti, kad savininkai buvę lenkai, treti, kad reikalinga buvo gintis nuo bolševikų įtakos ir t.t. Paneigt visai tų aplinkybių negalima. Bet jos turėjo labai nedaug įtakos, ir jei kiek paveikė tai ne reformos esmę, bet kai kuriuos jos visai šalutinius klausimus, reformos veido visai nepalietė. Tokia reforma, kokia buvo pravesta, yra tautos reikalų gaminys. Kas tautą pažino, kas jai norėjo patarnauti ir jai sudaryti geresnes gyvenimo sąlygas, kitokios reformos ir negalėjo siūlyti. Ji būtų buvusi iš esmės ta pati, ar ji būtų vedama revoliucijoms siaučiant, ar labai ramiais laikais, ar dvidešimtame ar devynioliktame amžiuje, ar esant didžiumai dvarininkų nelietuvių, ar dvarus tik lietuviams valdant. Tai, kas buvo sakyta pirmiau, šį teigimą patvirtina. Pačiam revoliucijos siautuly Rusijoj krikščionys demokratai į savo programą žemės reformos reikalu įtraukė tą patį, ką ir jų vienminčiai pasilikę vokiečių okupuotoj Lietuvoj 1917 m. Lygiai tokia pat kalba bylojo ir Vaižgantas savo 1905 metų "programoj". Lygiai tuo pat keliu ėjo ir Amerikos Patrimpas savo raštuose.

Baigdamas konstantuoju, kad žemės reforma Lietuvoje yra liet. krikščionių demokratų darbas. Jų blogas seime turėjo įvairių luomų žmonių — ūkininkų, darbininkų, miestiečių, laisvųjų profesijų, karišKių, kunigų. Ir kai reikėjo bloko posėdyje pasisakyti, kas už trečiam skaitymui parengtą žemės reformos įstatymą, nė vieno balso neatsirado prieš jį, vienas generolas Galvydis-Bikauskas susilaikė, visi kiti kaip viens pakėlė už jį rankas. Žemės reformos įstatymas lygiai buvo visų luomų įvertintas ir priimtas.

Tai du monumentaliniai krikščionių demokratų veiklos padariniai. Yra jų ir daugiau, kurie lygiai yra padarę visam Lietuvos gyvenimui milžiniškos įtakos ar jo paskiroms sritims. Štai vienas kitas pavyzdys: 1922 m. vasario mėn. paskelbtas universiteto įstatymas. 1922 m. rugsėjo 25 d. paleistas apyvarton lietuviškas pinigas — litas. Tiesa, jis paleistas kiek per vėlai. Atsirado finansininkų-prekybininkų sluogsnių, kuriems litas buvo ne visai mielas, ir jie jo išleidimą sukliudė. Tie patys sluogsniai vėliau darė pastangų litą nuvertinti. Tik kietas bloko nusistatymas jį išlaikė aukštumoj. 'Neperdedant galima pasakyti, kad ir kariuomenės organizavimo darbe krikščionims demokratams neabejotinai priklauso pirmutinė ir garbingiausia vieta" (L. Bistras). Tas pats L. Bistras iškelia dar ir tokių neginčytinų faktų. "Per visą St. Seimo laiką ėjo apgintos nepriklausomybės stiprinimas. Per tą laiką išgauta daugelio valstybių pripažinimas ne tik de facto, bet ir de jure. Tą tikslą krikščionių demokratų blokas, manau, daugiausia pasiekė savo vidaus jėgu konsolidavimo politika. Krikščionių demokratų blokas, galėjęs visai teisėtai vienas kraštą valdyti, stengėsi suburti visuomenės daugumą bendram darbui. Jis dirbo visą laiką koalicijoje su kitomis grupėmis, ir tik kai tos grupės, neivertindamos pakankamai bendro reikalo ir reikšmės, pastatė kr. demokratų blokui neimanomas salygas, jis pasijuto priverstas imti kraštą valdyti vienas (1924 m. viduvasarį). Tokia kr. demokratų bendradarbiavimo politika sustiprino kraštą viduje ir iškėlė vyriausybės autoritetą užsienio akyse. Tokia bloko politika galima išaiškinti didele dalimi tą faktą, kad, nepaisant daug gausesnių priešų, ypač kitų dar gi palaikomų lenkų pastangų prieš mūsų nepriklausomybę, vis dar pavyko, kad ir Vilniaus netekus, apginti pačią nepriklausomybę su žymia teritorijos dalimi." Čia yra šviesus ir vertingas kr. demokratų politikos pavyzdys. Juo reik pasekti ypač šiandien, kai iš naujo reikia kovoti už savo krašto nepriklausomybę. Partinėms ambicijoms ir rungtiniavimui dėl juokingai mažų tiksliukų vietos neturėtų būti. Ta visų konsolidaci-

ja ir vieningas darbas yra vienas šių dienų krikščionių demokratų pagrindinių norų ir siekimų.

Labai pravers paliesti dar žemės ūkio kultūros kėlimo klausimą. Kiek tame darbe yra krikščionių demokratų nuopelnų. Paimsiu pailiustruot tik trumpą laikotarpį — jų vienų sudarytos vyriausybės, nes ligi to, jei jie ir turėjo vyriausybėj savo atstovų, tai labai mažai, tik vieną—kitą ministerį.

Padaryta ligi krikšč. dem. valdžios	Krikšč. dem. valdžios padaryta
Žemės ūkio mokyklos	
Įkurta — 1 aukštesnioji	1 aukštoji—Ž. Ū. Akademija
— 6 žemesnėsės	3 aukštesnėsės
	6 žemesnėsės
	7 žemės ūkio kursai
	51 žemės ūkio klasė
Viso 7	68
Knygos ir laikraščiai ūkininkams	
Išleista 10 knygų	Išleista 29 knygos
Pradėta ir tuoj sustabdyta leist vienas laikraštis	Pradžioje nemokamai siuntinėjamas, vėliau apmokamai laikraštis "Ūkininko Patarėjas", turėjęs 80.000 skaitytojų.
Kergimo punktai	
Įkurta 61 punktas	Įkurta 278 punktai
Javų valymo punktai	
Neįkurta nė vieno	Įkurta 280 punktų
Vaisių ir daržovių džiovinimo punktai	
Neįsteigta nė vieno	Įsteigta 23 punktai
Pieno perdirbimo bendrovės	
Neįsteigta nė vienos	Įsteigta 266
Pieninės	
Neįsteigta nė vienos	Įsteigta 194
Linų apdirbimo punktai	
Neįsteigta nė vieno	Įsteigta 46
Elevatoriai	
Nė vieno	Pastatydinta 2
Nusausinimo darbai	
Nusausinta 3.578 ha	Nusausinta 10.842 ha

Servitutų likviduota

4.194 ha	7.249 ha

Kaimų išskirstyta viensėdžiais

157.059 ha	194.615 ha

Dvarų žemės išparceliuota

64.671 ha	353.627 ha

Naujakurių kreditavimas

1919 m. nieko neskirta	Paskirta ir išdalinta:
1920 m. seimas paskyrė 3.575.000 auksinų. Naujak. nieko negavo.	
1921 m. seimas paskyrė 7.000.000 auksinų. Naujakur. duota 1.544.-416 auks.	1924 m. ..... 4.056.000 lit.
1922 m. seimas paskyrė 81.150 lit. Naujakuriai gavo 16.431 lit.	1925 m. ..... 4.436.000 lit.
1923 m. seimas paskyrė 2.578.000 litų.	1926 m. ..... 5.000.000 lit.
Visa tai padaryta nuo 1919 m. ligi 1924 m. pradžios.	Visa tai padaryta per nepilnus trejus metus: 1924, 1925, 1926 m.

Be to, krikščionių demokratų vyriausybė įsteigė Žemės Banką su 15 milionų litų kapitalu.

Pateikti duomenys iškalbingiausiai įrodo, kad krikščionys demokratai nutiesė sveiką žemės ūkio kultūrinimo liniją ir nustatė tikslią ūkininkų gerovės kėlimo politiką.

Tą patį galima būtų pasakyti ir apie darbininkų gerovės kėlimą. Bet nei laiko, nei vietos nebėra. Paminėsiu tik, kad už krikščionių demokratų darbininkų politiką jos priešininkai Žemės Ūkio ministerį pravardžiavo "kumečių ministeriu". Man tokis pravardžiavimas buvo garbė.

O nepasisekimai ir klaidos? Buvo ir jų, kur nebus. "Neklysta, kas nieko nedirba. Bet tie paklydimai akivaizdoje padarytų darbų yra tiek menki, o bendroji politikos linija tiek aiški ir tiesi, kad minėdami krikščioniškosios demokratijos sukaktuves Lietuvoj jos ideologai ir praktikai neturi reikalo rausti iš gėdos dėl savo darbu, priešingai, jie gali užtarnauti jais didžiuotis." (L. Bistras. Kr. Demokratas. 1927 m. nr. 3-5, pusl. 87—90).

—Kuriais sumetimais krikščionys demokratai vėliau pasidalino į L. Krikščionių Demokratų partiją, Darbo Federaciją ir Ūkininkų Sąjungą? Kaip Tamsta tą pasidalinimą vertini?

Iš paklausimo pirmu pažvelgimu atrodytų, jog pasidalinimas buvęs visų sutartas. Tik to susitarimo motyvai nesą ži-

nomi. Bet buvo visai kitaip. Nuo tų laikų, kai tik pradėta kalbėti ir rašyti apie krikščionių demokratų organizavimą į politinę partiją, buvo kalbama tik apie vieną partiją. Joks katalikų skaldimasis niekam neatėjo į galvą. Ir Steigiamasis Seimas turėjo tik vienos Krikščionių Demokratų partijos atstovus. Ūkininkų Sąjunga ir Darbo Federacija buvo tik profesinės sąjungos. Vadinasi, buvo susiorganizuota pradžioj taip, kaip organizuojasi šioj srity gerai susikonsolidavusios ir turinčios gerą praeities praktiką tautos. Tačiau, deja, ši gera ir naudinga praktika neilgai truko. Čia pat Steigiamajam Seime, dar visiems posėdžiaujant viename kambaryje, jau pradėjo reikštis nuomonių skirtumų. Gerai pastatyti rūmai pradėjo trūkinėti ir plyšių pradėjo rodytis. Kokios priežastys iššaukė tuos sproginėjimus, sunku pasakyti. Man atrodo, kad rimtesnių priežasčių ir nebuvo. Gal buvo tik asmens ambicijėlių ir smulkių reikaliukų. Bet gyvenime ir tokios priežastys dažnai tampa lemtingomis. Ūkininkų Sąjunga ir Darbo Federacija dar Steigiamajame Seime pasidarė partijomis. Giminystės su krikščionimis demokratais nenustojo, jos nenutraukė, bet, įstojusios į savarankiško gyvenimo vėžes, pasirinko ir savo taktiką. Vieni nuo kitų vis tolome. Dar buvo geriau, kol viename kambary blokas posėdžiavo, bet kai persikėlė į savo frakcijų kambarius, kai dažniausia susitikdavome tik per ryšininkus, vėliau idėjos priešų pavadintu "šeškomu", reikalai visai pairo. Į Steigiamojo Seimo pabaigą atsirado frakcijose neatsakingų žmonių, kurie toliau savo smulkių reikaliukų neįstengė pažvelgti ir kai kurie pradėjo net rinkiminėj akcijoj pulti savo gimininga partijas — Ūkininkų Sąjunga Krikščionis Demokratus ir Darbo Federaciją, Darbo Federacija — Ūkininkų Sąjungą ir Krikščionis Demokratus. Vieni Krikščionys Demokratai dėjo visas pastangas giminingus priešus sutaikyti ir vėl atstatyti buvusią vienybę. Tačiau nepavyko. Visas tas katalikiškų pajėgų nesusiderinimas ir suskilimas baigėsi labai liūdnai. Tiesioginė pasekmė — III Seimo rinkimų pralaimėjimas. Pralaimėjo daugiausia Darbo Federacija, kiek mažiau Ūkininkų Sąjunga. Savo pozicijas išlaikė tik Krikščionys Demokratai. Netiesioginė pasekmė — tautininkų režimas, kuris demokratinei Lietuvai padarė neapskaitomos žalos.

Kas yra katalikų susiskaldymas, žino viso pasaulio katalikai. Dėl to drausmingesnių kraštų katalikai ir turėjo bei tebeturi po vieną katalikų partiją. Ten katalikai visada turėjo ir tebeturi rimtos įtakos į savo šalies tvarkymą. Kur katalikai susiskaldo ir dar pradeda tarpusavio kovą, pasinaudoja paprastai tretysis — katalikų priešas, ir jis, būdamas mažumoj, valdo didžiumą jos gėdai ir nelaimei.

Lietuviai katalikai jau esame patyrę ant savo kailio susiskaldymo pasekmes. Pamoką turime skaudžią. Bet mums to maža. Mes dar daugiau skaldomės, dar daugiau tarpusavy kovojam, nepagalvodami, kas toliau, koks rytojus mus laukia.

Kas turi galvą — galvokime. Kas turi akis — žiūrėkime.

—Kuriuos krikščionių demokratų veikėjus Tamsta ypatingai vertini ir dėl ko?

Gana keblu į šį klausimą atsakyti. Keblu ne dėl to, kad nežinočiau, ką atsakyti, bet kad sunku iš visos armijos pasižymėjusių asmenų išskirti labiausiai paminėtinus. Antra, kad kiekvienas savo srity vertingas. Pvz., kumetis galėjo atlikti tokius tikrai įsidėmėtinus darbus, kurių negalėtų atlikti valstybės prezidentas, o tas pats kumetis negalėtų tinkamai atlikti prezidento pareigų. Trečia—jau nemaža esu ir pamiršęs tokių žmonių, prieš kuriuos turėčiau nulenkti galvą. Dar vienas keblumas—rašant apie visus, kurie verti paminėti, vietos ir laiko pritrūktų, nes jų visa armija. Rašant trumpai —tektų daugeli apleisti. Pasirinksiu trumpą kelią. Teatleidžia nepaminėtieji. Jiems savo gilią padėką, pagarbą ir meilę reiškiu urmu. Svarbiausia ne padėka, o nuopelnai ir tautai, ir tėvynei ir Dievui.

Krikščionys demokratai prisiaugino sau žmonių. Ir tokių žmonių, kurie lengvai būtų ne vienas prasimušę į viršūnes ir Vakarų Europoje. Naujoms krikščionių demokratų kartoms teko augti i bręsti neramiais, bet viltingais laikais—per dideles kliūtis prasimušt į nepriklausomybę. Kas toj kovoj stojo į eiles, ne vienas ir pradžiamokslis iškilo į savo vietos vadus—vadukus, o nepriklausomybę atgavus, ir į aukštesnes administracines vietas. Daug jiems padėjo tų pačių krikščionių demokratų rengti kursai, liaudies universitetai, spauda ir t. t.

Iš mano vertinamų krikščionių demokratų ypatingai vertinu—A l e k s a n d r ą S t u l g i n s k į, kuris ne tik užėmė garbingiausią ir aukščiausią respublikoj vietą, bet ir užėmė vertingai. Jis išėjo į stambaus masto politikus. Kietas kaip titnagas. Tiesos neslėpė į vatą. Ji jam buvo brangesnė ir už brolį. Demokratas ligi kaulų smegenų. Būdamas prezidentu, galėjo su karaliais sėst už vieno stalo—gėdos nepadarys. Išėjo iš prezidentavimo, nuo paprasto ūkininko nesiskyrė—ir bulves nuveždavo į rinką parduot, ir basas, pasiraitęs kelnes ir rankoves, laukų darbą dirbo, ir su savo kaimynais ūkininkais santykius palaikė kaip lygus su lygiu. Bolševikų išvežtas. Likimas nežinomas.

Iš kito galo paimsiu—S i m a n a u s k ą. Dvaro kumetis, račius, mažai parašyt sugebėjo, o minioms didelės įtakos da-

rė. Kalbėtojas ne betkoks. Liaudis jo geriau klausė, negu inteligento, nes geriau suprato. Jis kalbėjo ir jų kalba, ir jų reikalais. Žmogus didelio pasiaukojimo. Savo reikalus pamiršdavo, kad tik respublikai būtų gera.

Vytautas Endziulaitis—mokslininkas, politikas, visuomenės veikėjas. Pats pusalkanis, apdriskęs vaikščiojo, visa, ką nugriebdamas, atiduodavo vargšui darbininkui, kuris ar nepajėgdavo gausios šeimos išlaikyti, ar į kurio pastogę nelaimės įsisukdavo. Didelis organizatorius. Minioms imponuodavo ir jas pagaudavo ne tiek savo iškalbingumu, kiek nuoširdumu, aiškiu ir suprantamu argumentavimu. Tai gimęs vadas. Katalikas ne tik tikėjimu, bet ir darbais. Draugai jį praminė penktuoju evangelistu. Kiekvieną savo tikybinę praktiką norėjo suprasti ir ne betkaip—iš pašaknų. Net mirties patale gulėdamas, paskutinį patepimą priėmė tik tada, kai jam kunigas išaiškino to Sakramento esmę ir reikalą. Savo pasirengimu ir visuomeninio darbo užsimojimais buvo išsimušęs į viršūnes. Jis būtų prilygęs Vakarų Europos tokio masto vyrams, koki buvo Ketteleris, de Mun, Decurtins, Halleputt ir kiti. Endziulaitis ir krikščionių demokratų partijos programos, priimtos Petrapily 1917 m., vienas žymiausių autorių šalia Z. Starkaus, Riaukos ir kitų.

Vytautas Endziulaitis vienas žymiųjų krikščionių demokratų veikėjų. Jį nesuklydus galima pavadinti ir vienu iš eilės to periodo krikščionių demokratų kūrėju.

Krišciūnas—vilkaviškietis ūkininkas, buvęs caro armijos feldfėbelis, pradžiamokslis, bet šviesiaprotis, gimęs inteligentas. Savo giedriu humoru ir švelnumu sugebėjo patraukt kiekvieno pasitikėjimą. Geras organizatorius ir liaudies kalbėtojas. Išėjęs seimo mokyklą, ilgesnį laiką vadovavo visam Vilkaviškio apskričiui.

Prof. Antanas Tumėnas—senas krikščionis demokratas ir kovotojas už jų idealus. Iš prigimties ar jaunų dienu vargo silpnasveikatis, bet nenuilstamas darbininkas. Lėtakalbis, bet jo aštraus liežuvio bijojo visi ir vengė jį erzinti. Kalbėjo ilgai ir labai turiningai, bet dėl kalbos lėtumo tribūno kalbėtojas nebuvo. Žmogus gilios inteligencijos ir plačių užsimojimų. Tumėnas didelio masto patriotas ir didelių nuopelnų krikščioniškajai demokratijai bei Lietuvai. Steigiamajame Seime jis išnešė ant savo pečių konstituciją ir visą eilę kitų įstatymų. Buvo ministeris pirmininkas ir seimo pirmininkas. Istorijoj jo vieta aiški ir nupelnyta.

Leonas Bistras — šaduviškis aukštaitis, bet gimė Liepojoj, nes jo tėvas išvyko ten kaip darbininkas prie uosto statybos darbų ir ten pasiliko. Mažo ūgio, stambaus sudėjimo, atsigimęs filosofas, didelių gabumų ir teorijoj ir praktikos srity, daugelio kalbų žinovas, geras kalbėtojas, gyvas ir

judrus. Vienas žymiųjų krikščionių demokratų šulų ir ateitininkijos organizatorių, beveik visų partijos c. komitetų narys ir kelis kartus jos pirmininkas, profesorius, seimo pirmininkas, ministeris, politikas, filosofas. Jo platų ir vertingą darbą nutraukė bolševikai.

K a z i m i e r a s B i z a u s k a s — Tumėno priešingybė: judrus, visur esąs, visad geros nuotaikos. Ir rimčiausia kalbėdamas, sugebėdavo juoko įspraust į savo kalbą. Mėgiamas visų, o ypač jaunimo. Vienas pirmųjų ateitininkijos organizatoriu. Be jo nebuvo jokio ateitininkų suvažiavimo. Lygiai tą patį reikia pasakyti apie jo vaidmenį krikščionių demokratų tarpe. Pirmam pasauliniam karui kilus, jis savanoriškai pasiliko Lietuvoj ir čia išvarė platų tautinio, valstybinio ir kr. demokratiško darbo barą. Jis nepriklausomybės akto signataras, jis Valstybės Tarybos narys, jis ir pirmo Lietuvoj sukurto kr. demokratų partijos c. komiteto narys, seimo narys, švietimo ministeris, vicepremjeras ir t. t. Tai nuopelnų vyras. Žuvo nuo bolševikų rankos. Dingo be žinios. Nežinia net, kur jo žemiški palaikai palaidoti. Slapta išvežė, slapta ir gyvybę atėmė.

Ž i g m a s S t a r k u s—turėjęs kiek panašumo į Tumėną. Chemikas, bet savo srity mažai tedirbęs, nebent studentaudamas. Grįžus Lietuvon, politika jį iš chemijos išstūmė. Bet chemijos pėdsakai pasiliko ir politikoj. Buvo vyras lėto būdo, intensyvaus darbo ir logiško galvojimo. Kaip įstatymų redaktorius buvo nepamainomas. Dirbo įvairiose srityse ir visur sugebėdavo darbą atlikti. Buvo Lietuvos Banko direktorius, Žemės Reformos Valdybos pirmininkas, vidaus reikalų ministeris, valstybės kontrolierius ir tt. Jis su V. Endziulaičiu buvo svarbiausias kr. demokratų partijos Rusijoj programos redaktorius ir jos referentas 1917 m. konferencijoj. Bolševikai jį išvežė su šeima. Darbo stovyklose nuo bado ir sunkių darbų miręs.

J. T u m a s-V a i ž g a n t a s. Kas jo nežino. Plačiau apie jį anksčiau mano rašyta. Krikščionių demokratų partijos vienas žymesniųjų kūrėjų. Jis su keliais kitais pradėjo ją ir organizuoti skyriais, ir programą taikyti praktiškajame gyvenime.

Prel. K a z i m i e r a s Š a u l y s—visada ramus, giedrios nuotaikos, mandagus, su šypsniu lūpose. Turėjo pasisekimo tarp inteligentų. Labai ankstyvas kr. demokratų sąjūdy. Jis yra ir krikščioniškosios demokratijos ideologas. Jisai pirmas parašė apie krikščioniškąją demokratiją knygelę 1906 m. "Apie kr. demokratiją," Draugijoj rašė studiją "Demokratija ir krikščioniškoji demokratija enciklikų prasmėj". Tuos pačius klausimus kėlė ir 1907 išleistoj knygelėj "Socialistai ir mūsų sociališkieji reikalai." Valstybės Tarybos narys ir ne-

priklausomybės akto signataras. Tai žymus kr. demokratijos ir Lietuvos vyras.

Arkivysk. Jurgis Matulevičius—partijai nepriklausė, bet dvasia buvo krikščionis demokratas ir jai daug padėjo, ja sielojosi ir atsidėjęs sekė jos darbus. Savo raštais ir paskaitomis apie nuosavybę padėjo milžinišką žemės reformos darbą atlikti, nenuklydus nuo katalikiškos moralės dėsnių ir nesuėjus į konfliktą su Katalikų Bažnyčia. Antra, tais savo darbais—bent man—suteikė daug padrąsinimo ir šviesos tą darbą sėkmingai pravesti ligi galo. Trečia, jis yra krikščionių demokratų partijos 1918 metų programos coautorius. Tą terminą visai sąmoningai vartoju: jis ją papildė, pataisė ir daugelį straipsnių naujai suformulavo. Vilniuje kelias savaites su juo praleidom jo kabinete prie šio darbo. Jo pasiūlymų pagrindimai buvo man labai naudingos paskaitos, kuriomis nemaža pasinaudojau ateities darbuose. Stebėjausi jo apsiskaitymu tais klausimais ir tos rūšies literatūros žinojimu. Arkiv. Jurgis Matulevičius—l. krikščionių demokratų pažiba ir garbė.

Prof. Stasys Šalkauskis—mokslininkas, filosofas, bet gyvenimo žmogus. Jam rūpėjo visa, kas liečia tautą ir tautietį, Lietuvos ateitį ir jos veidą. Todėl suprantama, kad jam buvo artima ir politika. Savo įsitikinimais jis buvo krikščionis demokratas. Vadovaujamuose organuose niekad nebuvo nariu, bet juose dirbo. Ir buvo kviečiamas, ir pats pasipiršdavo. Pats pasipiršdavo, kai buvo svarstomi c. komitete svarbūs valstybiniai ar partijos reikalai. Čia jis savo visą sielą įdėdavo. Šalkauskis buvo anglų tipo džentelmenas. Gražiai skoningai visada apsitaisęs. Tiesi eisena. Rodos, kiekvienas žingsnis apgalvotas ir apskaičiuotas, o kiekvienas žodis atsvertas. Argumentais kaip kūjais mušė, bet niekad nejutai pykčio ir įsikarščiavimo, visada su šypsena lūpose, mandagus, nors nenuolaidus. Ir c. komiteto posėdžiuose, ir pasivaikščiojimuose, kur tik kildavo jam svarbus klausimas, nesigailėjo nei laiko, nei savo sveikatos įtikinimams ir diskusijoms. Du momentus noriu čia priminti—katalikų vienybės ir kultūrinės autonomijos klausimus.

Katalikų vienybė jam buvo dogma. Tik vieningi katalikai ne tik kultūros baruose, bet ir politikos galėsią išlaikyti Lietuvą katalikiška. Kai tik kildavo katalikuose politinių nesutarimų, jam buvo sunkiausi ir neramiausi laikai. Vienu tarpu, kai Lietuvai dar nebuvo praėję pavojai, kilo krikščionių demokratų ir kairiųjų nesusipratimų. Grėsė koalicijai suirimo pavojus tuo metu, kai visa Lietuva turėjo būti vieninga. Visokios priemonės susitaikyti nieko nepadėjo. Kilo kultūrinės autonomijos mintis. Visi—ir pats Šalkauskis—pripažino, kad ji gali būti panaudota ne kaip sistema, bet kaip lai-

kinė priemonė pavojui pašalinti ar atsiradusiai negaliai pagydyti. Buvo sudarytas planas. Jo gaminime ir Šalkauskis aktingai dalyvavo. Tas planas buvo pasiūlytas liaudininkams. Jie palaikė tačiau jį tik "klerikalų" gudria priemone juos apgauti ir atmetė, nesileisdami net į rimtesnes diskusijas. Šalkauskio dalyvavimas c. komiteto posėdžiuose visada buvo mielas. Jis mėgo ir diskusijas ir ginčus. Bet tie ginčai nealsindavo. Tai buvo giliai prasmingi pasikalbėjimai. Krikščionių demokratų galerijoj Stasys Šalkauskis yra šviesi figūra, kurios istorija pamiršti negalės.

Kun. Simanas Šultė, apleidęs šį pasaulį vos pasiekęs 44 metų amžiaus, krikščioniškosios demokratijos ideologas, mokslinis grindėjas ir gynėjas. Gyveno labai audringame laikmetyje—mirė 1920 metais rugsėjo mėn. 29 dieną. Rimtas krikščioniškosios demokratijos žodis buvo tada reikalingas ir patiems krikščioniškosios demokratijos nariams, ir jos priešams ir iš kairės ir iš dešinės. Jis tą žodį tarė rimtą ir šiltą. Tam darbui buvo rimtai pasirengęs. Turėjo tris doktoratus Luveno ir Romos universitetų—filosofijos, teologijos ir sociologijos. Tą žodį tardavo dažnai karštai ir audringai. Pats buvo labai radikalus socialiniais klausimais. Kai kas jį mėgino vadinti katalikišku bolševiku. Iš jo studijų paminėtinos: Lietuvos dvarų žemės padalinimas ir krikščioniškoji dora, Savasties principas ir evoliucija, Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai, Miškų, dvarų, fabrikų nacionalizacija gyvenimo praktikos žvilgsniu, Žmogaus ir piliečių teisių paskelbimas ir kit. Kai kurie raštai pasiliko pas mane nespausdinti. Tarp jų paminėtini—Kapitalizmo nuodėmės ir neteisybės, Krikščionių demokratų manifestas. Trumpa buvo jo gyvenimo kelionė. Užkištas buvo kažkur Lietuvos užkampyje—Palevenėlėj. Bet išvarė gilią ir plačią lietuviškajame gyvenime vagą.

Armanas—Vilkaviškio, o paskui Mariampolės siuvėjas. Menkasveikatis, pradžiamokslis, bet nenuilstamas visuomenės darbuotojas ir krikščioniškosios demokratijos skleidėjas savose apylinkėse. Žmogus su vardu ir autoritetu.

Antanas Staugaitis—taip pat siuvėjas, žmogus išsilavinęs, inteligentas, ne tik straipsnių, bet ir knygelių yra parašęs. Mariampolės burmistras, seimo atstovas, priklausė prie pirmųjų krikščionių demokratų organizatorių. Žodį turėjo svarų ir įtikinantį. Dėl nesveikatos pasitraukė iš visų darbų ir savo šešmargyje prie Mariampolės ramybėje leido savo dienas. Antanas Staugaitis savo veikla apėmė, nesitenkindamas sava apylinke, ir platesnius Lietuvos barus.

Kun. Povilas Dogelis—senas ištikimas krikščionis demokratas. Pirmo didžiojo karo metu partijos organizatorius Lietuvoje ir c. komiteto narys. Seimo atstovas. Pavasari-

ninkų tėvas. Didelis rėmėjas ateitininkijos. Kur buvo svarbus reikalas—ten buvo ir Dogelis. Didelių nuopelnų žmogus. Užbaigė savo amžių antros bolševikų okupacijos metu.

J. Akmenskis—barzdotas žemaitis. Išėjęs tik bene 6 gimnazijos klases. Bene kooperatininkas. Didelio sąžiningumo ir garbingumo vyras. Seimo atstovas. Sugebėjo spręsti ir painesnius politikos klausimus. Dažnas referentas seimo darbuose. Vėliau buvo labai vertingas mano pagalbininkas kovoje su kyšininkais ir nesąžiningais miškų tarnautojais bei žemės tvarkytojais.

Sikstas Riauka—perėjęs iš kairiųjų į krikščionių demokratų eiles. Kare nustojęs rankos. Kretingiškis žemaitis, bet visai nežemaitiško būdo. Karštas, judrus, gyvas. Jo visur pilna. Iškalbingas. Kalbos jo išmargintos gyvenimo pavyzdžiais, dėlto įtikinamos. Teisingumas ligi skrupulatiškumo. Pastebėjęs kur padarytą skriaudą ar įžeistą teisingumą, kovos nenuleisdamas rankų, kol atitaisys skriaudą ir atstatys teisingumą.

Ligi šiol suminėtieji, žinoma, sudaro tik dalį—ir tai ne didžiąją—ypatingai vertintinų vyresniosios kartos krikščionių demokratų veikėjų. Tam teigimui paremti pakaks čia priminti, jog dar nepaminėjome tokių asmenybių, kaip arkivysk. M. Reinio, vysk. K. Paltaroko, vysk. J. Staugaičio. O ne mažiau minėtini ir tokie asmens, kaip prof. P. Dovydaitis, kun. J. Vailokaitis, V. Čarneckis, kun. K. Čibiras, P. Grajauskas ir kiti ir kiti, kuriuos ir prie geriausių norų čia visus suminėti neįmanoma, nes jų masto vyrų ir moterų lietuvių krikščionių demokratų eilėse buvo ir tebėra labai stambus skaičius. Dėl to ir nebandysiu juos čia visus suminėti, nors tai nereiškia, kad juos mažiau už suminėtuosius vertinčiau. Suminėti yra greičiau tik pavyzdžiai jiems visiems apibūdinti.

Liečiau vis anos kartos žmones. Dabar teks pereiti prie jaunesnės. Tiesa, tas jaunimas dabar jau ir žilas ir plikas. Savo dukteris į marčias baigia leisti, o sūnus—į žentus. Ne vienas jau gal ir anūkų yra susilaukęs. Bet iš įpročio—jie mums dar vis jaunimas, o mes jiems seniai, nors iš išvaizdos ne vienam sunku būtų nustatyti, kuris kuriai kartai priklauso. Tos jaunos kartos—minios, ir inteligentų akademikų ir kaimo žmonių bei darbininkų. Ir jaunesnioji karta jau turi savo istoriją. O ji veikia ir dabar, užėmė vietas senesnės kartos žmonių, kurių nedaug pasiliko kovos baruose—vienus priešai išnaikino, kitus mirtis išrovė iš darbovietių, treti dėl nesveikatos patys pasitraukė. Bet ir į jaunesniosios kartos vietas pradeda žygiuoti dar jaunesni. Toks jau kartų likimas. Išimčių niekur ir niekad čia nedaroma.

Su ta jaunesniąja karta man teko gražiausius laikus praleisti. Su ja didžiųjų žygių padarėm ir daug Lietuvai nupelnėm. Apie ją turiu gražiausių prisiminimų. Jos drąsa, pasišventimas tautos reikalams ir Lietuvos laisvei, sugebėjimas dirbti ir pasiaukojimas atsidūrusiems tremtyje tautiečiams džiaugsmo ir pasigerėjimo verti. Tai bus gražūs istorijos lapai. Jų dėka visus tremtinius parsivežėm iš Rusijos nesuklaidintus naujų socialistų ir bolševikų mokslų. Jų dėka jie tvarkingai buvo išvežti iš tremties ir pristatyti į jų pastoges. Jų dėka buvo ir Lietuvos laisvė apsaugota, nes jie būriais patraukė į Lietuvos kariuomenę su savo vienminčiais pasilikusiais okupuotoj Lietuvoj ir idealistiniu kaimo ir miesto darbininkų jaunimu. Jie parsivežė aiškų ir sveiką socialinės santvarkos supratimą ir tikros demokratijos, perleistos per Rusijos revoliucijos ugnį. Jie buvo jauni, bet užgrūdinti ir patyrę darbininkai. Revoliucija greit žmogų brandina ir praturtina patyrimu, kas iš jos išeina sveikas ir nesugadintos moralės ir širdies. Kalbamoji krikščionių demokratų karta tokia iš bolševikų sukurto pragaro išėjo, apsišarvojusi ne tik patyrimu, bet ir drąsa bei kovingumu už savo idealus. Ir Petrapily ir Voroneže, kur teko su ja dirbti ar man, ar kitiems, visi negalėjo nepastebėt vieno fakto—visi vieningi, petys į petį stojo į kovą už visiems šventą bylą. Drąsa buvo pasigėrėtina. Reikėjo stebėtis, iš kur ji galėjo atsirasti jaunime. Vyrams nenusileisdavo moterys ir mergaitės. Visi buvo lygūs kariai. Štai keli vaizdeliai. Voroneže buvusiuose gubernatoriaus rūmuose didelis krikščionių demokratų susirinkimas. Tariamasi lietuviškais vietos ir Lietuvos reikalais. Įsiveržia ginkluoti bolševikai ir apstojo aplink susirinkimą. Po valandėlės pradeda susirinkimą kliudyti ir mėginti tai tą, tai kitą areštuoti. Kyla kova. Mergaitės tuščiomis rankomis šoka traukti šautuvus iš bolševikų rankų, ir bolševikai kapituliuoja. Susirinkusieji tvarkingai pereina į kr. demokratų liaudies universiteto salę ir ten savo susirinkimą ramiai jau niekieno nekliudomi baigia. Antras vaizdelis. Masinis krikščionių demokratų susirinkimas. Socialistai ir bolševikai sutarė susirinkimą išardyti ir neleisti jiems susiorganizuot. Priešų susirinko gal daugiau nei savų žmonių. Priešas su šautuvais, revolveriais ir lazdomis. Pradėjus prezidiumui savo darbą, pakėlė triukšmą, pradėjo grasinti lazdom ir revolverius paleido į darbą. Pradžioj atrodė, kad jau iniciatyva iš krikščionių demokratų pradeda pereiti į bolševikų rankas. Tribūnoje šeimininkauja jie, nors prezidiumas dar mūsų. Reikėjo pradžios. Pradžią davė Agutė Sabaliauskaitė, vėliau Milčiuvienė. Kalbant bolševikui Vėžiui, užšokus į sceną ta liesa mergaitė kresną plačiapetį, nors neaukšto ūgio, vyrą, nutvėrusi už rankos, taip pasuko, kad tas atsidurė nuo

scenos ant grindų. Jau buvo beyrąs prezidiumas. Vyrai iš jo pasitraukė. Pasiliko tik viena pirmininkė P a l e v i č i e n ė, mūsų dabartinio atstovo Uragvajuje Graužinio sesuo. Sabaliauskaitės ir Palevičienės drąsa situaciją išgelbėjo, ir mitingas baigėsi dideliu krikščionių demokratų laimėjimu[1]). O tokių kovingų mergaičių buvo ne viena Sabaliauskaitė. Jų buvo būriai. Negaliu nepaminėti Marytės G r u z d a i t ė s, vėliau Gudelienės, L. K r a k a u s k a i t ė s R. M a r k e l y t ė s, E. K a u p a i t ė s ir kitų ir kitų. Tada nekovojančių nebuvo, skyrės vieni nuo kitų tik savo charakteriu ir temperamentu. Kaip vyruose, taip mergaitėse buvo tos pačios nuotaikos. Pvz., Veronika B a k š y t ė, vėliau Karvelienė, M u r a š k a i t ė ir kitos dirbo ar partijoj, ar kultūrinėse organizacijose. Ir jos išėjo į rimtas veikėjas, kurios Lietuvos gyvenime išvarė gilias ir svarbias vagas. Bakšytė Karvelienė to naudingo darbo nemetė ligi savo gyenimo pabaigos.. Muraškaitė buvo sukliudyta jos sukurtos šeimos nepasisekimų.

Panašiai buvo su vyrais. O tie vyrai buvo nuo II ligi VIII klasės gimnazijos. Atvažiavus į Voronežą bolševikų štabui su Kapsuku priešaky perimti gimnazijos ir kitų lietuviškų mokyklų bei įstaigų, vyresnieji, sušaukti salėn, klausė tylomis Kapsuko "pamokymų". O antros klasės mokinukas Kostas R a č k a u s k i u k a s, dabar profesorius JAV, užsilipęs ant kedės, tokią antibolševikinę kalbą pasakė, kad net šaltas ir visada ramus P. Leonas susižavėjo juo ir jam pareiškė padėką. Ketvirtos klasės vyrai—J o n a s M a t u l i o n i s, B e r n a r d a s Ž u k a u s k a s, J u o z a s P e t r u š a u s k a s-P e t r o n i s—mano adjutantai—išgelbėjo mane iš mirties ir padėjo daug naudingų žygių atlikti. Nepriklausomos Lietuvos gyvenime kiekvienas jų paliko savo gražių ir patrauklių pėdsakų.

Šios kartos pasižymėjusius krikščionių demokratų veikėjus nė nebandysiu pavardėmis suminėti, nes tam reikėtų ištisos knygos, ir tai nemažos. Lieka pasitenkinti priminus jos darbus—tiek jau primintus tremtyje Rusijoj, tiek vėliau atsikuriančioj ir nepriklausomoj Lietuvoj. Juk jie buvo pirmieji savos mokyklos karininkai, kurių ne vienas laisvės kovose ir savo galvas paguldė, valstybinių Lietuvos įstaigų organizatoriai ir darbuotojai, seimų nariai, ministeriai ir apskritai nepriklausomos Lietuvos gyvenimo kūrėjai.

---

[1]). Čia autorius nutyli savo vaidmenį tame susirinkime. Tačiau tiesa reikalauja priminti, jog savo įsiterpimu jisai tuo atvėju didžiąja dalim viską pakreipė kita linkme. Išėjęs prieš įsisiūbavusią minią ir grasančius bolševikus, jis prabilo tokiu įspūdingu žodžiu, kad jo draugai atgavo ryžtą, o priešai neteko įžulumo ir pradėjo trauktis.
Red.

Lygiai neįmanoma suminėti bent žymesnės dalies ir dar jaunesnės kartos, bet jau taip pat platesnio žodžio vertų krikščionių demokratų veikėjų. Negalima tik neiškelti, jog ši karta visuomeniniam bei politiniam darbui brėsti bei pasiruošti turėjo labai nepalankias sąlygas, tačiau ir jose susiformavo tokie visuomeniniai bei politiniai veikėjai, kad vyresnioji karta ne tik su pasitikėjimu gali juos priimti į savo eiles, bet ir vis platesniu mastu perduoti į jų rankas partijos darbą bei vadovavimą.

Smetonos valdymo ir nepriklausomo gyvenimo paskutiniojo kabineto metu buvo sušauktas platus, nors formaliai nelegalus, bet ir neslaptas krikščionių demokratų suvažiavimas Kaune. Ministeriui pirm. A. Merkiui pasakiau žodžiu, jog tokį suvažiavimą šaukiame ir kad jis šaukiamas demokratinei tvarkai krašte atstatyti. Ministeris pirmininkas nebekliudė. Ir jis man pritarė, jog laikas į normalų gyvenimą grįžti. Suvažiavo apie 250 vien tik jaunų inteligentų—teisininkų, gydytojų, agronomų, miškininkų, mokytojų, kunigų ir kitų sričių atstovų. Senesniųjų darbuotojų atvyko nedaug —dešimtis kita. Man teko garbė pirmininkauti. A. Stulginskis buvo vicepirmininkas. Nekantravau sužinoti, kaip diktatūrinis režimas paveikė jaunąją krikščionių demokratų kartą. Prasidėjo pranešimai, diskusijos įvairiais aktualiais klausimais. Nustebau—režimo kaip nebūta. Jokios jo neigiamos įtakos. Išaugo ir subrendo nepatogiausiais ir pavojingiausiais laikais nė truputį niekur nepalenkti krikščionys demokratai su gana radikalia socialine programa. Nudžiugau. Nebaisios mums audros tos Šviesi idėja, aiškus kelias, plieno vienybė. Susistiprinę išvažinėjo jie, ir aš atgaivintas stojau į savo seną darbą. Tas jėgų patikrinimas man davė stiprybės ir okupacijų atneštas nelaimes lengviau pakelti, ir areštus ir tremties vargus.

Esu gestapo dėka atsidūręs Tilžėje. Po keturių penkių mėnesių kiek sušvelnino režimą ir leido pirmą kartą parašyti namo, jog esu dar gyvas ir gauti iš Lietuvos siuntinėlių. Iš kur žmonės mano adresą gaudavo, nežinau. Bet iš visų Lietuvos kampų pradėjo man plaukti įvairaus dydžio ir įvairaus turinio siuntinėliai. Vyravo dovanos ūkininkų, darbininkų ir naujakurių. Prie kiekvieno buvo keletas man skirtų sakinių. Juos rinkau. Tai buvo brangiausia dovana, nes rašyta iš širdies, nors nuvargusios rankos. Zarasiškis naujakuris siunčia, matyt, slapta išrūkintų lašinių gabalėlį ir dešrą. Laiškely pažymėta: kai mes buvom ubagai, tu mus rėmei; kai tu ubagas tapai, mes tave remsime. Kitas, bene uteniškis, atsiuntė geroką ryšulėlį tabako. Žinojo, kas rūkančiam rūkymo badą kęsti. O Hitlerio "viešnagėj" su maistu buvo bloga, bet su rūkymu dar blogiau. Čia pat muitinėj, naujos

dovanos pypkę prisikimšęs, užsirūkiau. Vieną kitą dūmą užtraukiau—ir pradėjo pasaulis aplink suktis. Bet nemečiau. Geriau jis, negu nieko. Dūmą užtrauki—kelioms valandoms sotus. Bet tabako lapuose ir popierėlis su įrašu: nenusimink, mes, kaip buvę, su Tavim.

Viso neišpasakosi. Tai vis mano idėjos draugai, bendradarbiai, kovotojai už laisvą tėvynę ir krikščioniškai demokratinį idealą. Laikas tų brangių žmonių pavardes ištrynė. Bet pats faktas, tas vidinis ryšys, prisiminimai bendro darbo bei pažadai ir toliau vieningai dirbti stiprino mane daugiau, nei atsiunčiamas maistas.

Minėti į suvažiavimą Kaune susirinkę inteligentai—tai vadai. Pastarieji—eiliniai kariai, puskarininkiai. Anų būrys, šių—armija. Tačiau visi žmonės patyrę, sąmoningi, gyvenimui parengti. Visi kaip mūras už brangią tėvynę ir krikščioniškai demokratinę tvarką joje. Toks ir turi būti krikščionis demokratas. Ir tiesa ir jėga su mumis. Tik savęs aukščiau už tuos tikslus nestatykim. Kovą laimėsim.

Paminėtiems ir nepaminėtiems aš iš širdies dėkoju už atliktus ir dirbamus darbus. Už žuvusius ir mirusius—meldžiuosi. Gražius laikus išgyvenome. Dabar einame kryžiaus kelius, bet jie nuves į garbę, jei nepamiršime, kas esame ir ko laukia iš mūsų ir Dievas ir Tėvynė, jei visada turėsim prieš akis savo pirmatakus krikščionis demokratus, jei patys visada būsim geri krikščionys demokratai, kaip buvo mūsų pirmatakai.

— Kurie uždaviniai tenka krikščionims demokratams dabartinės tremties būvy?

Pasilikti ištikimiems savo idealams ir neatsilikti nuo savo garbingų pirmatakų, kurie vedė savo tautą per nežinios tyrus, per priešo sudarytas tamsybes ir kurie ją atvedė į pažadėtąją žemė — nepriklausomą Lietuvą, padarydami inertinę nesusipratusią masę susipratusia tauta. Mūsų uždavinys būti savo tautai Moze. Mūsų tauta jau nebe inertinė masė, bet tauta, net gi tauta kultūrinė ir tautiškai susipratusi, tačiau su tam tikromis silpnybėmis, kurios gali padaryti mūsų ateičiai labai skaudžios žalos. Tad tenka rikiuot savo jėgas dviejuose frontuose — išeivijos ir Lietuvos. Išeiviją apsaugoti nuo visų tykojančių ją nutautimo pavojų. Lietuvai gi iškovoti laisvę ir nepriklausomybę. Ir viename ir kitame fronte darbai nepaprastai sunkūs ir reikalauja didelio jėgų įtempimo, susikonsolidavimo, pasišventimo, išminties ir lietuviško reikalo pastatymo aukščiau savo aš. Mūsų uždavinys parvesti mūsų išeiviją tuo ar kitu vardu atsidūrusią laisvajame pasaulyje į laisvąją tėvynę švaria tautine sąžine, ne-

LIETUVIŲ KRIKŠČ. DEMOKRATŲ SUSIVIENIJIMO PROGRAMOS PROJEKTAS

Prel. KAZ. ŠAULYS
Lugano, Šveicarija

Šaukiamoji gegužės mėnesio gale jubilėjinė Konferencija minės ir svarstys stambesnius krikščioniškos demokratijos pasireiškimus Lietuvos atgimimo procese. Ta proga reiktų ypatingai prisiminti ir atžymėti 50 metų sukaktį nuo pirmos L. K. Demokratų programos pasirodymo.

L. Kr. D. Susivienijimo programa, suformuluota prieš pusę šimto metų (Petrapilyje), buvo labai pagei-

palaužta ir kelionių nesupurvinta siela, fiziškai pajėgią ir parengtą atstatyti jos griuvėsiams, išgydyti žaizdoms ir vadovauti jos gyvenimui. Visa tai yra tos lauktuvės, kurių laukia iš mūsų, laikinai gyvenančių laisvajame pasaulyje, pavergtoji tėvynė ir kryžiuojamieji joje broliai ir sesės. Dideli ir sunkūs uždaviniai, bet ir garbingi. Jiems pasiekti jokio darbo ne perdaug ir jokis pasiaukojimas ne per didelis. Bet tai ne pavienių žmonių darbas. Jam atlikti reikalinga plieno šviesiausių idėalų gaivinama organizacija ir gausus jaunimas.

— Kokie yra Tamstos norai ir linkėjimai krikščionims demokratams?

Šimtaprocentiškai įvykdyti pirmiau minėtus uždavinius. Programa trumpa. Ji lengva prisiminti. Bet jai įgyvendinti reikalinga įrašydinti ją savo sielose meilės ugnimi ir savo veiksmus atremti į Dievo malonę bei palaimą.

Pasakiau apie krikščionis demokratus. Dirbo ir kiti. Apie savo darbus patys tepasisako. Kitų nuopelnų nė manyte nemaniau savinti krikščionims demokratams. Kas gerai dirbo Lietuvai — tariu ačiū.

daujama, laukiama ir paskelbta labai tinkamu laiku. Anuomet, po rusų-japonų karo, pasireiškus revoliuciniam subruzdimui caro valdytuose kraštuose, krikščioniškoji Lietuvos liaudis troško reikalingiausių žinių ir nurodymų žadėtųjų reformų bei pasikeitimų klausimais. Visi laukė, kas bus daroma socialinio, kultūrinio, politinio tautos gyvenimo srityje. Bet tų žinių nebuvo iš kur gauti ir pasisemti Lietuvos žmonėms. Spauda dar buvo ką tik atgauta, lietuviškų laikraščių ir rašte dar mažne visai nebuvo. Kas skaitė gaunamus Lietuvoje iš kitur katalikiškus laikraščius (rašytus svetima kalba), galėjo įsigyti ir turėti kiek žinių apie socialines enciklikas, apie socialinį veikimą Vakaruose, bet kalbančiai lietuviškai plačiajai visuomenei tos žinios buvo neprieinamos. Be to, tos žinios buvo palaidos, neformuluotos, nugirstos iš kitų. Dėl to paskelbtoji Susivienijimo programa atėjo į pat laiką. prieš Didįjį Vilniaus seimą (1905). Programoje sužymėti bendrieji krikščionių demokratų siekimai ir reikalai mūsų krašto, nurodyti švietimo, kalbos, ūkio, tikybos ir kiti gyvai rūpėjusieji tautos gyvenimo reikalai.

1905 metais įvyko Vilniuje **Didysis Lietuvos Seimas.** Daugelis dalyvių jau buvo susipažinę su Susivienijimo programos nuostatais, kiti gyvai domėjosi ir informavosi suvažiavimo metu. Visi krikščioniškai nusistačiusieji dalyviai ir grupės džiaugėsi, radę bendrą programą, dėlto kad programoje buvo išdėstyti visuomeninio gyvenimo reikalai, paremti popiežinių enciklikų nurodymais ir **priderinti mūsų kraštui** ir jo žmonių socialinės ir kultūrinės santvarkos reikalams. Dėl to žymi Seimo dalyvių dalis greit susitelkė į Krikščionių demokratų grupę. Svarstant darbų tvarkos klausimus, stambi krikščionių demokratų grupė veikė vieningai, kuomet tekdavo ginčytis dėl įvairių, ypač pasaulėžiūros, klausimų su kitų grupių dalyviais. Agresyviau reiškėsi Seime socialdemokratai, dar kiek pirmiau suorganizuoti Rusijoje, ir valstiečiai liaudininkai (Andriaus Bulotos grupė), suorganizuoti rusų valstiečių liaudininkų pavyzdžiu.

Iš pradžios, prasidedant Seimo darbams, kitų grupių atstovai, ypač marksistai, ignoravo dar nepasireiškusius organizuotai krikščionis demokratus. Svarstant priimtinųjų nutarimų ar rezoliucijų turinį, reikalauta, kad nutarimų tekste visai nebūtų minimas Dievo, Kristaus ar krikščionių vardas. Seimas buvo gana gausus, apie du tūkstančiu žmonių, daugiausia ūkininkų parinktų ir atsiųstų iš įvairių valsčių. Mažne visi tikintys katalikai. Tuo tarpu uolūs marksistų grupės kalbėtojai smarkiai agitavo už savo pasiūlymus, daromus jų tariamai atstovaujamų darbininkų bei darbo žmonių vardu, ir įžeidinėjo visa, kas krikščioniška, nemarksistiška. Buvo momentas, kada profesorius kunigas Būčys, sujaudintas, ra-

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS CENTRO KOMITETAI

P. VAINAUSKAS,
New York, N. Y., JAV

Minint Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos pirmosios programos pasirodymo, o kartu ir organizuoto darbo pradžios sukaktį, pravartu prisiminti ir tuos žmones, kurie vienu ar kitu tarpu dirbo partijos vadovaujančiam organe — jos centro komitete. Per netrumpą metų eilę ir tarp gana didelio asmenų skaičiaus juose yra pasitaikę ir keli asmens, kurie ilgainiui nebesireiškė partijos darbe ar net visai nuo jos nutolo, kitas pasirodė ir nepelnytai susilaukęs pasitikėjimo. Tačiau tokių buvo vos vienas kitas — vienos rankos pirštų būtų jiems suskaičiuoti perdaug. O tai yra neišvengiama jokiam organizuotam darbe. Bet visi kiti, kurių susidaro ne-

---

do reikalinga atsiliepti ir priminti viešai: — Nepamirškite, vyrai, kad Lietuvos žmonės tiki į Dievą, tiki į Jėzų Kristų ir garbina Evangelijos mokslą. Tai buvo Seimo pradžioje. Netrukus krikščionys susibūrė programos pagrindu į vieną grupę ir ėjo vieningai kaip krikščionys demokratai, svarstant ir balsuojant nutarimus, pasiūlymus, rezoliucijas. Tą greitą susiorganizavimo darbą atlikti žymiai palengvino **Lietuvių Kr. Demokratų Susivienijimo programa.**

Ta programa daug padėjo ir palengvino Vilniaus Konferencijos sumanytojams įvykdyti uždavinį ir sukviesti Konferenciją (1917), išrinkusią **Lietuvos Tarybą.**

Susivienijimo programos sumanytojams, profesoriams J. Maciulevičiui (Maironiui), Aleksandrui Dambrauskui (Jakštui), Pr. Būčiui, paskelbusiems programą, ir kitiems Petrapilio lietuviams, dalyvavusiems programos sudaryme, priklauso stambus nuopelnas mūsų krašto tautinės, kultūrinės, net politinės laisvės atgavimo darbe.

mažas būrys, yra nemaža įnašą įnešęs ne tik į partijos darbą, bet ir visą Lietuvos gyvenimą. Tad neteisinga būtų jų neprisiminti, švenčiant taip reikšmingą sukaktį.

Tenka pastebėti, jog pasirodę Lietuvos gyvenime, krikščionys demokratai ne iš karto sudarė centralizuotą organizaciją. Petrapilio Dvasinės Akademijos profesoriai Pranciškus Būčys, Jonas Mačiulis-Maironis ir Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, 1904 m. sukūrę pirmąją lietuvių krikščionių demokratų programą, nesiėmė plačiu mastu tos partijos organizavimo. Tik paskirose Lietuvos vietose įsikūrė kuopos, buvo daromi susirinkimai, kuriuose buvo svarstomi aktualieji mūsų tautos reikalai. Tačiau krikščioniškai demokratinė mintis ir krikšč. demokratų programa jau buvo pasisavinta nemažo lietuvių katalikų, ypač inteligentų skaičiaus. Ji ir sudarė tą dvasinį ryšį, kuris apjungdavo krikščioniškai demokratinės minties žmones, kai tik tekdavo susitikti bendruose lietuvių suvažiavimuose ar konferencijose. Anot kun. J. Tumo-Vaižganto, "... dvasios programa buvo pakankama, kada darbai ėjo siaura vaga." (Draugija, 1907 m. Nr. 3). Ir reikia pripažinti, kad centralizuotos organizacijos nebuvimas nesukliudė krikščioniškajai demokratijai augti ir stiprėti. Jau Didžiajame Vilniaus Seime 1905 m. krikščionys demokratai pasirodė kaip stiprus politinis vienetas. Petrapilio Seime 1917 m. gegužės 27—31 dienomis taip pat pasirodė stipri kun. M. Krupavičiaus, V. Endziulaičio ir kun. J. Vailokaičio vadovaujama krikščionių demokratų frakcija. 1917 m. gruodžio 11 d. Pirmojoj Lietuvių Konferencijoj Vilniuje krikščionys demokratai vaidino svarbu vaidmenį, kaip ir Petrapilio Seime. O Antrojoj Valstybės Konferencijoj, įvykusioj Kaune 1919 m. sausio 16 d., jie jau turėjo absoliutinę atstovų dauguma — iš 184 atstovų 93 buvo krikščionys demokratai.

Tačiau kai sąjūdis išaugo ir susidarė sąlygos platesniam darbui, kilo gyvas reikalas ir tampresnės organizacijos. Tuomet buvo tad sudaryta ir organas, kuris visą lietuvių krikščioniu demokratu veikla turėjo planuoti, derinti ir kreipti reikiama kryptimi.

Pirmasis LKD Partijos centro komitetas buvo išrinktas ne Lietuvoje, bet tremtyje, prieš pat pirmojo pasaulinio karo pabaigą, 1917 m.,

Petrapilyje. Jį sudarė kun. J. Vailokaitis — pirmininkas, P. Karvelis, St. Gruodis, A. Dubinskas, K. Graužinis ir eilė kitų asmenų, kurių pilno sąrašo dabartinėse sąlygose nepavyko sudaryti.

Petrapily susidarius ilgainiui neįmanomoms darbui sąlygoms, LKD Partijos centro komitetas buvo perkeltas į Voro-

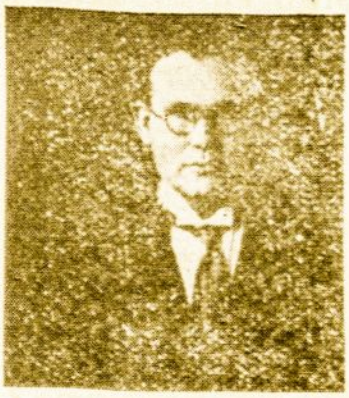

LDK PARTIJOS CENTRO KOMITETO PIRMININKAI

(ligi nepriklausomybės netekimo)

Viršutinėj eilėj iš kairės į dešinę: kun. J. Vailokaitis, kun. A. Šmulkštys, Dr. P. Karvelis. Antroj eilėj — Dr. L. Bistras ir A. Stulginskis, 1920-1926 m. Lietuvos respublikos prezidentas. Ilgiausį laiką LKD partijos pirmininku buvo M. Krupavičius (jo atvaizdą žiūd. 3 p.).

nežą, kuriame buvo susispietęs didesnis lietuvių moksleivių ir šiaip tremtinių skaičius.

Voroneže LKD Partijos centro komitetas taip pat buvo išrinktas 1917 m. Jį sudarė kun. M. Krupavičius — pirmininkas, A. Tumėnas, E. Draugelis, V. Endziulaitis, A. Matulaitis, P. Karvelis, A. Katilius, B. Žukauskas, L. Krakauskaitė, D. Micuta, E. Kaupelytė, Vaišvila, J. Matulionis. Šio komiteto nariai 1918 m. grįžo į Lietuvą.

Tačiau krikščionys demokratai gyvai dirbo ne tik tremtyje Rusijoj. Ir Lietuvoje likusieji, nors ir labai sunkiose vokiečių okupacijos sąlygose, uoliai dirbo patriotinį ir krikščioniškai demokratinį darbą. Tad ir jie buvo pajutę neatidėliojamą reikalą tampriau susiorganizuoti, ir 1917 m.

Vilniuje išsirinko šio sąstato centro komitetą: A. Stulginskis — pirmininkas, L. Gira, kun. M. Reinys, kun. K. Čibiras, K. Bizauskas, kun. P. Dogelis, K. Ruginis ir dar keli asmens, kurių taip pat šiuo tarpu pavardes nepavyko išaiškinti.

Vilniuje 1918 m. lapkričio mėn. išrinktas naujas centro komitetas, į kurį jau įėjo ir iš Rusijos grįžę veikėjai: kun. M. Krupavičius — pirmininkas, A. Stulginskis, P. Karvelis, K. Bizauskas, L. Gira, E. Misevičius, M. Gruzdaitė, V. Bičiūnas, kun. M. Reinys, Pr. V. Raulinaitis, K. Ruginis, kun. K. Čibiras.

Nuo 1919 m. LKD Partijos centro komitetas ilgesniam laikui persikelia į Kauną. Jis buvo partijos konferencijoj kasmet perrenkamas.

1919 m. rugpiūčio mėn.: kun. M. Krupavičius—pirmininkas, A. Stulginskis, E. Draugelis, kun. V. Jurgutis, V. Bičiūnas, Pr. V. Raulinaitis, A. Tumėnas, kun. J. Meškauskas, kun. J. Vailokaitis, V. Beržinskas, Tamošiūnas, Marčiulionis.

1920 m. rugsėjo mėn.: kun. M. Krupavičius—pirmininkas, kun. V. Jurgutis, kun. M. Reinys, V. Bičiūnas, E. Draugelis, V. Čarneckis, Z. Starkus, kun. K. Paltarokas, kun. J. Purickis, K. Ambrozaitis, P. Radzevičius, A. Tumėnas.

1921 m. rugsėjo mėn.: kun. M. Krupavičius—pirmininkas, A. Tumėnas, kun. V. Jurgutis, K. Ambrozaitis, kun. K. Paltarokas, M. Galdikienė, Z. Starkus, V. Bičiūnas, kun. K. Šaulys, P. Radzevičius, V. Beržinskas, K. Bizauskas.

1922 m.: kun. M. Krupavičius—pirmininkas, kun. K. Paltarokas, kun. K. Šaulys, Dr. L. Bistras, K. Ambrozaitis, V. Beržinskas, V. Bičiūnas, Dr. K. Jokantas, A. Tumėnas, K. Bizauskas, P. Radzevičius.

1923 m. spalio mėn.: Dr. P. Karvelis—pirmininkas, kun. M. Krupavičius, Dr. L. Bistras, Dr. J. Eretas, kun. J. Steponavičius, kun. J. Meškauskas, M. Galdikienė, A. Tumėnas, K.

LKD PARTIJOS CENTRO KOMITETAS 1922 M.

Sėdi iš kairės į dešinę: V. Beržinskas, Dr. L. Bistras, kan. K. Paltarokas, kun. M. Krupavičius, M. Galdikienė, Dr. K. Ambrozaitis; stovi: V. Bičiūnas, Dr. K. Jokantas, A. Tumėnas, prel. K. Šaulys, K. Bizauskas, P. Radzevičius.

Oleka, Dr. K. Jokantas, Dr. Pr. V. Raulinaitis, kun. A. Šmulkštys.

1925 m. sausio mėn.: kun. A. Šmulkštys—pirmininkas, kun. M. Krupavičius, kun. M. Meinys, kun. J. Meškauskas, Dr. P. Karvelis, kun. J. Dagilis, L. Gira, Dr. L. Bistras, M. Galdikienė, Dr. J. Sakalauskas, A. Endziulaitis, Pr. Vainauskas, kun. K. Šaulys, Z. Starkus, A. Tumėnas. ....

1926 m. vasario mėn. kun. M. Krupavičius—pirmininkas, Dr. L. Bistras, Dr. P. Karvelis, Dr. K. Pakštas, Z. Starkus, A. Endziulaitis, kun. J. Dagilis, kun. A. Šmulkštys, kun. J. Steponavičius, M. Galdikienė, kun. J. Meškauskas, Pr. Vainauskas.

1927 m. vasario mėn.: kun. M. Krupavičius—pirmininkas, Dr. L. Bistras, Dr. P. Karvelis, E. Turauskas, Z. Starkus, kun. Steponavičius, kun. A. Šmulkštys, kun. J. Dagilis, A. Endziulaitis, Pr. Vainauskas, M. Galdikienė, Dr. K. Pakštas.

Kun. M. Krupavičiui nuo pirmininko pareigų atsisakius, pirmininku išrinktas Dr. L. Bistras. Kun. M. Krupavičius išrinktas partijos generaliniu sekretorium.

Vėliau prasidėjo nepalankūs lietuvių laisvam organizaciniam darbui laikai, o ypač to laiko vyriausybė slopino ir persekiojo bet kokį partinės veiklos pasireiškimą. Dėl to ir LKD Partijos atstovų suvažiavimai nebegalėjo būti kasmet šaukiami. Reikėjo partijos veiklą priderinti prie draudžiamųjų organizacijų veiklos būdo. Dėl šių aplinkybių sekanti LKD Partijos konferencija buvo sušaukta tik

1929 m. sausio 14 d. Kaune. Joje buvo išrinktas šio sąstato centro komitetas: Dr. L. Bistras—pirmininkas, kun. M. Krupavičius, A. Endziulaitis, Dr. P. Karvelis, M. Galdikienė, Dr. K. Pakštas. Šiam centro komitetui konferencija suteikė teisę, esant reikalui, kooptuoti daugiau asmenų pilnateisiais centro komiteto nariais.

Ano meto sąlygose konferencijas šaukti buvo ir sunku, ir neatrodė tikslu, todėl formalių visuotinių partijos konferencijų visą eilę metų ir nešaukta. Sekanti ir paskutinė nepriklausomoje Lietuvoje LKD Partijos konferencija įvyko tik

Kaune 1939—1940 m. Kalėdų atostogų metu. Ji nebuvo formaliai vyriausybės leista, bet ir nebuvo slapta. Tačiau trukdymų nebuvo. Dalyvavo iš įvairių Lietuvos vietų apie 250 atstovų. Tačiau tai buvo jau didžiosios mūsų tautos tragedijos išvakarės. Lietuvoje jau buvo sovietinės įgulos. Todėl šiai konferencijai ne tiek jau rūpėjo vidaus reikalai, kiek grėsminga mūsų krašto ateitis ir prisiderinimas prie tų uždavinių, kurių gali tekt imtis, jei Lietuvos nepriklausomybė būtų pažeista.

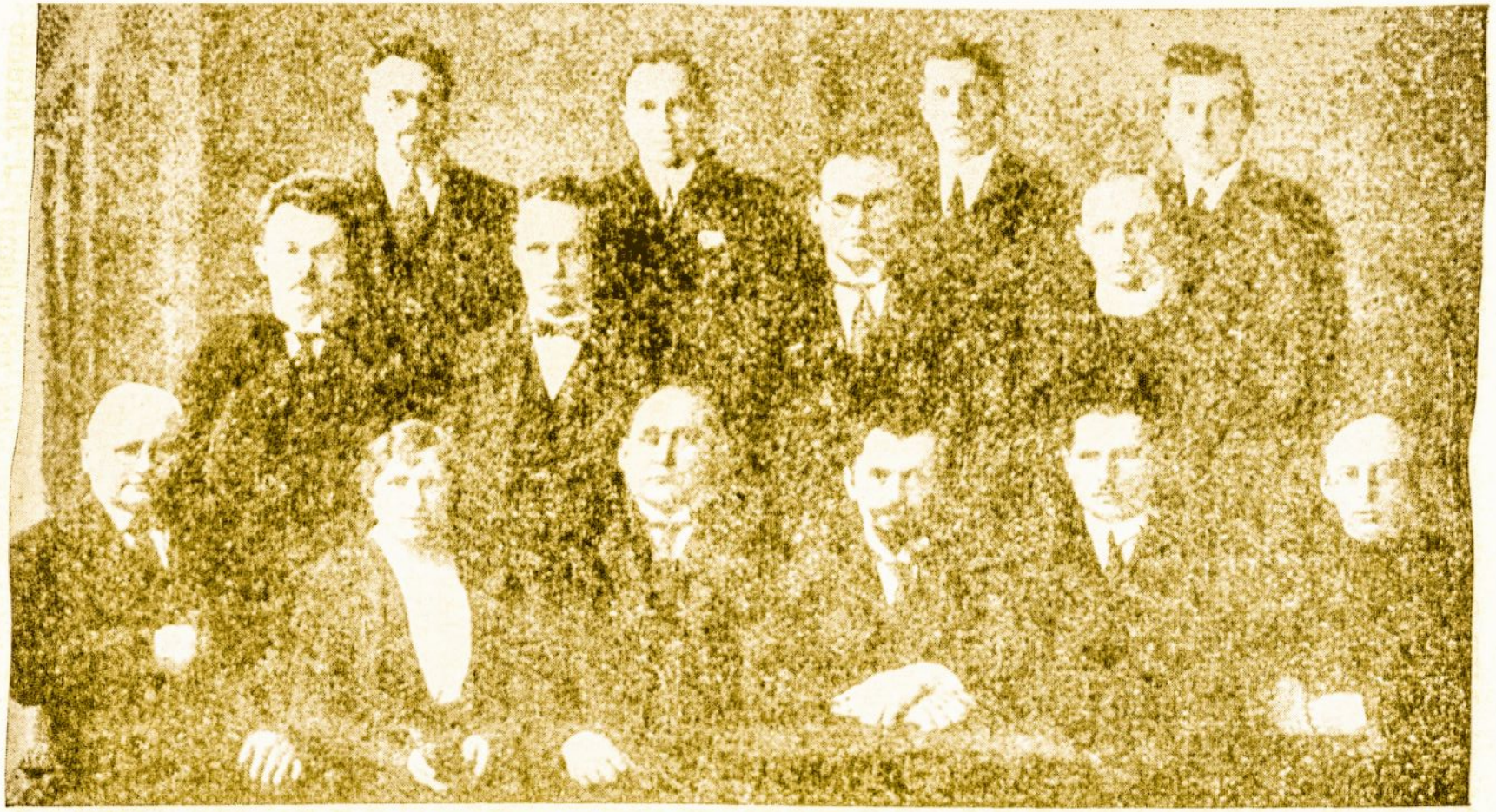

LKD PARTIJOS CENTRO KOMITETAS 1927 M.

Pirmoj eilėj sėdi: kun. Dr. J. Steponavičius, M. Galdikienė, Dr. L. Bistras, kun. M. Krupavičius, A. Endziulaitis, kan. prof. J. Meškauskas; antroj — Z. Starkus, E. Turauskas, kun. A. šmulkštys, kun. J. Dagilis; trečioj — Dr. K. Pakštas, Dr. P. Karvelis, P. Vainauskas, J. Matulionis.

Kalbant apie LKD Partijos centro komitetus, negalima nepaminėti, kad demokratiniais Lietuvos laikais eilę metų partijos generaliniu sekretorium ir reikalų vedėju buvo J. Matulionis, kuris daug darbo ir sumanumo įdėjo, tvarkydamas partijos reikalus.

Antrai sovietinei Lietuvos okupacijai prasidėjus, lietuvių tremtinių banga traukėsi į Vakarus ir daugumas jų susispietė Vakarų Vokietijoje. Taip pasitraukė į Vakarus ir nemaža Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos narių. Tremties metas jiems uždėjo skirtingas pareigas—Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo uždavinius. Tiems uždaviniams vykdyti partija ir tremtyje sudarė vieną vadovaujantį centrą. Dėl ypatingų veiklos sąlygų buvo sudaryta partijos taryba, kurią sudarė centro komitetas ir atskirų vietovių įgaliotiniai. Centro komitetas buvo sudarytas Pfullingene (Vak. Vokietijoje): prelatas M. Krupavičius—pirmininkas, Pr. Vainauskas—generalinis sekretorius,Dr. Vl. Šimaitis, Č. Masaitis, Dr. D. Jasaitis, J. Aranauskas, kan. J. Meškauskas, J. Totoraitis, A. Repšys, A. Gražiūnas, J. Rimeikis.

Centro komiteto 1949 m. birželio 24 d. nutarimu pavesta į JAV išvykstančiam generaliniam sekretoriui P. Vainauskui suorganizuoti partijos branduolį Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Toks branduolys buvo suorganizuotas 1949 m. gruodžio mėn. ir į jį įėjo: P. Vainauskas—pirmininkas, P. Polteraitis, P. Naujokaitis, Dr. A. Šerkšnas, J. Jakučionis.

Partijos centro komitetas 1950 m. vasario 12 d. savo posėdyje Schw. Gmuend (Vak. Vokietijoje) nutarė partijos centro komitetą perkelti į Jungtines Amerikos Valstybes.

Šiame krašte vėl naujos veikimo sąlygos, prie jų teko tad prisitaikyti ir LKDP centro komitetui.

1950 m. birželio 3 d. Brooklyne įvykusioji partijos konferencija išrenka jau JAV centro komitetą: P. Vainauskas — pirmininkas, St. Lūšys—vicepirmininkas (jaunimo reikalams), kan. J. Meškauskas—vicepirmininkas (fondo—piniginiams reikalams), Dr. Vl. Šimaitis—vicepirmininkas (spaudos reikalams). Dr. K. Pakštas, Dr. A. Vasiliauskas, J. Jakučionis, P. Naujokaitis, P. Polteraitis, A. Masionis, Dr. A. Šerkšnas.

Čia tenka pastebėti, jog ir perkėlus LKD Partijos centro komitetą į JAV, partijos konferencijai pageidaujant ir prašant, visų pasaulį išbarstytų LKD pirmininku pasiliko prel. M. Krupavičius.

1952 m. liepos 5 d. New Yorke įvykusioje partijos konferencijoje išrinkti į centro komitetą P. Vainauskas—pirmininkas, St. Lūšys — vicepirmininkas (jaunimo reikalams), Dr. Vl. Viliamas—vicepirmininkas (spaudos reikalams), J. Jakučio-

LIETUVOS SEIMAI IR JŲ GRUPINĖ DIFERENCIJACIJA

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ BLOKAS SEIMUOSE

Dr. V. VILIAMAS,
New York, N. Y., JAV

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpis, po ilgų vergijos sutemų, ryžtingų išsilaisvinimo pastangų, kančių ir kovų, buvo didysis tautos triumfas ir visų jos lūkesčių apvainikavimas. Nepriklausomybė plačiai atidarė kelius visokeriopam Lietuvos klestėjimui, ir laisvojo gyvenimo dvidešimtmetis yra davęs Lietuvai daugiau, kaip prieš tai ėję kai kurie šimtmečiai.

Ir lietuvių politinė sąmonė, kurios ryškėjimas prasidėjo su Valančiumi, Strazdeliu, Baranausku, o vėliau su Aušra, Varpu, Apžvalga, Tėvynės Sargu, tolydžio brendo ir diferenciavosi ano meto Vakarų Europoje ir Rusijoje besireiškiančiomis ideologinėmis bei politinėmis kryptimis. Politinė lietuvių diferenciacija jau ryškiai pasireiškė Vilniaus ir Petrapilio seimuose, 1917 ir 1919 metų Lietuvos valstybinėse konferencijose, Valstybės Taryboje. Bet jau visai ryškų savo veidą, svorį

---

nis—vicepirmininkas (finansiniams reikalams), Dr. K. Pakštas, Dr. D. Jasaitis, P. Bagdanavičius, A. Bendorius, J. Jasiukevičius, P. Minkūnas.

Tremtyje atsidūrę partijos nariai gyvenimo sąlygų buvo verčiami keisti savo gyvenimo vietą. Į tai buvo atsižvelgta partijos konferencijų, kurios suteikdavo centro komitetui teisę kooptuoti naujų asmenų pilnateisiais centro komiteto nariais. Ta teise centro komitetas naudojosi ir į kitus miestus išvykstančiųjų narių vietą kviesdavo kitus.

Tokia Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos narių eilė yra buvusi partijos centro komitete.

ir užnugarį parodė Lietuvos Steigiamajame Seime ir vėliau išrinktuose seimuose. Su St. Seimu Lietuva tapo tikrąja prasme respublika, Lietuvos visuomenė parodė tikrą apsisprendimo valią, savo politinės sąmonės subrendimą ir politinės diferenciacijos charakterį.

Ano meto Lietuvos valstybinis gyvenimas, Lietuvos politinių pagrindų tiesimas sutraukė į aktingą darbą ne tik ano meto politikus, visuomenininkus, bet ir kultūrininkus bei plačiųjų visuomenės sluogsnių — ūkininkų ir darbininkų— atstovus. Savos valstybės atstatymo darbas buvo visų sluogsnių ir visų susipratusių lietuvių pirmaeilis uždavinys, ir visi jautė savo pareigą vienu ar kitu būdu atiduoti Lietuvos atstatymui savo didžiąją duoklę.

St. Seimas ir vėliau sekę seimai buvo atsikuriančios Lietuvos tikrieji šeimininkai, jos likimo sprendėjai, formuotojai ir vairuotojai. Per seimus ėjo visi įstatymai, naujų krašto institucijų steigimai, lėšų skirstymas ir organizavimas. Visi krašto kiek svarbesni klausimai ar įvykiai rasdavo seimuose tokį ar kitokį atgarsį.

Tačiau seimuose visas gyvenimas reiškėsi per politines partijas, be kurių juk nesuprantamas demokratinis šalies tvarkymasis. Partijos buvo tiesioginės visuomenės reprezentantės ir ypač todėl, kad Lietuvos piliečiai — rinkikai, rinkdami seimus, balsuodavo ne už asmenis, bet už partijų sąrašus, ir partijos pagal balsų skaičių siųsdavo į seimus savo atstovus. Lietuvos seimuose atsiskleidžia labai ryškūs partijų ir jų atstovų veidai, partijų programos, ideologija, įvairiais klausimais pažiūros. Seimų stenogramos vaizdžiau ir reljefiškiau išryškina lietuvių politinių partijų vaizdą, kaip jų atitrauktai paimtos programos ar statutai. Seimuose vyksta tikrasis, realus partijų gyvenimas ir jų santykiavimas su kitomis partijomis.

Pasirinktos temos tikslas yra dvejopas: pirma, duoti neprikląusomos Lietuvos gyvenimui buvusių tikrai reikšmingų seimų bendrą apžvalgą, nurodant seimų chronologiją, sudėtį, seimų tvirtintas vyriausybes, pagrindinius seimų darbus ir antra, kad ir labai bendrai, atskleisti lietuvių partijų seimuose reiškimąsi, iškeliant iš vienos pusės partijų solidarumą ir bendradarbiavimą gyvybiniuose Lietuvos reikaluose ir iš kitos pusės pažymint, kuo ir kuriuose klausimuose tos partijos tarp savęs skyrėsi ir tarpusavy kovojo.

Beveik vienintelė šiai temai medžiaga buvo Lietuvos seimų stenogramos. Tačiau nurodomoji medžiaga, kad ir, kaip sakyta, beveik vienintelė, yra labai plati. New Yorko viešoje bibliotekoje Lietuvos seimų stenogramos yra surištos į dvylika storų tomų. Visus tuos tomus perskaityti ir įvertinti yra didelis darbas, ir rašantis šias eilutes neturėjo tam reikalui

pakankamai laiko. Kad ir daug valandų prie tos medžiagos praleidus, tebuvo galima sustoti ties tais įvykiais ir faktais, kurie atrodė daugiau esminiai ir charakteringesni.

Šioje vietoje tenka pažymėti, kad Lietuvos seimų stenogramos yra nepaprastai vertinga medžiaga — ir tai daugeliu atžvilgių. ir būtų tikrai naudinga, jei toji medžiaga susilauktų visos eilės studijų.

Žemiau einąs darbelis yra daugiau apžvalginis, parūpęs autoriui ryšium su krikščionių demokratų šiemet švenčiamu penkiasdešimties metu jubilėjumi nuo pirmosios liet. krikščionių demokratų programos pasirodymo. Juo norėta paieškoti apie krikščionių demokratų veiklą seimų laikotarpy istorinės medžiagos, primenant jų atliktus darbus bei žmones ir kartu duodant ir pačių seimų bendrąjį vaizdą bei kitų politinių grupių seimuose reiškimąsi ir pažiūras. Žinoma, turėta galvoje tik demokratiniai Lietuvos seimai, nes vėliau ėjusio semi-diktatūrinio Lietuvos laikotarpio seimai buvo tik nevykusi seimų parodija.

I. LIETUVOS STEIGIAMASIS SEIMAS

Rinkimai, sąstatas ir susiorganizavimas

Rinkimai į St. Seimą įvyko 1920 m. balandžio 14, 15 ir 16 dienomis. Rinkimus tvarkė Rinkimų Komisija, kurios pirmininku buvo prof. P. Leonas. Jis po rinkimų paskelbė dar tuometinėse "Laikinosiose Lietuvos Vyriausybės Žiniose" ir pirmąjį išrinktų atstovų sąrašą, kuris čia paduodamas, nurodant skliauteliuose vėliau įvykusius pasikeitimus. Atstovų į St. Seimą išrinkta 112. Pabrauktieji yra krikščionių demokratų bloko: **J. Akmenskis, K. Ambrozaitis, J. Andziulis, (J. Steponavičius), S. Balčas, S. Balčytis (K. Vosylius, J. Idzelevičius), A. Banionis, V. Beržinskas, V. Bičiūnas,** K. Bielinis, J. Bildušas, (V. Vaidotas), **K. Bizauskas, (S. Černiauskas), K. Bražėnas, A. Bulionis,** J. Buzelis, B. Cirtautas, V. Čepinskis, **V. Černeckis, (K. Daunora),** J. Daukšys, **J. Deksnys,** S. Digrys, **P. Dogelis, E. Draugelis,** O. Finkelšteinas, N. Fridmanas, (S. Laudau), **M. Galdikienė, J. Galvydis Bykauskas, (J. Lingė),** K. Gencevičius, (Pr. Radzevičius), **J. Giniūnas, (P. Grėbliūnas),** A. Grajauskas, A. Grigiškis, K. Grinius, **S. Gruodis, P. Jočys, K. Jokantas, V. Jurgutis, (J. Skyrius),** S. Kairys, **V. Katilius, (A. Kardišauskas), J. Kaupas,** R. Kinderis, (O. Bliucheris), **P. Krikščiūnas,** J. Krikščiūnas, **M. Krupavičius,** K. Kupčiūnas, B. Liaus, V. Lašas, K. Lekeckas, (K. Zūbauskas), J. Lukoševičius, (F. Bortkevičienė), J. Makauskas, J. Masiulis, (B. Žygelis), **A. Matulaitis, (A. Aleliū-**

nas), J. Matulevičius, V. Meilus, (K. Bieliūnas), **F. Mikšys, V. Mieleška, A. Milčius, O. Muraškaitė,** V. Natkevičius, **J. Pakalka,** G. Petkevičaitė, (K. Škirpa, M. Marma), **M. Petrauskas, (J. Valius, J. Liekis),** J. Plečkaitis, A. Popel, V. Požėla, A. Purėnas (E. Sutkevičius), **J. Purickis,** N. Rachmilevičius, V. Račkauskas, **P. Radzevičius,** K. Ralys, **S. Riauka,** A. Rimka, (V. Žindžius), S. Rosenbaum, P. Ruseckas, **M. Rožanskis, K.** Sidabras, (Kl. Skabeika, P. Šmotelis), **A. Simanauskas,** V. Sirutavičius, M. Šleževičius, A. Snelevskis, M. Soloveičikas, **P. Spudas, E. Spudaitė-Gvildienė, S. Stakauskaitė, A. Staugaitis,** J. Staugaitis, **Just. Staugaitis, Z. Starkus, A. Stulginskis P. Šalčius, K. Šaulys, (P. Lumbis), P. Šaulys, (F. Liasauskas, M. Lukošiūtė),** P. Šemiotas, **A. Šilgalis, A. Šmulkštys, V. Šmukštys,** A. Tamošaitis, **S. Tijūnaitis, A. Tumėnas,** M. Untulis, (J. Pronckus), **J. Valaitis, (P. Povilaitis, L. Brokas), J. Valickis, Jonas Vailokaitis, (V. Grajauskas), Juozas Vailokaitis, K. Vaitiekūnas, J. Varnas,** K. Venclauskis, **J. Volotkevičius, (M. Bagdonas, J. Marčiulionis), J. Žebrauskas,** J. Žitinevičius, A. Žoromskis, K. Žukas, (J. Bliūdžius).

Nevisai patikrintais, bet labai patikimais duomenimis St. Seimo atstovų pasiskirstymas partijomis taip atrodė: Krikščionių demokratų—25, Ūkininkų Sąjungos—18, Darbo Federacijos—16, Valstiečių Sąjungos ir Socialistų Liaudininkų Demokratų bloko—28, Socialdemokratų—13, žydų—6, lenkų—3, vokiečių—1 ir taip vadinamų nepartinių—2 (J. Žitinevičius ir Zūbauskas).

St. Seimas susirinko pirmo posėdžio 1920 m. gegužės 15 d. Jį atidarė Valstybės Tarybos išrinktas prezidentas A. Smetona, kuris atidaromojoje kalboje pareiškė: "Ši diena yra Lietuvai visų prakilniausia . . . Ši diena garbinga mūsų tėvynei. Kelius amžius klausiusi svetimųjų valdžios, nusilenkusi jos valiai, Lietuva nūdien įstengė apsisprendimo teise pastatyt priešaky savo tautos, savo visuomenės valią . . . Laikinosios Vyriausybės uždavinys baigtas. Valstybės Taryba, Valstybės Prezidentas, Ministerių Kabinetas, Valstybės Kontrolė, Vyriausias Kariuomenės Vadas atvedė Lietuvą lig Steigiamojo Seimo, šiandien visi pasitraukia ir atiduoda tam aukštajam susirinkimui visą krašto valdymą (1 posėdis, 1—2 puslapis. Vėliau citatos bus žymimos tik skaitmenimis: pirmieji skaičiai reikš seimo posėdžio eilės numerį, o antrieji puslapio numerį. Vl. V.).

Pirmiausia seimui pakviečiama vadovauti vyriausia amžiumi seimo atstovė rašytoja G. Petkevičaitė-Bitė, kuri irgi pasako trumpą kalbą. Iš tos kalbos įsidėmėtini šie žodžiai: "Tenestinga tame mūsų sielų susijungime nei vieno tautos darbuotojo, nei vieno tautos ir krašto laisvės kovotojo . . . O mes atstovai, dirbdami savo didįjį darbą, dirbkim jį nei vie-

nai akimirkai neužmiršdami, jog mes esam čia tik savo krašto žmonių valios vykdytojai" (1, 3).

Tuojau seka seimo pirmininko rinkimai, ir juo išrenkamas A. Stulginskis. Naujai išrinktasis pirmininkas irgi prabyla į seimą ir savo kalboje nurodo: "Karo baisenybėms besiaučiant, nuo senai pavergtai ir skriaudžiamai mūsų tautai žybtelėjo atsivadavimo mintis. Ta viltis tegalėjo realizuotis tik pačios mūsų tautos pastangomis". Paryškinęs šio įvykio reikšmę ir padėkojęs narsiajai Lietuvos kariuomenei už jos didelius nuopelnus, kraštą vaduojant, A. Stulginskis toliau pažymi: "Mūsų priešininkų buvo skelbiama pasauliui, jog lietuviuose nesą jokios politinės sąmonės . . . Rinkimai į Seimą kaip tik parodė visai ką kita. Rinkimuose dalyvavo daugiau, kaip 90% piliečių, tai yra toks didelis nuošimtis, koks retai kur atsitinka pasauly, paaiškėjo partijų srovių diferenciacija. Vadinasi, žmonėse esama išsivysčiusios politinės sąmonės. Rinkimų rezultatai rodo, kad lietuviai gavo 91,9%, žydai 5,3%, lenkai 2,6%, vokiečiai 0,9% visų balsų" (1,4). Toliau A. Stulginskis apgailestauja, kad Vilnius ir Vilniaus krašto lietuviai, o taip pat ir Mažosios Lietuvos lietuviai tuo tarpu negalėjo dalyvauti šios Lietuvos atstovybės sudaryme, ir pažymi, kad St. Seimo pirmasis uždavinys proklamuoti Lietuvos nepriklausomybę, bei perskaito tą St. Seimo Lietuvos nepriklausomybės proklamavimo aktą: **"Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę, kaipo demokratine respubliką, etnologinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm."** (1,5). Ši proklomacija išklausoma visiems atstovams atsistojus, jai reiškiamas didelis ir visuotinis pritarimas bei ovacijos ir sugiedamas Lietuvos Himnas.

Dar tame pat posėdy išrenkamas pirmasis seimo sekretorius—L. Natkevičius (v. l.) ir esanti vyriausybė įgaliojama laikinai eiti savo pareigas.

Jau antrame posėdy skaitomi seimui atsiųsti sveikinimai: Latvijos St. Seimo prezidento Čakštės, Latvijos Ministerių Kabineto sveikinimas pasirašytas ministerio pirmininko Ulmanio ir užsienių reikalų ministerio Meierovič, Latvių rašytojo Rainio, Estijos atstovo Šmidto, Vilniaus krašto lietuvių. Vėliau tokie sveikinimai ateina iš Amerikoje gyvenančių lietuvių, Mažosios Lietuvos lietuvių, iš įvairių Lietuvos vietų ir kitų kraštų.

Antrame posėdy papildomas seimo prezidiumas: I vicepirmininku išrenkamas dr. J. Staugaitis (v. l.), II vicepirmininku—kun. J. Staugaitis (kdb), II sekretoriumi P. Radzevičius (kdb) ir dar išrenkami du sekretoriai patariamuoju balsu: B. Cirtautas (sd) ir N. Fridmanas (ž). Taip pat antrame po-

sėdy sudaroma komisija laikinajai Lietuvos konstitucijai paruošti, į kurią įeina Z. Starkus, A. Tumėnas, K. Grinius, J. Masiulis, A. Purėnas, V. Čepinskis ir N. Fridmanas.

Gegužės 20 d. įvykusiame ketvirtame posėdy sudaroma net dvylika naujų komisijų bei keturios komisijėlės (pakomisijos), ir būtent tokiuo principu, kad į komisiją įeina septyni atstovai: 3 krikščionių demokratų bloko, 2 valstiečių liaudininkų, 1 socialdemokratas ir 1 žydas. Ta pačia proporcija sudaromos ir didesnės komisijos, pavyzdžiui žemės reformos iš 14 atstovų, o ekonominė iš 28.

Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija, kurios referentu buvo Z. Starkus, greit ateina į seimą svarstymui, ir toji konstitucija, apimanti tik pagrindinius valstybės santvarkos nuostatus, seimo priimama 1920 m. birželio 10 d. Jos devintas paragrafas buvo numatęs, kad Steigiamojo Seimo pirmininkas laikinai eina ir Valstybės Prezidento pareigas. Taigi nuo to laiko A. Stulginskis eina ir Valstybės Prezidento pareigas.

Naujos vyriausybės sąstatas ir partijų deklaracijos

1920 m. birželio 23 d. seimui prisistato naujas ministerių kabinetas, kuris buvo sudarytas iš K. Griniaus—ministerio pirmininko, R. Skipičio—vidaus reikalų ministerio, K. Žuko —krašto apsaugos, J. Purickio—užsienių, V. Karoblio—teisingumo, K. Bizausko—švietimo, E. Galvanausko — dviejų ministerijų valdytojo: finansu ir prekybos ir pramonės, J. Aleksos—žemės ūkio ir valstybės turtų ir dviejų ministerių be portfelio: M. Soloveičiko—žydų reikalams ir D. Siemaškos —gudų reikalams. Ministeris pirm. K. Grinius perskaito ministerių kabineto deklaraciją, kurioje aptariami naujos krašto vyriausybės pagrindiniai užsimojimai.

Daug įdomesnės po tos deklaracijos seka atskirų partijų deklaracijos, kurių visos paruoštos raštu ir skaitomos tų partijų ar bloku lyderių.

Pirmieji dėl ministerių kabineto deklaracijos pasisako socialdemokratai. Ją perskaito S. Kairys. Toji deklaracija, kaip ir kitų grupių, ne tiek liečia pačią ministerių kabineto deklaraciją, kiek iš viso ryškina partijos poziciją seimo ir jo būsimų darbų atžvilgiu. Štai, kodėl ties tais partijų pareiškimais, kiek ilgiau bus sustota.

Socialdemokratų pasisakoma, kad jie jau nuo 1896 m. savo programoje yra pasisakę už Lietuvos nepriklausomybę kartu su kitomis kaimyninėmis valstybėmis, "už Lietuvos paliuosavimą iš politinės vergijos ir jos tvarkymą demokratiniais pagrindais". Toliau deklaracijoje sakoma, kad "nežiūrint į tai, kad Seimo daugumai vadovauja reakciniai gaivalai, drą-

siai imsimės kovos už tai, kad Lietuva būtų tikrai demokratinė respublika, kad joje visa valia būtų darbo žmonių, kad respublikos valdžia nuo viršūnės ligi pašaknių būtų atsakoma prieš demokratinę krašto atstovybę, kad ji dirbtų liaudies naudai". (18, 151). "Su visu griežtumu stovime už tai, kad būtų susitaikyta su Tarybų Rusija" ... Dvarų žemę reikią nusavinti nemokamai "atiduodant žemę paveldėtinai, ir kviesim darbininkus, kur tik galima, kad vestų ūkį bendrai naudodami pagerintas mašinas ... Mes žinom, kad pačiam Seime mes neturėsim patvaresnių bendrų, ypač kaip reiks ginti darbininkų, bežemių ir mažažemių reikalai, stojant priešais buržuazijai ir net vidutinių ūkininkų reikalams ... Tą vietą (seimą) mes dėl to galim aukšta pavadinti, kad čia mūsų nepasieks žvalgybos ranka, kad iš čia mūsų kalbą aiškiau girdės Lietuvos liaudis ... Naudosimės ta vieta kiek pajėgdami. Atydžiai seksime mūsų priešų darbus ... ir tuo stengsimes padėti Lietuvos proletarams ... Mes neisim valdžion nematydami galimybės išnaudoti ją darbo žmonių reikalams ir nenorėdami būti priedanga mūsų priešams prieš liaudį ... Gyvenamasai laikas yra didžių proletariato laimėjimų gadynė ... Kuriasi nauja tvarka ir jos kūrėju yra socialistinis pasaulio proletariatas". (18, 152—3).

Toliau A. Rimka perskaito soc. liaudininkų demokratu ir valstiečių sąjungos bloko pareiškimą dėl ministerio pirmininko deklaracijos. Jame sakoma: "Sunkiausiomis ir kritiškiausiomis Lietuvos valstybės gyvenimo valandomis mūsų žmonėms teko valdžios naštą ant savo pečių nešti, ir dabar padėtis nedaug tepagerėjusi ... Visa šitai verste vertė mus, nors Steigiamajame Seime esančius mažumoje, o didžiumą turint krikščionims demokratams atsisakyti lengvos ir neatsakomingos opozicijos rolės ir drauge su krikščionimis demokratais sudaryti tokią vyriausybę, kuri šiais sunkiais ir atsakomingais laikais remdamosi į Steigiamojo Seimo niekieno neginčijamą didžiumą, sugebėtų jauną Lietuvos respubliką nuo visų priešininkų apginti ir viduje tvarką teisės ir teisybės pagrindais sudaryti ... Nei mes, nei kitos politinės grupės, bendrai sudarydamos vyriausybę negali atsisakyti nuo programos ir ideologijos, ir ideologijos ir idėjų kova turės eiti po senovei ... Pereidamas prie švietimo srities A. Rimka pažymi, kad "mes reikalausime ir žiūrėsime, kad mokykla nebūtų naudojama nei vieno politinio nusistatymo, nei vienos tikybos sekėjų. Mokykla turi tarnauti vien mokslo reikalams ir jokiai pašalinei politikos ar tikybos sekėjų agitacijai, arba propogandai mokykloje neturi būti vietos" (18, 153—55).

M. Krupavičius perskaito krikščionių demokratų bloko gana platų ir daugelį sričių apimantį pareiškimą, kuriame charakteringi tokie dalykai: "Lietuvos respublika įžengė į naują

erą. Troškimai turi virsti realybe, skelbiamieji obalsiai įsivilkti įstatymų rūbuosna, o visuomenė susilaukti politinės ir socialinės lygybės ir teisingumo pamatais sutvarkyto gyvenimo, gyvenimo ramaus, vaisingo, laisvo, savito, taikaus, ištaikingo, paremto pažangos tautos kultūros, krikščioniškos meilės ir klestėjimo eiga". Iškėlęs kariuomenės nuopelnus ir svarbą, pažymi, kad krikščioniškas blokas "kreipia kariuomenės domės, kad tiesioginis darbas yra jos vienintėlė pareiga, kurios reikalauja iš jos tėvynė, kad ji tą pareigą tinkamai atliks, kada laikysis reikalingos organizuotai kariuomenei tvarkos . . . Ji turi suprasti, kad tą valandą, kurioje ji visa tai pamiršusi pasuks į kitą kelią, prasidės tėvynės puolimas, o gal ir mirtis . . . Bloko uždavinys pirmiausia panaikinus politinę nelygybę, eiti prie suvienodinimų civilinių teisių ir, Leono XIII žodžiais tarus, siekti prie teisingesnio turtų padalinimo, prie ekonominės lygybės". Priminęs jau pasiektas moterų lygias politines teises, pabrėžia reikalą suvienodinti moterų civilines teises ir moterų bei šeimų gerovę ir laimę. Labai įsakmiai ir plačiai išryškinamas bloko nusistatymas darbininkų klausimu. Ten tarp kitų dalykų nurodoma: "Laisvoj Lietuvoj ir darbininkas turi jaustis laisvu ne tik politiškai, bet ir ekonomiškai, tuo tikslu krikščionių demokratų blokas stengsis darbininkams įstatymo keliu parengti naujas gyvenimo sąlygas. Pirmoj eilėj turi būti išleisti įstatymai apie darbo dienos maksimumą, apie užmokesnio minimumą, darbininkų draudimo įstatymai, moterų ir vaiko apsaugojimas, darbo sutarčių reguliavimas ir t. t. ir t. t. . . . Mes skelbdami kovą kapitalizmui jo vieton ekonomijos srity nešam kooperacijos tvarką. Darbininkas turės būti savo darbo pelno dalininku. Ir gamybos ir vartojimo srity jis turi būti lygiateisis narys, o ne naudojamasai vergas" . . . Tačiau "Lietuvos pamatas yra ūkininkai". Todėl ir tai programos daliai skiriama daug reikšmės. Čia pirmoje vietoje iškeliama žemės reforma, žemės produktams tinkamų rinkų organizavimas, rekvizicijų panaikinimas, prieinamo ir tikslingo kredito parūpinimas, ūkininkų švietimas, žemės produkcijos kėlimas ir kita pažanga.

Vidaus politikoje bus siekiama panaikinti pasireiškiančią valdininkų sauvalę ir nurodoma, kad bus dar griežčiau kovojama su priešvalstybiniais gaivalais, kurių dar gana daug siuva po Lietuvą, ypač bolševizmui artėjant prie Lietuvos sienų. Taip pat iškeliamas tinkamas savivaldybių suorganizavimas ir joms teisių nustatymas.

Pabrėžęs mokslo ir mokymo lygio kėlimo reikalą, M. Krupavičius nurodo reikalą kelti ir auklėjimo lygį, kuris, anot jo, tebėra gana žemas. Toliau tuo reikalu pasisakydamas, pareiškia: "Užsiminus apie kultūrą, negalima praeiti pro ša-

lį apie dvasios kultūros šaltinį, amžinosios tiesos reiškėją, savitarpinės meilės skiepytoją Katalikų Bažnyčią. Tik krikščioniškais pamatais kuriama kultūra įgyja didelės visuomeninės ir politinės reikšmės, ir ji katalikų Bažnyčia būdama tokia turės naudotis pilna laisve ir gyvendama draugingai su respublika turės valdytis savo įstatymais. Lietuva katalikų kraštas. Ji tad reikalauja, kad ir gyvenimas būtų grindžiamas krikščionišku mokslu, o ypatingai mokyklų darbas, kurioms pavesta auklėti jaunosios kartos. Bet Bažnyčia sau privilegijų nereikalauja, ji savo vidaus jėga galinga. Kitų tikybų bažnyčios lygiomis teisėmis turės naudotis" (18, 155—158).

Taigi visuose šituose lietuvių partijų pareiškimuose, kad ir tik iš dalies, atsiskleidžia partijų principiniai nusistatymai ir galvojimas, kuris vėliau dar labiau išryškėja, sprendžiant jau konkrečius Lietuvos gyvenimo klausimus.

Visos ano meto lietuvių politinės partijos buvo radikalios. Buvo audringi laikai ir gyvenimas reikėjo kurti iš naujo. Jos tat ir stengėsi Lietuvos gyvenimui duoti tikrai naujus pagrindus, kurie Lietuvai, išeinant iš savų doktrinų, būtų naujausi ir pažangiausi. Visos partijos gerai numanė, kad dabar yra palankiausia proga pravesti savas idėjas, kada viskas iš naujo planuojama ir kuriama, nes vėliau, gyvenimui jau įgavus atitinkamas formas, bus įmanoma tik kai ką taisyti, keisti, bet ne iš naujo statyti. Savų valstybinių tradicijų stoka vertė mūsų jaunuosius politikus dažnai dairytis į svetimų kraštų pavyzdžius, tačiau tų pavyzdžių būta labai įvairių, tie pavyzdžiai dažnai labai tiko vieniems, bet visai netiko kitiems. Taigi naują gyvenimą reikėjo grįsti lietuviška nuovoka, lietuviška galvojimo psichologija, žinoma, neprasilenkiant ir su savomis doktrinomis.

Iš tų klausimų, dėl kuriu daugiausia kilo tarpgrupinių ginčų, nesutikimų ir net lūžių, svarbiausi buvo žemės reformos klausimai, kai kurie Valstybės Konstitucijos nuostatai ir tikybos dėstymas pradžios mokyklose. Šiuose klausimuose visu ryškumu iškilo grupių ideologiniai skirtumai, ir kuriuose kompromisas buvo sunkiai įmanomas. Tie klausimai eina per daugelį seimo posėdžių ir, chronologiškai juos aptariant, reikėtų nuolatos šokinėti nuo vieno klausimo prie kito. Tais sumetimais, pirma baigę bendrą seimo veiklos apžvalgą, grįšime prie jų kiekvieno atskirai.

Krašto sunkumai ir Mažojo seimo sudarymas

1920 metai, ir ypatingai jų antroji pusė, Lietuvai buvo nepaprastai audringi ir pilni lemtingų įvykių. Tie įvykiai nepaprastu ryškumu iškyla ir St. Seime.

Pavyzdžiui, liepos 16 d. krašto apsaugos ministeris K. Žukas praneša seimui, kad J. Pilsudskis per aukštą karininką praneša Lietuvos kariuomenės vadovybei, jog Lietuvai, artinantis raudonajai armijai, atiduodamas Vilnius, tačiau jam užimti neduodama sąlygų—geležinkelių ir kitų kelių. Vėliau Vilniaus likimas eina iš rankų į rankas. Pagaliau Lietuvos vyriausybės rugsėjo mėnesį nusistatoma žygiuoti į Vilnių ir skelbiama plataus masto mobilizacija. Iš kitų įvykių pažymėtina, kad liepos 12 d. pasirašoma Maskvoje Lietuvos ir Sovietų Rusijos sutartis dėl sienų, kuri rugpiūčio 6 d. St. Seimo ratifikuojama. Spalių 8 d. pasirašoma Lietuvos-Latvijos sienų sutartis. Maždaug tuo pačiu metu Kalvarijoje, Suvalkuose vyksta Lietuvos-Lenkijos derybos, pasirašoma Suvalkų sutartis, kuri spalio 9 d. Želigovskio žygiu į Vilnių sulaužoma. Lietuva netenka Vilniaus, Lenkijos kariuomenė veržiasi į Lietuvą, vyksta didvyriškos Širvintų-Giedraičių kautynės. Pačioje dar laisvoje Lietuvoje siautėja lenkų partizanų—P. O. W. būriai ir komunistų gaivalai. Visi tie ir kiti klausimai labai ryškiai iškyla S. Seime, ir seimo stenogramos yra tais klausimais neįkainojamos medžiagos versmės.

Tie visi dramatiniai Lietuvos įvykiai greičiau rieda, kaip seimas juos gali apsvarstyti. Labai sunki yra to meto ir Lietuvos tarptautinė padėtis. Entantės valstybės, pripažinusios de jure Estiją ir Latviją, tą pripažinimą atideda Lietuvai. Pagaliau ir seimo viešumas, matyti, nėra patogus kai kuriems svarbiems ir greitiems spendimams.

Tad M. Krupavičius, greičiausia jau iš anksto susitaręs su valstiečių liaudininkų bloku, ateina į seimą su Mažojo seimo pasiūlymu. Jo motyvai už Mažąjį seimą buvo tie: Steigiamojo Seimo pagrindiniai uždaviniai yra paruošti Lietuvos Valstybės konstituciją ir žemės reformą, tačiau dabar jam daugiausia tenka rūpintis krašto aktualiaisiais uždaviniais. Mažasis seimas tokiuo sunkiu valstybės laikotarpiu būtų lankstesnis ir veiklesnis. St. Seimo atstovai turėtų daugiau ir dar aktingiau įsijungti į krašto gynimo darbą. Mažasis seimas veiktų laikinai ir tik St. Seimo atostogų metu. Jis leistų tik laikinuosius įstatymus, skirstytų kreditus, prižiūrėtų įstatymų vykdymą ir padėtų vyriausybei tvarkyti bėgamus krašto reikalus. Mažasis seimas negali ratifikuoti sutarčių su kitomis valstybėmis, bet jis gali išreikšti nepasitikėjimą ministeriu kabinetui ir valstybės kontrolieriui. St. Seimą ir vėl gali sušaukti seimo pirmininkas, M. seimas, arba 15 St. Seimo narių. Mažasis seimas sudaromas iš 7 asmenų t. y. iš St. Seimo pirmininko ir šešių St. Seimo narių. V. Lašas valstiečių liaudininkų bloko vardu Mažojo seimo sumanymą ir jam skiriamus nuostatus remia, tačiau K. Venslauskis socialdemokratų vardu tam priešinasi ir įrodinėja, kad tai diktatūri-

nis užsimojimas. Mažasis seimas sudaromas iš A. Stulginskio –St. seimo pirmininko, ir M. Krupavičiaus, A. Tumėno, M. Šleževičiaus, V. Lašo, K. Venslauskio ir N. Fridmano. Kandidatais lieka dr. J. Staugaitis—I St. Seimo vicepirmininkas, L. Natkevičius, J. Krikščiūnas, Juozas Vailokaitis, E. Draugelis, S. Kairys ir M. Soloveičikas. Taigi ir socialdemokratai, nors jiems prieš M. seimą pasisakant ir kai kuriems net prieš jį balsuojant, buvo įtraukti į M. seimo darbus. St. Seimas tuo būdu paleidžiamas atostogų, o nuo 1920 m. spalio 22 d. iki 1921 m. sausio 17 dienos veikia M. seimas. M. seimo veikta nemažai. Jo padaryta 43 posėdžiai, peržiūrėta 51 įstatymas ir priimta 25 įstatymai.

Steig. Seimas vėl posėdžiauja

1921 m. sausio 17 dieną St. Seimas vėl pradeda savo posėdžius. Seimo pirmininkas ir einąs Lietuvos prezidento pareigas A. Stulginskis trumpai apžvelgia St. Seimo pertraukos laikotarpiu krašte įvykusius įvykius, iškelia M. seimo darbščią veiklą ir atliktus darbus ir primena Širvintų-Giedraičių kovas, pažymėdamas, kad tose kovose daug sudėta ant tėvynės aukuro aukų. Jis taip pat primena, jog kai kurie St. Seimo atstovai išėjo ginti savo tėvynės, o vienas iš jų—Antanas Matulaitis (kdb), gindamas tėvynę, nuo vilingo lenko rankos, iš pasalų pultas, priešams sulaužius Suvalkų sutartį, žuvo. Mirties nelaimė ištiko ir atstovą Lukoševičių. Mirusieji pagerbiami atsistojimu. A. Stulginskis dar nurodo, kad mūsų galybė yra mūsų vienybėje ir kviečia šios vienybės ir toliau laikytis.

Vyriausybės vardu pranešimą padaro ministeris pirmininkas K. Grinius. Jis nupasakoja visus vyriausybės rūpesčius bei žygius ir pažymi, kad ir dabar krašto padėtis yra dar sunki. Jis iškelia aikštėn lenkų "stčelcų" — P. O. W. (Polska Organizacija Wojskowa) ir O. S. N. žalingą veiklą, o taip pat komunistinį pavojų: "Kitas priešas tai komunistų organizacija, kuri gaminasi pūdais dinamito, revolverų, rankinių granatų, literatūrą leidžia, leidžia agitatorius geriausiai už tai mokėdami . . . Jau pirmiau buvo susekta žvalgybos beplatinant nelegalių laikraščių, kaip "Kova", "Raudonoji kariuomenė", "Kareivių Tiesa", "Tiesa," "Borba" ir dar kitų mūsų ir ne mūsų kalba atsišaukimų, brošiūrų, kur kviečia nuversti dabartinę tvarką ir įvesti Tarybų Valdžią su proletariato diktatūra. Pakenčiama buvo, ligi kol tokia propaganda reiškėsi vien popiery ir žodžiais. Bet štai sausio 4 dieną Kauno žvalgybos surasta centro sandelis, kur rasta 15 pūdų raudonosios literatūros, 3 dėžės sprogstamosios medžiagos, kelios dešimtys naujų neužpildytų Lietuvos pasų, 10 metrų Bikfor-

do rištuvų su padegimo prietaisais, rankinių granatų ir daug susirašinėjimų." (55, 531). Semas pritaria užimti vyriausybės linijai ir prašo ja toliau griežtai tvarkyti krašto reikalus ir kovoti su vidaus priešais.

1921 m. balandžio 20 d. svarstomas Šaulių Sąjungos įstatymas. Vyriausybę sudariusi koalicija jį remia, pet socialdemokratai tam priešinasi ir K. Venslauskis Šaulių Sąjungą pavadina "buožių gvardija". (82, 22).

1921 m. gegužės 15 d. švenčiamos St. Seimo metinės. Sušaukiamas seimo iškilmingas posėdis, kuriame seimo pirmininkas A. Stulginskis pasako kalbą ir tarp kitų dalykų apžvelgia St. Seimo darbus. St. Seimas padarė 92 posėdžius, Mažasis Seimas 43 posėdžius, veikė 28 komisijos, kurios padarė 963 posėdžius. Per tą laiką svarstyta 240 įstatymų, kurių priimta 122. Per tuos metus seime buvo įneštos 9 interpeliacijos, kurių trys atmestos, viena atsiimta, kitos atsakytos. Seimas yra gavęs 138 paklausimus, iš kurių atsakyta 108.

1921 m. gegužės 18 d. 93 posėdy socialdemokratai ateina į St. Seimą su gana griežta interpeliacija dėl kratų ir areštų Vilkavišky, Marijampolėje ir kitose vietose, švenčiant gegužės 1 dieną—darbo žmonių šventę, kuri buvo oficiali šventė Lietuvoje. Kratų ir areštų, pasirodo, buvo padaryta nemaža, tačiau, kaip V. Bičiūno (kdb) tame pačiame posėdy nurodoma, tie areštai padaryti ne dėl to, kad areštuotieji šventė gegužės 1 d., bet kad jų turėta ryšių su slaptu komunistų veikimu. V. Bičiūnas nurodo, kad pas Stepanenką rasta rusų kalba literatūros: "Čto takoje komunism", "Čto takoje krasnaja molodiož" ir kt. Pas Janušauską taip pat rasta komunistinės literatūros ir du kariški šautuvai; J. Būčys pats prisipažino, kad priklausąs komunistų partijai ir pas jį rasta komunistinis laikraštis "Tiesa". Tad, daugiausia krikščionių demokratų bloko balsais, interpeliacija atmetama.

Socialdemokratai dėl atmestos interpeliacijos pakelia didelį triukšmą ir socialdemokratų frakcija, pareiškusi griežto pasipiktinimo, apleidžia seimo salę. Kitą posėdį—gegužės 20 d. — socialdemokratai padaro labai griežtą pareiškimą, prikaišioja krikščioniu demokratų blokui, kad jis, atmesdamas interpeliaciją, palaikąs ir tvirtinąs kruviną terorą, reiškia giliausio pasipiktinimo, palieka sau laisvas rankas griebtis kitų žygių, o tuo tarpu atšaukia savo atstovus iš visų komisijų.

Tais visais klausimais užverda labai karštos ilgos diskusijos, kurios tęsiasi per eilę posėdžių. Kalbų dueliai daugiausia vyksta tarp socialdemokratų ir krikščionių demokratų bloko atstovų, ir vienų kitiems daromi labai pikti priekaištai.

Krikščionims demokratams prikaišiojama klerikalinė diktatūra ir visokia reakcija, socialdemokratams daromi priekaištai, kad jie beveik nesiskiria nuo komunistų ir jiems besąlyginiai ir be reikalo advokatauja. Taip, pavyzdžiui, V. Čepinskis, priminus jam Leniną, atkerta: "Taip, Leninas yra būtina pasekmė buvusio Rusijos režimo ir neišvengiamas apsireiškimas, kuris galų gale duos galimybės tai pačiai Rusijai atsistoti ant kojų ir pradėt žmoniškesnį gyvenimą" (95, 65).

Šiuo klausimu nesinori sustoti ties vienos ar kitos grupės argumentacija, nes tiek vienų, tiek kitų yra perdėjimo. Tačiau, šiaip ar taip, tuo metu socialdemokratų laikysena buvo vis dėl to labai radikali ir jos atsiribojimas nuo komunistų nepakankamai ryškus. Tam paryškinti leidžiame čia pasisakyti prof. Šimkui, tuometiniam krašto apsaugos ministeriui, kuris buvo laikomas nepartiniu ir jau tik ne krikščioniu demokratu. Jis ta pačia proga kalbėdamas seime štai kaip galvoja: "Dar vienas klausimas iki šiol neiškeltas, tai santykiai tarp komunistinės partijos ir legaliai veikiančios mūsų krašte socialdemokratų partijos. Įsigilindamas į tuos santykius aš matau, kad paskutinė nėra aiškiai nusistačiusi savo veikime ir savo santykiuose su kairiau stovinčiom grupėm. Ji reikalauja demokratinės lygybės, siūlo ruošti tarybas, proletarų diktatūrą. Bet manau, kad toks nusistatymas yra kairesniojo partijos sparno. įparodymui to randu straipsnį "Lietuvos socialdemokratų partija kryžkelėje" Socialdemokrate gegužės mėn. 1921 m. Straipsnio autoris p. A. Janulaitis pats nusistebėdamas virš minėtiem reikalavimam, kreipia atydą, kad jei bus dauguma proletariato, tai vienu seimo dekretu galima bus pravesti visus tuos reikalavimus. Iš antros pusės savo atsišaukime į darbininkus "Švęskime darbininkų šventę 1-mos gegužės", partija reikalauja pavergimui grobikų kapitalistų susivienijimo proletariato jėgų, kad frontu pulti savo priešus, ir toliau: "ištieskime ranką į savo brolius kitose šalyse ir sužadinkime savyje proletarų vienybės jausmą." (98, 43). Kaip matyti iš šių žodžių, skirtumas neaiškus nei prof. Šimkui, nei A. Janulaičiui ir nereikia rūstauti, kad jis dar neaiškesnis buvo krišcionių demokratų bloko žmonėms.[1]).

Tačiau krikščionys demokratai, siekdami bendro darbo ir vienybės, nesutiko su socialdemokratų nusistatymu atšaukti savo narius iš seimo komisijų, balsavo prieš tą atšaukimą, ir taip didelis triukšmas pasibaigė be ypatingų rezultatų.

---

[1]) Plačiau apie socialdemokratų pažiūras ir nuotaikas žiur. S. Senkonis: Lietuvos kairiųjų partijų užuomazga ir pasaulėžiūriniai jų pagrindai. "Tėvynės Sargas" 1952 m., nr. 2) 9).

1921 m. liepos 6 d. į St. Seimą ateina vyriausybė su Hymanso projektu, ir tas projektas vėl sudaro seime didelį įvykį ir ginčų objektą. Hymanso projektas visoms grupėms buvo nemielas, bet labiausiai jį puolė socialdemokratai. Jis vėliau visų grupių buvo atmestas, tačiau gal ta proga verta prisiminti, ką jis nešė Lietuvai.

Siena tarp Lietuvos ir Lenkijos pagal Hymanso projektą turėjo eiti taip vadinamame Suvalkų trikampy Curzono linija ligi Nemuno. Toliau Nemunu, pagal jo tekmę, iki Druskininkų ir nuo čia į pietryčius per Druskininkus, Senąją Rūda, Ežeronis iki Nemuno. Nemunu, prieš jo tekmę, iki Beržūnos upės įtakos, o iš čia tiesiai į rytus ligi susitikimo su Lenkijos-Sovietų Rusijos siena, nustatyta Rygos sutartimi.

Lietuva pagal tą projektą yra federalinė valstybė, sudaryta iš dviejų kantonų—Kauno ir Vilniaus, tarp kurių siena turėjo eiti vėliau žinoma administracijos linija. Buvo siūlyta, kad Lietuvos Federacijos sostinė bus įkurta Vilniuje. Oficialios kalbos visoje federacinėje valstybėje turėjo būti lietuvių ir lenkų. Lietuva su Lenkija būtų buvusi surišta visa eile konvencijų ir bendrų organų. Žodžiu, pavojingos Lenkų pinklės.

Koalicijos lūžis, nauja vyriausybė, spartesnis kelias

Koalicija krikščionių demokratų bloko su valstiečių liaudininkų bloku ištveria iki 1922 m. sausio 13 d. Tą dieną — 158 posėdy—įvyksta lūžis. Išskiria šią gana ilgai tvėrusią koaliciją žemės reformos kai kurie klausimai ir nevienodos pažiūros į mokyklų reikalus. M. Šleževičius, ginčams įsisiūbavus, paprašo pertraukos ir po pertraukos padaro nepaprastą pranešimą, kuriuo valstiečių liaudininkų blokas atšaukia savo narį K. Grinių iš ministerio pirmininko pareigų. M. Šleževičius savo pareiškime nurodo, kad jie toliau nebegalės dirbti su krikščionimis demokratais del iškilusių skirtumų žemės reformos ir mokyklų tvarkymo klausimų.

Koalicijos lūžis, kaip dar vėliau pamatysime, apžvelgiant atskirus klausimus, buvo neišvengiamas, principinis ir todėl neatšaukiamas. 1922 m. vasario 8 d. naujas ministerių kabinetas irgi pagal naujus ministerius koalicinis, bet senieji draugai jam pasitikėjimo nebereiškia. Naujas ministerių kabinetas yra tokios sudėties: E. Galvanauskas — ministeris pirmininkas, prof. V. Jurgutis — užsienio reikalų, B. Šližys — krašto apsaugos, K. Oleka — vidaus, P. Juodakis — švietimo, J. Dobkevičius — finansų bei prekybos ir pramonės, J. Aleksa — žemės ūkio ir valst. turtų, V. Karoblis — teisingumo, P. Vileišis — susisiekimo, M. Soloveičikas —ministeris be portfelio žydų reikalams, D. Siemaška — l. e ministerio gudų reikalams p.

Kaip matyti iš pavardžių — tiek E. Galvanauskas, tiek J. Dobkevičius, J. Aleksa, P. Juodakis, P. Vileišis, M. Soloveičikas — buvo juk ne krikščionių demokratų bloko žmonės. Blokas, turėdamas aiškią daugumą seime, vis delto nenorėjo viską perimti į savo rankas, jis buvo labai lojalus ir kitoms grupėms, tačiau tos grupės krikščionių demokratų pastangų nenorėjo įvertinti.

K. Bielinis, kalbėdamas socialdemokratų vardu pareiškia, kad jie naujo ministerių kabineto paruoštai programai jokio pasitikėjimo negalį reikšti, o ir V. Lašas—valstiečių liaudininkų bloko vardu pasisako, kad pasitikėjimo taip pat negalėsiąs reikšti. Tik žydų vardu kalbėdamas Rachmilevičius sveikina naują kabinetą ir jam reiškia pasitikėjimo. Deklaracija priimama 49 balsais už, prieš balsuojant 23.

E. Galvanausko vadovaujama vyriausybė išlaiko iki St. Seimo pabaigos, t. y. 1922 m. spalio 6 dienos. Dabar, žinoma, opozicija sustiprėja, gausėja interpeliacijos, paklausimai ir kiti priekaištai, bet krikščionių demokratų blokas, pasiėmęs visą darbų naštą ant savo pečių, mažiau paiso tų opozicijos priekaištų, o stengiasi paskubinti visus St. Seimo darbus ir atlikti jam uždėtas pareigas.

1922 m. vasario 15 d. galutinai priimamas žemės reformos įstatymas. Vasario 16 d. atidaromas Lietuvos Universitetas. Tą pačią dieną įvyksta ir St. Seimo iškilmingas posėdis, dvejų metų seimo sukakčiai paminėti, kuriame pažvelgiama seimo ir vyriausybės atlikti darbai ir bendra atsistačiusios Lietuvos pažanga. Lietuva jąu yra pripažinta visos eilės Europos ir kitų kraštų valstybių kaip savarankus ir nepriklausomas kraštas, ne tik greitai besitvarkantis viduje, bet ir užmezgąs vis tampresnius ryšius tiek su kaimyninėmis valstybėmis, tiek su kitais savarankiškais kraštais.

Nuo vasario 24 dienos pradėta ypač sparčiai svarstyti Lietuvos Valstybės Konstitucija, kuri galutinai priimama 1922 m. rugpiūčio 1 dieną. Priimama visa eilė kitų gyvenimo iškeltų įstatymų, plečiamas krašto valstybinių įstaigų darbas ir visose srityse jaučiama spartūs žingsniai pirmyn.

1922 m. spalių 6 d. St. Seimas, priėmęs pradžios mokyklų įstatymą ir padaręs viso 257 posėdžius, paleidžiamas ir pradėta ruoštis jau naujiems eilinio seimo rinkimams.

St. Seimas, veikęs beveik pustrečių metų, savo darbais buvo našiausias ir reikšmingiausias. Tam jo visam darbui apžvelgti reikalinga platesnių ir išsamesnių studijų. Padarę tik labai bendrą jo veiklos apžvalgą, dar trumpai, kaip buvo žadėta, sustosime ties tais klausimais, kurie buvo pagrindiniai ir kuriuose itin išryškėjo Lietuvos politinių grupių ideologiniai ir programiniai skirtumai.

Skirtingos partijų pažiūros žemės reformos klausimu

Žemės reformos klausimas atsistatančiai Lietuvai buvo nepaprastai aktualus ir jau nuo seno laukęs naujo sprendimo reikalas. Faktiškai žmonių nusiskundimas neteisingu Lietuvoje žemės paskirstymu yra net senesnis, kaip pirmosios partijų paskelbtos programos. Todėl suprantama, kad jau pirmose politinių grupių programose žemės naujo pertvarkymo reikalai yra vieni iš pagrindinių. Ir krikščionių demokratų pirmose programose — tiek trijų profesorių paruoštoje 1904 m. Petrapily, tiek kiek vėliau kun. Tumo-Vaižganto paskelbtoje — žemės pertvarkymo klausimai yra įsakmiai keliami ir radikaliai sprendžiami.

Žemės reformos klausimas jau ryškiai buvo iškilęs Vilniaus Seime, Lietuvos Valstybės konferencijoje 1919 m. ir kitomis progomis. Faktiškai dalinė žemės reforma jau ir buvo pradėta vykdyti prieš St. Seimą. Todėl susirinkęs St. Seimas, kuriam žemės reformos reikalas buvo vienu iš pagrindinių, turėjo greit duoti šiuo klausimu galutinius sprendimus ir tai jau konkrečių įstatymų forma.

Jau St. Seimo 21 posėdy yra svarstomas žemės reformos įvedamasis įstatymas, o kartu su tuo iškyla visu ryškumu grupių principiniai skirtumai. Jau tame pačiame posėdy J. Plečkaitis ryškina socialdemokratų žemės reformos klausimu galvojimą. Jis sako: "Dėl pačios konfiskacijos (dvarų ir kitų žemių žemės reformos fondui Vl. V.) mes sutinkame, bet čia kitas dalykas. Kalbėsiu apie stambiųjų ūkių skaldymą, prieš ką mes ir esam nusistatę. Čia St. Seime mes nekalbėjome, kaip toji reforma turi būti pravesta, mes vengiame čia to kalbėt, nes jaučiame, kad neišeis taip, kaip norime". Toliau jis sako: "Visas žemės ūkis turėtų būt valstybės kontroliuojamas. Tam tikslui reikalingos žemės ūkio apskričių tarybos, kurios sudaromos darbininkų atstovų, žemės ūkio specialistų ir savyvaldybės atstovų (iš dešinės: proletariato diktatūra)" (21, 173—179).

Jau žymiai vėliau tas pats J. Plečkaitis tą savo grupės nuomonę gina toliau ir dar pabrėžia: "Nereikia manyti, kad išskirstę žemę mažais gabalėliais mes rojų padarysime, ne, rojaus nebus — bus pragaras" (83, 50). Žinoma, kad toks socialdemokratų nusistatymas buvo visiškai nepriimtinas krikščionių demokratų blokui, bet jis nebuvo priimtinas ir valstiečių liaudininkų blokui. Tame pačiame posėdy jų atstovas Kuzminskis atrėžia J. Plečkaičiui: "Jeigu norėtų atst. Plečkaitis įvykdyti jau dabar komunizmą ir prievarta priversti žemę dirbti komunoj, tai nors tai būtų labai gerai, bet valstiečiams prie jų dabartinio susipratimo būtų nepakenčiama". (83, 50).

Socialdemokratai aiškiai nenorėjo pripažinti privatinės žemės nuosavybės ir pasisakė už valstybinį ūkį, tačiau, reikia suminėti, kad ir kai kurie socialistai liaudininkai demokratai, bent teoriškai, irgi suko žemės nacionalizacijos link. L. Natkevičius 1921 m. gegužės 29 d. taip nusako savo partijos pažiūras: "Mes socialistai liaudininkai nekeliame ginčų dėl "šventos nuosavybės". Mes visada esame pasiruošę visą žemę perduoti valstybei, visą žemę nacionalizuoti. Ir į šitą įstatymą mes žiūrime tik kaip į vieną iš etapų tam darbui atlikti. Mano išmanymu, šiame įstatyme negali būti žymimas nuosavybės principas". (86, 3). Toliau jis nusako jo grupės pažiūras dvarų žemės atžvilgiu: "Mes esame griežtai nusistatę išrauti visokią dvarininkų galybę ir užkirsti kelią reakcijai iš jų pusės" (t. p.). Jis ta proga nurodo, kad dabar apie 1500 dvarininkų valdo apie 38% Lietuvos žemės ir kad iš tų dvarininkų yra 65 karininkai pabėgę į Lenkiją. Toks Elenskis, Utenos dvaro savininko brolis, vedė lenkų kavalerijos ordas plėšti mūsų žemę. Panašią nuomonę reiškia ir M. Šleževičius žemės nuosavybės klausimu: "Mes ir šiandien sakome, kad reikalinga eiti prie panaikinimo darbo įrankių nuosavybės ir mes prie to einame ir eisime visuomet. Kokiais etapais, kokiais būdais ir kokiomis kovomis mes galėsime prie to prieiti, tai jau kitas dalykas . . . mes visuomet ir laikėmės to principo, kad ta žemė, tas darbo įrankis turi priklausyti tam, kas ją dirba, kad ta nuosavybė turi būti panaikinta ir turi priklausyti visuomenei — reiškia turi būti pakeista kita forma, kuri duotų galimybės prisitaikyti prie tų aplinkybių" (153, 28—29).

Taigi socialistams liaudininkams žemės nacionalizacija yra tik artimesnės ar tolimesnės ateities reikalas. Šiaip jie atstovauja radikaliai žemės reformai—siūlo žemes nusavinti be atlyginimo, paliekant nedideles normas (50—70 ha) ir nusavintą žemę išdalinti bežemiams ir mažažemiams. Valstiečių liaudininkų bloko pažiūras apžvelgiant, reikia suminėti A. Rimką, kaip žemės reformos komisijos aktingą narį ir vieną iš valstiečių liaudininkų autoritetų tuo klausimu. Jis prieštaravo socialdemokratų keliamai žemės nacionalizacijai, gynė, ūkio sumetimais, smulkių ūkių pirmenybę prieš stambiuosius ir stovėjo už žemės skirstymą bežemiams ir mažažemiams.

Žinoma, socialdemokratai buvo nepatenkinti tokia valstiečių liaudininkų bloko linija žemės reformos atžvilgiu, ir socialdemokratų šūlas K. Venslauskis jiems priekaištavo: "kas dėl taip vadinamos socialistų liaudininkų grupės, tai jos visas veikimas rodo, kad jie yra smulkios buržuazijos atstovai ir socialistinio nusistatymo bėgte bėga ir jo labai bijosi." (89, 53).

Krikščionių demokratų blokas, turįs St. Seime daugumą, kategoriškai stovi už nusavintos žemės skirstymą ir jos atidavimą naujakurių nuosavybėn. Nuosavybės klausimas kardinaliai statomas ir besąlyginiai ginamas. Kun. J. Staugaitis, kalbėdamas už žemės atidavimą nuosavybėn, visų pirma pabrėžia, kad toks reikalavimas yra Lietuvos plačiosios visuomenės. Jis primena, kad ir iš A. Rimkos paskelbtų statistinių duomenų yra aišku, kad 98% mūsų žmonių nori gauti žemę nuosavybėn. Taip pat žemės nuosavybės principą gina pagrindinis tais klausimais krikščionių demokratų kalbėtojas M. Krupavičius. Taip jis 89 posėdy pareiškia, kad jau Vilniaus Seime kun. Aleksandravičius yra pareiškęs mūsų nuomonę—žemė priklauso tam, kas ją dirba — ir mes stovėsime už tokį žemės nuosavybės supratimą. Kritikuodamas socialistus, jis visų pirma remiasi Leono XIII enciklika Rerum Novarum, kurioje yra sakoma, kad "reikia atmesti ir nustumti socialistų dėsnį, kuriuo sekant valstybė turi užgrobti visą privatinę nuosavybę ir pakeisti ją visuomenės turtu". Jis nurodo, kad Dr. Matulaitis (vysk. J. Matulevičius-Matulaitis Vl. V.) yra parašęs nuosavybės klausimu disertaciją ir yra priėjęs tų pačių išvadų. Šiai tezei pagrįsti jis remiasi ne tik savais autortetais, bet ir žymiu belgų socialistu —Valdervelde, kuris tvirtinąs, kad "padarius valstybę visko savininke, valstybės tiranija mažai kuo skiriasi nuo kapitalistų tiranijos." Reziumuodamas savo mintis, jis pabrėžia, kad "mes nedaleisime socialdemokratų siūlomo komunizmo ir palaikysime nuosavybę." (89, 57). Tokį pat nusistatymą gina ir kiti krikščionių demokratų bloko atstovai.

Kitas tarp grupių nesutarimo objektas buvo bažnytinės žemės. Socialdemokratai ir valstiečiai liaudininkai šiuo klausimu sutaria ir reikalauja bažnytinių žemių nusavinimo. Rusų valdžia po 1863 m. sukilimo jau buvo nusavinusi bažnytines žemes Suvalkijoje, palikdama tik po šešius margus. Tai dabar norėta pravesti ir kitose Lietuvos srityse. Tam priešinasi krikščionių demokratų blokas. Jis sutinka, kad bažnyčių, vienuolynų ir kitų bažnytinių įstaigų žemės būtų nusavinamos tais pačiais dėsniais, kaip ir privačių dvarininkų ir būtų paliekamos tos pačios normos. Tačiau neturi būti paneigtos Bažnyčios teisės, negavus iš jos valdžios sutikimo. Be to, šis blokas reikalauja, kad seniau rusų nusavintose bažnytinėse žemėse pasilikę trobesiai ir kitas inventorius būtų grąžinti toms tikybinėms organizacijoms, kurioms priklausė. Nesant tam turtui tikrų savininkų, šis turtas atiduodamas atitinkamų bažnyčių fondui. Tokiu būdu Pažaislis teko Kauno vyskupui, kuris jį pavedė Kazimierietiems.

Tokią pažiūrą gina ypač prel. K. Šaulys, Lietuvos nepriklausomybės akto signataras. Jis nurodo, kad daugelį baž-

nytinių žemių jau yra savu laiku konfiskavusi Rusijos valdžia ir kad nereikėtų sekti jos metodų. Bažnytinės žemės daugiausia yra įgytos donacijų keliu ir dėl jų bažnyčios yra surištos visa eile obligacijų, kaip pastatymu bažnyčių ir jų priežiūra, išlaikymu koplyčių, labdaringų įstaigų, nuolatinėm mišiom, egzekvijom ir t. t. Tos obligacijos yra perėjusios vyskupų ir net Apaštališkojo Sosto žinion. Į tai neatsižvelgiant, būtų platesnio pobūdžio konfliktas, kurio nenorima ir negalima daryti. (84, 57—58).

Tačiau socialistinės grupės to viso nepaiso, ir todėl šis klausimas buvo vienas iš pagrindinių priežasčių, privedusių prie krikščionių demokratų bloko ir valstiečių liaudininkų koalicijos suirimo ir K. Griniaus ministerių kabineto krizės.

Žemės reformos įstatymas buvo priimtas 1922 m. vasario 15 d. Jis buvo svarstomas dvidešimt septyniuose St. Seimo posėdžiuose, o paskirose komisijose jis buvo dar plačiau svarstomas: žemės reformos komisijoje 81 posėdy, redakcijos —16, bendrosios teisės 13 posėdžių. St. Seimo 172 posėdyje kuriame buvo priimtas žemės reformos įstatymas, dalyvavo 89 atstovai. Už įstatymą balsavo krikščionių demokratų bloko atstovai ir nepartinis Žitinevičius, prieš—socialdemokratai ir Ralys, viso — 7, ir susilaikė valstiečių liaudininkų bloko atstovai ir žydai—29.

Faktiškai žemės reformą sudarė visa eilė įstatymų: žemės reformos įvedamasis įstatymas, kariam žeme aprūpinti įstatymas, pats žemės reformos įstatymas, žemės reformos įstaigų organizavimo įstatymas, vėliau buvo išleista žemės reformos vykdymo planas, įstatymui vykdyti instrukcija ir tik po, ypač atėjus į žemės ūkio ministeriją didžiajam jos vykdytojui M. Krupavičiui, šis epochinis darbas sparčiais žingsniais pradėjo eiti pirmyn.

St. Seimas nutiesė tik pačius pagrindus, jų įvykdymas pareikalavo dar ilgesnio laiko ir nepaprastai didelių pastangų. Žemės reformos įvykdymas yra krikščionių demokartų bloko ir M. Krupavičiaus pastangų vaisius.

Pradžios mokyklų klausimas kryžminėj partijų ugny

Kitas St. Seimo politinių grupių nesantaikos obuolys buvo pradžios mokyklų įstatymas. Dėl jo kai kurių nuostatų eina labai ilgos ir karštos diskusijos. Visu griežtumu iškyla klausimas: įvesti ar neįvesti tikybą į pradžios mokyklų dėstomųjų dalykų programą? Jei jau įvesti, tai ar tikyba laikyti obligatoriniu ar tik fakultatyviniu dalyku. Toliau daug ginčų sukelia klausimas, ar steigti tik valstybines mokyklas ar leisti kurtis ir privatinėms mokykloms, kurios tačiau būtų išlaikomos valstybės lėšomis.

Ryšium su šiais pagrindiniais klausimai, kyla visa eilė antrinių: kas apsprendžia tikybos dėstymo reikalą (valstybė, vaikų tėvai ar tikybinės organizacijos); kas turi teisę dėstyti tikybą mokyklose; valstybės teisės ir pareigos mokyklų atžvilgiu ir t. t. Visas klausimų kompleksas yra labai platus ir įdomus, bet visa tai plačiau aptarti tebūtų įmanoma tik daug platesnėje ir specialioje studijoje. Ir kultūrinės autonomijos klausimai jau ir tada yra krikščionių demokratų bloko daugiau ar mažiau paliečiami, ir todėl jau žymiai vėlesniais ar dabartiniais laikais tų klausimų iškėlimą negalima laikyti naujų Amerikų atradimu.

Tikybos įvedimas į pradžios mokyklų programas sukelia labai aštrių ginčų todėl, kad pačios pažiūros į tikybą tarp atskirų grupių buvo labai skirtingos. Taip socialdemokratai, stovėdami ant materialistinio pagrindo, religiją laiko visai nenaudingu, nereikalingu ir net jų pažiūrai prieštaraujančiu dalyku. Jų šiais klausimais pagrindinis kalbėtojas prof. V. Čepinskis vienoje iš savo dažnų kalbų aiškiai pasako: "Pereinant prie programos, reikia pasakyti, kad tikyba neturėtų įeiti į mokyklų programą, nes tikybos vieta bažnyčioje ir tikybinėse organizacijose... Mums grėsia iš naujo pavojus tamsybės, politinės ir dvasinės reakcijos. Todel mes taip griežtai statome tikybos klausimą" (77, 906). Priekaištų prieš tikybą daroma labai daug ir labai griežtų ir pasipila visa tikybos ir Bažnyčios puolimų ir net koliojimų kanonada. Taip J. Plečkaitis aiškiai pasako, kad socializmas yra priešingas Bažnyčiai ir kad su ja reikia vesti kova. Jis sako: "Jeigu laimės socializmas, pralaimės bažnyčia, arba jei bažnyčia laimės, tai turės pralaimėti socializmas. Aš neslepiu, jog socializmas nori ir reikalauja, kad bažnyčios organizacija būtų silpninama visai ir ekonomiškai pavidalu žemės nedavimo ar kitokiu būdu, vienu žodžiu, turim stengtis neduot galimybės palaikyti tai organizacijai mokyklas, gimnazijas, prieglaudas, kur žmonės augantieji ar iš suaugusių galėtų gauti nusistatymu ju šviesoje" (109, cituota iš kitur, puslapis nežinomas VI. V.).

Šiuo klausimu dažniausias valstiečių liaudininkų kalbėtojas ir švietimo komisijos narys K. Kupčiūnas taip pat pasisako prieš tikybos įvedimą pradžios mokyklose: "Aš jau minėjau, kad valstybingumo atžvilgiu negalima įvesti pradedamose mokyklose tikybos dėstymą" (77, 904).

Socialistų dažniausia keliami motyvai prieš tikybos dėstymą buvo tokie: tikyba esanti tik nesusipratusių prietarai ir reakcijos dalykas; tikyba ne mokslas, bet jausmo dalykas ir todėl jai ne vieta tarp mokslo dalykų; tikybos vieta ne mokykloje, bet bažnyčioje ir tikybinėse organizacijose; tikyba neturinti jokios realios reikšmė gyvenimui, ji nešvelninanti

žmonių ir jų tarpusavio santykių, bet erzinanti; mokykla turinti būti neitrali tada ir tikybai būsią geriau, nes ji nebūsianti puolama; tikybos dėstymas esąs netikinčiojo sąžinės prievartavimas ir t. t.

Visam klausimui tolydžio aštrėjant, M. Šleževičius valstiečių liaudininkų bloko vardu siūlo tokią pereinamąją ir kompromisinę formulę: "Tikybos mokymas fakultatyvinis, tėvai atiduodami savo vaiką į mokyklą raštu pareiškia ar jų vaikai privalo mokytis tikybos ar ne". (122, 10). Ši formulė atmetama ir priimamas krikščionių demokratų bloko mažai tesiskiriąs pasiūlymas: "Tėvams raštu pareikalavus, mokyklos vedėjas paliuosuoja mokinį nuo tikybos pamokų" (t. p.). Tokia formulė ir buvo priimta, svarstant įstatymą antruoju skaitymu.

Tikybos įvedimą į mokyklų programą gina krikščionių demokratų bloko atstovai ir lenkai. Tuo daugiausia kalba kan. J. Staugaitis, St. Tijūnaitis, V. Mieleška, A. Šmulkštys, M. Krupavičius, K. Ambrozaitis ir kt.

Kan. J. Staugaitis šį reikalą taip komentuoja: "Valstybė yra visuomenei ir mokykla yra visuomenei. Mokykla turi tarnauti sąžinės laisvei. Juk sąžinės laisvė paliks tik tada, jeigu tėvai mokins savo vaikus taip, kaip jų tikybiniai reikalavimai geidžia; todel mokykloje, jeigu tėvai reikalauja, turi būti tikyba. Žinoma, atvirkščiai, jei kas reikalauja, kad jo vaikas nebūtų tikybos mokomas, tai jis turi būti atleidžiamas nuo tų pamokų" (78, 916). Jis įrodinėja, kad tikyba nėra tik jausmas, bet mokslas ir kad yra nepagristas tvirtinimas, jog tikyba prieštarauja mokslui. Tikybos dėstymas pirmoje eilėje nėra valstybės reikalas, bet tėvų. Valstybei turi rūpėti tik mokyklų programa ir valstybinė dvasia. Tais reikalais valstybė į mokyklas turi ne tik teisės, bet ir prievolės. Jis aiškiai pasisako prieš neitralią mokyklą, nes tokios nėra ir negali būti (t. p.).

Panašią nuomonę atstovauja ir V. Mieleška. Jis tame pačiame posėdy nurodo, kad tikybos dėstymo reikalu pirmąjį ir svarbiausiąjį žodį turi tėvai, toliau eina tikybinės organizacijos ir tik paskutinėje vietoje valstybė. Jis atkreipia dėmesį į tai, kad tikybos mokymo reikale svarbi vieta tenka Bažnyčiai. Tėvai, per krikštą įvesdami vaikus į Bažnyčios organizaciją ir jai patys priklausydami, suteikia ir Bažnyčiai tam tikrų teisių ir prievolių, ypač vaikų auklėjimo ir tikybos reikaluose.

S. Tijūnaitis, vienas iš aktingiausių atstovų mokyklų klausimais, ypač iškelia tikybos auklėjamąją reikšmę ir jos reikšmę valstybiniam gyvenimui. Tai tėzei patvirtinti jis cituoja JAV prezidento G. Vašingtono žodžius: "Veltui vadintųsi patriotu tas, kuris griauna religiją ir dorą, tuodu galingiausiu

žmonių laimės stulpu, tuodu tvirčiausiu pilietybės ramsčiu" (78, 920).

Savotiškai išsiskiriančią nuomonę reiškia A. Šmulkštys, kuris ypač opozicijos žmonių buvo laikomas vienu iš radikaliųjų. Jis pareiškia: "Mano nuomonė mokykla turi būti be tikybos. Ir tai nėra kaž kokia malonė, kuri būtų daroma kairiajai pusei, bet žventa teisė žmonių nusistačiusių prieš tikybą" (79, 937). Jis siūlo tokį mokyklų sutvarkymą, koks dabar yra JAV, tik su tuo skirtumu, kad tėvams nereikėtų dvigubai mokėti už valstybines ir privačias mokyklas, bet kad ir privačios mokyklos būtų išlaikomos valdžios.

Labai ramus ir nesikarščiuojąs šiuo reikalu yra pats įstatymo referentas K. Jokantas. Jis po ilgos eilės kalbų visų nuomones reziumuodamas taip visą reikalą aiškina. Švietimo komisijai, ši įstatymą ruošiant, buvo du keliai: vien valstybinės mokyklos arba vien privatinės mokyklos. Kuriant vien valstybines mokyklas, savaime nebus duota pasireikšti privačiai iniciatyvai, kuri jaunai valstybei juk reikėtų laikyti labai svarbiu ir sveikintinu reiškiniu. Iš kitos pusės kurti vien privačias mokyklas irgi tuo tarpu nebūtų tikslinga, nes reikia turėti galvoje, kad mes dabar ir apskritims dar neturim pakankamai gerų mokytojų. Toks žingsnis būtų per drąsus. Daug kur tos privačios iniciatyvos neužteks, nei bus kam jos suorganizuoti. Remti visur bet kokią privatišką iniciatyvą pagaliau ir mūsų biudžeto neužteks. Tai gal būtų tolimesnės ateities reikalas, bet juk įstatymas reikalingas dabarčiai ir tik netolimai ateičiai. Todėl siūloma valstybinės mokyklos, bet paliekama ir privačios iniciatyvos teisė. Pasisakydamas tikybos dėstymo reikalu jis oponuoja kalbėtojams: "Man atrodo keista kai kurių atstovų supratimas apie laisvę. Jie sako: jeigu tėvai katalikai nori ir vaikus mokinti savo tikėjimo, tai tokia mokykla nelaisva, bet jei paims mokyklas valstybė ir išmes iš jos tikybą, tada bus mokykla laisva. Nėra logikos" (79, 941).

Tiek socialdemokratai, tiek ir valstiečiai liaudininkai labai baidėsi privatinių mokyklų, tuo tarpu krikščionių demokratų bloko žmonės jas rėmė ir palaikė, žinoma, sutikdami, kad jos būtų kuriamos su švietimo ministerijos leidimu, prižiūra ir reikalaudami privačioms mokykloms finansinės valstybės paramos. Katalikai jau turėjo privatinių vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų, suorganizuotų "Saulės," "Žiburio" ir kitų draugijų. Kairieji, matyti, nujautė, kad privatinėmis mokyklomis daugiausia pasinaudos kat. ir todėl priešinosi. Pagaliau tai atitiko ir jų principinę liniją—viską valstybinti.

Labai buvo prieštaraujama ir krikščionių demokratų reikalavimui, kad tikybą dėstyti turi teisę tik tie asmenys, kurie turi atitinkamos konfesijos dvasinės vyresnybės leidimą.

Jie gynė šį principą, nesutikdami su tuo, kad tikybą dėstytų bet kas, net ir prieš tikybą nusistatęs.

Visi socialistai labai kietai prieštaravo ir Lietuvos Universiteto Teologijos-Filosofijos fakulteto savarankiškumui ir jame įvestoms Humanitariniam fakultetui paralelinėms katedroms. Krikščionių demokratų blokas pramatė, kad Humanitarinis fakultetas bus šiaip ar taip daugumoje laicistinis, ir todėl katalikams reikalavo katalikiško fakulteto, nors kai kurios katedros ir bus paralelinės.

Socialistams katalikų reikalavimai mokyklų atžvilgiu buvo nepriimtini, ir tai sudarė antrą priežastį jų išėjimui iš koalicjos su krikščionių demokratų bloku.

Pradžios mokyklų įstatymas, koalicijai suirus, buvo laikinai atidėtas ir jis pagaliau priimtas trečiuoju skaitymu tik paskutiniame St. Seimo posėdy 1922 m. spalių 6 dieną. Tikyba, žinoma, buvo įvesta į mokomųjų dalykų programą, nurodant, kad vaikai turi būti mokomi valstybinėje ir tėvų konfesijos dvasioje, bet įsakmi pastaba, kad tėvams pareikalavus vaikai būtų atleidžiami nuo tikybos pamokų, kaip tai buvo priimta svarstant įstatymą antru skaitymu, liko išleista. Įstatyme nurodoma, kad mokyklas steigia ir laiko Švietimo Ministerija, savivaldybės, visuomenės bei tikybinės organizacijos ir atskiri Lietuvos piliečiai.

Skirtingos grupių pažiūros į konstituciją

Apmatai Lietuvos konstitucijai jau buvo duoti Valstybės Tarybos 1918 m. lapkričio 13 d. paskelbtoje konstitucijoje, 1919 m. balandžio 4 d. paskelbtuose pagrindiniuose valstybės nuostatuose ir pačio St. Seimo 1920 m. birželio 10 d. priimtoje Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje. Tačiau St. Seimas, kaip tikras ir autoritetingas tautos valios reiškėjas, specialiai rinktas tam reikalui, turėjo paruošti pagrindinę ir galutinę Lietuvos Valstybės Konstituciją, duoti pastovią Lietuvos santvarką, valstybinio gyvenimo pagrindinius teisinius dėsnius.

Konstitucijos redagavimui ir priėmimui buvo skirtas didžiausias dėmesys. Lietuvių tauta patikėjusi ir šiame reikale daugiausia savo valios krikščionių demokratų blokui, uždėjo jam labai didele ir atsakingą pareigą, ir blokas su visu rūpestingumu stojo į šį didelį ir garbingą darbą. Konstitucijai paruošti komisija buvo mišri. Iš krikščionių demokratų joje pagrindinį vaidmenį vaidino prof. A. Tumėnas, (komisijos pirmininkas), Z. Starkus (vienas geriausių įstatymų redaktorių) ir prel. K. Šaulys (kanonų teisės ordinarinis profesorius), o ir kairiųjų grupių pagrindiniai šūlai — M. Šleževičius, K. Venslauskis, — buvo komisijos nariais.

Konstitucijos priėmimas ilgai užtruko ir svarstymas pamažu riedėjo. Tai trukdė neramaus Lietuvos gyvenimo įvykiai, kai kuriais klausimais ilgesnių diskusijų reikalas ir pagaliau vis didėjanti priekaištai iš socialistinių seimo grupių. Nesileidžiant į tiek socialdemokratų, tiek valstiečių liaudininkų konstitucijos reikalu ilgus išvedžiojimus, tenka suminėti tiek vienų, tiek kitų tik pagrindinius konstitucijai daromus priekaištus, kurie jų buvo formuluoti 1922 m. rugpiūčio 1 d., prieš pat galutinai priimant Lietuvos Valstybės Konstituciją.

Iš socialdem. dėl priimamos konstitucijos savo grupės pažiūras reiškė S. Kairys, V. Požėla, K. Venslauskis. Jų svarbesni priekaištai naujai konstituc. buvo tokie: be reikalo įvedama prezidento institucija ir prezidentui suteikiama perdaug teisių. "Tokių teisių gali pavidėti ne vienas karaliukas". Ypač kritikuojama prezidentui suteikimas teisės paleisti seimą ir būti Lietuvos ginkluotų pajėgų viršininku. Tačiau dar karčiau priekaištaujama už tai, kad Bažnyčia neatskiriama nuo valstybės, kad religija įsileidžiama į mokyklas ir net leidžiama steigti tikybines mokyklas. Toliau kam konstitucijoj nepanaikinama mirties bausmė, nesuteikiama streikų teisės ir kt. Pagaliau konstatuojama, kad šia konstitucija esą tik sustiprinama klerikalų padėtis Lietuvoje ir kad konstitucija neatitinkanti darbo klasės reikalavimų. Priekaištai visai suprantami, turint galvoje K. Venslauskio pasakytus ta proga žodžius, iš kurių matyti, ko jų buvo siekiama: "Kadangi mes žinome, kad būsimo gyvenimo kūrėjas ir Lietuvoje yra darbo demokratija. Lietuvos darbininkų klasei yra lemta eiti priešaky besivystančios ateities, eiti prie tikslo, kurį yra sau pasistatęs pasaulio proletariatas. To kelio negali pastoti jokios rašytos konstitucijos, nė jų rašytojai ... atsakomybė krinta tiems, kurie Lietuvos Steigiamajame Seime mokėjo būt tik aklai užsispirusia klasiniai egoistine dauguma ir todel ... jo— pagrindinio įstatymo balsavime nedalyvausime" (234, 46).

M. Šleževičius, kalbėdamas valstiečių liaudininkų bloko vardu, pažymi, kad jų visa eilė siūlytų pataisų nepraėjo, konstitucijoje esą nemaža reakcinių požymių, mokykla atiduodama į tikybos organizacijų rankas ir leidžiamos "cerkvinės" mokyklos, o taip pat galutinai nepanaikinama cenzūra, nepatikrinama laisvo susisiekimo teisė ir kt. Ir M. Šleževičius konstatuoja, jog iš konstitucijos nematoma, kad pati liaudis būtų šalies šeimininkas, ir todėl už ją balsuoti negalėsią. Socialistams labai nepatiko ir konstitucijos preambulė kuri skelbia: "Vardan Dievo Visagalio, Lietuvos Tauta, dėkingai minėdama garbingas savo sūnų pastangas ir kilnias aukas, Tėvynei išvaduoti padarytas, atstačius nepriklausomą savo

Valstybę, ir norėdama nutiesti tvirtus demokratingus jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus, sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti ir patikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui ir dorai tinkamą Valstybės globą, per savo įgaliotus atstovus, susirinkusius į Steigiamąjį Seimą, 1922 metų rugpiūčio mėnesio 1 dieną priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją." Konstitucijos preambulės patys pirmieji žodžiai: "Vardan Dievo Visagalio" buvo mūsų socialistams itin nepriimtini, nors jie viena ar kita forma sutinkami daugelio kraštų konstitucijose ir niekas ten tokio prieštaravimo nereiškia.

Tiesa, ir valstiečiai liaudininkai atskiros prezidento institucijos nenorėjo (manė, kad valstybės reprezentacines pareigas gali atlikti seimo pirmininkas, o kitas jam skiriamas teises palikti seimui). M. Šleževičius jau žymiai anksčiau, tačiau ryšy su tuo dėsto savo nuomonę, kurią dabar tektų laikyti savotiškai pranašinga. Jis sako: "Isivaizduokime, kad yra priimtas įstatymas naudingas darbo žmonėms, įsivaizduokime, kad yra priimtas Žemės Reformos įstatymas ir įsivaizduokime, kad šiandien prezidentu sėdi pas mus p. Smetona, — kas būtų tada su tuo įstatymu? (Iš vietų: daugiau nerinksime ir t. t.). M. Šleževičius tęsia: "Juk jis, kada buvo išrinktas, atrodė esąs nekaltas avinėlis, bet pamaži apsiprato ir ėmė rodyti visai kitą veidą" ir vėl iš vietu trukdomas ir klausiamas: ar turėjęs blogą patirtį, jis užbaigia: "Šiandien mano kailis prityrė, o rytoj ir jūsų pritirs". (176, 84—86?).

M. Krupavičius, taip pat paskutiniame posėdy, pasisakydamas už konstituciją, nurodo, kad, kurdami šią konstituciją, "mes reiškėme Lietuvos gyventojų daugumos valią ir jos senai siekiamus troškimus. Ši konstitucija apsaugo tikėjimo reikalus visų pakraipų tikintiesiems ir nauja konstitucija suteikia garantijas sekmingam socialinio ir ekonominio gyvenimo vystymuisi". Konstitucija "apsaugo mūsų liaudį nuo kairės pusės jai nešamo naujo jungo t. y. nuosavybės panaikinimo" (234, 48). Konstitucijoje, anot jo, aiškiai pabrėžiama Lietuvos orientacija į Vakarus, atmetama bet kokio luomo diktatūra, tautinėms mažumoms suteikiamos labai plačios ir demokratiškos teisės.

Konstituciją priimant, St. Seimo posėdy dalyvauja 94 atstovai. Už konstituciją balsuoja krikščionių demokratų bloko atstovai, žydai, išskyrus S. Landau, ir nepartinis J. Žitinevičius, — iš viso 59 balsai. Prieš balsuoja tik vienas nepartinis —Zūbauskas. Susilaiko nuo balsavimo valstiečių liaudininkų blokas ir socialdemokratai. Pastarieji, Lietuvos Valstybės Konstituciją priėmus ir giedant Tautos Himną, apleidžia seimo posėdžių salę.

* * *

Visai einant prie pabaigos, tenka paliesti St. Seimo darbų balansą. Jis yra labai gausus ir nepaprastai reikšmingas. St. Seimo darbai—reikšmingas Lietuvos posūkis, davęs pradžią naujai Lietuvos epochai.

Priimta Valstybės Konstitucija, Lietuva teisinės santvarkos atžvilgiu atsistojo eilėje moderniškiausių demokratijų, žemės reforma ji padarė socialinės lygybės ir žemės ūkio susitvarkymu tokį šuolį pirmyn, kokio neišdrįsta kiti kraštai padaryti šimtmečiais. Išskirstant vienkiemiais ir panaikinant atsilikusią trilaukę žemės apdirbimo tvarką, kardinaliai buvo pakeistas Lietuvos veidas nuo Zigmanto Augusto laikų.

St. Seimas priėmė apie 300 įvairių naujų įstatymų ir daugeliui Lietuvos kultūrinio, socialinio, ekonominio gyvenimo sričių buvo nutiesti nauji pagrindai. Aptvarkyti Lietuvos santykiai su kaimynais, pasirašant Lietuvos—Sovietų Rusijos taikos ir tremtinių grąžinimo sutartis, sudarant konvencijas su Latvija dėl sienų ir piliečių teisių, išgaunant Lietuvos valstybės pripažinimą iš daugelio didžiųjų ir mažesnių valstybių.

Lietuva apsodino visus jai rūpimus kraštus pasiuntinybėmis, konsulatais ir įstojo į tautų forumą—Tautų Sąjungą.

St. Seimas atskirais įstatymais įkūrė Lietuvos universitetą, M. K. Čiurlionies vardo meno galeriją, Muzikos ir Meno mokyklas, Centrinį Valstybės Archyvą, Valstybės Spaustuvę, Karo Mokyklą, Aukštuosius Karininkų Kursus, Šaulių Sąjungą, Lietuvos Banką, Lietuvos Kredito Banką, Lietuvos Liaudies Banką, Lietuvos Koperacijos Banką, Probavimo Rūmus, Valstybinio Apdraudimo Įstaigą ir visą eilę kitų įstaigų, nusėjo Lietuvą įvairaus tipo mokyklomis ir t. t. St. Seimas priėmė dvarų darbininkų samdymo ir atstatymo įstatymą, karių pensijų įstatymą, valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymą, išeivystės įstatymą, savivaldybių rinkimų istatymą, piniginio vieneto įstatymą ir visą eilę kitų pagrindinių įstatymų—duodančių pradžią visokeriopam naujos valstybės vystymuisi.

St. Seimu lietuvių tauta parodė tikrai didelį subrendimą, galutinai sutraukė vergijos pančius ir nusivalė tas dulkes, kurias buvo sunešę ilgi vergijos metai.

Politinės lietuvių grupės, kaip ir visa tauta, parodė daug vienybės, savo krašto meilės ir bendrų lietuviškų reikalų supratimo. Žinoma, jos skyrėsi savo keliais ir galvojimu, nes buvo laisvos ir norėjo Lietuvai duoti tuos pagrindus, kuriuos puoselėjo ilgai užtrukusioje ir daug joms kainavusioje išsilaisvinimo kovoje. Iškelti čia ginčai ar nesutikimai nenorima atkelti diskusijoms dabarčiai, tik norėta daugiau kaip tris-

MŪSŲ ŽYGIŲ PRASMĖ

Dr. D. JASAITIS,
Tampa, Florida, JAV.

Krikščionybė išryškino ryšį žmogaus su Dievu ir santykius žmogaus su žmogumi. Kristaus paskelbtoji Evangelija suteikė tiems santykiams ir naują—Naujojo Įstatymo—turinį bei prasmę. Krikščionybės šviesoj yra nuodėmingi visi ir visokie diskriminuojanti (vartojant moderniską terminą — D. J.) skirtumai tarp pavienių žmonių ir tarp socialinių klasių. Ji pasodino vergą—gladiatorių šalia patricijaus.

Po Kristaus susikurę ir paplitę įvairios etinės ir socialinės doktrinos savo esmėje neatskleidė nieko naujo. Ir kitaip negalėjo būti, nes krikščionybė savo idėjomis nurodė tobuliausias gaires didžiausiai žmogaus dvasios ir žmonių bendruomenės reformai. Krikščionybės dorinius pradus įvykdžius, susiformuotų naujo etinio turinio žmogus ir susikurtų nauja visuomeninė santvarka, kurią apibrėžia šv. Augustinas savo "De Civitate Dei".

Krikščionybė pagelbėjo žmonijai išgyventi tautų kilnojimosi pasekmes ir iš barbarų sugriautos pasaulinės Romos imperijos chaoso išaugino naujas tautas ir valstybes. Deja, tų tautų ir valstybių ūkinė, socialinė ir politinė santvarka neevoliucionavo krikščionybės nurodyta kryptimi. Ilgainiui formaliai krikščioniškose valstybėse faktiškai išaugo nekrikščioniška santvarka.

---

dešimties metų perspektyvoje duoti anų dienų pilnesnį ir reljefiškesnį vaizdą.

Krikščionių demokratų bloko žmonėms, šiais sukaktuviniais metais metus žvilgsnį į čia suglaustai pavaizduotą St. Seimo laikotarpį, atsiveria gražus nueito kelio vaizdas, teikias ne tik pasigėrėjimo, bet ir naujo padrąsinimo bei naujų ryžtų.

(Bus daugiau).

Už tos santvarkos susidarymą idėjinė krikščionybė nėra nei kalta, nei atsakinga. Ji nuo pat pradžios ligi šiandien skatina žmogaus dvasios taurėjimą, jo valios tobulėjimą, jo kilimą Dievop. Ji visuomet smerkė žmogaus pavergimą, išnaudojimą ir prievartavimą. Už tą istorinės reikšmės nepasisekimą kalti žmonės—ir tie, kurie Evangeliją skelbė, ir tie, kuriems ji buvo skelbiama. Tą apgailėtiną faktą mes galime išaiškinti tuo, kad Kristaus mokslo plitimui daromos nepaprastos kliūtys, kad žmogaus medžiaginė pusė, jo stabmeldiška dalis yra tasai stabdis, kuris kliudo naujo žmogaus gimimą. Dvasinė ir kultūrinė krizė, ūkinis chaosas, socialinės griūtys gimė iš to, kad žmogus neturėjo dinamiškos valios, kuri būtų jį nuolat inspiravusi įgyvendinti bent pagrindines Evangelijos tiesas savo asmeniniame bei visuomeniniame gyvenime. Gi didžiausia klaida buvo padaryta, kad per paskutiniuosius pusantro šimto metų krikščioniškoji visuomenė nepakankamai plačiu frontu įsijungė į politinių ir socialinių idėjų kovą, kurių tikslas buvo ir yra tobulesnės gyvenimo santvarkos sukūrimas.

Reikia priminti, kad XIX a. pradžioje į istorijos areną išeina trečioji visuomenės klasė—vidurinieji sluogsniai, o kelias dešimtis metų vėliau ten pat pasirodo ir ketvirtoji klasė—darbininkija. Valstybių likimą pradėjo lemti gausūs piliečių milijonai. Galėjo tad būti aišku, kad ateitis priklausys tam, kas vadovaus toms didžiulėms masėms. Tačiau krikščioniškoji visuomenė laiku tos buklės tiksliai neįvertino ir neparodė pakankamo aktingumo. Ji nepasinaudojo savo lobyne turimais—Evangelijos paskelbtais—turtais. Ji nepaskelbė principų ir praktiškų priemonių, kurios būtų pajėgę nutiesti teisingus pagrindus naujai socialinei santvarkai ir nurodyti dirbančiųjų masėms kelią į šviesesnį rytojų. Tad visai natūralu, kad toms masėms pradėjo vadovauti krikščionybei abejingos ar net priešingos ideologijos. Jos savo tikslams sukūrė gausias profesines ir politines organizacijas, kurios pajungė jų įtakai darbininkų mases. Ano meto krikščioniškoji visuomenė gi to nepadarė arba nepakankamai ar ne visur pakankamai padarė. Tik kelias dešimtis metų vėliau, kai jau išryškėjo neigiami tokio politinio ir socialinio krikščionių neaktingumo padariniai, krikščioniškoji visuomenė nubudo ir griebėsi darbo. Krikščionių politinė akcija prasidėjo beveik vienu laiku įvairiuose Europos kraštuose — Prancūzijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje. Ypatingo akstino tam sąjūdžiui turėjo Leono XIII enciklika "Rerum novarum", paskelbta 1891 m.

Krikščioniškosios demokratijos gimimas vyko labai nepalankiose sąlygose ir pirmieji žingsniai buvo sunkūs. Bet šiandien turime konstatuoti, kad jos idėjos nukrito į derlingą

dirvą. Jos išugdė daugmilijonines krikščionių demokratų partijas, tokias pat daugmilijonines krikščionių darbininkų profesines organizacijas, plačius jaunimo sluogsnius apimančias krikščioniškojo jaunimo sąjungas, gausią literatūrą, stambius politinius dienraščius, žurnalus etc.

Viso šio sąjūdžio praktiniai rezultatai labai reikšmingi. Sunku net įsivaizduoti, kaip atrodytų dabartinė Europa, jei krikščioniškoji demokratija nebūtų pradėjusi veikti politinį, socialinį ir visuomeninį Europos tautų gyvenimą. Visos Europos valstybėse krikščioniškoji demokratija tapo galinga jėga ir aktingai formuoja jų valstybinį ir visuomeninį gyvenimą. Visose tose valstybėse krikščioniškoji demokratija yra kovų avangarde už žmogaus asmens vertingumą, už tobulesnę visuomeninę santvarką, už krikščioniškų idealų išsaugojimą bei jų įgyvendinimą. Krikščioniškoji demokratija veda sunkią ir nepaliaujamą kovą už krikščionišką kultūrą bei civilizaciją ir stipriais smūgiais daužo imperialistinio komunizmo užleistą geležinę uždangą, kuri nuo Europos atplėšė apie du šimtus milijonų europiečių.

Šią istorinę apžvalgą padarėme, kad būtų aiškesnė krikščioniškosios demokratijos padėtis ir reikšmė dabartinėje Europoje. Ryšium su tuo daugiau išryški ir lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos vaidmuo tiek mūsų krašto, tiek europiniu atžvilgiu.

* * *

Esame Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos penkiasdešimtojo gimtadienio išvakarėse. Pravartu tad apžvelgti nueitą kelią ir mesti žvilgsnį į ateitį.

XIX a. pabaiga žymėjo jau ištisą šimtmetį maskolių okupacijos Lietuvoje. Ši okupacija skatino visus lietuvius telktis bendrai kovai už tautos teises ir jos ateitį. Tačiau lietuvių tauta buvo pasiilgusi ne tik tautinės laisvės, bet ir tobulesnės socialinės santvarkos. O tai žadino visuomeninės diferenciacijos nuotaikas, kurių įtakoj išryškėjo mūsų visuomenėj ideologinės, socialinės ir politinės kryptys bei grupės. Tačiau, ligi dvasios gelmių persunkta krikščioniškų nusistatymų, mūsų tauta nepalinko į tuo laiku plačiai skleistas liberalines ir pozityvistines idėjas. Ji buvo pasiryžusi kovoti už krikščioniškos gyvenimo sampratos įgyvendinimą. Tad netruko susiformuoti krikščioniškasis visuomeninis sąjūdis su sava spauda, kuris ėmėsi tą uždavinį įvykdyti.

Taip teisingai galvodama, Lietuvos katalikiškoji visuomenė išvengė tų klaidų, kurias padarė daugelis Vakarų ir Rytų Europos krikščioniškų tautų, laiku nesukūrę savo visuomeninio sąjūdžio ir neįsijungę į socialinę bei politinę akciją. Toksai savanoriškas pasitraukimas iš socialinio ir politinio fronto daugeliu atvėjų buvo fatališkas ir nuostolingas.

Politinės santvarkos ir socialinio gyvenimo formų struktūriniam pakeitimui nepakanka net ir tobuliausių idėjų. Joms vykdyti reikalingos efektyvios priemonės. XIX a. eigoje tomis priemonėmis tapo piliečių susitelkimas į įvairias politines partijas. Todėl netruko ir Lietuvos katalikų visuomeninis sąjūdis išsikristalizuoti į politinės partijos formą — į krikščionių demokratų partiją.

Krikščioniškos politinės ir socialinės veiklos Lietuvoje spielčiai buvo suformuluoti pačioje XX a. pradžioje. Nors tų formulavimų autoriai dėl įvairių priežasčių į tų uždavinių konkretų realizavimą ir neįsijungė, tačiau jų pradėtas darbas nesustojo. Kiek vėliau į tą darbo barą įsijungia P. Dovydaitis, V. Endziulaitis, P. Grajauskas, K. Bizauskas, E. Draugelis, A. Dubinskas, Z. Starkus, A. Stulginskis, A. Tumėnas, L. Bistras, M. Krupavičius, J. Staugaitis, M. Reinys, P. Kuraitis ir daugelis kitų.

Pripažindami ir aukštai įvertindami visos plejados asmenų nuopelnus bei laimėjimus lietuvių krikščioniškai demokratiniam sąjūdžiui, mes negalime šia proga nepabrėžti tos ypatingos, istorinės reikšmės, kurios turėjo Lietuvos krikščioniškajai demokratijai M. Krupavičius. To didžiojo lietuvio, politiko ir visuomenininko par excellence valia, erudicija, pasišventimas, nesavanaudiškumas šiuo atžvilgiu turėjo neįkainuojamos reikšmės. M. Krupavičius galutinai išbaigė Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos organizavimą. Jis uždegė lietuvių krikščioniškosios visuomenės sąmonėje demokratijos, socialinio veiklumo ir plataus visuomeniškumo ugnį. Jo nuopelnas, kad L. K. D. Partija galėjo remtis visa tauta, bet ne kuria viena jos dalimi. Jam pavyko praktiškai įrodyti, jog universalinės krikščionybės idėjos gali apjungti solidarumo dvasioj įvairius socialinius sluogsnius.

M. Krupavičius yra lietuvių krikščioniškosios demokratijos vėliavnešys beveik ištisus 50 metų ir lietuvių krikščioniškajai demokratijai yra tai, kas Vokietijai yra Ketteleris, Windhorstas. Hitze, Stegerwald, Adenaueris, Prancūzijai — Lacordaire, Marc Sangnier, abudu Schumanai, Italijai —Toniolo, Don Sturzo ir de Gasperi, Belgijai — Mercier, Olandijai — Scheapman, Austrijai H. Seipel, Čekijai — J. Šramek. Krupavičiui vadovaujant, lietuvių krikščioniškoji demokratija tapo svarbiu veiksniu Lietuvos valstybiniame gyvenime ir vienu dinamiškiausių krikščioniškųjų politinių sąjūdžių Europoje.

Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje ir Vak. Europoje užgimė ne dėl to, kad "politika turi išgelbėti religiją", bet kad religija inspiruotų politikai ir socialinei įstatymdavystei teisingą kryptį ir turinį. Toksai Lietuvos katalikiškosios visuomenės nusistatymas ir nusiteikimas, kuriame integruojasi

religiniai ir socialiniai pradai, negalėjo būti bevaisis, nes asmuo ar visuomeninė grupė, kuri "turi Dievo dvasią, visuomet turi neįtikėtinos galios." Tas posakis pilnai pasitvirtino lietuvių krikščioniškai demokratinio sąjūdžio raidoje. Per trumpą laiko tarpą jis tapo stambiausiu politiniu ir visuomeniniu veiksniu mūsų krašte. Mums patiems ir mūsų amžininkams ta jo reikšmė pakankamai žinoma.

Balansuojamai žvelgdami atgal, mes, lietuvių krikščioniškai demokratinio sąjūdžio dalyviai, didžiuojamės 1920—1926 m. laikotarpiu, kuomet lietuvių tauta buvo patikėjusi savo lūkesčius, interesus ir likimą šiam sąjūdžiui. Galima net prileisti, kad nebuvo visa padaryta, kas būtų buvę galima, bet vis tiek buvo atlikti milžiniški darbai. Tuomet buvo nuspręstos ir įvykdytos gausios, sudėtingos ir drąsios reformos, kurių ligi šiol daug didesnės ir turtingesnės tautos nepajėgia ar nesiryžta įgyvendinti. Ir lietuvių tautos laisvės gynime, Lietuvos galios ugdyme, krašto gerovės kėlime, mokslo ir kultūros darbe buvo vietos visiems lietuviams, visiems Lietuvos žemės žmonėms.

Reikia pabrėžti, jog šiandien, kaip ir anuomet, lietuviai krikščionys demokratai yra įsitikinę, kad Lietuvos reikalai yra visų lietuvių reikalai, kad Lietuvos džiaugsmas yra visų lietuvių sukurtas, Lietuvos nelaimes yra visų lietuvių kenčiamos ir visų lietuvių drąsa, kantrybė ir pasišventimu nugalimos.

Keliems dešimtmečiams nuo tų laikų praėjus, reikia nustebti ir baugia širdimi jaudintis, kaip buvo galima ryžtis tiems didingiems žygiams. Kovos už nepriklausomybę, įvairios pagrindinės reformos ir kiti gausūs užsimojimai buvo pradėti ir ryžtingai vykdomi ypatingose sąlygose: neturint užtikrintų valstybės sienų, pripažinimo de jure, neturint pinigų, savos pramonės, neturint draugų užsieny, niekur pasaulyje, išskyrus mūsų brolius išeivius JAV. Bet tautos genijus, išlaisvinęs tautą iš ilgaamžio svetimųjų jungo, toje istorinėje laiko iškarpoje atpalaidavo tiek gaivalingų jėgų, tiek pasišventimo ir ištvermės atgimusios tautos didiesiems tikslams siekti, ginti ir gyvendinti, kad ta nelygi, sunki, dažnai tragiška, objektyviai imant beviltiška kova buvo laimėta. Mums yra didelis džiaugsmas, kad tuo laiku Lietuvos valstybiniam gyvenimui vadovavo krikščioniškoji demokratija.

* * *

1926 m. lietuvių tauta seimo rinkimuose savo reikalus patikėjo kitoms politinėms grupėms. Tautos gyvenime tai normalus reiškinys. Valdžiusiai partijai, žinoma, tai nemalonus smūgis, bet dažnai naudingas. Rinkimų pralaimėjimas verčia partiją patikrinti savo programą, įpareigoja geriau pa-

žinti tautos norus, tautos politinio gyvenimo pulsą ir surasti tobulesnes priemones programai vykdyti.

Paskutiniosios demokratinės vyriausybės amžius buvo neilgas. Įvyko apgailėtinas gruodžio 17 perversmas, kurį sekė ilgametis politinės baudžiavos laikotarpis. Tauta buvo nustumta nuo valstybės vairo ir neatgavo demokratiškos santvarkos ligi nepriklausomybės netekimo.

Vadizmui buvo pavojinga ir organizuota visuomenė, todėl visos demokratinės politinės partijos buvo uždarytos ir suvarytos į pogrindį. Tuo buvo suduotas skaudus smūgis organiškai visuomenės raidai, o kartu ir sugriautos sąlygos natūraliai politikų bei visuomenės darbininkų atrankai. Ilgainiui šioje srityje susidarė didelė spraga, kurios žalingumą mes jau dabar matome ir dar jausime ilgus dešimtmečius.

* * *

Nėra abejonės, kad 15 metų savosios politinės baudžiavos ir 10 metų tremties žymiai paveikė lietuvių krikščioniškąją demokratiją. Daugelį mūsų žymių asmenų mirtis išplėšė iš mūsų tarpo, dar daugiau nužudė raudonojo ir rudojo tvano bangos. Dalinai susilpnėjo ilgainiui ir visuomeniniai ryšiai tarp vyresnės ir jaunesnės kartos.

Visuomeniniai ar politiniai sąjūdžiai pasidaro neveiksmingi arba net miršta dažniausiai dėl idėjų ar pasekėjų stokos. Pirmasis atvėjis mums negresia. Mes, krikščionys, turime neišsemiamas idėjų versmes — Kristaus mokslą. Tačiau antruoju reikia susirūpinti, kad jis nepasidarytų realus ir grėsmingas. Juo labiau, kad mūsų gyvenime yra pasireiškęs savotiškas ir sunkiai suprantamas paradoksas. Kai Vakarų Europos krikščioniški sąjūdžiai eina konsolidavimosi kryptim, mūsų krikščioniškoj visuomenėj pradėtas kultivuoti pluralizmas, kuris kelia organizacinę dezintegraciją. Tasai susiskaldymas yra mūsų didžiausia nelaimė, nes ten, "kur katalikai susiskaldo, jiems duobkasio nereikia, jie patys save laidoja". Šioje vietoje prisimintina Blaise Pascal teigimas: "Dauguma, kuri neapsijungia vienybėje, yra chaosas. Vienybė, kuri nėra priklausoma nuo daugumos, yra beprotybė". Krikščioniška visuomenė negali savo tarpe pakęsti nei chaoso, nei beprotybės. Mūsų vienybės atstatymas yra pagrindinės ir likiminės reikšmės reikalas. Jei mes netikėtume į Lietuvos išlaisvinimą, tai minėtas organizacinis pluralizmas nebūtų toks jautrus. Bet mes nepalaužiamai tikime, kad mūsų tauta bus laisva ir mūsų darbas bus jai nepaprastai reikalingas.

* * *

Apžvelgdami lietuvių krikščioniškosios demokratijos 50 metų veiklos balansą, mes privalome ruoštis ateities darbams ir kūrybai.

Krikščioniškoji demokratija yra ypatingas sąjūdis. Jis skirtingas nuo kitų politinių partijų. Savo idėjiniu turiniu jis niekuomet nebus nei per jaunas, nei pasenęs. Jis bus visiems laikams vienlaikis (contemporary). Tai labai svarbus faktas. Bet taip pat būtina atsiminti, kad įvairių laikotarpių žmonių mentalitetas yra skirtingas. Kultūrinė ir civilizacinė aplinka, kurioje gyvena dabarties žmogus, yra visai kitokia, nei ji buvo krikščionybės pradžioje, viduriniais amžiais, ar net prieš antrąjį pasaulinį karą. Todėl mes negalime nematyti ir nepastebėti nepaprastu tempu besisukančios politinių ir socialinių įvykių raidos, kultūrinių lūžių dramatiškumo. Krikščioniškoji demokratija negali tik nedrąsiai žvelgti į žmonijos ateities perspektyvas ir užuovėjos ieškoti praeities migdančiuose šešėliuose. Mes privalome drąsiai žvelgti į ateitį, nors jos vaizdas gali būti ir gąsdinantis. Ateities žmonijos dvasinis pasaulis šiandien nėra išryškėjęs. Bet jis priklausys nuo to, kas jį lemiančiai kurs — ar krikščionys, ar Nazariečio priešininkai.

Krikščionybė iš pat pradžios perėmė visą, kas buvo didingo ir teigiamo žydų, graikų, egiptiečių ir romėnų kultūrose bei moksle. Tuo keliu eidama, ji sukūrė universalinę pasaulėžiūrą. Ir neabejotina, kad tai turėjo lemiančios reikšmės jos sparčiam plitimui senovės ir vidurinių amžių laikotarpy įvairiuose visuomenės sluogsniuose. Tad manau, jog ir dabartiniais laikais mes be baimės ir gėdos galime paimti iš kitur visa, kas pozityvu, kas naudinga žmogaus taurėjimui ir tobulėjimui. Juo labiau mes tai galime daryti, kad dauguma tų spendimų ir sumanymų yra vienu ar kitu būdu — sąmoningai ar nesąmoningai — inspiruoti krikščionybės pradų. Suprantama, jog reikia priminti, kad krikščionybė neimplikuoja tik kurios nors vienos politinės ar ūkinės santvarkos, bet besąlyginai implikuoja kiekvienam krikščioniui Evangelijos moksla. Todėl mums yra labai susiaurintas šioje srityje pasirinkimas. Visa, kas nesutinka su krikščioniškosios dorovės dėsniais, turi buti šalinama iš privataus ir viešojo gyvenimo.

Krikščioniškoji demokratija nesiekia ir, vykdydama savo įsitikinimus, negali išskirti kitaip galvojančių iš viešojo gyvenimo. Bet taip pat ji nesutiks ir nesileis, kad ją izoliuotų iš visuomeninio ir valstybinio gyvenimo ir uždarytų į ghetto. Santykiai tarp tikėjimo ir praktiško gyvenimo yra pilnai realizuoti tik šventųjų gyvenime. Tačiau visi bandymai sukurti prievarta šventųjų bendruomenę buvo tik sektantiška krikščionybės perversija, nes šventumas gali būti išugdytas tik asmens laisvos valios pastangomis ir Viešpaties palaima. Todėl mes atmetame neapykantą ir prievartą. Iš jų niekuomet

negimė nieko didingo ir tauraus. Krikščioniškos dvasios esmė yra meilės, universalaus solidarumo įstatymas. Tik jis gali išgelbėti žmogų ir pasaulį.

XX amžiuje vis labiau įsigali švietimo ir mokslinimosi srityje siauras specializavimasis. Jis vis labiau gravituoja į technologiją ir technokratiją. Dvasines žmogaus vertybes jis nustumia į žemesnį lygį arba jas visiškai atmeta. Tokią padėtį mes negalime laikyti normalia. Jei ji pasiliktų ir ateityje, tad ji būtų fatališka mūsų tikslams. Sekuliaristinė kultūra tokią padėtį laiko teigiamu laimėjimu, nes ji suteikia jai galimybę veikti masių galvoseną ir elgseną tendencingu planavimu ir kontrole. Bet ta pažiūra yra nepriimtina krikščioniškai visuomenei, kadangi ji atiduoda žmogaus sielos formavimą, visuomenės ugdymą planuotojams ir politikams, kurių tikslai yra reliatyvūs, dažnai prieštaraujanti Evangelijos dvasiai ir nutraukia krikščionybės tradicijų istorinį tęstinumą (Ch. Dowson, Education and Christian Culture). Technokratijai nereikalinga atrama žmogaus asmenybėje. Bet krikščionybė yra gyvas organizmas. Krikščioniška visuomenė tad negali tarpti apsupta svetimos sekuliarizuotos kultūrinės aplinkos. Galima galvoti, kad individualiniai tikinčiųjų nuopelnai tose sąlygose būtų gal net didesni, bet krikščionybės socialinė reikšmė jose bus daug mažesnė. Krikščionybės veikimas į visuomenę bus daug siauresnis. Todėl mūsų ateities akcijos sekmingumui svarbu turėti ne tik veiklią politiškai visuomeninę organizaciją, bet ypač svarbu, kad su mumis eitų ir kultūrininkai, menininkai, mokslininkai, rašytojai. Jie galėtų atgaivinti praėjusių amžių ir kurti naujo laikotarpio universalinę krikščionišką kultūrą. Kol tai nebus įvykdyta, tol krikščioniškoji visuomenė jausis savotiškos apgulties padėtyje.

Tad prieš mus didžiulės apimties uždaviniai. Poilsiui laiko nėra. Kas neina pirmyn — tas žengia atgal. Tik visuomeninio darbo ugnimi degdami, mes galime laimėti ir įprasminti mūsų pasiryžimus.

Nulenkime galvas, pagerbdami žuvusius kovose už mūsų idealus.

Eikime Kristaus nurodytais keliais.

Skubėkim kurti Kristaus norėtą žmogų ir visuomenę.

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS SANTYKIŲ KLAUSIMAI

Vysk. V. BRIZGYS,
Chicago, Ill., JAV.

Šiame straipsnyje žodžiu BAŽNYČIA visur vadinsiu R. Katalikų Bažnyčią. Apie kitas religijas ir konfesijas nekalbėsiu ne todėl, kad joms nepripažinčiau tos reikšmės, kokia kuriai teisingai priklauso, o dėl dviejų suprantamų priežasčių: viena—apie savų religijų ar konfesijų santykį su valstybe geriau už mane išsitartų tų religijų ir konfesijų atstovai; antra—trumpo rašinio rėmai neleidžia suminėti ir tų išvadų, tinkančių ir kitoms religijoms bei konfesijoms, kokios tiesioginiai sektų iš čia pasakomų minčių.

Kalbėdamas apie Valstybę ir Bažnyčią neaiškinsiu šių dviejų institucijų sąvokų, jų natūralaus charakterio ir tikslų bei jas saistančių pagrindinių dėsnių, nes tai atskirų plačių traktatų objektas. Tais klausimais besidomintieji turi patys pasistengti su jais susipažinti. Jeigu kurį iš tų klausimų paliesiu, tai tik tiek, kiek bus neišvengiama, kalbant pasirinkta tema.

Klausimo aktualumas

Niekas tenemano, kad apie tokius klausimus pagalvosime ir kalbėsime, kurie į Lietuvą sugrįšime. Viena—kad į savo kraštą grįžtantiems, kur visas gyvenimas turės gimti iš griuvėsių, tokiu ir kitais klausimais reikia turėti suformuluotą ir pagristą nusistatymą. Antra—toks klausimas yra ir bus aktualus ne vien Lietuvoje, o kiekvienoje valstybėje. Bet kurio krašto sąmoningas gyventojas privalo turėti tokiu klausimu aiškiai formuluotą ir pagrįstą nusistatymą.

Kartu su kitais ir mūsų tautos kilmės jaunoji karta, mūsų tremtinių jaunimas, gyvendami čia Amerikoje ar kitur ligšiol nebuvusio ištaigingumo ir patogumo laikus, savaime linksta imti už gera visa, kas mūsų laikais aplink juos yra. Jie keliasi puikybėn ir darosi kartais nesukalbami savo vy-

resniesiems, lyg visa tai, kas šiandien gero (o sakykime—ir blogo) yra, būtų jie patys sugalvoję ir sukūrę. Jie patys dar nepajėgia suprasti, kad tie mūsų laikai daugeliu atžvilgiu yra nenormalūs: iš jų mažai galima pasimokyti asmeninio, valstybinio ar tarpvalstybinio gyvenimo. Jauniems protams dar persunku suvokti, ką reiškia tai, kad mūsų laikais taip vidaus taip tarptautinėje politikoje nepaisoma tiesos ir teisybės, kad aukščiau už natūraliosios ir krikščioniškos etikos nekintamus dėsnius yra pastatyti egoistiniai momento reikalavimai ir išskaičiavimai, be platesnio žvilgsnio aukštyn ir pirmyn tolesnėn ateitin. Jaunimas girdi kalbant apie rasių, tautų, valstybių, asmens teises ir tomis kalbomis gal žavisi, bet jie mažai žino, kad seniai prieš mus tomis temomis yra daugiau ir gražiau prikalbėta. O dar mažiau jie domisi tuo, kad, nepaisant visų gražių kalbų, šiandien tautų, valstybių ir asmens teisių taip mažai paisoma. Šiandieninė karta taip pat nedaug turi pavyzdžių, iš kurių galėtų pasimokyti tinkamų santykių tarp Valstybės ir Bažnyčios. Mūsų laikais vienose valstybėse Bažnyčia persekiojama, kitose ignoruojama, trečiose yra Bažnyčiai daugiau ar mažiau pagarbos ir įvertinimo, bet jose ne visur yra tinkamas formalus tarpe Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimas. Tokių nuotaikų ir faktų tarpe gyvenančiam žmogui reikia turėti aiškiai formuluotus sveikus principus ir pagal juos vertinti gyvenimą, kad nusimanius, kas ir kur šiandien yra kaip reikiant, kur pageidautina ko nors geresnio.

Valstybė ir Bažnyčia kaip atskiros institucijos

Pagal tradicinį Bažnyčios mokslą Valstybė ir Bažnyčia (kad jų viena paminima pirma kita paskui, iš to skaitytojas tenedaro išvados apie vienos ar kitos supremaciją) abi yra tobulos bendruomenės, juodvi viena antros nepriklauso ir kiekviena savo srityje yra aukščiausia. Tobulomis bendruomenėmis jos čia vadinamos ne ta prasme, kas savo santvarkos ir gyvenimo atžvilgiu būtų pasiekusios galimą aukščiausią laipsnį, o juridine prasme—kad kiekviena iš jų savo srityje turi aukščiausią tikslą, nesubordinuotą aukštesniam tos pačios srities tikslui, abi turi teisę į visas priemones jų tikslui būtinas, abi savo srityje yra sau pakankamos t. y. tikslo siekdamos nėra subordinuotos kitai aukštesnei institucijai priemonių atžvilgiu. Pakanka valstybės egzistencijos fakto, kad tuo pačiu ji jau turėtų visą eilė natūralių teisių, nepriklausomai nuo to, ar tas teises jai kitos valstybės pripažins ar ne. Su Bažnyčia yra taip pat. Ji yra savo srityje aukščiausia istitucija, ji turi savo natūralias teises visai nepriklausomai nuo fakto, ar tas teises jai kuri valstybė pripa-

žintų ar nepripažintų. Skaitytojui čia bus pravartu prisiminti skirtumą tarpe teisės turėjimo ir teisės naudojimo. Gali atsitikti, kad individas, šeima, tauta, Valstybė, Bažnyčia laikinai kuria nors savo teise nesinaudoja arba savo laisva valia arba kieno nors sukliudyta. Toks nenorėjimas ar negalėjimas teise naudotis teisės nepanaikina. Šio skirtumo supratimas yra būtinas, kalbant apie asmenų ar institucijų teises. Kai, kalbėdamas su D. Roosevelt ir W. Churchil apie Bažnyčios teises, J. Stalin klausė, kiek Bažnyčia turi divizijų, jis parodė neturįs šio reikiamo supratimo apie teises. Pagal tokį galvojimą, kaip Stalino, kas nors galėtų turėti tik tiek teisių, kiek pajėgtų fizine jėga jų išsikovoti ir apginti.

Kalbant apie santykius tarp Valstybių ir Bažnyčios labai lengva pasiduoti vienai pavojingai iliuzijai. Asmeniui, neturinčiam jokių pareigų nei Valstybės nei Bažnyčios tvarkyme, gali atrodyti, kad Valstybės ir Bažnyčios santykių klausimas neturi jam asmeniškos reikšmės. Jis žino, kad jis yra valstybės pilietis ir jam privalu domėtis savo valstybės reikalais. Jeigu katalikas, tai žino, kad yra Bažnyčios narys ir jam privalu domėtis Bažnyčios reikalais. Tačiau jam gali atrodyti, kad nėra jo asmeninis dalykas rūpintis, kokie yra santykiai tarpe jo valstybės ir Bažnyčios. Valstybininkui gali susidaryti iliuzija, kad čia kalbama apie dvi institucijas, kurių vienai jis vienokiu ar kitokiu būdu atstovauja ir dalyvauja jos tvarkyme, o antroji jam esanti pašalinė kaip, pvz., kita valstybė. Bažnyčios atstovui gali susidaryti iliuzija, kad jis, atstovaudamas Bažnyčią, su valstybės atstovais turi tiek pat tarpusavės priklausomybės santykio, kiek su kitos religijos ar kitos konfesijos atstovais. O norint teisingai jaustis ir spręsti, galvojant ir kalbant apie Valstybės ir Bažnyčios santykius, reikia suprasti, jog kalbame ne apie kokias abstrakčias sąvokas ir mums svetimus dalykus, o apie klausimus ir reikalus, liečiančius kiekvieną kataliką ir kiekvieną valstybės pilietį. Tai yra kalba apie konkretaus krašto kiekvieno kataliko asmens, jo šeimos, jo religinės bendruomenės, jo tautos, jo valstybės reikalus.

Kiekvienas individas, šeima, tauta turi savo žemiškuosius arba laikinuosius interesus: pradedant kasdienine duona ir toliau bendra gerove, tvarka, civilizacija, kultūra, individo, šeimos, tautos ir valstybės vidaus ir išoriniu saugumu. Tų visų dalykų siekiant, žmogui kaip piliečiui talkininkauja ir vadovauja Valstybė savo institucijų pagalba. Tie visi reikalai yra visos valstybės, bet ir kiekvieno individo reikalai.

Tačiau kiekvienas individas, šeima, tauta turi ir savo dvasinius reikalus, žmogaus esmės, jo tikslo, kelių į tikslą pažinimo ir supratimo, mokėjimo to tikslo siekti, asmens dvasi-

nio tobulumo, žmogaus būsimo gyvenimo, dabartinio gyvenimo santykio su būsimuoju gyvenimu ir daug kitų dvasinės srities klausimų. Iš tų klausimų seka daugybė išvadų, paliečiančių kasdieninį žmogaus žemiškąjį gyvenimą ir jo reikalų tvarkymą. Ir šie visi reikalai yra tų pačių asmenų—valstybės piliečių reikalai. Tačiau Valstybė ir jos institucijos šių klausimų nesvarsto, neaiškina, netvarko ir jų nepatenkina. Tiems patiems žmonėms, kurių žemiškiems reikalams talkininkauja ir vadovauja Valstybė, šioje dvasinėje srityje talkininkauja ir vadovauja Bažnyčia savo institucijų pagalba.

Gyvas žmogus yra nedalomas. Individo, šeimos, tautos gyvenime žemiški ir dvasiniai reikalai yra tame pačiame asmenyje. Tarp jų yra teorinis skirtumas, tačiau realybėje jie turi būti suderinti ir patenkinti tame pačiame asmenyje ir dažnai tuo pačiu laiku. Ir tik tas asmuo, šeima, tauta gyvena pilnu žmogaus gyvenimu, kurie moka tuos visus reikalus tinkamai suprasti ir praktikos gyvenime tinkamai suderinti. Todėl kai kalbame apie Valstybės ir Bažnyčios santykius, tai kalbame ne tiek apie dvi institucijas mums asmeniškai daugiau ar mažiau savas, o savo tarpe svetimas, bet kalbame apie kelius, kaip geriau suderinti žemiškus ir antžemiškus reikalus, kurie yra kiekvieno mūsų, mūsų savųjų, mūsų tautos, mūsų valstybės svarbiausieji reikalai.

Kuris asmuo į šį Valstybės ir Bažnyčios santykių klausimą žiūri nuo altoriaus, t. y. kaip Bažnyčios atstovas, ar iš bažnyčios t. y. kaip eilinis katalikas, kiekvienas turi suprasti, kad visų valstybės piliečių—ar jie būtų katalikai ar nekatalikai—žemiškos gerovės laipsnis, pilietinėmis teisėmis naudojimosi galimybės, demokratiško išsiauklėjimo laipsnis, jaunimo auklėjimo sistema ir būdai, civilizacijos ir kultūros laipsnis, valstybės santvarkos ir vidaus ramybės laipsnis, valstybės išorinio saugumo laipsnis ir daug kitų žemiškų dalykų, telpančių ar ne čia paminėtose sąvokose, turi labai didelės reikšmės tai dvasinio gyvenimo sričiai, kuri yra mano, kaip Bažnyčios atstovo, kuri yra kiekvieno mūsų kaip katalikо, turi labai didelės reikšmės toms sritims, kurioms atstovauja ir vadovauja Bažnyčia. Juo kuri tauta anose žemiškose srityse yra pasiekusi gražesnių rezultatų, tuo lengviau toje tautoje ar valstybėje Bažnyčiai atlikti savo misiją. Bažnyčia gali skelbti gražiausią dorovinę, socialinę ir kitų sričių doktriną, bet ji bus bejėgė savo doktriną įgyvendinti, jeigu tos ar kitos valstybės piliečiai nepajėgs tos doktrinos suprasti ir nenorės ar negalės prisidėti ją įgyvendinti.

Iš kitos gi pusės, kai valstybininkas ar paprastas pilietis—katalikas ar nekatalikas—žiūri į Bažnyčią, tai kiekvienam reikia atminti, kad Bažnyčia siekia asmenį t. y. valstybės

pilietį išauklėti kiek įmanoma doresniu, sąžiningesniu, kilnesniu, kad ji siekia išlaikyti pastovią ir savo pareigas suprantančią šeimą, ji moko žmones kilnios tarpusavės meilės, teisingumo, iškelia individo natūralią vertę ir tokiu būdu lemiančiai prisideda nustatyt tinkamus santykus tarpe individo ir visuomenės, ji yra sukūrusi ligšiol sau lygios neturinčią socialinę doktriną, jos doktrina duoda sveiką ir tikslų valstybės, jos paskirties, jos kompetencijos supratimą, pagal kurį valstybė yra daug kilnesnė institucija, negu lig šiol kitų duotos valstybės, jos paskirties ir kompetencijos sąvokos. Jos doktrina duoda valdžios ir jos pagrindų tokią savoką. kokios lig šiol nedavė jokia kita doktrina (dėsnis, kad valdžia yra iš Dievo). Tomo Akviniečio lūpomis Bažnyčia duoda patriotizmo savoką, kokios nieks negalės duoti, kas apie valstybę ir tautą galvos be jų saryšio su Dievu. Valstybė gali turėti gražiausią konstituciją, geriausių norų žmones, ji gali būti galinga ir turtinga, tačiau be Bažnyčios pagalbos dažnai nepasiseks siekiamo gero tinkamai suprasti ir surasti geriausius kelius, jo siekiant.

Mūsų tema kalbant—apie Valstybės ir Bažnyčios santykius — dera atminti dar šiuos dalykus. Viena — jau nebėra gal nė vienos valstybės, kuri savo amžiumi galėtų lygintis su Bažnyčia; antra—kalbėdami apie Bažnyčią, kalbame ne apie kurio nors vieno krašto ar tautos religiją ar religinę bendruomenę, o apie visame pasaulyje esančią vieną ir visur tą pačią bendruomenę. Trečia—Bažnyčios įnašas žmonijos kultūrai yra toks didelis, jog baisu net pagalvoti, kas tautoms dar beliktų, jeigu kada nors jose būtų sunaikinta, ką per amžius joms yra davusi krikščionybė. Tuo aš nemanau Bažnyčiai užskaityti, ką žmonijai davė kitos krikščioniškos konfesijos, tik pravartu prisiminti, kad Bažnyčia egzistavo ir darbavosi seniai prieš kitų krikščioniškų konfesijų kilimą. O pati didžiausia vertybė kiekvienai valstybei yra Evangelijos dvasia, kurioje Bažnyčia auklėja tautas. Į ką žmonija be tos dvasios pavirstų, pakanka mintyje pažvelgti į tas praeities ar dabarties tautas, kurios bandė ar bando be tos dvasios apsieiti. Juo geriau atliks kurioje nors tautoje ar valstybėje savo misiją Bažnyčia, tuo lengviau bus ten Valstybei deramai atlikti savo misiją. Tik būdami giliai sąmoningai dėl mūsų kiekvieno santykių su Valstybe ir Bažnyčia ir tos reikšmės, kokios turi viena kitai Valstybė ir Bažnyčia, galėsime tinkamai suprasti, apie ką norime kalbėti, liesdami Valstybės ir Bagnyčios santykių klausimą. Užbaigiant šią mintį, pravartu pastebėti, kad asmuo, norėdamas būti šiuose klausimuose kompetentingas, juos svarstant ar tvarkant, yra reikalingas pakankamo viešojoj pasaulinėj ir bažnytinėj teisėj nusimanymo.

BAŽNYČIOS IR VALSTYBĖS SANTYKIAI

Iš aukšto taško ir į platų gyvenimo horizontą žvelgdami, galime svarstyti klausimą, kokie turi būti santykiai tarp Valstybės ir Bažnyčios: jas vieną nuo kitos visai atskirti, vienai kitą nesidomėti, joms savo tarpe bendradarbiauti?

Valstybę ir Bažnyčią nuo viena kitos atskirti

Šitokia formulė—Valstybę nuo Bažnyčios ar Bažnyčią nuo Valstybės atskirti—europiečio ir USA bei Kanados gyventojo terminologijoje reiškia du skirtingus dalykus. Europoje (ir iš dalies P. Amerikoje) Valstybės ir Bažnyčios atskyrimu yra vadinama jau daugiau kaip šimtą metų trunkanti kova prieš Bažnyčią, vedama valstybinėmis priemonėmis. Europoje tas žodis reiškia, arba kad Valstybė pasisavina teises, priklausančias Bažnyčiai ir jos nariams, ir jų suteiks atgal pagal savo malonę, arba reiškia net atvirą Bažnyčios, t. y. valstybės piliečių katalikų, persekiojimą. Ir šiandien, pvz., Maskvos diriguojamos valdžios nesako, kad jos persekioja katalikus: jos tik deklaruoja Bažnyčios nuo Valstybės atskyrimą. Tačiau tai reiškia, kad valstybės valdžia nuspręs, ar Bažnyčia iš viso ten gali egzistuoti ir, jeigu taip, tai kokias teises turės jos nariai. Šitaip suprantamas Bažnyčios nuo Valstybės atskyrimas yra ne naujas komunistų kūrinys, o sena europinė sąvoka. Pagal Europos terminologiją, Valstybės ir Bažnyčios atskyrimas reiškia, kad Valstybė negarantuoja Bažnyčiai laisvės ir jokių teisių, savo piliečiams katalikas negarantuoja nieko, kas seka iš jų religijos ir priklausymo prie Bažnyčios.

Atsimenant, kad Bažnyčia savo kilme, visa prigimtim ir teisėmis yra Valstybės nepriklausanti, o transcendentinė, tobula institucija šalia Valstybės, europiškai suprantamą Valstybės ir Bažnyčios atskyrimą galima palyginti su vienos valstybės pasikesinimu į kitos valstybės teises, teritoriją ir panašiai. Ir dar daugiau: teorijoje mes galime ir dabar prileisti, o tikrovėje kada nors taip bus, kad visos valstybės, ar nors vieno kontinento visos valstybės sudarys vieną federatyvinę ar kitokiu vardu pavadintą bendruomenę, kurioje savaime atkris daug ginčų ir klausimų, kylančių iš Valstybės šiandieniškai suprantamo suverenumo. Bažnyčia ir tokiu atvėju pasiliks savo prigimtimi skirtinga nuo Valstybės institucija. Ir tokiu atvėju tarp Valstybės ir Bažnyčios bus tos pačios tarpusavių santykių problemos, kaip ir dabar. Šiandien tie klausimai yra ne todėl, kad Valstybių yra daug, o Bažnyčia viena, bet todėl, kad šiedu vardai reiškia savo prigimtimi ir savo paskirtimi skirtingas institucijas. Čia ne

skaičiaus, o esmės skirtumo klausimas, kurs pasiliks visais laikais, nepaisant kiek valstybių bebūtų ir kaip savo tarpe jos besitvarkytų. Užtat visokiu atveju europiškai suprantamas Valstybės ir Bažnyčios atskyrimas yra pasikesinimas į Bažnyčios ir katalikų reikalus bei teises, kurios Valstybei nepriklauso. Bažnyčios aukščiausias autoritetas taip suprastą Valstybės ir Bažnyčios atskyrimą yra daug kartų pasmerkęs, pavadindamas jį net impium, irrationale et iniustum (nedoru, neprotingu ir neteisingu [1]).

Kitaip yra suprantamas Valstybės ir Bažnyčios atskyrimas Šiaurinės Amerikos kontinente. Čia ta formulė reiškia, kad Valstybė visai nesikiša į Bažnyčios gyvenimą ir reikalus. Ir Katalikų Bažnyčiai ir kitoms religijoms bei konfesijoms čia garantuojama laisvo veikimo galimybės. Čia Valstybės ir Bažnyčios atskyrimas reiškia tai, kad Bažnyčios veikime valstybė nepadės, bet ir nekliudys. Pozityviai čia Bažnyčiai garantuojamos tik tokios teisės, kaip kultūrinėms ir karitatyvinėms organizacijoms. Apaštalų Sosto ir katalikų autorių pasisakymų apie Valstybės ir Bažnyčios atskyrimą negalima visų taikyti Šiaurės Amerikoje esančiai sistemai.

Tačiau nereikia manyti, kad Šiaurės Amerikos kontineto Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo sąvoką galima priimti be pataisų ir ja pasitenkinti. Nesileidžiant į smulkmenas, pagal USA koncepciją nieko negalima žinoti apie Bažnyčios kaip institucijos nepriklausomumą nuo Valstybės, Bažnyčios institucijoms negarantuojamos juridinio asmens teisės, kokias jos turi iš savo prigimties. Teisiniu atžvilgiu USA nedaroma skirtumo tarpe Bažnyčios, apie kurios reikšmę USA gyvenime galima tiek daug pasakyti, ir kokios nors sektos, kuri faktiškai gal susideda tik iš jos kūrėjo, kuri gal iš viso nėra pasiekusi tokios formos, kad ją būtų galima pavadinti nors kokia organizacija. USA valstybinėse mokyklose yra katalikams nepriimtinas principas, kad joje vaikai gali būti tik mokomi, o ne auklėjami, jose vaikai negali būti mokomi savos religijos. Katalikai, negalėdami tokiomis mokyklomis naudotis, yra priversti steigti atskiras mokyklas, prisidėti lygiai su kitais išlaikyti tas mokyklas, į kurias dėl jų sistemos jie negali leisti savo vaikų, ir dar, vien savo lėšomis išlaikyti tas mokyklas, į kurias eina jų vaikai. Tokią sistemą galutinėje išvadoje galima pavadinti katalikams uždedama piniginė pabauda už tai, kad jie nori mokykloje savo vaikus mokyti religijos ir auklėti. Šiuo atžvilgiu tarp USA ir Kanados yra tas skirtumas, kad Kanadoje ir privačios mokyklos, jei-

[1]) Plg. A. Ottaviani. Compend. Iuris Publici Ecclesiastici. Roma 1948. psl. 3324.

gu jos įeina į atitinkamų įstaigų numatytą mokyklų tinklą, gauna vienodas subsidijas su valstybinėmis mokyklomis. USA sistemoje bekonfesinių ir apsileidusių tėvų vaikai auga be jokio auklėjimo ir be religinio švietimo. Jie paliekami savo likimui. Istorijos pamokose jie šiek tiek išgirsta apie senovėje buvusias religijas, bet nieko nesužino apie tas religijas, kurios šiandien yra aplink juos.

Ar vienaip ar kitaip būtų suprasta Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo sistema, tų sistemų šalininkai su Bažnyčia elgiasi vieni kaip su kenksminga, kiti kaip su bereikšme institucija. Ir vienu ir kitu atveju ignoruojamas faktas, kad Bažnyčia yra pačių valstybių piliečių reikalas. Tokioje sistemoje valdantieji parodo, kad jie arba mano, jog žmogus turi žemiškus reikalus ir kad jam vien tik tokių reikalų pakanka, arba nejaučia pareigos žmogaus pagrindinius reikalus suderinti, arba jie tikisi patys patenkinti žmogaus ir žemiškus ir dvasinius reikalus. Visokiu atvėju būtų padaryta klaida. Pirmuoju ir antruoju atveju valstybę tvarkanti asmens parodytų permenką supratimą žmogaus neišvengiamų reikalų ir nepakankamai kilnų savo kaip valstybininko pareigų supratimą. Apleidę savo piliečių dvasinio gyvenimo sritį, jie patys būtu kalti už tai, kad valstybės institucijos priaugina tokių piliečių, kurie ne tik praktikoje, bet ir teorijoje neturi supratimo apie moralę, apie gėrį ir blogį, kurie užauga labai panašūs į Rusijos porevoliucinio laiko vad. bezprizorninkus, kuriems išnaikinti valdžia turėjo panaudoti kariuomenę. Tokioje sistemoje auga beveik atskira žmonių klasė, prieš kurią apsiginti ramiems gyventojams labai brangiai kainuoja arba ir visai neįmanoma. Tiems iš katalikų ar nekatalikų, kurie Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo reikalą veda iš teorijos, būk Valstybės tvarkyme nesą reikalo paisyti tų Dievo įstatymų normų, kurias atstovauja Bažnyčia, pakankamai yra atsakęs P. Leonas XIII savo enciklikoje LIBERTAS[2]). Savo atsakymą jis užbaigia: "Tie, kurie valstybės valdyme nenori atsižvelgti į Dievo įstatymus, negali sudaryti politinės vyriausybės, kuri tikrai atliktų savo paskirtį ir prigimties reikalavimus."

Trečiuoju atveju, t. y. jeigu Valstybė imtųsi pati tenkinti piliečių ir dvasinius reikalus, kesintųsi savo piliečiams duoti tai, ko ji negali sugebėti, ji savintųsi tai, kas jos kompeticijai nepriklauso. Kai valstybė iš tikro į tai pasikesina, tai valdžios patvarkymai labai greitai sueina į konfliktą su piliečių sąžine ir taip prasideda valdžios ir tikinčių piliečių tarpe nesusitarimai, kurie išsivysto ir į kruvinus savo piliečių persekiojimus. Valstybės kova "prieš Bažnyčią" yra ne

[2]) Liet. enciklikų rinkinio psl. 124.

kas kita, o valdžioje esančių žmonių kova prieš valstybės piliečius.

Dar paradoksiškiau, kai valdžioje esantieji katalikai nepajėgia suprasti reikalo ir nepajėgia surasti kelių Valstybės ir Bažnyčios santykiams tinkamai sutvarkyti. Tokiu atveju jie atvirai parodo menką katalikų doktrinos supratimą apie Valstybę ir apie Bažnyčią, menką supratimą, kaip reikia savyje ir kituose tokiuose kaip jie suderinti pilietį ir kataliką. Beveik tą patį galima pasakyti ir apie nekatalikus krikščionis, kai jie siekia ar palaiko net perdėtai glaudžius santykius tarpe valdžios ir savos konfesijos, o labai jaudinasi, jeigu valdžia pažada ar pabando su katalikais užmegsti daug siauresnius santykius.

Bažnyčia yra faktas. Valstybės piliečiai—Bažnyčios nariai yra suinteresuoti santykiais tarp savo valstybės ir savo bažnyčios. Neužginčijamus faktus yra lengviau tvarkingai reguliuoti, negu jų nepaisyti ar prieš juos kovoti. Jeigu kuri valstybė savo viduje kuriam laikui užslopina katalikus, tai ji niekad nepajėgs sunaikinti visą Bažnyčią, o išeidama į kovą ar konfliktą su savo piliečiais katalikais ji tuo pačiu išeina į kovą ar konfliktą su viso pasaulio katalikais—su visuotine Bažnyčia. Nesunku suprasti, kad tokia kova ir galingiausiai valstybei į gerą negali išeiti. Jeigu valstybė padarys gal ir labai didelių nuostolių savo piliečiams katalikams, tai galutinai ji vis tiek pralaimės ir po laiko pamatys, kokių nuostolių pasidarė pati sau.

Valstybei yra nesunku neturėti santykių su kuria nors kita valstybe, pav. Lietuvai su Siamu. Tačiau juo toliau, tuo neįmanomiau neturėti santykių su visuotine Bažnyčia. Šitą faktą realiai įvertino visa eilė valstybių, kuriose katalikų yra labai nedidelė mažuma: Suomija, Turkija, Egiptas, Indija, Japonija ir kt. Tuo labiau šis klausimas vertas tinkamo supratimo tuose kraštuose, kur katalikų piliečių yra dėmesio verta dalis. Ar valdžioje esą asmens būtų katalikai ar nekatalikai, ar jie Bažnyčiai antgamtinį charakterį pripažintų ar ne, ar jiems Bažnyčia patiktų ar ne, tai, norėdami būti ne savo asmeninių pažiūrų, o savo piliečių atstovai. Bažnyčios negali ignoruoti. Kai ignoruojama Bažnyčia, tai piliečiai katalikai logiškai galvoja, sakydami, kad jie yra ignoruojami.

Kas nors galėtų samprotauti, kad kiek yra valstybėje įvairių religijų ir konfesijų su visomis konkordatų nesurašysi. O Valstybė turi lygiai paisyti visų savo piliečių. Geriausia tad esą Valstybei jų nepaisyti. Tačiau iš visų vienodo paisymo negali sekti visų nepaisymas. Kai Valstybė jų nepaisys, tai ir nežinos, kas teisėtai ir kas ne šaukiasi religinės bendruomenės pavadinimo, nežinos, ko kuri iš jų verta. O Vals-

tybė tokiais dalykais negali nesidomėti. Kiek religijų ar konfesijų bebūtų, tai žmogaus dvasinės aspiracijos yra natūralus dalykas, jos turi įtakos ir į žemiškąjį gyvenimą ir tuomi nesidomėti negalima. Valstybių taip pat yra daug, tačiau iš to niekas nedaro išvados, kad del to nė su viena iš jų nereikia turėti reikalų. Kai valdžia ignoruoja Bažnyčią ir katalikus, tai būtų nuoseklu, kad katalikai tik tiek pat paisytų ir savo valdžios, o Valstybė to negalėtų pakęsti. Tačiau ir tokiuos kraštuos Bažnyčia nepataria savo tikintiesiems ignoruoti valdžios žmonių, kadangi Bažnyčia į valdžios charakterį žiūri iš kilnesnio dėsnio, negu į viską tik žemiškai žiūrį žmonės.

Pasakymas, kad piliečiai savo valdžią turi gerbti ne iš religinio, o iš pilietinio ir patriotinio motyvo, nėra giliai išmąstytas. Jeigu valdžia būtų ir labai uoli savo piliečiuose tokią pilietinę ir patriotinę sąžinę auklėti, tai tokios sąžinės pagrindai būtų visi tik žemiški. Tokia sąžinė yra tik kasdieniniais apskaičiavimais paremtas lojalumas, kurs paprastai būna tik tiek pastovus, kaip ir tie pagrindai. Ligi šiol duoti ir patriotizmo aptarimai be krikščioniškojo elemento nepatenkina nė proto nė širdies. Tik žemiškais pagrindais paremtas patriotizmas žmogui šį tą pasako, kaip kitus valdyti ir ko iš kitų reikalauti, jeigu jis pats ar jo grupė yra valdžioje. Tačiau toks patriotizmas ir lojalumas labai greitai sugriūva, jeigu valdžia patenka į priešingų asmenų ar priešingos grupės rankas.

Valstybė nėra koks naujas žmonijos gyvenimo kūrinys. Jeigu per amžius buvę valstybės būtų sugebėjusios patenkinti visas žmogaus natūralias aspiracijas, tai žmonės būtų jau seniai liovesi šalia valstybės kurti religijas, gal būtų jau seniai išnykę ir tos, kurios yra senesnės už visas šiandien esančias valstybes. O faktas, kad tų religijų kai kur prisikūrė tiek, jog gavosi tikras chaosas, kuriame nesusigaudo nei valdžia, nei piliečiai. Už tą faktą didelė atsakomybės dalis tenka Valstybės valdžiai. Tai yra pasekmė tendencijos, kad jaunimas augtų be religijos. Dalis to jaunimo, tiesa, pasilieka troškulį jaučiąs, bet neturįs iniciatyvos jį patenkinti. Daliai iš jų kas nors parodys teisingą kelią, vienas kitas ir pats susiras. O kiti, jo ieškodami, blaškysis paskui visus vėjus savo išmanymu. Palikti ignorantais ir savamoksliais, jie elgsis taip, kad daugelio jų elgesį valdžios įstatymai vadins kriminalais. Už jų elgesį policija juos areštuos, ves į teismą ir tie jau beveik pilnamečiai Valstybės piliečiai ne kur kitur, o teisme pirmą kartą išgirs, kad jo pasielgimas yra kriminalas. Kodėl jo elgesys taip vadinamas, teisme etikos niekas jo nemokys. Teisėjas pacituos baudžiamojo kodekso kurį nors paragrafą ir pagal jį jaunuolį uždarys į kalėjimą visai jo jaunystei. Daug jų pasens kalėjime nesupratę, kas kaltas: ar

jie už savo elgesį, ar įstatymų leidėjai už savo apsileidimą pasirūpinti, kad jaunas žmogus tinkamu laiku būtų išmokytas dorovės dėsnių. Dėl to, kad iš kitų kaltės jis užaugo dvasinės srities ignorantu, jis apšauktas kriminalistu ir netenka laisvės, tos laisvės, kurią garbinant jis girdėjo nuo kūdikio dienų, bet niekad jam nebuvo aiškinta, kas ta laisvė yra ir kaip reikia ja naudoti.

Tokiomis temomis būtų galima daug kalbėti, tačiau pakaks. Dėl šių kiekvienam suprantamų motyvų ir dėl daugybės kitų, kurių kiekvienas galvojantis žmogus gali surasti labai daug,Katalikų Bažnyčia visais kitais kaip ir mūsų laikais Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo ar viena kitos ignoravimo teorijas ir sistemas, kaip jos besivadintų, atmeta kaip priešingas ir natūraliai žmonijos tvarkai ir sveikam protui ir žmonijos labui. Ta Bažnyčios nuomonė yra taikoma visų laikų ir visokių formų valstybėms ir valdžioms. [3])

Čia reikia pastebėti, kad Bažnyčia, tvirtindama, jog visokia valstybė ir visokia valdžios forma turėtų bendradarbiauti su Bažnyčia, nemano visas valdymosi formas ir visokias valdžias vienodai vertinti. Bažnyčia eina bendradarbiauti su Valstybe visiškai abstrahuodama nuo to, kaip Valstybė valdosi ir kas jai vadovauja. Tai yra piliečių rūpesčiai. Bažnyčiai svarbu, kad valstybės valdžia supranta savo kompetenciją ir moka savo supratimą praktikoje parodyti. Kokia valdžios forma bebūtų ir kokie asmens bebūtų valdžioje, tai piliečiai ir jų teisės bei reikalai pasilieka tie patys. Bažnyčia tad ir eina bendradarbiauti su valstybe pirmoje eilėje piliečių dvasinei gerovei, o netiesioginiai ir bendrajam labui.

Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo sistemoje kaip laikytis katalikams

Dar ir mūsų laikais ne vien komunistų varginamos šalys yra pareiškusios Valstybės ir Bažnyčios atskyrimą: jų yra daugiau. Kaip tokioje situacijoje laikytis katalikams. Čia ir reikia daryti praktišką skirtumą, ką kuri valstybė tokiu atskyrimu supranta. Jeigu suprantamas tikras ir nuoširdus Valstybės nesikišimas į Bažnyčios teises ir tų teisių praktišką vykdymą, katalikai gali tokią padėtį toleruoti, neprarasdami tačiau aspiraciju į normalius Valstybės ir Bažnyčios santykius. Minimaliniai dalykai, kurie ir tokioje santvarkoje turi būti Bažnyčiai garantuoti, yra šie:

---

[3]) Plg. P. Pijaus IX Syllabum, P. Leono XIII enc. LIBERTAS ir IMMORTALE DEI P. Pijaus X enc. VEHEMENTER NOS, P. Pijaus XI enc. DIVINI ILLIUS MAGISTRI, DIVINI REDEMPTORIS, MIT BRENNENDER SORGE.

1. Bažnyčia turi būti traktuojama kaip teisėta institucija; jai turi būti garantuota ne tik egzistencijos teisė, bet ir juridinio asmens teisės ir nors tos pačios privilegijos, kokias valstybėje turi kultūrinės ir karitatyvinės organizacijos.

2. Bažnyčiai turi būti garantuota laisvė be jokio valdžios įsikišimo skelbti savo mokslą tomis priemonėmis, kokias ji sugeba turėti, ir tvarkytis pagal savo įstatymus.

3. Katalikams turi būti garantuota laisvė privačiai ir viešai išpažinti savo tikėjimą.

4. Katalikams turi būti garantuota laisvė turėti savo mokyklas ir kitas auklėjamąsias institucijas su tomis pačiomis teisėmis, kokias turi atitinkamos valstybinės mokyklos ir institucijos.

5. Bažnyčiai turi būti garantuota laisvė turėti savo judomą ir nejudomą nuosavybę ar tai tiesioginiai hierarchijos žinioje, ar per Bažnyčios moralius asmenis (parapijos, vienuolijos, brolijos ir kt.), esančius hierarchijos žinioje.

6. Katalikams turi būti garantuota laisvė, nesusiaurinant jų pilietinių teisių, siekti krikščioniško tobulumo vienuolių ar kitomis Bažnyčios pripažintomis gyvenimo formomis.

Į tokias garantijas reikia žiūrėti ne kaip į Bažnyčias privilegijas, o tik kaip į konstatavimą Bažnyčios natūralių teisių.

Kur Valstybės ir Bažnyčios atskyrimo sistemoje negarantuojamos Bažnyčiai ir katalikams net šios minimalinės teisės, ten katalikai negali prisiimti jų teisių suvaržymo. Tokiais atvejais jie visi solidariai turi pareigos visais legaliais būdais iš anksto gintis nuo teisių suvaržymo, o kur tokis suvaržymas civiliniais įstatymais jau legalizuotas, katalikai negali jais pasitenkinti. Pasilikdami lojalūs savo valstybei pilietiniuose dalykuose, jie turi pareigos visais legaliais būdais stengtis jiems daromą skriaudą atitaisyti. [4])

Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimas

Ypatingai po pirmojo pasaulinio karo ligi dabar žymiai pasikeitė žmonijos nuomonė Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimo klausimu. Europiškai suprastas Valstybės ir Bažnyčios atskyrimas šiandien jau beveik visur pamirštamas, išskyrus Maskvos kontroliuojamus kraštus. Paskutinių 35 metų tarpe su Apaštalų Sostu konkordatus yra pasirašę kelios dešimtys valstybių. Kitose, kaip pvz. Skandinavijos valstybėse, D. Britanijoje, J. A. Valstybėse ir Bažnyčios tarpusavės nuotaikos žymiai yra pasikeitę teigiama prasme. Tų

[4]) Ottaviani, Op. cit. psl. 335.

priežasčių čia nenagrinėsime, nors jos yra vertos ir valstybininkų ir katalikų dėmesio.

Formalaus ar gal tik faktinojo Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimo atvėju abi puses saisto tie patys dėsniai, kaip ir dvi valstybes. Abi turi respektuoti viena antros teises ir nesikišti viena į kitos reikalų sritis. Jeigu tokiuose santykiuose Bažnyčia visas laikais labai pabrėždavo krikščioniškos meilės svarbą, tai mūsų laikais, kada kai kurių kraštų artimo meilė svetimiems kraštams yra pasireiškusi tokiomis gražiomis formomis, tos pačios valstybės ribose tarp Valstybės ir Bažnyčios krikščioniškos meilės pasireiškimas tarpusavio darnaus bendradarbiavimo formoje turėtų pasiekti dar gražesnio laipsnio.

Ir esant santykiams tarp Valstybės ir Bažnyčios atsiranda ginčytinų klausimų. Kas jie yra? Jie paprastai būna ne kokie abstraktūs dalykai, o tos pačios valstybės piliečių konkretūs reikalai. Tuo nereikia stebėtis, nes ir individo gyvenime kartais atsiranda tam tikrų konfliktų tarpe jo asmens reikalų. Pakankamai išmintingas ir geras valios asmuo, ar pats ar kitų pamokomas ir padedamas, tokius savo gyvenimo konfliktus moka teisingai išspręsti. Ir tarp Valstybės bei Bažnyčios, jeigu yra pakankamai abipusės geros valios ir išminties, tokie konfliktai nesunkiai išsisprendžia.

Vienokio ar kitokio Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimo negalima vadinti kitų konfesijų piliečių įžeidimu. Kai, pvz., USA turi diplomatinius santykius su Norvegija, tai amerikos pilietis nenorvegas būtų nenuoseklus, jeigu prieš tai protestuotų vien tik todėl, kad jis nenorvegas. Kai Valstybė bendradarbiauja su Bažnyčia, tai ji tuomi nieku neužgauna kitų konfesijų savo piliečių teisių ir reikalų. Bendradarbiaujant žiūrima katalikų reikalų ir bendro visų labo. Prieš tokį bendradabriavimą kartais šaukiamasi sąžinės laisvės principo, lyg Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimas kesintųsi kitiems primesti nenorimą religiją ar nenorimus įsitikinimus. Tikrosios tokių protestų priežastys yra ne kas kita, kaip Bažnyčios neapykanta ir stoka reikiamo respekto savo krašto kitaip tikintiesiems piliečiams. Tokie jausmai visokiose situacijose ir visokiuose reikaluose yra blogi patarėjai.

Kokios yra Valstybės ir Bažnyčios santykių perspektyvos

Nagrinėdamas šį klausimą, Jaques Maritain [5]) reiškia nuomonę, kad indiferentiška visuomenės taigi ir Valstybės lai-

[5]) Man and the State. The University of Chicago Press. Chicago, Ill. 1951. Rekomenduoju šį veikalą ypatingai studentams.

kysena Bažnyčios atžvilgiu baigiasi. Ji turėsianti nusvirti į vieną ar į antrą pusę: į kovą prieš Bažnyčią ar į bendradarbiavimą su ja. Svarstant mūsų laiko žmonijos psichologinę raidą, reikia su Jaques Maritain išvada sutikti. Tiesa, kad mūsų laiko laicistinė Valstybė yra nuėjusi tuo keliu, kad nesiskaito nei su Dievu, nei su jo įstatymais, nei su nekintamais natūraliosios etikos dėsniais, nei su krikščioniška etika. Jeigu Valstybių vadovaujantieji asmens neretai pasako komplimentų Dievui ir Evangelijai, tai tie komplimentai neretai tik tiek reiškia, kaip mėgstančio komplimentus sakyti žmonėms džentelmeno, kurie nepasako, ką jis iš tikro jaučia jo giriamam asmeniui. Daugelis tų Dievui ir Evangelijai komplimentų sakytojų nė nemano tvarkyti savo valstybę pagal jų sakomus komplimentus, pakreipti viešąjį gyvenimą Evangelijos keliu. Reikia tik, kad tų komplimentų sakytojų vietoje atsisėstų mažiau šlifuoti asmens, ir pasiremiant tais pačiais valstybės įstatymais, kokie šiandien yra, jie galės pradėti su Bažnyčia elgtis pagal šiandieninę Maskvos taktiką. Mūsų laiko laicistinės valstybės su savo sistemomis be jaunimo auklėjimo beveik visos yra ant šio kelio: dabar augantis jaunimas jau nemokės sakyti tų kad ir tuščių komplimentų Dievui ir Evangelijai, nes jo didelė dalis auga toje atmosferoje, kur nėra jau nė fiktyvios pagarbos Dievui ir jo žodžiui. Jie jau neturės nė to viršinio džentelmeniškumo, kurio turi senesnioji karta. Ar tos valstybės su savo sistemomis, šiandien ar ateityje, vadintųsi ar nesivadintų komunistinėmis, tai neturi jokios reikšmės (Hitlerio Vokietija nesivadino komunistine). Dievo, religijos, dvasinės kultūros, žmogaus sąžinės paisyme šiandien yra ryški tendencija nueiti tuo pačiu keliu, kurio priėjo šiandieninė Maskvos sistema. Jeigu komunos ir komunizmo vardai yra dar neseni, tai šiandieninis Maskvos elgesys su Dievu, religija, katalikais nėra pirmas. Per tūkstančius metų—tarpe Nabuchodonosoro ir šiandieninių Maskvos viešpačių—panašius dalykus žmonija yra išgyvenusi daug kartų. Individo sielos balsas mažai paiso pasaulinių valdovų tendencijų. Individas savo gyvenime dvasinius dalykus paprastai stato aukščiau už žemiškus reikalus. Dvasinių dalykų tvarkytojus ir vadovus stato aukščiau už žemiškų reikalų tvarkytojus. Dievą stato aukščiau už Valstybę ir jos valdovus. Dievą paneigę ar jo nors nepaisą vadovai negali pakelti tokios žmonių tendencijos: jie paprastai nueina ambicijos keliu ir į tas žmonių tendencijas reaguoja, imdamiesi priemonių žmonių nuotaikose nuslopinti dvasios supremacijos jausmą. Tos priemonės užgauna žmonių sąžines, jų įsitikinimu ir iš jų pusės kyla reakcija. Jeigu valdantiems trūksta aiškaus ir šalto proto suprasti savo teisingą santykį su piliečiais, tai daug laiko

nereikia, kad tarp valdančių ir valdinių konfliktas išsiplėstų ligi tikro tikinčiųjų persekiojimo. Ta gera ne vieno nuomonė apie mūsų laikus, kad šiandien žmogus esas kultūringos dvasios, yra nepagrįsta. Žmogus visais laikais gema vienodas, o jo kultūringumas priklauso nuo jo išauklėjimo. Mūsų laikais galima išauklėti barbarą žemesnės kultūros už tuos, apie kuriuos istorija kalba prieš du ar tris tūkstančius metų. Šiandien nesimato tikrų garantijų, kad Valstybės ir Bažnyčios santykiuose dar ir kuriam nors kitam krašte nepasikartotu tai, kas šiandien darosi komunistų valdomuos kraštuos.

Nepaisydamas visos šiandieninių valstybių laicistinės nuotaikos, Jaques Maritain yra optimistas. Būkim ir mes optimistais. Žmonija vis plačiau ir sąmoningiau supranta demokratinių principų turinį ir vertę, gyvenime jų pritaikymo būdus. Ir bekonfesiniams valstybių piliečiams darosi aišku, kad religijos ir tikinčiųjų persekiojimai, jų teisių paneigimas yra priešingi demokratybei. Nors ir po labai skaudžių pamokų, žmonija vis daugiau supras, koks yra žmonijai nuostolis atmesti Evangelijos skelbiamus gyvenimo dėsnius ir jų dvasią. Gal jau pakaks to, ką žmonija patyrė, kad ir šių dviejų šimtmečių būvyje (Prancūzija, P. Amerika, Portugalija, Rusija). Kai atsiras daugiau įvertinimo Evangelijos skelbiamų gyvenimo dėsnių ir jų dvasios, savaime atsiras daugiau abipusės pagarbos ir bendradarbiavimo Valstybės su Bažnyčia ir su kitomis religijomis bei konfesijomis.

Jeigu visa tai, kas šianden yra daroma tarptautiniu mastu suformuluoti žmogaus teises ir jas apsaugoti, nebus tik tušti žodžiai, tai žmonija visa, o ne kuri viena tauta, susiras prarastą natūralios, nekintamos teisės supratimą. Kai tų teisių bus pradėta praktikos gyvenime paisyti, tai greitai bus pastebėta, kad sprendžiant pagrindinius visuomenės tvarkymo, o ypatingai auklėjimo dėsnius, Valstybė ir Bažnyčia turi labai daug bendro, kad bendromis jėgomis bus galima daug sekmingiau tuos klausimus išspręsti, ir Valstybei ir Bažnyčiai svarbius gyvenimo dėsnius solidariai skelbti ir įgyvendinti. O Dievą pripažįstantiems ir protas ir širdis dar greičiau pasakys, kokios praktiškos reikšmės gali turėti Valstybės ir Bažnyčios darnus bendradarbiavimas.

Galutinai, kalbant apie Valstybės ir Bažnyčios santykius, būtinu dėsniu reikia laikyti jų bendradarbiavimą, tačiau nereikia dogmatizuoti to bendradarbiavimo formų ir pavadinimų. Jeigu, ieškodami bendradarbiavimo kelių tarpe Valstybės ir Bažnyčios, vartytume tik senus įstatymų ir sutarčių rinkinius, tai iš ten prisirašytume visokių nereikalingų ir šiandien nenaudingų dalykų. Senų pavyzdžių reikšmės ne-

MŪSŲ BŪSIMOSIOS VALSTYBĖS SANTVARKOS KLAUSIMU

JULIUS GRAVROGKAS,
Cleveland, Ohio, JAV.

Šio rašinio tikslas — pasvarstyti, kurio idealo turėtų siekti ateityje Lietuvos valstybė. Ne vienam gali atrodyti, jog šio klausimo svarstymas yra per ankstyvas ir net žalingas, nes, sukėlęs įvairių nuomonių ir ginčų, skaldančiai galėtų paveikti visuomenę tuo metu, kai tiek mūsų, tiek kitų pavergtų kraštų emigrantų jėgos dabartinėmis aplinkybėmis turi būti sukoncentruotos į vienintelį tikslą—Vakarų visuomenėj ugdyti tokias nuotaikas, kad susidarytų tarptautinė situacija, kurioje subyrėtų pavergtųjų tautų pančiai. Tikrai labai daug tiesos yra šioje pažiūroje. Tačiau ji vienašališka ta prasme, jog pagal ją visos išsilaisvinimo viltys dedamos išskirtinai į pasaulio galingųjų ir didžiųjų tautų visuomenės tinkamą nusistatymą. Tuo tarpu išleidžiama iš akių, jog ir mūsų pačių tinkamas nusistatymas daug galėtų nulemti. Jei, gyvendami tremtyje, tvirtai norėsime siekti tokios santvarkos Lietuvoje, kurioje kiltų ne tik krašto medžiaginė gerovė, bet ir tautos moralinis lygis, jei pasiryšime kurti, kai ateis laikas, valstybę, kurios vyriausias tikslas būtų sudaryti palan-

---

neigiu: visokia senovė yra gera mokykla. Tačiau kiekvienas kraštas ir tame pačiame krašte kiekvienas laikas turi savo specifinį charakterį ir specifinius gyvenimo reikalavimus, kurių reikia paisyti. Visada nekintanti lieka pagrindai: Valstybės ir Bažnyčios sąvokos, jų paskirtis, kompetencija, natūralios ir krikščioniškos etikos dėsniai. Tų dėsnių pagrindais Valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimui kelius suranda gera valia ir gilus realybės supratimas, kad šis klausimas liečia ne abstrakčias institucijas, o savus žmones ir jų reikalus. Tiems žmonėms gero norėjimas šiandieninėse konkrečiose aplinkybėse padeda išspręsti visus klausimus.

kiausias sąlygas asmens moraliniam tobulėjimui, jei būsim tvirtai nusistatę išsižadėti savo smulkių interesų ir ambicijų, šio kilnaus tikslo siekdami, tai mes suteiksime mūsų nepriklausomybės troškimui giliąją prasmę ir tuo pačiu nepaprastai padidinsime mūsų svajonės įvykdymo galimybes. Iš tikro, tikėdami istorijos prasmingumu, t. y. Dievo Apvaizda, turime vilties, jog kilniems, tikrai nelygstamąja prasme pažymėtiems mūsų norams bus leista įvykdyt ir kad būsime savo krašto šeimininkais tiek, kiek to būsime morališkai verti. Tad ir manau, jog tremties dienomis turime sukurti, išryškinti ir iškristalizuoti mūsų nusistatymą pageidaujamos Lietuvos ateities santvarkos atžvilgiu, turime išsiaiškinti, kaip mes norėtume laisvoje Lietuvoje gyventi. To nepadarę, prieš mūsų kraštą nusižengtume jau ir tuo, kad, sugrįžus į Lietuvą ir balsuojant į Atkuriamąjį Seimą, mūsų sprendimai būtų visai atsitiktiniai.

Yra plačiai pasklidusi nuomonė, jog, tik paskiriems žmonėms morališkai patobulėjus, susilauksime tobulesnės ir visuomeninės santvarkos. Ir tai yra tiesa. Bet taip pat ir tai yra neginčijama tiesa, kad visuomeninė santvarka gali būti daugiau ar mažiau palanki asmens moraliniam tobulėjimui. Tikrai nedaug atsiras mūsų tarpe žmonių, kuriems nebūtų aišku, jog mažiausia palanki kalbamuoju atžvilgiu yra totalistinių Rytų visuomeninė santvarka, kur valstybė savo auklėjamąja teroru paremta veikla siekia išdildyti piliečio sąmonėj bet kurį universalios moralės dėsnių pajautimą. Bet netenka užmerkti akių ir į tai, kad ir demokratinių Vakarų kraštų ne kartą sąlygos yra tokios, kurios net religingų žmonių tarpe ugdo labai panašius į mūsų rašytojo V. Ramono pavaizduotąjį Norkaitį tipus. Ir atrodo, jog panašaus tipo žmonių gana apstu net ir lietuvių tarpe. Tad mums, gyvenant didžiųjų įvykių ir posūkių išvakarėse, visai suprantama būtų pareiga jau dabar emigracijoje išsiaiškinti ir galimai plačiai sutarti dėl bendrų konturų ir bendrų gairių, kurios turės charakterizuoti naująją valstybę, kurią lietuvių tauta kurs, kai nukris vergijos pančiai.

Paskutiniojo mūsų nepriklausomybės laikotarpio valstybės pobūdis ir kitos nacionalinės valstybės

Jei kas paklaustų, kas buvo paskutiniojo nepriklausomybės laikotarpio mūsų valstybės svarbiausia egzistencijos spyruoklė, vyriausias spiritus movens, tektų atsakyti, kad vyriausias, jokiam aukštesniam idealui nesubordinuotas mūsų valstybės tikslas buvo galimai aukštesnio medžiaginės gerovės lygio pasiekimas ir savo tautinių gyvenimo formų kiek

galima stipresnis išugdymas ir išryškinimas. Šiuo atžvilgiu mes nesudarėme išimties. Ir kitos nacionalinės Europos valstybės gyveno panašiais tikslais, kuriuos jos, kaip ir mes, jei ne teoriškai, tai praktiškai suabsoliutindavo, o didesnes ir galingesnės siekė savo įtaką, savo gyvenimo stilių išplėsti ir už savo valstybės ribų. Šitokių lokalinių, bet suabsoliutintų tikslų gausumas, kai nebuvo nusilenkiama jokiai aukštesnei universalinei idėjai, kuri galėtų tam įvairumui suteikti harmoningą vienumą, vedė prie nuolatinių susidūrimų ir karų. Pradžioje vykę lokaliniai karai vėliau pradėjo apimti vis didesnius plotus, kol mūsų dienomis pasaulis suskilo į dvi pasiruošusias viena kitą pulti stovyklas — prievarta sucementuoti ir sukaustyti Rytai iš vienos pusės ir laisvieji Vakarai iš antrosios. Pastarieji tik dabar pradeda ūkiškai ir kariškai jungtis bendro priešo akivaizdoje, o idėjiškai vis dar lieka neaiškūs ir palaidi. Jie tik retkarčiais savo valstybės vyrų lūpomis prasitaria apie krikščionišką kultūrą kaip jų bendrą aukščiausią vertybę, kuriai iš Rytų gresia mirtinas pavojus. Tačiau tasai prasitarimas jau rodo, kad idėjiškai vis dar neaiškūs Vakarai jaučia, jog vienintelė idėja, kuri galėtų juos dvasiškai apjungti, yra krikščionybė. Bet su krikščionybės sąvoka jie nesieja jokio valstybinės santvarkos idealo, ir dėl to bendro pobūdžio krikščioniškos kultūros gynimo šūkis negali tinkamai nuteikti jų visuomenės, o ypatingai darbo žmogaus. Tik aiški krikščioniškos valstybės mintis duotų Vakarams jų kovoje su Rytais galingą ideologinį ginklą ir sukurtų lemtingą bei palaimingą pasūkį Vakarų gyvenime. Taigi konkretus krikščioniškos valstybės santvarkos vaizdas yra nepaprastai svarbus, nes tik aiškiai apibrėžtos valstybės santvarkos idealas galės atskleisti Vakarų valstybių krikščioniško sąjūdžio veikloje naują lapą, patraukdamas į save darbo žmonių simpatijas. Jei socialistų aiškus pažadas išspręsti socialinį klausimą ir panaikinti darbininko išnaudojimą, suvalstybinant kapitalą, dažnai daugiau darbininkui imponuoja, kaip krikščioniškoji valstybės doktrina, tai priežastis ta, jog ši doktrina pateikiama labai daugeliu atvejų kapitalo ir darbo atžvilgiu tik kaip apeliavimas į darbdavio ir darbininko sąžinę savo santykius tvarkyti artimo meilės dėsniais. Tik daugiau išaiškintas ir konkretizuotas krikščioniškos valstybės santvarkos vaizdas galės atidaryti darbininkui akis ir jį įtikinti, kiek krikščioniška doktrina yra pranašesnė ir kad socialistų žadamas darbininkų išvadavimas iš kapitalo vergijos yra visiškai iliuzorinis.

Tad mano rašinio tikslas būtų bent bendrais bruožais apibrėžti, kaip man atrodo Lietuvos sąlygomis krikščioniškos valstybės santvarka.

Krikščioniška valstybė ir jos pasaulėžiūrinė politika

Bet ar krikščioniška, taigi pasaulėžiūrinė valstybė būtų teigiamas gyvenimo reiškinys? Ar nereikštų tokia valstybė naujos tiranijos? Tai labai svarbus mums klausimas, kuris jau dabar sprestinas, kad, sugrįžę į Lietuvą, turėtume aiškią nuomone mūsų atstatomos valstybės pobūdžio klausimu.

Daug ką gąsdina visiems gerai žinomas viduramžių katalikiškose valstybėse ne kartą pasireiškęs didelis žiaurumas savo idėjinių priešų atžvilgiu ir netolerancija. Ir tikrai tų valstybių tarpe pasireiškusi tendencija platinti katalikybę prievartos priemonėmis sudaro tamsų jų istorijos lapą, o pačiai katalikybei yra padariusi didelės žalos. Ir pirmu pažvelgimu gali atrodyti, jog ta žala padaryta kaip tik todėl, kad valstybė pasidarė katalikiška ir kad prievarta sąžinės srityje yra kiekvienos pasaulėžiūrinės valstybės esminė žymė. Tačiau iš tikro taip nėra. Anuo metu dar nebuvo suvokta, kaip ir dabar dar daug kam valdžioje esančių žmonių nėra aišku, jog valstybės kompetencijai priklauso tik laikinieji dalykai, o amžinieji turi būti palikti tvarkyti Bažnyčiai. Kaip Bažnyčiai netinka imtis valstybės valdymo funkcijų ir jos jurisdikcijos, taip lygiai ir valstybei privalu neperžengti savo kompetencijos ribu ir nesiimti dvasinių dalykų tvarkymo. Tokiame Valstybės ir Bažnyčios kompetencijų išskyrime krikščioniškos valstybės politikos pasaulėžiūriškumas reikštųsi jos siekimu taip tvarkyti laikinuosius reikalus, ypač socialinius ir ekonominius, kad palaipsniui susidarytų palankiausios sąlygos žmonių tarpusavio meilei tarpti ir tarpusavio neapykantai nykti. Nors kiekviena valstybė neišvengiamai naudoja prievartos priemones, tačiau, išskyrus iš jos kompetencijos pasaulėžiūrinių dalykų tvarkymą, neliktų pavojaus, kad bus varžoma piliečio sąžinė. Prievarta žmogaus sąžinės srityje nėra esminis pasaulėžiūrinės valstybės požymis, o tik rodo tokios valstybės nesugebėjimą pažinti savo kompetencijos plotą, jei ji pažeidžia žmogaus sąžinės laisvę.

Pasaulėžiūrinio elemento pasireiškimas nepasaulėžiūrinėmis laikomų valstybių praktikoje

Prietaringa, viduramžių pavyzdžių sukelta pasaulėžiūrinės valstybės baimė daug kam sumažėtų, jei būtų atkreiptas dėmesys į tai, jog sunku bet kuriai valstybei visai atsipalaiduoti nuo pasaulėžiurinių elementų. Pvz., mūsų tautinė valstybė jau vien dėl to turėjo pasaulėžiūrinį atspalvį, kad ji tautos gyvenimo stilių laikė aukščiausia, vadinasi, suabsoliutinta vertybe, kurią visomis išgalėmis ryškino ir ugdė. Net ir laicistinė valstybė, kuri kilo kaip reakcija prieš krikščio-

niška valstybę, negalėjo išvengti pasaulėžiūrinio elemento. Stengdamosi išguiti krikščionišką nusiteikimą iš visų viešojo gyvenimo sričių, ji sąmonngai ar nesąmoningai jas persunkdavo laicistine pasaulėžiūra. O ir šiaip kiekviena valstybė susiduria su tokiais klausimais, kaip teisingumo vykdymas ar darbo ir kapitalo santykių reguliavimas, kurių ji negali išleisti iš savo rankų, nors čia reikalingas tam tikras teisingumo supratimas, vadinasi — tam tikra pasaulėžiūra. Todėl ir laicistinę valstybę tenka smerkti ne už tai, kad ji neįstengė visiškai atsipalaiduoti nuo pasaulėžiūros, bet kad ji nesitenkino laikinųjų dalykų tvarkymu ir, peržengdama savo kompetencijos ribas, ėmėsi tvarkyti ir pasaulėžiūrinius dalykus, laikė savo uždaviniu kovoti su krikščionybe ir platinti laicistinę pasaulėžiūrą, imdamosi tam net prievartos priemonių — uždarinėdama krikščioniškas organizacijas, suvaržydama kunigų ir vienuolių pilietines teises ir t. t. Nesugebėjo ir mūsų tautinė valstybė, kai ji susidūrė, pvz., su jaunimo auklėjimo klausimu, išsilaikyti savo kompetencijos ribose. Jaunimo auklėjimas neišvengiamai turi remtis ta ar kita pasaulėžiūra. Todėl valstybė savo politikoje turėtų stengtis visas aiškiai auklėjamojo tipo mokyklas palaipsniui perleisti pasaulėžiūrinių organizacijų globai, remdama tik jas pagal mokinių skaičių finansiškai ir prižiūrėdama jų mokslinimo lygį. Tačiau pas mus buvo pasielgta visai atvirkščiai — ir tos mokyklos, kurias globojo tam tikslui susikūrusios pasaulėžiūrinės organizacijos, buvo paimtos valdžios žinion, atimant tuo būdu galimybę vaikus auklėti tinkamose pagal jų tėvų įsitikinimus ir jų sąžinę mokyklose. Tad matome, jog pavojus sąžinės laisvei susidaro tik tuomet, kai valstybė peržengia savo kompetencijos ribas ir kad šis pavojus kyla visai ne iš to, jog valstybė yra daugiau ar mažiau pasaulėžiūrinio pobūdžio.

Darbas ir kapitalas krikščioniškoje valstybėje

Krikščioniškos valstybės klausimas mūsų dienomis yra labai aktualus, nes krikščionybė, kaip minėjome, yra vienintelė, kuri galėtų išlyginti Vakarų valstybių lokalinius siekimus ir jas ideologiškai apjungtų. Mes žinome, jog krikščionybė yra meilės religija ir kad šis meilės principas yra pripažintas labai daugelio žmonių — krikščionių ir nekrikščionių. Taigi jis imponuoja labai dideliam žmonių skaičiui. Padėtas krikščioniškos valstybės politikos pagrindan, jisai reikštųsi, kaip jau sakėme, laikinių dalykų palenkimu dvasiniams taip, kad susidarytų kuo palankiausios sąlygos žmonių tarpusavio meilei tarpti ir neapykantai nykti. Siekiant kalbamas sąlygas sudaryti, tektų visų pirma normuoti darbo ir kapitalo san-

tykius, įnešant į juos daugiau teisingumo. Teisinga yra, kad darbininkai per savo atstovus dalyvautų įmonės administravime ir būtų informuojami, kaip pasiskirsto jų gaminamos gėrybės — kuri tų gėrybių dalis išmokama jiems patiems kaip darbo atlyginimas, kuri dalis skiriama kitoms gamybos išlaidoms, įmonės patobulinimui ar praplatinimui ir kuri dalis tenka savininkui kaip pelnas. Nurodyta tvarka raminančiai veiktų darbo ir kapitalo santykius, nes padarytų negalimus tokius darbininkų reikalavimus, kurių įmonė negali pakelti. Tačiau iš pagrindų tuos santykius pakeisti vienais įstatymais neįmanoma. Norint įnešti į juos daugiau šilimos, reikia sukurti tinkamą visuomenės nusiteikimą. Kodėl verslovės žmogus nepasotinamai ir dažnai be atodairos, nusižengdamas moralei ir humaniškumo principams, siekia pelno? Ar pelnas jam yra galutinis tikslas ar tik priemonė kitam tikslui pasiekti? Atrodo, nesuklysime manydami, kad jisai su savo aistra yra tik ryškus atstovas visoje žmonių masėje plačiai įsigalėjusio noro iškilti savo kaime, savo valsčiuje, savo mieste, o jei galima — ir platesnėje visuomenėje, pateikiant jos dėmesiui savo vardą, galimai stipriau joje pasireiškiant. Šitokios masinės psichologijos pavergtam verslovės žmogui pasipelnijimas, šalia kita ko, yra ir priemonė savo reikšmei visuomenėje pakelti. Tikrai visuomenė nepaprastai vertina turtą, o turtuolis savo dideliais ištekliais ir prabangiu gyvenimu labai imponuoja visuomenei. Turtuolis visur randa sau pagarbos — ir piliečių tarpe, ir valdinėse įstaigose ir ne kartą net maldos namuose, o žmonės pavydi ne tik jam pačiam, bet ir tiems, kurie turi laimės paspausti jam ranką ar pasikeisti su juo keliais žodžiais. Tad turtuolio aistra minta — bent didele dalim — iš visuomenės, ir šios tinkamesnis nusiteikimas galėtų palengvinti socialinio klausimo sprendimą.

Krikščioniškas žmogaus gerbimo matas

Tokio tinkamesnio visuomenės nusiteikimo siekiant, pačioje visuomenėje turi iškilti srovė žmonių, siekiančių įpilietinti kitokį žmogaus gerbimo ir vertinimo mastą, griežtai skiriantį garbingumo ir vertingumo sąvokas. Vertinimas yra šalta proto funkcija. Šalta ta prasme, kad ji nelydima kilnių jausmų ir nesuinteresuoto entuziazmo. Sakysim, mokslininkui gydytojui pavyko rasti būdą nenugalimai ligi šiol ligai nugalėti. Profesijos draugai, kurie gal taip pat daug triūso dėjo tam klausimui išspręsti, savo kolegos laimėjimą sutinka šaltai rezervuotai, ne kartą ir su pavydu. Plačioje visuomenėje dėl to gali išsiveržti net audringo džiaugsmo, bet to džiaugsmo pagrinde glūdi laukimas iš to išradimo naudos.

Todėl tasai visuomenės jausmų išsiveržimas neturi nieko bendro su nesuinteresuotu entuziazmu. Visuomenė tik išradėją laiko daugiau ar mažiau vertingu žmogumi, žiūrint, kiek jisai atrodo jai naudingas. Tačiau visai kitokios reakcijos iš visuomenės susilaukia žmogus, kurio gyvenimo dėsnis yra gryna žmonių meilė, kurio vyriausias veiklos akstinas yra ne pažinimas ir ne kūryba, bet tyra gyvo žmogaus meilė ir nusiteikimas padėti artimui bei jam aukotis. Neieškodamas toli pavyzdžių, priminsiu tiktai, kad visi mes, kuriems teko pereiti pereinamosios stovyklos Vokietijoje, turėjome progos patirti, kokio entuziazmo sukėlė mumyse vienas kunigas, kuris, veikdamas tremtinių tarpe, ligi visiško savęs išsižadėjimo aukojosi jų reikalams. Ne tik bažnytininkai, taigi organizuoti vienos pasaulėžiūros išpažinėjai, bet ir pasaulėžiūriniai individualistai bei indiferentai minėto kunigo savęs išsižadėjimo pavyzdžio buvo giliai sujaudinti. Reiškia, mes visi trokštame turėti savo tarpe moraliai iškilusią asmenybę, o apie bet kokį pavydą, kaip mokslininko ar menininko atveju, čia negali būti nė kalbos. Iš to aiškėja, kad gilios pagarbos jausmas, kuris mumyse išsiveržia, susiduriant su moraliai pranašia asmenybe, iš esmės skiriasi nuo to apskaičiuoto vertinimo, su kuriuo mes sutinkame mokslininko ar menininko laimėjimus. Pirmuoju atvėju mes gerbiame, antruoju — vertiname. Taigi turime įsisąmoninti, kad žmogus, sugebąs visų pirma savo privačiame gyvenime ir tik po to, jei gali, savo viešoje veikloje kurti artimo ir socialinės meilės nusiteikimą, tik ir laikytinas garbingu žmogumi. Iškilęs kitomis savo dvasios savybėmis asmuo laikytinas tik daugiau ar mažiau vertingu žmogumi.

Nurodytai pažiūrai įsipilietinus ir visuomenės nusiteikimui atitinkamai pakitus, žmogus būtų gerbiamas ne pagal savo materialinius išteklius ir ne pagal savo mokslinius ar meninius sugebėjimus, bet pagal tai, kiek jisai sugeba savo privačiame gyvenime, kaip ir savo viešojoje veikloje kurti socialinės meilės nusiteikimą.

Gyvendamas visuomenėje, žmogus visuomet bus jos įtakoje. Todėl visuomenės pažiūroms minėta prasme pasikeitus, dažnas žmogus sieks galimai stipriau reikštis savo socialinio jausmo savybėmis. Ir jei jis bus pasiturįs įmonės savininkas, tą įmonę didins tam, kad vis plačiau galėtų jos pajamas naudoti socialinės meilės reikalams ir tuo laimėti sau visuomenės pagarbos.

Socialinio klausimo sprendimas krikščioniškoj valstybėj

Tačiau vieno visuomenės opinijos pakitimo nepakankamumas socialiniams santykiams visame plote pakeisti kaip tik

iškelia reikalą socialinio klausimo pilnam sprendimui ieškoti kitų praktinių kelių. Krikščioniškos valstybės politika turėtų šiuo reikalu siekti, kad pramoninė gamyba pereitų į gamybinių kooperatyvų rankas. Gerybių gamintojai tokioje santvarkoje būtų įmonės dalyviai, todėl samdomas darbas įprastine prasme išnyktų. Nuosavybės laipsnis, kuriuo gamintojas dalyvautų kooperatinėje įmonėje, būtų nevienodas ir priklausytų nuo daugelio sąlygų. Tam turėtų būti išdirbtos teisingos taisyklės.

Suprantama, jog tokiam kooperatyve dalyvaujančio dalis negalėtų būti taip lengvai realizuota, kaip realizuojama akcininko akcija. Norėdamas savo dalį realizuoti, jisai turėtų prieš nustatytą laiką pranešti apie tai kooperatyvo valdybai. Gavusi pranešimą, kooperatyvo valdyba rūpintųsi rasti pirkėją, kuris norėtų įsigyti pasitraukiančio darbininko poziciją ir privilegijas, stodamas į kooperatyvą darbininku — nariu. Kooperatyvo darbininkas galėtų ir pats parduoti savo nuosavybės dalį kam nors kitam, tačiau reikėtų valdybos sutikimo priimti pirkėją į kooperatyvą nariu — darbininku. Kooperatyvo darbininkui netekus sveikatos ir nebegalint toliau dirbti, kooperatyvas išmoka jam jo nuosavybės dalį arba moka pensiją, kas būtų numatyta kooperatyvo įstatuose. Tačiau, pertvarkant krašto ūkį, neturėtų būti elgiamasi pagal dėsnį beati possedentes. Valstybė, kuri būtų pasinešusi atremti savo ūkinę santvarką į privačią nuosavybę, negalės gamybiniams kooperatyvams nemokamai dalinti kapitalą ar įmoniu įrengimus, bet turės reikalauti už visa tai per tam tikrą laiką išsimokėti.

Paliečiant žemės ūkio sritį, reikalingas ypatingas atsargumas. Mes žinome, kad Lietuvoje žemės ūkio patriarchalinė sistema išsaugojo tautoje visas didžiąsias vertybes — religingumą, gimtąją kalbą, dainas ir kilnumu bei dorovingumu dvelkiančius papročius ir tradicijas. Todėl, sudarant pas mus ūkius tokio didumo, kuris atitiktų vidutiniškos šeimos pajėgas, patriarchalinė sistema žemės ūkyje galėtų būti net sustiprinta, nes dauguma atvėjų būtų atsipalaiduota nuo samdomo darbininko, kuris įneša į patriarchalinę sistemą tam tikro nedarnumo. Taigi ir žemės ūkyje samdomas darbas žymia dalimi išnyktų ir liktų reikalingas tik skubiems darbymečio darbams, jei jų negalima būtų atlikti talkomis.

Sudarydama tam tikro didumo ūkius ir juos pavesdama šeimoms, kurios būtų pajėgios ūkininkauti be samdomo darbo, valstybė turėtų juos ne dovanoti, bet duoti išsimokėtinai, o tiems teisėtiems žemės savininkams, iš kurių šiam reikalui žemės būtų paimta, turėtų atitinkamai atsilyginti.

Nelengva bus išspręsti, kaip mūsų ūkininkas turės gyventi — kaimais ar vienkiemiais. Klausimą sprendžiant, teks at-

sižvelgti į kultūrinius ir ūkinius reikalus. Kultūriniu atžvilgiu gyvenimas kaimais turi pirmenybių prieš vienkiemius. Visų pirma kaimo vaikams, jei ne pačiame kaime tai netoliese, turės būti mokykla, kurios artumas palengvins ją lankyti. Kaimo gyventojams susidaro palankios sąlygos svarbiais religiniu atžvilgiu laikotarpiais — gavėnioje, gegužės mėnesį, mirusiųjų minėjimo dienomis ir kit. — rinktis bendroms pamaldoms, kas palaikytų ir stiprintų religingumą ir gražius lietuviškuosius religinius papročius. Jaunimui būtų palankios sąlygos rinktis dainoms bei pasilinksminimams ir drauge su vyresniaisiais maloniai bei padoriai praleisti poilsio valandas. Čia lengviau galėtų būti rengiamos paskaitos, pasikalbėjimai įvairiais ūkiniais ar kultūriniais klausimais, o taip pat ir svarbesnių tautinių bei valstybinių švenčių bei sukakčių minėjimai.

Kalbant grynai apie ūkio reikalus, tenka pabrėžti, jog kaimo ūkininkams yra daugiau galimybių kolektyviai panaudoti žemės darbams mechaninę jėgą, negu vienkiemių. Tačiau greta visų tų pranašumu kaimo gyvenimas turi didelį ūkinį minusą, kurį ūkininkas labai skaudžiai jaustų, — tai didelį atstumą nuo dirbamų laukų. Šis nepatogumas galėtų būti sušvelnintas tik tolimesnėje ateityje, kai mūsų krašte atsiras pakankamai gerų kelių ir kai mechaninė jėga pavaduos ūkyje gyvąją arklio jėgą. Bet, klausimą sprendžiant, ir reikėtų orientuotis į tolimesnės ateities perspektyvas. Kai kurie ūkiniai nepatogumai neturėtų mus perdaug baidyti. O kultūriniu atžvilgiu kaimo pirmenybės vis dėlto neabejotinos. Visa tai — galima laukti — nulems mūsų simpatijas kaimo naudai

Socialistinė valstybė — krikščioniškosios priešgynybė

Senesniaisiais laikais, prieš pirmąjį pasaulinį karą, kai, nesant Lietuvoje aukštųjų mokyklų, daug kam teko aukštąjį mokslą eiti Rusijos universitetuose, krisdavo į akis, jog kairiajai to krašto studentijai, kuri sielojosi darbo žmogaus varginga būkle, buvo būdingas įsitikinimas, kad gamybos priemonių perėmimas valstybės žinion yra ta panaceja, kuri išspręs socialinį klausimą — padarys tik praeities dalyku bet kurias socialines skriaudas ir proletariato išnaudojimą. Tos iš anų laikų paveldėtos pažiūros dar daug kas laikosi ir mūsų tarpe. Net ir katalikų tarpe galima sutikti žmonių, kuriems minėta pažiūra nėra svetima ir kuriems nemalonus Leono XIII teigimas, jog visuotinis gamybos priemonių nacionalizavimas yra smerktinas. Man pačiam teko iš žinomo katalikų veikėjo išgirsti, jog tuo klausimu reikią laukti kitokių enciklikų.

Norint dalyką išsiaiškinti, reikėtų pasistengt suprasti, kodėl verslovės žmogus, nepasotinamai ir dažnai nepaisydamas krikščioniškosios moralės bei humaniškumo principų siekia pasipelnyti. Šiuo atvėju tenka domėtis ne smunkančiu verslovės žmogumi, kuris, paveldėjęs kapitalą, jo nedidina, bet leidžia jį vėjais. Mūsų nagrinėjamam klausimui teturi reikšmės tik veiklaus ir dinamiško verslo žmogaus psichologija, kuris aistringai koncentruoja į savo rankas išteklius ir nepaliaujamai juos ugdo. Ar jis tai daro savo asmeninio gyvenimo prabangos galimybėms padidinti? Apsidairę, tikrai pastebėsime, jog veiklus verslo žmogus, nebūdamas išlaidus savo asmeniniame gyvenime, beveik visą laimėtą pelną skiria savo veiklos sričiai plėsti. Jei jis pramonininkas, jis plečia turimas įmones ir steigia naujas, jei pirklys — aistringai siekia didinti apyvartą, jei farmeris — vis naujus plotus verčia derlingais laukais. Tai aistra, šalia minėto jau noro savo reikšmę visuomenėj padidinti, realizuoti jį pavergusius jo sumanymus, patenkinti savo veiklos troškimą.

Šios aistros skatinamas, verslo žmogus siekia galimai sumažinti būtinas jo įmonių funkcionavimo išlaidas, gerindamas darbo metodus ir stengdamasis jas aptarnauti pigiausia darbo jėga. Bet kapitalistinėje santvarkoje darbininkai yra susitelkę į profesines organizacijas, kurios iš darbininkų reguliariai mokamų įnašų turi paprastai susikrovusios nemažas atsargas. O ir pačių darbininkų dauguma turi daugiau ar mažiau santaupų ir smulkią nuosavybę. Tad ekonomiškai ir sociališkai jie nėra beginkliai, ir su tuo verslininkas turi skaitytis. Jis žino, jog, norėdamas perdaug darbininkus išnaudoti, susidurs su darbininkijos pasipriešinimu. Dėl to sustreikavę darbininkai, atsirėmę į savo asmenines santaupas ir ekonomiškai stiprios savo profesinės organizacijos palaikomi, galės ilgai atsilaikyti. Jis taip pat supranta, jog tokio konflikto atvėju jo įmonėms gresia visų darbininkų boikotas, kad jos dėl to gali ilgesniam laikui sustoti, ir jisai gali nustoti rinkų savo konkurentų naudai. O tai verčia verslovininką darbininkų išnaudojimo atžvilgiu būti saikingesniam.

Iš kitos pusės kapitalistinėje santvarkoje yra dar vienas galingas veiksnys, kuris nelieka abejingas kapitalo ir darbininkų konfliktų atvėjais — tai valstybė. Ji ne tik, būdama suinteresuota tvarkinga krašto produkcija, dažnai tarpininkauja darbo ir kapitalo konfliktų atvėjais, paisydama ne tik kapitalo, bet ir darbininkų interesų. Savo socialine įstatymdavyste ji taip pat aprėžia kapitalo sauvalę ir darbininkijai užtikrina geresnes darbo bei atlyginimo sąlygas.

Bet socialistinėje santvarkoje, kai visos gamybos priemo-

nės yra suvalstybintos, veiksniai, kurie tramdo verslininko groboniškas užmačias, išnyksta arba netenka reikšmės. Gamybos priemonių nacionalizaciją pilnai įvykdžius, vyriausybė, kuri atstovauja valstybei, tampa ir vienintelis krašto kapitalistas. Šalia to kapitalisto nėra valstybės, nes ji yra paties kapitalisto atstovaujama. Ir šalia jo nėra krašte jam jokio konkurento, nes tai vienintelis kapitalistas, vis tiek, ar tai būtų paskiras asmuo-valdovas, ar oligarchų grupė.

Ir šioje sistemoje lieka tas pats žmogus su savo aistringu noru reikštis. O valdovuose ši aistra gali būti ypatingai ryški, nes žmonės, kurie pasiekia valdžios viršūnės, jos tikrai nestokuoja. Geriausiu atveju ta aistra juose pasireiškia ne vienu tik noru valdyti, bet ir tam tikromis idėjomis, kurias jie siekia kuo plačiausiai realizuoti gyvenime. Ir šiose sąlygose jiems atsiveria plačios galimybės bei didelės pagundos. Gi darbininkija lieka visai bejėgė. Valdovas ar valdančiųjų grupė per savo agentus laiko visą krašto ūkį savo rankose. Pilietis yra likęs jo bernu ir kasdieninės duonos reikaluose priklauso nuo jo agentų malonės ar nemalonės. Jisai nebegali taip pasipriešinti, kaip kapitalistinės santvarkos darbininkas pasipriešina privačiam kapitalui. Negalėdamas turėti naujoje santvarkoje žymesnės nuosavybės ir net galimybės pasiieškoti kitur darbo, jis nustoja bet kokios ekonominės nepriklausomybės. Ir juo labiau, kad jo profesinė organizacija neišvengiamai tampa valdine institucija vyriausybės potvarkiams vykdyti, bet ne jo interesams ginti, nes ji veikia kapitalistu virtusios valstybės nustatytoms sąlygomis ir jos priklausomybėj. Pagaliau ta pati valstybė — kapitalistas savo rankose turi ir visą administracinę bei policinę jėgą, kurią gali visuomet panaudoti savo užsimojimams pravesti, kam pasipriešinti darbininkas neturi jokios galimybės.

Šis visiškas piliečio priklausomumas nuo valstybės visuose savo reikaluose pavergia jį ne tik sociališkai, bet ir politiškai, nes piliečio savarankiškumas yra būtina sąlyga ir politinei laisvei. Todėl šiose sąlygose neišvengiamai turi žūti ir demokratinė santvarka.

Minėti dalykai rodo, jog gamybos priemonių nacionalizacija ne tik socialiniam klausimui spręsti netinka ir veda prie skaudžių nusivylimų, bet nepalieka sąlygų ir politinei demokratijai gyvuoti.

Krikščioniškoji valstybė eitų visai kitokiais keliais. Atsipalaiduoti nuo samdomų darbininkų klasės ir kiek galima daugiau piliečių padaryti gamybos priemonių dalininkais — turėtų būti krašto ūkio srityje jos svarbiausias tikslas. O kadangi savarankiškos piliečio egzistencijos laidavimas yra,

OKUPANTO ĮSAKYMŲ TEISINĖ VERTĖ

Dr. V. P. RAULINAITIS,
Melbourne, Australija

Lietuvos okupacijos įvykių raida

1939 metais rugsėjo 1 dieną Vokietijos pradėtas karas prieš Lenkiją greitai virto antruoju pasauliniu karu. Imperialistinės valstybės manė susidariusios gerą progą savo politiniams tikslams vykdyti. Sovietų Sąjunga, nors ir nekariaudama, ėmėsi skubomis plėsti savo valstybę naujų teritorijų prijungimu ar kaimyninių mažesnių valstybių paėmimu į faktišką disponavimą. Tai skaudžiai palietė jos vakarų kaimynus—Suomiją, Baltijos valstybes, Lenkiją ir Rumuniją.

Lietuva gresmės iš Sovietų Sąjungos pusės buvo priversta pasirašyti 1939 metais spalių 10 dieną, šios pastarosios jai pasiūlytą, draugingumo ir savitarpinės pagalbos sutartį. Pagal šią sutartį Sovietų Sąjunga atgabeno Lietuvon savo ginkluotų pajėgų įgulas, bet iš pradžių nesikišo į krašto vidaus reikalus. Tai buvo pradžia okupacijos; pati okupacija buvo įvykdyta 1940 metų birželio 15 dieną sovietų kariuomenei užplūdus visą Lietuvą.

Lietuvos vyriausybė, neturėdama pakankamos ginkluotos jėgos šiam užplūdimui atremti, neparodė jokio pasipriešinimo. Valstybės Prezidentas, kartu su kai kuriais savo vyriau-

---

kaip pastebėjome, ir politinės laisvės laidas, todėl krikščioniška valstybė bus organiškai susijusi su demokratine valdymosi santvarka.

Ši valstybė būtų socialistinės valstybės griežta priešgynybė. Ir jos pranašumą darbo žmonėms bus nesunku suprasti, kai jie turės prieš akis aiškų vaizdą ir vienos ir kitos valstybės.

sybės nariais, išvyko iš krašto savo vietoje palikdamas Ministerį Pirmininką. Šis pastarasis, Sovietų Sąjungos vyriausybės nurodomas, paskyrė Justiną Paleckį ministeriu pirmininku ir patvirtino jo sudarytą vyriausybę. Krašto valdymas perėjo į okupanto rankas, nors formaliai buvo vykdomas jo iš Lietuvos piliečių tarpo pasirinktų asmenų.

1940 metų liepos 13—14 dienomis buvo pravesti vadinamo Liaudies Seimo rinkimai, kuriems kandidatus į atstovus nurodė okupantas; susirinkęs seimas vykdė okupanto valią ir veikė jo nurodymais.

1940 metais rugpiūčio 3 dieną Sovietų Sąjungos Aukščiausioji Taryba nutarė priimti Lietuvą į Sovietų Sąjungos valstybių tarpą jau kaipo komunistinę valstybę. Faktinai įvyko Lietuvos inkorporacija, nes lietuvių tauta nepareiškė savo valios dėtis į Sovietų Sąjungą.

Visa tai Sovietų Sąjungos vyriausybės buvo iš anksto suplanuota, nustatyta ir įvykdyta. Lietuva buvo paversta svetimos valstybės sudėtine dalimi, formaliai paliekant jai tos valstybės nario vardą, bet faktiškai visą krašto kultūrinį, socialinį, ekonominį ir politinį gyvenimą pertvarkius pagal Sovietų Sąjungos pavyzdį.

Sovietų Sąjungos įvesta Lietuvoje okupacinė santvarka buvo pašalinta Vokietijos karo prieš šią valstybę. Lietuva atsidūrė naujos okupacijos angoje, bet ją pasitiko atstačius savo nepriklausomybę 1941 metais birželio 23 dieną Laikinajai Vyriausybei paskelbus atitinkamą aktą ir pradėjus vykdyti tautos suverenumą.

Laikinoji Vyriausybė neilgai veikė, nes jau 1941 metų rugpiūčio 5 dieną jos veikimas buvo sustabdytas Vokietijos vyriausybės įsakymu ir paskyrimu kraštui okupacinės administracijos. Nors Laikinosios Vyriausybės amžius buvo trumpas, bet pakankamai buvo laiko efektyviai parodyti kraštui ir pasauliui, kad Lietuvos valstybė atgavo savo nepriklausomybę ir nusikratė sovietinės okupacijos bei visų jos teisinių padarinių. Teisiškai pirmoji sovietinė okupacija buvo likviduota, ir visi jos metu atlikti veiksmai virto niekiniais ir nesamais.

Dėl hitlerinės Vokietijos nedraugingumo Lietuvai prasidėjo nauja krašto okupacija. Vokietija, padėjusi pašalinti iš Lietuvos valstybės teritorijos sovietinį okupantą, nesutiko, kad Lietuva pasiliktų nepriklausoma, savos vyriausybės valdoma. Tai įvyko todėl, kad Vokietija nėjo į pagalbą Lietuvai išsilaisvinti iš okupacijos, o siekė vien savų politinių tikslų. Bet vis dėlto lietuvių tauta bent trumpam laikui (1941 metų birželio 23 d. — rugpiūčio 5 d.) atgavo savo nepriklausomą valstybę ir savarankiškai vykdė tautos suverenumą.

Sovietų Sąjungos 1940 metų birželio 15 dienos — 1941 metų birželio mėn. 22 dienos laikotarpy padaryti politiniai aktai, įvairūs nutarimai, įsakymai ir patvarkymai bei įvestoji krašte sovietinė santvarka neteko teisinio pagrindo, kurio ji ir iš viso neturėjo, kadangi kartu su valstybės išlaisvinimu ir nepriklausomybės atstatymu atpuolė visos jai svetimos valstybės betarpiškai arba per jos okuotam kraštui pastatytą vyriausybę įvestos reformos bei socialiniai—ekonominiai, konstituciniai, visuomenės ir valstybės organizaciniai pertvarkymai.

1944 metų rudenį Sovietų Sąjungos ginkluotoms pajėgoms pašalinus vokiečių kariuomenę ir okupacinę administraciją iš Lietuvos, ši pastaroji vėl pateko į sovietų okupaciją, nes sovietams puolant atsitraukiančius vokiečius Lietuva ir kitų valstybių teritorijos virto karo sritimis. Sovietų Sąjunga Lietuvai administruoti paskyrė Justiną Paleckį ir jo vyriausybę.

Lietuviškoji sovietinė vyriausybė, nors jos priešakyje buvo tie patys asmens, kaip pirmos sovietinės okupacijos metu, neturėjo jokių teisių vykdyti valstybės valdymą, kadangi 1941 metų birželio 23 dieną Laikinosios Vyriausybės aktais buvo atstatyta Lietuvos nepriklausomybė ir panaikinti bet kurie sovietinės okupacijos jai primesti ryšiai.

Sovietų Sąjunga, pastačiusi okupuotai Lietuvai valdyti tą pačią Justino Paleckio vyriausybę, politiškai ir teisiškai pati patvirtino, kad Lietuva yra okupuotas kraštas. Šis patvirtinimas įvyko todėl, kad Sovietų Sąjunga nepadarė jokių teisinių aktų, kurie galėtų turėti bent formalų tarptautinės teisės pagrindą ir rodytų Lietuvos grįžimą į Sovietų Sąjungos valstybių tarpą. Tokių aktų nesudarius, Lietuva atsidūrė neteisėtoje imperialistinėje Sovietų Sąjungos okupacijoje, kuriai yra taikintinos Hagos konvencijos, kiek jos liečia okupanto teises ir pareigas. Maža to. Mes norime čia trumpai paminėti, kad ir pirmosios sovietinės okupacijos metu pastatyta Lietuvai valdyti Justino Paleckio vyriausybė neturėjo jokio teisinio ir konstitucinio pagrindo. Antanas Smetona valdė Lietuvą vien kaip **de facto** Valstybės Prezidentas, jo pastatytas ministeris pirmininkas Antanas Merkys buvo vien de facto vyriausybės pirmininkas.

1922 metų Valstybės Konstitucija, vienintelė teisėta ir lietuvių tautai privaloma, neduoda teisių Valstybės Prezidentui skirti savo pavaduotoją, kadangi tokiu yra **ex officio** Seimo Pirmininkas. Antanas Merkys buvo vien de facto ministeris pirmininkas, tad jis konstituciškai neturėjo teisės ir nepavadavo Respublikos Prezidentą. Tokiu būdu visi jo įsakymai ir pasirašyti aktai, kaipo einančio Respublikos Pre-

zidento pareigas, ab initio yra niekiniai ir neprivalomi. (Plačiau: P. V. Raulinaitis Lietuvos Valstybės Konstitucija. TĖVYNĖS SARGAS Nr. 1 (10), 1953, psl. 30—41.)

Justinas Paleckis, tokiais niekiniais aktais perėmęs Lietuvos valstybės valdymą, negavo tam jokių įgaliojimų ir konstitucinių bei teisinių pagrindų. Tuo būdu pirmos sovietinės okupacijos metu pastatyta Lietuvai valdyti vyriausybė buvo be pagrindo ir veikė vien kaipo svetimos valstybės sudarytas užimtojo krašto administracijai vykdyti organas.

Okupacijos sąvoka ir jos tikslai

Šiame rašinyje eina kalba apie tokią svetimos valstybės teritorijos dalies arba net visos valstybės okupaciją, kuri vykdoma karo veiksmams einant arba karo vedimo ir jo laimėjimo sumetimais; taip pat bus aiškinama Lietuvą ištikusi okupacija.

Tokia okupacija būna vykdoma įvairiais sumetimais. Ją panaudojus, galima pasiekti imperialistinių tikslų, kurių turi kai kurios didelės valstybės. Tuomi jos didina savo teritorijas arba artėja prie siekiamos pasaulio hegemonijos ar tam tikros socialiniai—politinės tvarkos įvedimo galimai didesnėse teritorijose.

Kare dalyvaujančios valstybės siekia priešo teritorijų okupacijos, kad tuo sumažintų priešo karinį pajėgumą arba atitaisytų pirmesnėmis taikos sutartimis suinteresuotai valstybei padarytą teritorinę ar ekonomiškai—politinę skriaudą. Mes žinome, kad pirmojo pasaulinio karo dalyviai siekė panašių tikslų, pvz. Prancūzija išlaisvino iš Vokietijos valdymo teritorijos dalį, vadinamą Alzasą ir Lotaringiją; karo sąjungininkai, parbloškę Vokietiją, atėmė iš jos kolonijas ir tam tikras metropolijos teritorijas, kad sumažintų jos ekonominę galybę ir karinį pajėgumą ir kad pagelbėtų pavergtom tautom atstatyti savo nepriklausomybę, įvykdant karo metu JAV prezidento Vilsono paskelbtus pavergtųjų tautų laisvo apsisprendimo principus, kas padėjo išsilaisvinti visai eilei tautų (lietuviams, latviams, estams, lenkams, vengrams, čekams ir tt.).

Antro pasaulinio karo dalyviai, veikusieji prieš Vokietiją ir jos sąjungininkus, nors skelbė taip pat, kad kariauja prieš tautų pavergimą ir priespaudą, ką iškilmingai surašė 1941 metais rugpiūčio mėnesį Atlanto Chartoje, bet deja laimėtas karas atnešė daugeliui prieš jį laisvėje gyvenusių valstybių ir tautų priespaudą ir vergiją. Tokio likimo sulaukė Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Vengrija, Čekoslovakija, Rumunija, Bulgarija, Jugoslavija, Kinija, Šiaurės Korėja, Mon-

golija, Tibetas. Jokiais karo vedimo sumetimais negalima pateisinti šios daugelį pasaulio tautų ir valstybių ištikusios priespaudos, šių didžiulių teritorinių pakeitimų vienos didžiulės imperialistinės valstybės naudai. Ši milžiniško masto okupacija tebesitęsia, nors pats antrasis pasaulinis karas faktiškai pasibaigė, kad ir nepasirašius visų reikalingų taikos sutarčių.

Negali būti pateisinta okupacija tų valstybių, kurios buvo neutralios ir kare nedalyvavo, bet kurių teritorijos buvo okupuotos vien dėl to, kad jos pirmiau buvo okupuotos vienos kare dalyvavusios valstybės arba buvo pakeliui, vykdant karines operacijas. Šios rūšies padėtyje, tarp kitų valstybių, atsidūrė Lietuva, Latvija ir Estija.

Laimėjusios karą valstybės turi teisės kare dalyvavusiems jų priešams nustatyti atitinkamas taikos sąlygas, eventualiai paimti iš jų tam tikras teritorijas ir jas pasidalinti arba iš jų sukurti nepriklausomas valstybes, kaip tai buvo po pirmojo pasaulinio karo.

Nėra tačiau jokio teisinio nei politinio pagrindo laikyti nuo 1945 metų okupacijoje visai kare nedalyvavusias valstybes, jų tarpe Lietuvą, Latviją ir Estiją.

Gal būt, Sovietų Sąjungos kariuomenei reikėjo karo vedimui su atsitraukiančiu priešu žygiuoti per Lietuvą, bet jos reikalas dar nėra teisinis pagrindas tai daryti, negavus leidimo iš pražygiuojamojo krašto vyriausybės.

Karą vedančios valstybės turi teisės okupuoti savo priešų teritorijas ir įvesti jose atitinkamą administraciją, kuri teisėtai pasilieka tol, kol užimta teritorija nėra išlaisvinta arba jos likimas nuspręstas taikos sutarties sudarymu, Tarptautinė teisė tokiais atvėjais reikalauja, kad okupantas imtųsi visų priemonių, esančių jo galioje, karo metu sugriautą tvarką atstatyti ir užtikrinti saugumą. [1]).

Okupanto teisės ir pareigos

Sovietų Sąjungos kariuomenė, išvariusi vokiečių karo jėgas iš savo teritorijos, nesustojo prie Lietuvos sienos, bet, eidama paskui atsitraukiančią priešo kariuomenę, įžygiavo į Lietuvą, nors Lietuva neprašė sovietų pagalbos išsivadavimui iš okupacijos. Toks Sovietų Sąjungos karo vedimo bū-

[1]) L. Oppenheimer. International Law. London, N. Y. Toronto, 1940 t. II p. 339 "occupation becomes apparent by the fact that an occupant sets up some kind of administration". Hyde. International Law, 1945, §690 "The occupant enjoys the right and is burdened with the duty to take all the measures within his power to restore and insure public order and safety."

das svetimos neutralios valstybės teritorijoje nesiderina su tarptautinės teisės nuostatais, pagal kuriuos įvedimas svetimų karių jėgų į neutralų kraštą yra šio krašto neutralumo sulaužymas. Valstybės neutralumas yra jos pasiimtas politinio santykiavimo su kaimynais būdas, atremtas į tokią juridinę valstybių santykių situaciją, pagal kurią nedalyvaujama karo veiksmuose, kitaip tariant laikymasis neutralumo yra nekariaujančiųjų valstybių nepartiškumas kariaujančiųjų šalių atžvilgiu. [2]).

Tiesa, Sovietų Sąjunga buvo gresme paveikusi Lietuvą 1939 m. spalių 10 dieną pasirašyti draugingumo ir tarpusavio pagalbos sutartį abipusiai užtikrinančią pagalbą agresijos ar jos gresmės atvėju prieš bet kurią sutarties šalį (str. 2), bet visokiu atvėju ji garantavo nesikišimą į krašto vidaus reikalus ir respektavimą valstybės suvereninių teisių (str. 7). Pagal šią sutartį Sovietų Sąjunga, norėdama suteikti Lietuvai pagalbos kovoje su agresoriumi, privalėjo iš šios pastarosios tam reikalui kvietimo. Lietuva kalbamos pagalbos neprašė, o taip pat iš jos nebuvo gautas sutikimas tą pagalbą vykdyti, ar naudotis Lietuvos teritorija karo veiksmams.

Lietuvos ir Sovietų Sąjungos santykiai taikos metu buvo geri ir dar 1939 metais spalių mėn. 31 dieną Liaudies Komisarų Tarybos pirmininkas ir užsienio reikalų komisaras V. Molotovas savo kalboj Aukščiausioje Sovietų Sąjungos Taryboje **inter alia** pareiškė, kad santykiai tarp Sovietų Sąjungos ir Estijos, Latvijos ir Lietuvos yra paremti 1920 metais padarytomis sutartimis, pagal kurias minėtoms valstybėms yra garantuota jų visiška nepriklausomybė ir kad naujomis draugingumo ir tarpusavio pagalbos sutartimis, pasirašytomis 1939 metais, aiškiai yra pripažinta tų valstybių suverenumo neliečiamumas ir nesikišimas į jų reikalus, abipusis gerbimas sutarties šalių politinės santvarkos, o taip į.. cialinės ir ekonominės vidaus krašto organizacijos [3]).

Kalbama sutartis ne tik nedavė Sovietų Sąjungai jokio pagrindo vykdyti karo veiksmus Lietuvoje ir ją okupuoti,

---

[2]) Green Haywood Hackworth. Digest of International Law. Washington, 1943 vol. VII, p. 343; nurodo, kad 1928 m. vasario mėn. 20 d. pasirašytoj Habana mieste konvencijoj Amerikos valstybės šiaip aptaria neutralumą: "neutrality—the juridical situation of States which do not take part in hostilities." Quincy Wright. The Present status of neutrality, in American Journal of International Law, 1940, p. 391 sako: "Neutrality may be said to be an attitude of impartiality by nonbelligerent States toward belligerent States."

[3]) 1953 metų MEMORANDUM reviewing the Experiences of the Baltic States in their Relations with the USSR, p. 2.

bet priešingai, suteiktomis garantijomis užtikrino jos teritorijos neliečiamumą. 1939 metų spalių 10 dienos sutartis ne tik nepanaikino, bet dar verbis expressis paminėdama, patvirtino 1920 metų liepos 12 d. taikos ir 1928 metų rugsėjo 28 dienos draugingumo sutarčių galiotingumą. Buvo pasielgta pagal principą—pactą sunt servanda—t.y. kad sutartys riša šalis ir nustato, kaip veikiančios sutartys gali būti keičiamos arba nuo jų atsisakoma. [4]).

Minėta 1939 m. spalių 10 dienos sutartis Lietuvos nesaisto bet Sovietų Sąjungai ji yra privaloma tiek, kiek Lietuva norėtų taja sutartimi pasinaudoti. Ši sutartis Sovietų Sąjungą įpareigoja todėl, kad ji pati laisvu noru ją pasirašė ir pasiūlė tai padaryti Lietuvai. Lietuvos gi valstybės ši sutartis nesaito todėl, kad jai ji buvo primesta kariškos grėsmės sąlygose, esant Sovietų Sąjungos kariškoms jėgoms sugrupuotoms prie Lietuvos sienų ir parengtoms kiekvienu momentu žygiuoti. Atmetus šią sutartį Lietuva turi dar kitas sutartis su Sovietų Sąjunga (1920 ir 1928 m.), kurios saugo Lietuvą nuo jos kaimynės—Sovietų Sąjungos—kišimosi į bet kuriuos vidaus ar užsienio politikos reikalus. Dėl to aišku, kad Sovietų Sąjungos žygiavimas Lietuvos teritorijoje, o tuo labiau valstybės okupacija yra įvykdyta priešingai kultūringųjų tautų santykiavimo dėsniams, sulaužant sutartis ir paneigiant tarptautinės teisės reikalavimus.

Okupantas, kuris veda karą su kita valstybe ar valstybėmis, turi teisę paimti į savo administraciją priešų žemes, jeigu jam pavyksta, bet užimtose teritorijose jis privalo laikytis Hagos konvencijos tuo reikalu veikiančių nuostatų. Tuo labiau šios konvencijos įpareigoja okupantą neutralaus krašto.

Perėmus valdyti užimtąjį svetimą kraštą ar jo teritorijos dalį, einant Hagos IV konvencijos priedo str. 43, okupantas privalo gerbti veikiančius krašte įstatymus, o str. 46 reikalauja gerbti asmens ir turto teises okupuotosios teritorijos gyventojų. Suprantama, kad okupantui yra leidžiama, kariškojo būtinumo sumetimais, surinkti iš gyventojų ginklus, karo medžiagą ir karo reikalams skirtus drabužius, avalinę ir panašius dalykus, o taip pat rinkti nustatytus mokesčius vietinei krašto administracijai išlaikyti ir vietos gyventojų gerovei patikrinti. [5]).

---

[4]) Pitman B. Potter. An introduction to the study of international organization. N. Y. London 4 laida p. 264, 272. Alf. Ross. A Textbook of International Law, London. 1947 p. 195,202.

[5]) Oppenheimer, t. II, op. cit. 349, Wheaton's. International Law by A. Berriedale Keith, vol. 2 War. London, 1944, p. 248—249.

Valdydamas okupuotas sritis arba ištisas valstybes, okupantas turi rūpintis gyventojų apsauga, jų maitinimu ir kitais jiems reikalingais dalykais. Yra uždrausta naudoti gyventojus karo vedimo reikalams, juos prievarta gabenti darbams iš okupuoto krašto į savo valstybę ar kur kitur. Iš gyventojų galima reikalauti tik tokių darbų ar prisidėjimo turtu rekvizicijų pavidalu, kurie yra surišti su vietos krašto ūkio, švietimo, kultūros ir administracijos išlaikymu ir eventualiai netiesiogiai reikalingų karo vedimui dalykų, pvz. vietos kelių ir tiltų taisymo ir jų palaikymo. Okupantas neturi teisės liesti krašto ūkio substancijos, pvz., naikinamai kirsti miškus, o gali vien naudotis natūraliai priaugančiais turto vaisiais, kiek jie gaunami iš valdomų valstybių turtų, ar vykdyti valstybinio miško kirtimą, kiek tai atitinka nustatytą miško ūkio vedimo planui.

Okupanto pastatyta krašto administracija teisėtai gali veikti vien einamosioms administracijos pareigoms atlikti, o jokiu būdu neprivalo imtis krašte vykdyti jokių socialinių, ekonominių, ūkiškųjų ar politinių reformų. Okupuotajame krašte pasilieka, pagal konvencijas, veikti vietos įstatymai, vietos administracija ir teismai, kurie sprendimus daro pagal krašto įstatymus. Okupantas savo kariškųjų jėgų apsaugai gali turėti krašte specialias administracines įstaigas, savo teismus ir leisti atitinkamus įstatymus šiam reikalui, kiek tai neišeina iš Hagos konvencijų ribų. Okupanto teismų sprendimai, einant specialiais jo išleistais nuostatais, okupacijos tvarkai išlaikyti, jo administracijos ir karo jėgų saugumui patikrinti yra privalomi gyventojams ir vykdytini tiek, kiek krašte pasilieka pati okupacija, kuriai pasibaigus atkrinta visa, kas jos išlaikymui buvo padaryta ar okupacinių teismų nuspręsta. Tai suprantama, nes okupacinių teismų nubausti asmens dėl nesilaikymo okupacijos saugumo taisyklių ir siekę okupantą pašalinti iš savo krašto yra nusipelnę asmens ir negali būti verčiami atlikti jiems okupanto skirtą bausmę, kada jau paties okupanto krašte nėra. Bet gi okupanto teismų sprendimai paprastosios baudžiamosios teisės srityje, pvz., svetimojo turto grobiku ar vagių baudimo, asmenų, nusikaltusių žmogaus sveikatai ar gyvybei nusmerkimo ar padariusių kitą kokį vietos baudžiamaisiais įstatymais uždraustą veiksmą, yra vykdytini, nebent tik jų uždėtos bausmės gali būti peržiūrimos, jeigu jos yra pernelyg didelės ir prašoka savos baudžiamosios teisės nustatytas ribas.

Okupanto įsakymų privalomumo klausimas

Svetima teritorija, netekusi savos vyriausybės dėl jos pašalinimo karo veiksmais ar jos pasitraukimo iš okupuoto

krašto, einant Hagos IV konvencijos nuostatais turi būti okupanto valdoma pasiimant jam visą atsakomybę už gyventojų saugumą ir jų gerovę.

Paprastai okupuotojo krašto valdymui yra sudaroma atskira administracija, kurios žinioje veikia vietos krašto administracija, savivaldybės ir teismai. Okupacinė valdžia gali turėti savo atitinkamus organus, kurie veikia okupanto nustatytais įstatymais ir duota kompetencija, bet jokiu būdu okupantas neprivalo keisti vietos administracijos, savivaldybių ir teismų organizacijos bei veikimo kompetencijos, kiek tai neprieštarauja okupacijos reikalui ir karo vedimo tikslams, kol dar vyksta patys karo veiksmai.

Okupanto administracija tam tikrais atvėjais prižiūri vietos administraciją, savivaldybes ir teismus. Okupanto kontrolėje vykdomas teismo darbas ir teismų sprendimai, kiek tai neliečia politinės srities, kur gali susidurti okupanto ir krašto kompetencija bei gyventojų ištikimybė savajai valstybei ir jos vyriausybei, kad ir tremtyje esančiai, esmėje yra privalomi ir vykintini, jei tai buvo padaryta pasiremiant prieš okupaciją veikusiais įstatymais arba tokiais okupacinės administracijos potvarkiais kurie ne tik neprieštarauja krašto gyventojų gerovei ir saugumui, bet visa tai sustiprina.

Kaip pagrindinį dėsnį šiuo klausimu galima paminėti tai, kad teismo sprendimai ir nutarimai yra leistini vykinti, jei jie neišeina iš okupuojant kraštą veikusių vietos įstatymų apimties, jei jie esmėje neliečia politikos srities ir vykdomi okupacijos metu [6]).

Okupuotojo krašto vietos įstatymų palikimas veikti okupacijos metu yra paremtas valstybės suverenumo principu. Nors okupuotame krašte valstybės suverenumo vykinimas yra sustabdomas, bet pats suverenumas nepereina okupantui. Tad suverenumo vykdymo metu įsiteisėję įstatymai ir jais paremti įsakymai bei instrukcijos turi būti paliekami galioje sutinkamai su tarptautinės teisės nuostatais [7]).

Čia galime nurodyti, kad okupacijos metu krašte gimę vaikai, einant vietos įstatymais (jus soli ir jus sangvini principai) netampa okupanto valstybės piliečiais, bet pačiu gimimu pasidaro okupuoto krašto piliečiais, išskyrus tuos at-

---

[6]) W. E. Hall. A treaties on International Law, Oxford, 1924 p. 579, plačiau aptaria šią kompetencijos sritį pasisakymu: "The judicial acts done under the control of the occupant, when they are not of a political complexion, administrative acts so done, to the extent that they take effect during the continuance of his control and variuos acts done during the same time by private persons under the sanction of municipal law, remain good." Ši citata esmėje visai teisingai paaiškina okupanto įsakymų teisėtumo pagrindus.

[7]) Oppenheimer, op. cit. t. II p. 482.

sitikimus, kada naujagimio tėvas yra okupanto valstybės pilietis. Pastaruoju atvėju vaikai įgauna savo tėvo pilietybę, bet pavainikiai vaikai seka motinos pilietybę. Okupantas neturi teisės keist asmens padėties ir pilietybės įstatymus, taip pat neprivalo liest santuokos sritį tvarkančių nuostatų [8]).

Iš to kas pasakyta, prieiname išvadą, kad, tarptautinės teisės karo vedimo dėsniais einant ir suderinamai su Hagos konvencijomis, okupuotame krašte turi būti paliekama veikti vietos įstatymai ir jiems vykdyti vietos administracija, savivaldybės ir teismai. Šių vietos administracijos ir teisingumo organų darbas, kiek jis nėra nukreipiamas okupanto kontrolės nurodymais nuo vietos įstatymų, yra laikytinas teisėtai atliktu ir įvykdytu.

Išlaisvinto krašto perėjimas į teisinį valdymą

Lietuva, kaipo neutrali valstybė, buvo okupuota priešingai tarptautinės teisės dėsniams, kadangi okupacija yra leistina tik priešo teritorijos. Neteisėtai pagrobęs kraštą valdyti okupantas yra nusižengęs ne tik tarptautinės teisės reikalavimams, bet taip pat sulaužė su nukentėjusia šalimi prieš tai geruoju ir laisva valia sudarytas sutartis. O jau sutartį pasirašiusi, konvenciją priėmusi ar bendrai tarptautinį įsipareigojimą pasiėmusi valstybė pasilieka savo duotu žodžiu ir parašu teisiškai surišta, nors ji toliau to ir nenorėtų [9]).

Kadangi pati sovietinė okupacija yra neteisėta, tai jos vykdymui sudarytos vadinamos vyriausybės ar vietos administracija ir teismai bei įvesta krašte socialinio, ekonominio, ūkinio, kultūrinio ir politikos gyvenimo bei apskritai visose žmogaus veikimo ir aktingumo srityse visuotinė sovietizacija yra neteisėta ir tiems reikalams tvarkyti bei vykdyti išleisti įsakymai niekam neprivalomi.

Netenka čia kalbėti apie vadinamą Lietuvos laisvą įsijungimą nariu į Sovietų Sąjungos valstybių tarpą. Toji tema kitomis progomis ir ne vieną kartą jau plačiai buvo aiškinama, tad čionai prie jos ilgiau neverta nei sustoti. Dar ir dabartiniu metu pasiimta visapusiškai išaiškinti Lietuvoje įvykusius tariamus prisijungimo veiksmus ir su tuo surištas visas kitas aplinkybes, ką atlieka JAV Kongreso nario C. J. Kersteno Komitetas. Šio Komiteto darbai, jo kviečiamųjų liudininkų parodymai bei surinktosios kitokios įrodomosios medžiagos gausumas, apie ką skelbiama laisvojo pasaulio, ypač JAV spaudoje, pilnai nušvietė visas neteisėto Lietuvos valstybės

[8]) Sir Arnold Duncan McNair. Legal effects of the War. Cambridge, 1948 p. 335—336.

[9]) Hans Kelsen. Peace through law. North Carolina University Press. 1944, p. 39.

okupavimo Sovietų Sąjungos kariškos jėgos priemonėmis aplinkybes.

Okupuotoje Lietuvoje 1953 metais buvo atšvęsta 35 metai kaip įsteigta Lietuvos sovietinė respublika; 1918 metų gruodžio 22 dieną V. Leninas savo įsakymu padarė šį įsteigimą ir patvirtino vyriausybę, kuriai suteikė karišką pagalbą, kad pagrobtų Lietuvą (ELTA No. 1 (165) iš 1954 metų sausio 10 dienos, p. 13). Kaip žinome visa lietuvių tauta stojo į kovą už savo Tėvynės nepriklausomybę ir jos savanoriai kartu su vėliau pašauktais į kariuomenę vyrais anuomet atrėmė rusų invaziją ir išgelbėjo kraštą nuo sovietinės okupacijos. Šie faktai liudija Sovietų Sąjungos imperialistinius siekimus ir neteisėtą Lietuvos okupaciją, kurios buvo siekiama jau net 1918 metais.

Antrajam pasauliniam karui einant, 1941 metais rugsėjo 24 dieną, Sovietų Sąjunga prisidėjo prie Atlanto Chartos, ją pasirašydama[10]). Tuomi ji pati pripažino, kad kaipo kariaujanti šalis, nesiekia jokių teritorinių užėmimų; netiesiogiai pasmerkė taip pat jos 1940 metais birželio 15 dieną įvykdytą Lietuvos okupaciją.

Nors Lietuvos valstybę ir tautą ištiko žiauri priespauda, ji nenustoja vilties išsilaisvinti ir atsistatyti savo nepriklausomybę. Šią viltį stiprina laisvosios pasaulio tautos savo padrąsinimais ištverti ir draugiškumo pareiškimais laimėti laisvės kovas. Ypatingai gilūs ir draugingi lietuvių tautai yra pritarimas ir greito išsilaisvinimo linkėjimai pareikšti 1953 metais JAV Senato ir Atstovų Rūmų posėdžiuose Lietuvos 35 metų nepriklausomybės atstatymo paskelbimo sukakties minėjimų proga.

Nuoširdūs laisvės ir asmens vertės bei tautų nepriklausomybės šalininkai supranta, kad savaime laisvė neduodama, bet reiškia vilties, kad atbus pasaulio sąžinė ir dar esantieji laisvėje asmens bei tautos ateis į pagalbą okupuotoms ir prislėgtoms tautoms jų kovoje su prispaudėjais [11]).

---

[10]) C. A. Manning. The Forgotten Republics. N. Y. 1953, p. 231.

[11]) Tekste minėtos Senato ir Atstovų Rūmų narių kalbos yra atspausdintos "Lithuania's Independence Day in Congress of the United States, Washington, 1953. U. S. Gov. Printing Office 263785—47283, kurio vieną egzemplioriu gavau iš Hon. John F. Kennedy — senatoriaus iš Massachusetts. Šia proga jam už tai reiškiu mano tikrą padėką. Jis Senate 1953 m. liepos mėn. 13 dieną pateikė pasiūlymą minimas kalbas atspausdinti Kongreso darbų rinkinyje, kas ir buvo atlikta. Kalbamas senatoriaus Kennedy pasiūlymas yra baigiamas šiais žodžiais: "With a sublime faith and trust in Almighty God and a confidence that the people of Lithuania will eventually regain their Godgiven rights to life, liberty, and the pursuit of happiness."

Lietuvių tauta laukia išlaisvinimo valandos ir okupanto pašalinimo; ateis laikas, kad reikės perimti krašto valdymą pagal demokratinius principus ir teisės reikalavimus. Atgautoji laisvė nebus pavesta asmeniškos nuožiūros rikiavimams; iškart visa turės būti atremta į pagrindinius krašto organizacijos įstatymus, kurie yra surašyti 1922 metų Valstybės Konstitucijoje. Atstačius konstitucinę santvarką, pradės veikti taip pat visi lietuviški įstatymai, kurie veikė 1939 metais rugsėjo 1 dieną ir suderinami su minėtos 1922 metų konstitucijos dvasia bei turiniu.

Teisėtai pradėjusi valstybę valdyti vyriausybė turės daug darbo kol visas kraštas ir jo gyventojai realiai pajus atgautosios laisvės ir atstatytosios demokratinės teisinės santvarkos vertingumą ir išganingumą. Demokratine tvarka išrinktas Seimas bus tikras tautos valios reiškėjas ir jos suverenumo vykdytojas.

Ilgesnį laiką išbuvus okupacijoje, krašto viduje asmens teisių ir tarpusavio santykių reikalai bus labai susipainioję, ir nelengva bus reguliuoti pagal demokratinės teisės nuostatus. Savaime kils klausimas dėl okupanto valdymo metu sudarytų privatinių asmenų turtinių santykių išlyginimo, dėl padarytos turtinės ir kitokios skriaudos atitaisymo, dėl įvairiausių jo įsakymų, kuriais buvo paliesta visas kraštas, jo socialinė, ekonominė, ūkinė ir politinė struktūra, dėl jo administracijos, savivaldybės ir teismų organų darbo kiek tai buvo paliesta pavieniai asmens ar visa tautos bendruomenė.

Okupanto valdymo metu sudarytoji krašte faktinoji privatinė bei viešoji asmeninė ir turtinė būklė turės būti peržiūrėta ir saviems įstatymams bei teisei atitinkamai pertvarkyta, kiek tai realiai ir fiziškai bus galima atlikti ir įvykdyti.

Pagal tarptautinę teisę išlaisvintojo krašto vyriausybė yra kompetentinga vertinti išleistus okupanto įstatymus ir atliktus jo administracijos organų veiksmus, o taip pat vietos administracijos, savivaldybių ir teismų darbus. Ši vyriausybė, remdamosi įstatymais, atliks minėtą darbą, o taip pat peržiūrės ir patikrins okupacijos metu susidariusius privatinių asmenų santykius tarpusavyje ir su vietos administracija, bei teismais bei tų asmenų laikyseną okupacijos metu ir jų ištikimybę savajam kraštui.

Suprantama, kad nėra reikalo peržiūrėti visus okupacijos metu susidariusius asmeninius, turtinius ir kitokius santykius, jei dėl jų neatsiranda nusiskundimų ar prašymų jiems patikrinti. Bendrai paėmus, visi okupanto veiksmai ir įsakymai, kurių jis neprivalėjo daryti ar leisti vykti, einant tarptautine teise, yra niekingi ab initio ir atmestini, nes jų negaliotingumas yra savaimus. Jeigu, pvz., okupantas pasi-

savino privatinę ar viešąją nuosavybę, tai ši nuosavybė, kad ir perėjusi į trečias rankas, suinteresuotojo asmens ar jo teises atstovaujančių, vykinančių ar paveldėjusių kitų asmenų ar institucijų gali būti reikalaujama iš pirkėjo arba įgijėjo be jokio atlyginimo [12]).

Jeigu pagal tarptautinę teisę karo metu okupuotą teritoriją, paėmęs ją iš savo priešo, okupantas valdo pagal atitinkamų konvencijų ir tarptautinės teisės reikalavimus, tai yra įprasta laukti, kad išlaisvintojo krašto vyriausybė tokius okupanto administracinius veiksmus pripažins; bet jeigu okupantas valdo kraštą neteisėtai elgdamasis, tai jo potvarkiai, įsakymai ir kiti veiksmai negali laukti teisinio išlaisvintojo krašto vyriausybės pripažinimo [13]).

Lietuvos okupacija yra įvykdyta priešingai tarptautinės teisės nuostatams, tad okupanto veiksmai, potvarkiai ir įsakymai neturi jokio teisinio pagrindo. Jie visi yra perdėm neteisėti ir jų pagrindu susidariusių asmeninių, turtinių ir visokių kitokių padėčių ir santykių klausimais suinteresuoti asmens, organizacijos, draugijos, bendrovės, savivaldybės, bažnyčios ir visos kitos jų paliestos institucijos turi teisės kelti savo reikalavimus ir sulaukti pirmykštės padėties atstatymo, kiek tai yra faktiškai ir realiai fiziškai galima įvykdyti. Negalint atstatyti buvusios teisėtos padėties, suinteresuotiems asmenims, visokioms organizacijoms ir institucijoms, priklauso teisingo atlyginimo reikalavimo teisė.

---

[12]) Oppenheimer, t. II, op. cit. p. 483.
[13]) Sir Arnold Duncan McNair, op. cit. Cambridge, 1943, p. 321.

Krikščioniškoji politika, kaip krikščioniškosios visuomenės idealo vykdymas religiniais motyvais ir krikščioniškosios etikos principais, privalo vienodai ir sutartinai reikštis visuomeniniame katalikų veikime kaip atskiros valstybės ribose, taip ir tarptautiniuose santykiuose.

Prof. Stasys Šalkauskis

KOKS TURĖTŲ BŪTI LIETUVOS KAIMAS

Inž. K. BARANAUSKAS,
Boston, Mass, JAV.

Praėjusiame "Tėv. Sargo" Nr. 1 (10) buvo įdėtas J. Matulionio vertingas straipsnis "Lietuvos kaimas", kuriame autorius įrodinėja, kad išlaisvintos Lietuvos ūkininkų sodybos turėtų būti kuriamos suglaustuose kaimuose, tam nurodydamas daug motyvų. Savo straipsnio pabaigoj J. Matulionis kvietė įvairių profesijų asmenis tuo reikalu pasisakyti. Džiugu pažymėti, kad šis kvietimas buvo išgirstas, ir mūsų spaudoje jau pasirodė eilė straipsnių (Europos Lietuvio nr. nr. 39 (318) — 400 (319) J. Varčiaus. Draugo 1953 m. spal. 24 d. numery J. Navako ir kit. V. J. Matulionio oponentai įrodinėja vienkiemių pranašumą.

Tinkamiausia sistema

Planuojant ūkininkų sodybų kūrimą ir jų sugrupavimą išlaisvintoje Lietuvoje, reikia rasti tokia sistema, kuri leistų ūkininkui prieinamiausiai naudotis kultūros ir civilizacijos laimėjimais. Bet lygiai yra svarbu, kad būtų įmanomas racionalus ūkininkavimas. Ne mažiau svarbūs veiksniai, į kuriuos tenka atkreipti rimtą dėmesį, yra žmonių psichologija, papročiai, tautiniai ir socialiniai interesai. Taigi tinkamiausia sistema bus ta, kuri geriausiai atitiks visus šiuos reikalavimus.

Buvusieji Lietuvos kaimai ir vienkiemiai

Senieji Lietuvos kaimai, atsiradę po 1557 m. Zigmanto Augusto įvykdytos žemės reformos — pagal Vakarų Europos pavyzdį — su savo trilaukiais ūkiais ir bendromis ganyklomis, gal būt, gerai tiko anų laikų ekonominėms ir socialinėms sąlygoms. Bet ilgainiui sąlygoms kintant, atgyveno savo amžių. Sodybos šiuose kaimuose būdavo kuriamos ma-

žuose sklypeliuose, sugrūstos viena prie kitos taip, kad tinkamas jų išplanavimas buvo neįmanomas, o kilus gaisrui vienoj sodyboj, dažnai sudegdavo ir visas kaimas. Apie racionalų ūkininkavimą tokiam kaime negali būti nė kalbos.

Vienkiemiai. Kalbant apie vienkiemius, prieš mūsų akis tuoj atsistoja po žemės reformos Nepriklausomoj Lietuvoj susikūrusių vienkiemių vaizdas: dažniausia be jokios sistemos po laukus išmėtytos vienišos sodybos, prie kurių nelengva prieiti ir privažiuoti. Tokia padėtis susidarė dėl to, kad, skirstant vienkiemiais sugrūstus kaimus, kuriuose laukai padalinti labai nepatogiais ilgai ir siaurais rėžiais, buvo nukrypta į kitą kraštutinumą — daryti sklypus galimai arčiau kvadratinės formos ir sodybas kurti tų sklypų centre, kad būtų patogiausia atlikti ūkio darbus, o į kitus reikalus neatkreipta tinkamo dėmesio. (Šiomis pastabomis nenorima daryti kokių priekaištų žemės reformos vykdytojams, tik konstatuojamas faktas. Žemės reforma buvo vykdoma pagal to meto reikalavimus ir galimybes). Aprūpinimas tokių sodybų elektros energija, telefonu, gerais keliais ūkiniu atžvilgiu sudaro sunkiai išsprendžiamą problemą. Kultūriniam bei organizaciniam gyvenimui sąlygos tokioj sistemoj taip pat labai nepalankios.

Po šių pastabų darosi aišku, kad abi šios sistemos — ir sugrūsti kaimai, ir išmėtyti vienkiemiai — mums nepriimtinos. Tenka ieškoti vidurio kelio.

Modifikuotos kaimo ir vienkiemių sistemos

Žemiau pridėti planai "A" ir "B" schemiškai pavaizduoja šių sistemų pagrindinius bruožus. Palyginimo patogumui abiem atvejais paimta po 48 ūkius 20 ha dydžio. (Tokio didumo ūkis gal būtų Lietuvoje tinkamiausias ūkių didumo vidurkis). Ūkių skaičius kaime galėtų svyruoti 40—60 ribose. Didinant šį skaičių, kaimas perdaug išsitęstų, o mažinant— nebūtų pajėgus išlaikyti reikalingiausias institucijas.

Kad nebūčiau klaidingai suprastas, turiu pabrėžti, jog šie planai yra schemiškai ir tiktų tik esant idealioms sąlygoms. Realiose salygose vaizdas būtų kiek skirtingas, pvz. atstumas nuo kaimo kelio ašies iki sodybos trobesių, pagal vietos sąlygas, galėtų svyruoti nuo 10 ligi 150 m. esant labai skirtingos kokybės žemei, sklypų didumas būtų nevienodas ir t. t.

Planas "A". Racionaliam 20 ha ūkio sodybos išplanavimui ir išlaikymui bent minimalaus atstumo tarp atskirų sodybų (gaisro pavojaus sumažinimui) sodybiniai sklypai turi būti apie 100 m platumo. Kiekvienas toks sklypas yra 5 ha dy-

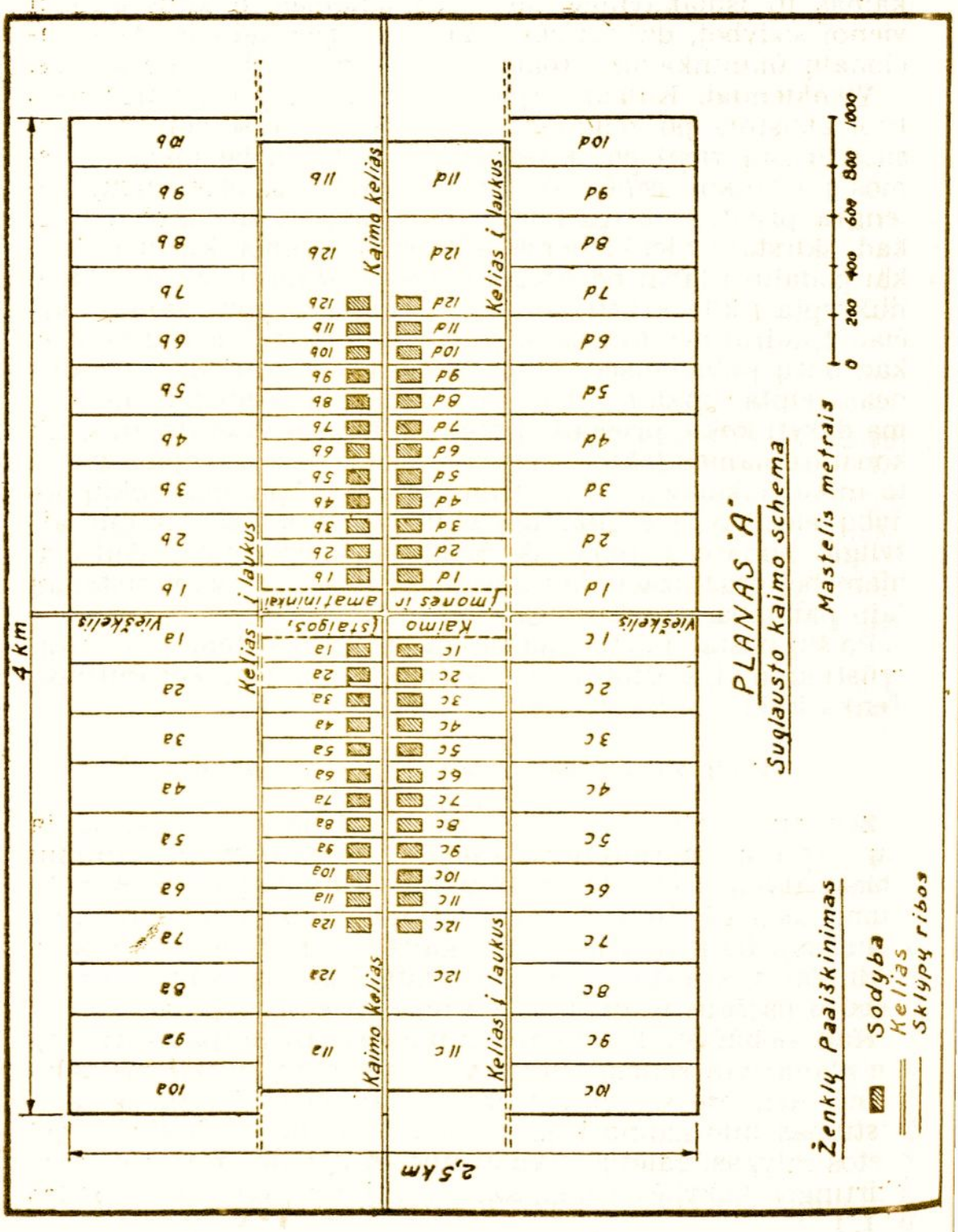
PLANAS "A"
Suglausto kaimo schema
Mastelis metrais
0 200 400 600 800 1000
Ženklų Paaiškinimas
Sodyba
Kelias
Sklypų ribos
4 km
2,5 km
Kaimo kelias
Kelias į laukus
Kaimo kelias
Kelias į laukus
Kaimo kelias
Kelias į laukus
Kaimo (monės ir amatininkai)
Kelias į laukus
Vieškelis
Vieškelis

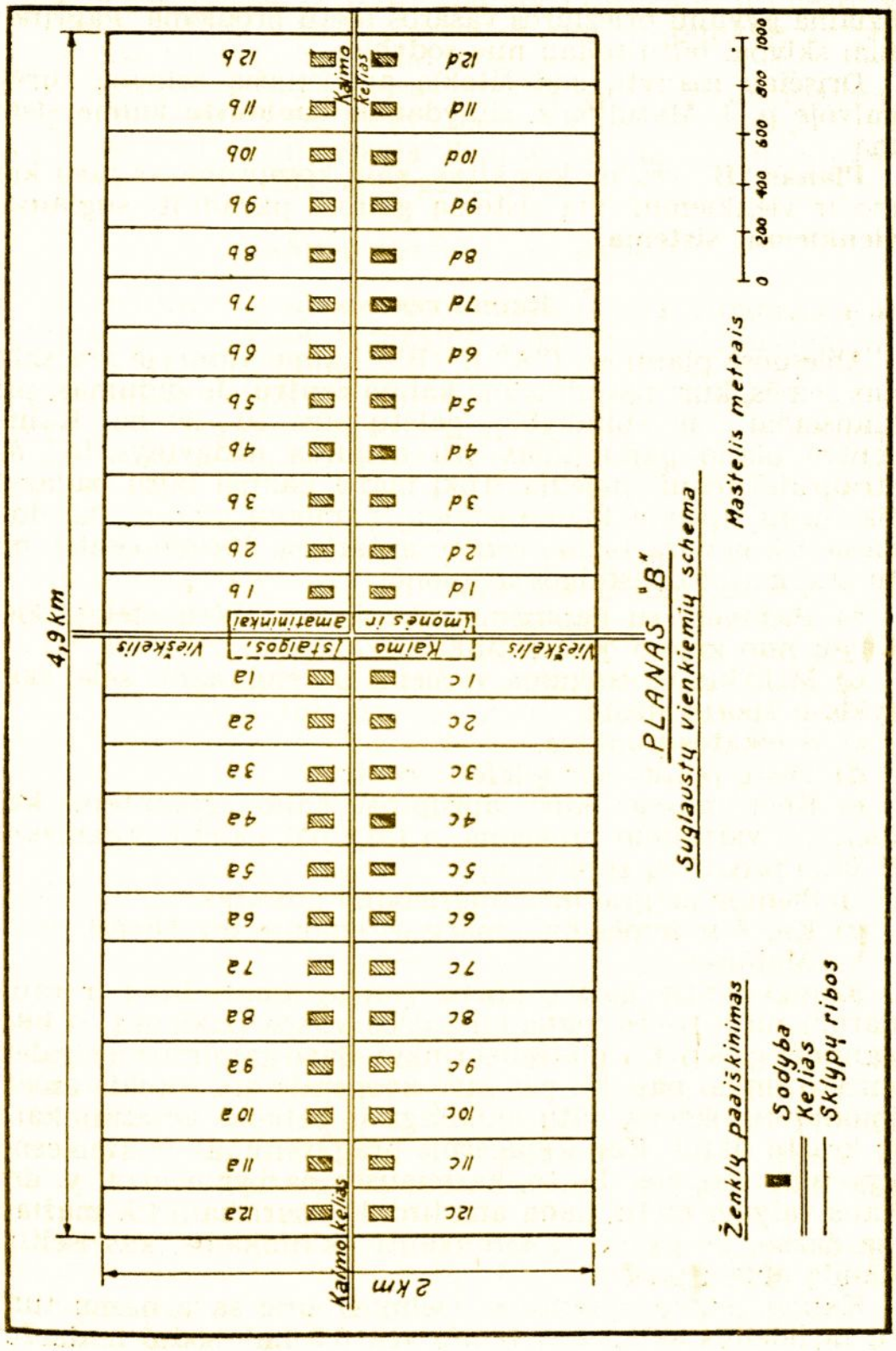
PLANAS "B"
Suglaustų vienkiemių schema
Masteliu metrais
0 200 400 600 800 1000
Ženklų paaiškinimas
Sodyba
Kelias
Sklypų ribos
Kaimo kelias
Kaimo kelias
Vieškelis
Vieškelis
Kaimo [stalgos, gyvulių ir gamtiniai kai
4,9 km
2 km
1a 2a 3a 4a 5a 6a 7a 8a 9a 10a 11a 12a
1b 2b 3b 4b 5b 6b 7b 8b 9b 10b 11b 12b
1c 2c 3c 4c 5c 6c 7c 8c 9c 10c 11c 12c
1d 2d 3d 4d 5d 6d 7d 8d 9d 10d 11d 12d

džio. Jame yra trobesiai, sodas, daržai ir ganykla ar auginamos kultūros žaliam pašarui. Šitaip būtų neblogai išsprendžiama gyvulių priežiūros vasaros metu problema. Pagrindiniai sklypai būtų toliau nuo sodybų.

Drįsčiau manyti, kad šitokią ar panašią schemą turėjo galvoje p. J. Matulionis, siūlydamas **suglausto kaimo** sistemą.

Planas "B" yra ne kas kitas, kaip kompromisas tarp kaimo ir vienkiemių. Šią sistemą galima pavadinti **suglaustų vienkiemių sistema.**

Kaimo centras

Abiejuose planuose ("A" ir "B") kaimo viduryje yra sklypas žemės, kurį pavadinsime **kaimo centru.** Jo didumas, priklausomai nuo aplinkybių, galėtų būti 10—20 ha. Kaimo centro plano parengimas yra atskiras uždavinys ir į šio straipsnio rėmus neįeina. Tokį planą galima būtų padaryti tik turint tipiškus kaimo įstaigų ir įmonių planus. Čia duodame tik bendrą kaimo centro aptarimą. Kaimo centre būtų statomos šios įstaigos ir įmonės:

a) Bažnyčia su kapinėmis (kapines reikėtų steigti kiek toliau nuo kaimo centro tinkamoj vietoj).

b) Mokykla su tinkama viešiems parengimams sale, skaitykla ir sporto aikšte.

c) Sveikatos punktas.

d) Pašto punktas ir telefono centrinė.

e) Kooperatyvas, kuris aprūpintų kaimo gyventojus kasdieninio vartojimo prekėmis, o taip pat galėtų organizuoti ir ūkio produktų supirkimą.

f) Pieninė ar grietinės nugriebimo punktas.

g) Kalvė ir žemės ūkio mašinų remonto dirbtuvėlė.

h) Malūnas.

Kaimo centre galėtų kurtis įvairių amatininkų ir rankdarbių dirbtuvėlės, patenkinančios vietos paklausą, o kitos gaminančios net ir platesnei rinkai. Savo gaminius jos galėtų miesto rinkai patiekti per savo kooperatyvus. Šitokia amatų įmonių dislokacija būtų naudinga ir patiems amatininkams ir krašto ūkiui. Kaime pigesnis pragyvenimas ir sveikesnės gyvenimo sąlygos. Be to, karščiausiu darbymečiu, t. y. derliaus valymo metu, kada amatininkai turi kaip tik mažiausia darbo, jie galėtų talkininkauti ūkininkams, kas išeitų į naudą abiem pusėm.

Kaimo centro gyventojai (šeimos) prie savo namų turėtų nedidelius sklypelius žemės (ca 0,5 ha) sodui ir daržui, kur jie galėtų tinkamai sunaudoti savo atliekamą laiką, kas yra labai svarbu ne tik socialiniu, bet ir moraliniu atžvilgiu.

Esant tinkamoms gamtos sąlygoms, tokiuose centruose ar prie jų galėtų kurtis ir vasarnamiai. Tai įgalintų miestų gyventojus praleisti vasarą sveikoje kaimo aplinkoje ir prisidėtų prie turizmo išplėtimo mūsų krašte.

Suprantama, kad ne visos aukščiau minėtos institucijos iš karto būtų kuriamos kiekviename kaime. Jų kūrimasis vyktų natūraliai pagal reikalą. Svarbu tik planuojant numatyti kaimo centro plėtimosi galimybes.

Abiejų sistemų palyginimas

Susipažinę su kaimo centro funkcijomis ir išnagrinėję abu planus, paieškokime atsakymo į pagrindinį klausimą: kuri sistema yra tinkamesnė?

Suglausto kaimo sistema (planas "A"), nors turi kai kurių pliusų, (kaimo centro artumas), turi tačiau ir tokių minusų, kurie lemiamai nusveria mūsų pasirinkimą jo nenaudai. Svarbiausias minusas, kad žymi ūkių dalis savo pagrindinius sklypus turėtų gana toli nuo sodybų. Blogiausioj padėty būtų kaip tik tie ūkiai, kurie būtų toliau ir nuo kaimo centro. Jeigu toks Vakarų Vokietijos ūkininkas, pasikinkęs karvę su arkliu, gali sau leisti sugaišti važiavimui iki savo lauko porą valandų, tai todėl, kad ten šiltasis metų laikas yra žymiai ilgesnis, nei pas mus. Dėl klimatinių salygų Lietuvoje ūkininkas turi darbus atlikti labai skubiai, ypač sėjos ir derliaus valymo metu. Be to, kasmet tenka į laukus išvežti didelius kiekius mėšlo. Turint tai dėmesy, yra aišku, kad racionalus ūkininkavimas anuose slypuose bus neįmanomas.

Palengvinti susisiekimui su pagrindiniais sklypais tenka per visą kaimo žemę, sodybinių sklypų gale, pravesti du papildomus bendro naudojimo kelius. Taigi kelių ilgis čia ne tik nesumažėtų, bet priešingai — žymiai padidėtų.

Tam tikrą nepatogumą (sėjomainos atžvilgiu) sudaro ir tai, kad žemė yra perskirsta į du sklypus.

Labai džiaugčiausi, jei kas pagamintų tobulesnę suglausto kaimo schemą, kurioje būtų išvengta minėtų trūkumų.

Suglaustų vienkiemių sistemoj (planas "B") ūkininkavimo sąlygos yra žymiai geresnės: žemė viename sklype ir arčiau sodybos. Kadangi sklypai dvigubai platesni, todėl daugiau laisvės, pasirenkant vietą trobesiams statyti.

Tiesa, čia vidutinis atstumas nuo kaimo centro yra dvigubai didesnis, nei plane "A". Bet esant pakenčiamam keliui ir labiau paplitus dviračiams, kaimo centras ir čia būtų nesunkiai pasiekiamas.

Ūkių elektrifikaciją, vykdant ją platesnės apylinkės mastu, atitinkamai suprojektavus vidutinės įtampos (6—20 kV)

tinklą ir transformatorių išdėstymą, čia nebūtų žymiai brangesnė, kaip plane "A". Tas pats pasakytina ir apie telefonų įvedimą.

Bendro vandentiekio, kaip vienoj, taip ir kitoj sistemoj, bent artimesnėj ateity vargu ar galima tikėtis. Dideliems tuo reikalu optimistams tektų priminti, kad net toks miestas kaip Šiauliai neturėjo dar vandentiekio. Turint ūkyje elektrą, nesunku savo reikalams įsirengti vietinį vandentiekį. Kanalizaciją gali atstoti palyginti nebrangus septikas, kurio nuobėgas galima sekmingai panaudoti trešimui.

Pastačius prie kelio dežutes, kasdieninis pašto pristatymas į namus taip pat nesudarytų jokių sunkumų.

Esant patogesnėms ūkininkavimo sąlygoms, žmonės turėtų daugiau laisvo laiko tarpusaviam bendravimui, kultūriniam ir organizaciniam veikimui, todėl nereikia bijoti, kad aukštaitis ar dzūkas galėtų pavirsti į "suvalkietį".

Reikia pastebėti, kad suglaustų vienkiemių sistema nėra koks naujas dalykas, bet jau turi šimto metų tradicijas. Pagal panašų principą jau praėjusiame šimtmetyje buvo išskirstyta nemaža dalis Suvalkijos kaimų, žinoma, pagal ano meto reikalavimus.

Pagal aukščiau išdėstytus samprotavimus prieiname išvadą, jog išlaisvintoj Lietuvoj būtų tinkamiausia suglaustų vinkiemių sistema.

Bendros pastabos

Suprantama, jog naujų sodybų kūrimas pirmoj eilėj turėtų būti vykdomas tuose rajonuose, kur visos ūkininkų sodybos bus nukeltos jau į kolchozų centrus arba trobesiai bus jau tokie blogi, kad jų remontas neapsimokės.

Sodybų išdėstymą ir kelių tinklo pravedimą reikėtų planuoti platesnės apylinkės, o ne atskiro kaimo mastu.

Kaimų centrus reikėtų kurti prie didesnųjų kelių (vieškelių), o ūkininkų sodybos išdėstomos pagal tam reikalui išvedamą kelią (statmeną vieškeliui), kaip parodyta plane "B". Tuo būdu kaimo centras atsirastų susisiekimo atžvilgiu patogiausioj vietoj ir kuo didesnis kaimų skaičius siektų vieškelį.

MAŽOSIOS LIETUVOS LIKIMAS PASKUTINIOJO DVIDEŠIMTMEČIO ĮVYKIUOSE

BR. ZUMERIS,
Melbourne, Australija

Gyvenamojo momento moralinė ir dvasinė krizė tautas ir valstybes pakreipė pavojingų istorinių parodoksų keliu. Iš vienos pusės įvairiuose pasaulio kampuose gimsta laisvos valstybės, bręsta ligi šiol mažai žinomų tautų tautinė sąmonė ir kyla reikalavimai sudaryti naujas valstybes arba bent autonomiškas teritorijas. Iš antros pusės pačioje Europoje naikinamos tūkstančių metų senumo tautos, draskomi tautiniai kultūriniai židiniai ir laidojamos didelę istoriją turinčios tautinės valstybės.

Iš visumos mūsų akys visada nukrypsta į aną tolimą Pabaltijo kampelį, kur amžių gludumoj mūsų tauta pasirinko sau tėvynę. Šiandieninėse sąlygose politinio dėmesio centre yra atsidūrę kiti pasaulio rajonai. Pabaltijo kraštais didelio susidomėjimo nematome. Tačiau tai tik laikinas reiškinys, pasireiškęs tik dėl to, jog kai kurie didieji šio regiono kaimynai pralaimėjo rungtynėse su vienu savo varžovu ir laikinai yra netekęs politinio reiškimosi laisvės. Visi jaučiame, jog ši fizinės jėgos sudaryta situacija turės pasikeisti. Tuomet ir Pabaltijo regionas vėl atsidurs naujoj situacijoj bei jo problemos įgaus ne tik aktualumo, bet net ir aštrumo. Ir kaip tik dėl to jau dabar matome, kad laikas nuo laiko tos problemos pajudinamos. O tarp kita ko vis dažniau atkreipiamas dėmesys ir į buvusius Rytprūsius, kurie apima ir Mažąją Lietuvą.

Istorinis Mažosios Lietuvos likimas žinomas ne tik mums lietuviams, bet iš dalies ir svetimiesiems. Prieš septynetą šimtų metų vokiškojo ordino sukurta šiose lietuviškose prūsų kilties žemėse situacija šiandien įvairiai komentuojama. Bet

tai jau daugiau istorijos, nors savo reikšmės dar ir šiandien visai nenustojęs, dalykas. Čia mes tik trumpai apžvelgsime, kas vyko šiame kampelyje paskutiniųjų dviejų dešimtmečių laikotarpyje ir kokios nuomonės iškyla šio krašto atžvilgiu trijų istorinių į jį pretendentų — lietuvių, vokiečių ir lenkų— o paskutiniuoju laiku atsiradusio ir ketvirto — sovietų.

Nacių valdymo laikotarpis

Naciai, siekdami Europoje hegemonijos, pirmiausia suskato "susitvarkyti" viduje. Hitleriui atėjus į valdžią, kai kurie "Didžiojo Reicho" pakraščiai buvo dar gana "nevokiški". Ypatingai tai buvo ryšku Rytprūsiuose. Bismarko varytoji kolonizacinė ir apskritai vokietinimo politika nevokiečius čia stipriai nutautino. Hitleris jau rado Rytprūsius vokiškai bekalbančius. Tačiau vietovardžiai dar buvo mozūriški ir lietuviški, o taip pat nemaža dalim nesuvokietintos ir gyventojų pavardės. Gi naciams tai buvo rakštis aky, nes tai liudijo nevokišką Rytprūsių charakterį. A. Hitleris savo "Mein Kampf" rašo: "Mes sulaikome amžiną germanų traukimą į Europos pietus bei vakarus ir nukreipiame žvilgsnį į rytus" (742 psl.). O taip nukreipus vokiečių dėmesį į rytus, Rytprūsiai buvo svarbiausias išeities taškas. "Žemė (Grund und Boden) yra mūsų užsienių politikos tikslas ir naujas, pasaulėžiūriškai sutvirtintas, vieningas pagrindas yra vidaus veiklos tikslas" (736). "....būtent vokiečių tautai pakankamai ploto šioje žemėje užtikrinimas, ir ši akcija yra vienintelė, kuri prieš Dievą ir vokiečių ateities kartas kraujo liejimą leidžia pateisinti" (p. 739). Taip Hitleris aptarė savo programą ir tuo visu griežtumu iškėlė veržimosi į rytus tendenciją, kartu nurodydamas, kad praėjusios vokiečių kartos tik kraujo kaina laimėję dabar vokiečių rytuose valdomas žemes ir kad šis jų laimėjimas turįs būti pavyzdys naujiems vokiečių kolonizaciniams žygiams rytuose. "Kai mes ryšium su tuo daugiau kaip tūkstančio metų mūsų tautos politinius įvykius peržiūrime, visus tuos nesuskaitomus karus bei kovas pro savo akis praleidžiame bei visa, kas jais sukurta, šiandien prieš mūsų akis esantį galutinį rezultatą, ištiriame, tai turime sutikti, kad iš tos kraujo jūros tik trys rezultatai yra iškilę, kuriuos mes kaip išliekančius aiškiai nustatytus užsienio politikos ir apskritai politinių įvykių vaisius pažymėti galime: 1. ypačiai bajuvarų įvykdyta kolonizacija Ostmarke, 2. įgijimą ir suvokietinimą (Durchdringung) srities į rytus nuo Elbės ir 3. Hohenzolnernų suorganizuota Brandenburgo — Prūsų valstybę kaip pavyzdį ir naujo reicho kristalizacijos židinį. Tai yra labai pamokantis įspėjimas ateičiai" (p. 733).

Taigi čia Hitleris paragino vokiečius atbaigti užimtų sričių kolonizaciją ir joti toliau į rytus, dainuojant kryžiuočių riterių dainelę: "Near Ostland willen wy riden, near Ostland willen wy nee, al over die greene heiden, frisch over die heiden . . ." (A. History of Europe, H. A. L. Fischer, p. 204, London, 1936). Parinkti tam reikalui "mokslininkai", kaip Riemann ir eilė kitų, suskato įrodinėti (1937 m.) Rytprūsių krašto vokiškumą ir griauti ankstesnių objektyvių mokslininkų tyrinėjimus, kurie negalėjo nuslėpti tikrojo Rytprūsių charakterio ir istorinės vokiečių kolonizacijos. Hitlerinės Vokietijos mokyklose buvo aiškinama, jog prūsai buvę germanų kilmės, nors kaip "germaniškieji" prūsai galėjo istoriniais laikais atsidurti tarp Vislos ir Nemuno, kai patys vokiečiai gyveno už Elbės, o plotai tarp Elbės ir Oderio buvo apgyventi slavų, tu mokyklu vadovėliai nepaaiškino. Tačiau lengviau buvo išspręstas kitas klausimas — kaip lietuviai atsirado Tilžės, Gumbinės, Stalupėnu, Pilkalnio, Ragainės rajonuose. Pastarieji esą paprasti atėjūnai iš Lietuvos. 1937 ir 1938 m. per Rytprūsius perėjo vietovardžiu vokietinimo banga. Vokietinimas buvo aiškinamas tuo, kad nauji vardai esą prasmingi ir lengviau ištariami, kai tuo tarpu senieji esą beprasmiai ir sunkiai ištariami. Taigi naciu laikais buvo vykdomas paskutinis Rytprūsiu suvokietinmo etapas. Tik kad dar žmonės buvo nepripratę prie nauju pavadinimu, tai šalia nauio vokiško vietovardžio skliauteliuose buvo irašomas ir senasis lietuviškas. Kam teko keliauti per Mažaja Lietuva, tas visur turėio progos pamatyti tokius parašus, kaip EITKAU (Eitkunai), BRANDEN (Ischdagen), NEU PASSAU (Eserninken) ir t. t. Būdingas prisiminimas. 1944 m keliauiant per Rytprūsius, teko pakelėie ūkininko paklausti, ar toli vietovė vokiškai vadinama Gross Beischen. Ūkininkas apgailestavo, kad tokios vietovės netoliese nežinas. Tada mano draugas paklausė ne Gross Beischen, bet Gross Baičiūnai, ir mūsu nustebimui ūkininkas tuojau pasakė, jog dvidešimt kilometrų nuo tos vietos. Šis atsitikimas kalba, kiek senieji lietuviški vietovardžiai net nelietuviškai jau kalbančiu vietos gyventoju tarpe dar buvo gyvi.

Po antrojo pasaulinio karo kai kurie provokiški mokslininkai ir tyrinėtojai nuėjo kitu keliu. Jie pasistengė senųju šio krašto gyventoju tautybės klausimą visai tylomis praeiti, iškeldami tik, jog dabar Rytprūsiai esąs kiaurai vokiškas kraštas — vokiečių kilmės ir vokiečiu kultūros gyventoju apgventas. Kaip pavyzdi galime paminėti ir Walter Klebs iš Halies, kuris 1950 m., "Das Ostpreussenblat" laikraštyje nagrinėdamas Rytprūsių praeitį, (nr. 7), didžiuojasi, jog archeologiniai duomens Prūsijos muzėjuje Karaliaučiuj rodą, kad

jau bronzos laikotarpy (1800—500 pr. Kr.) Rytprūsių gyventojai buvo aukštos kultūros. Jie mokėjo austi, dirbti žemę, gamino gražius bronzos papuošalus bei įrankius. Tačiau, kad šie žmonės galėjo būti germanai — nesakoma. Apie jų kilmę visai nekalbama, nes ir archeologiniai radiniai aiškiai rodo, jog šie aukštos kultūros gyventojai nebuvo germanų kilmės. Net ir žalvario radiniai neturi germaniškos kultūros įtakos, kai tuo tarpu Skandinavijos kultūrinė įtaka gana žymi.

Praėjusiais metais kitas vokietis, Dr. W. Stolting, apžvelgdamas rytų vokiečių 2500 metų istoriją ir remdamasis istorine — archeologine datų lentele, skelbia, kad 1000—500 metų pr. Kr. germanų kiltys gyvenę tarp Vislos ir Oderio, o tarp 900—800 metų mūsų eroj pasistumę ligi Nemuno. Apie 600 – 700 m. po Kr. germanų giminės jau buvę tirštai apgyvenę visą Rytų Vokietiją. Taigi nors ir nukeldamas įvykius į gilesnę senovę, Dr. W. Stolting negali paneigti fakto, kad germanų giminės pasistūmė ligi Nemuno, kitaip sakant, turėjo nukariauti negermaniškos kilmės tautas ir, jas išnaikinę, nukariautus kraštus kolonizuoti pačiais germanais.

Sovietai Prūsijoj

Potsdamo konferencijoj Rytprūsiai su Karaliaučium atiteko sovietams. Iš pradžios buvo stipri tendencija ši kraštą priskirti prie sovietinės Lietuvos, net ir Potsdamo konferencijoje sovietai šio krašto reikalave, remdamiesi jo istorine priklausomybe Lietuvai. Tačiau buvo padarytas tik sovietams suprantamas keistas sprendimas — Rytprūsių sritis su Karaliaučiumi buvo prijungta prie rusų tarybinės respublikos, kuri niekad neturėjo nė bendru sienų su prijungta sritim, ir pavadinta Kaliningrado sritimi (Kaliningradskaja Oblastj RSFSR). Po šio prijungimo įvykdytas ir naujas vietovių "perkrikštijimas" — Karaliaučius pavadintas Kaliningradu, Tilžė — Sovietsk, Ragainė — Sverdlovsk, Įsrutis — Černiakov, Piliava — Baltisk ir t. t.

Įžygiavus sovietams, Karaliaučiaus srityje, manoma, buvo pasilikę apie 300.000 gyventojų (prieš karą toje srityje buvo apie 1 mil. gyventojų, iš kurių Karaliaučiuje — 339.000). 1947 m. pasilikusių gyventojų didelė dauguma buvo išvežti į Rusijos gilumą. Jų vieton atgabenti gudai, turkmėnai, mongolai ir tam tikras skaičius lietuvių. Visi tie naujai atgabenti gyventojai apgyvendinti kolektyviniuose ūkiuose. Vokiečių spauda dabar skelbia, jog Karaliaučiaus srityje yra apie 900.000 gyventojų, kurių 300.000 sudaro sovietinė kariuomenė. Laisvosios Berlyno dalies spaudoje netrūksta, atrodo gana autentiškų, duomenų apie padėtį šioje srityje. Iš jos galima

matyti, jog Karaliaučius, Gumbinė, Įsrutis ir kiti miestai tebėra neatstatyti. Laukai apaugę krūmais ir medeliais. Buvusiuose ūkininkų sodybose gyvena žiurkės, o tuščiuose laukuose slankioja sovietų kareiviai ir ... vilkai.

ŠIANDIEN PASIREIŠKUSIOS TENDENCIJOS

Nuojauta, jog dabartinė padėtis yra laikinė ir ateis laikas, kada reikės, kartu su daugeliu kitų politinių ir teritorinių klausimų, spręsti ir Rytprūsių ateitį, jau šiandien visus šiuo kraštu suinteresuotus skatina tuo reikalu suformuluoti savo tezę bei ieškoti jai pagrįsti duomenų. Pravartu tad mums, turintiems į žymią šio krašto dalį didesnių teisių už bet ką kitą, apžvelgti, kas kieno šiuo reikalu kalbama.

Sovietinių rusų kalbos ir veiksmai

1951 m. Sovietų Mokslo Akademija išleido P. I. Knyčevo 280 psl. knygą "Etničeskie territorii i etničeskie granicy" (Trudy instituta etnografii, t. XV, Moskva, 1951.) Knygoje nagrinėjama (107—272 psl.) etninė pietvakarių Pabaltijo praeitis ir duodama baltų giminių XIII—XIV a. gyventų plotų apžvalga. Pridėtame žemėlapyje nurodoma siena tarp lietuviškai — prūsiškų ir vokiškų vietovardžių Prūsijoje. Knygoje aiškiai ginama lietuviškoji tezė Rytprūsių atžvilgiu, nurodant gyventojų sudėtį prieš kryžiuočių atėjimą ir vėlesnį šio krašto vokietinimą. Autorius savo išvadas remia Bezzenbergerio, Toepeno, Tetznerio, Kuršaičio, Zwecko, Pakarklio, Vileišio, Vydūno ir kitų tuo klausimu rašiusių prieitomis išvadomis, archeologijos duomenimis, lietuviškais Rytprūsių vietovardžiais ir pagaliau lietuviškomis namu formomis bei drabužių rankdarbių ir audinių ligi šiol išsilaikusių lietuvišku charakteriu. Po to iš rusų pusės daugiau balsų nebuvo. Tik 1953 m. komunistinė Lietuvos spauda pradėjo kelti, jog Karaliaučiaus srityje gyvenantieji tariami vokiečiai iš tikro nėra jokie vokiečiai, o tik amžių būvy suvokietintų senųjų prūsų palikuonys. Ką tie balsai iš tikro reiškia, galima būtų tik spėti. Visada šiam reikalui jautri Vak. Vokietijos spauda ta proga pradėjo aiškinti, jog tai pasiruošimas šią sritį prijungti prie Lietuvos. Vak. Vokietijos spaudoje kartas nuo karto pasirodo žinutės ir pabėgėlių pasakojimai, iš kurių galima susidaryti vaizdą, jog Karaliaučiaus srities taryboje atstovaujami rusai, vokiečiai ir lietuviai. Kai kuriose šios srities mokyklose nuo 1952 m. dėstoma taip pat rusų, lietuvių ir vokiečių kalbomis. Gyventojai lietuviškomis pavardėmis nelaikomi vokiečiais ir jų padėtis esanti kiek geresnė, nei "tikrųjų" vokiečių.

Lenkų

Komunistinė Lenkija šiuo metu turi didžiulius buvusios Vokietijos plotus nuo Dancigo ligi Štetino, kurių administravimas ir apgyvendinimas sovietų alinamai Lenkijai teikia pakankamai rūpesčių. Tad rūpintis apie sritis ligi Nemuno nėra nei laiko, nei reikalo, o gal ir neleidžiama šio dalyko kelti. Tačiau kitaip šis dalykas atrodo lenkų tremtinių tarpe. Nors netolimoj praeity turėję ir labai skaudžių pamokų, kai kurie lenkų tremtinių sluogsniai vis dar turi labai didelių apetitų. Jie vis dar siekia Lenkijos su Vilniumi, Lvovu, Štetinu, Karaliaučiumi ir Tilže. Tačiau yra lenkų tremtinių tarpe ir nuosaikiau į Rytprūsių klausimą žiūrinčių. Neseniai miręs prof. W. Studnicki pasisakė dėl teritorijų anapus Curzono linijos. Jo nuomone, Sov. Sąjunga, užimdama buvusias Lenkijos rytines sritis, sustiprino savo ne tik karinį, bet ir ūkinį pajėgumą, o tuo tarpu Lenkijai, prijungusiai plačius buv. Vokietijos plotus, tenka visada atsiminti, jog stiprėjanti Vokietija tų sričių nepamirš. Norint nuo Vokietijos apsiginti, Lenkijai reikėtu visuomet glaustis prie Sovietų Sąjungos. Tuo tarpu turėdama sritis į rytus nuo Curzono linijos, Lenkija galėtu eiti pasirinktinai — arba su Sov. Sąjunga arba su Vokietija. Numatytas naujuoju egzil. vyriausybės prezidentu gen. Sosnkovskis savo pareiškime pasisako už 1939 m. sienas rytuose ir Oderio-Neissės linija vakaruose. Tačiau ir vienas ir kitas apie pretenzijas į Karaliaučiaus sritį neužsimena. O Parvžiuje leidžiamas lenku kultūros žurnalas "Kultūra" isidėio kun. J. Z. Majevskio laiška, raginanti tremtinius lenkus atsisakyti pretenzijų į svetimas sritis su Vilniumi, Lvovu ir Karaliaučiumi.

Vokiečių

Rytprūsių klausimu, suprantama, daugiausia rūpinasi vokiečiai, kurie šį kraštą valdė keletą paskutiniųjų šimtmečių. Ypač aktingi tremtiniai ir pabėgėliai vokiečiai. "Das Ostpreussenblat", Klaipėdos vokietininkų "Memeler Dampfboot," Lietuvos vokiečių mėnesinis "Heimatstimme" ir kiti vokiečių laikraščiai vis įdeda straipsnių Rytprūsių ir Klaipėdos reikalais. Neretai šiuose laikraščiuose net Klaipėdos kraštas vadinamas "vokiečių žeme." Pasirodo net straipsnių, nukreiptų prieš lietuvių tremties politikus (Memeler Dampfboot, 1953 m. sausio 5 d.).

Praėjusių metų rugpiūčio 1—2 dd. Manheime Klaipėdos krašto vokiečiai minėjo vokiškumo Klaipėdos krašte 700 metų sukaktį. Rugpiūčio 3 d. Vokietijoj buvo paskelbta "tėviš-

kės diena". Ta proga vokiečių pabėgėlių laikraščiuose netrūko šūkių "Klaipėdos kraštas — amžiais vokiška žemė", "Klaipėdos miestas yra pats priekinis vokiečių postas Rytuose", "Klaipėda — Rytų Vokietijos likimas" ir t. t. "Memeler Dampfboot" įrodinėjo, jog Klaipėdos kraštas buvęs amžiais vokiškas. Jo atsižadėjęs net Vytautas. Suvažiavimą sveikinusieji Vak. Vokietijos politikai su gailesčiu prisiminė Klaipėdos netekimą. Suvažiavime kalbėjęs R. Meyer, "Arbeitsgemeinschaft der Memelaender" pirmininkas, be kita ko aštriai užsipuolė Maž. Lietuvos Tarybos pirmininką Simonaitį, kad pastarasis siekia prie Lietuvos prijungti ne tik Klaipėdos, bet ir Goldapės, Braunsbergo bei kitus rajonus ir kalba ne apie Nemuno, bet Priegliaus upės sieną. Tačiau ateisianti atsiskaitymo valanda. Vis dėlto Rytprūsiu vokiečiu vadas Dr. Gille šiltais žodžiais prisiminė lietuvius, kurie 1946—1947 m. žiemą išgelbėjo tūkstančius vokiečių nuo bado mirties. Suvažiavimo salė buvo papuošta Mažosios Lietuvos vėliavomis. Bendra suvažiavimo mintis — kad be teisingo Klaipėdos Krašto ir Rytprūsių klausimų sprendimo neimanomas taikingas Rytu Europos tautų sugyvenimas (Naujoks). Tačiau Rytprūsiu ir Klaipėdos krašto atžvilgiu yra ir nuosaikesniu vokiečiu balsu. 1953 m. vokiečių evangeliku laikraštis "Christ und Welt" iškėlė, jog aštuonis šimtus metu vokiečiai neturėjo jokios rytu politikos ir jog laikas ja turėti. Vokiečiai turi išbraukti iš minties ir vaizduotės, kad jie dar karta, kaip prieš tūkstanti penkis šimtus metu, galės "joti i rytus" kaip Europos pasiuntiniai, misininkai, kultūrininkai, mokytojai ar net ponu karta. Rytų Europos regione reikia kitos tvarkos. Čia turinti būti sudarvta anttautinė ir antvalstybinė susisiekimo, valiutos ir gynybos bendruomenė. Taip pat vokiečių socialdemokratu biuletenis "SPD Pressendienst" pr. metu rugpiūčio 10 d. nr. puola ekstremistus, reikalaujančius Klaipėdos krašto Vokietijai, vadindamas juos "Ostlandreiteriais" (jojikais i Rytus). 1953 m. Vokiečiu Gyvuliu Globos Draugija išleido kalendorių, kuriame įdėtas naukščiu skridimo krvpties žemėlapis. Jame Rytų ir Vakaru Prūsijos sritys pažymėtos "Litauen" vardu. Dėl to "Ost-West -Kurier" nr. 3 pažymėjo: "Šitas žemėlapis neturi pakliūti vokiečių mokiniams į rankas". Šalia to yra atsiliepimu net eilinių Rytprūsių gyventojų, kurie nevengia pripažinti Klaipėdos Krašto ir apskritai Mažosios Lietuvos lietuviškumo, nors patys jau lietuviškai ir nebekalba.

Tačiau iš kitos pusės vokiečiai visu kruopštumu darbuojasi, kad, laikui atėjus, Rytprūsių klausimas būtų sprendžiamas jų pageidaujama linkme. "Goettinger Arbeitskreis", su-

telkęs eilę vokiečių tremtinių mokslininkų, turi platų bendradarbių tinklą Vokietijoje, Šiaurinėj bei Pietų Amerikoje ir net Afrikoje. Jie leidžia informacinius leidinius vokiečių, anglų, ispanų kalbomis. Knyga "Vokiečių dvasinis gyvenimas Rytprūsiuose" išversta į anglų kalbą. Nors šiaip lietuvių atžvilgiu šis ratelis nusiteikęs gana draugingai. Jis net deda pastangų išleisti veikalą, liudijantį lietuvių žmoniškumą Rytprūsių gyventojų atžvilgiu bado metais (1946—47).

Apskritai Vak. Vokietijos vokiečiai šiuo laiku kalbose Rytprūsių klausimu yra santūrūs. Keldami Vokietijos rytinių sienų klausimą, jie reikalauja tik revizijos arba pasitenkina bendra fraze "visų žemių." Tačiau ar tos žemės turi baigtis Klaipėdos krašte ir Sudetuose, ar prie šių kraštų ribos — aiškiai pasakyti vengiama. Tai rodo, jog jų reikalavimai bus lemiami ir visų aplinkybių, kurios klausimo sprendimo momentu iškils

Amerikiečių balsai

Amerikiečių spaudoje laikas nuo laiko taip pat pasirodo paskiri straipsniai, vienu ar kitu atžvilgiu paliečianti ir Mažosios Lietuvos plotus. Yra išleista eilė amerikiečių knygų, kurių daugumoje teisingai nušviestas šio krašto likimas ir kryžiuočių, o vėliau ir visų vokiečių pastangos šį kraštą suvokietinti ir pasisavinti (žiūr. Economic and Social History of Middle Age. Economic and Social History of Europe, An Introduction to Medieval Europe, Feudal Germany, The German People ir kit.). 1950 m. amerikiečių Colliers enciklopedijoje duotas istorinės Lietuvos vaizdelis, o tarybinei Lietuvai priskiriami Vilnius, Karaliaučius, Kaunas, Klaipėda, Gardinas. 1953 m. vasario 23 d. "Washington Post", kalbėdamas apie Rytų Europos problemas, siūlo tas sritis pavesti valdyti "Europos vyriausybei", kurios, kaip žinome, dar nėra. Rytprūsių ir Aukštosios Silezijos klausimo konkretų sprendimą siūlo bankininko Warburgo planas. Pastarasis siūlo tas sritis pavesti globot Jungt. Tautoms, kai tuo tarpu žemoji Silezija ir Pomeranija turinčios būti grąžintos Vokietijai. Jungt. Tautų globojamų Rytprūsių ir A. Silezijos galutinį likimą turėtų nuspręsti pribrendusių gyventojų plebiscitas.

Ši trumpa apžvalga paskutiniuoju laiku reiškiamų Rytprūsių, o tuo pačiu ir Mažosios Lietuvos, klausimu nuomonių rodo, jog visi pretendentai į juos su didesniu ar mažesniu atsidėjimu ruošiasi tam laikui, kai tas klausimas turės būti sprendžiamas. Visai jo iš akių neišleidžia ir tie, kurie gali ir didele dalim nulems patį to klausimo sprendimą. Tad ir

RYŠKIEJI VEIDAI

MAGDALENA GALDIKIENĖ

Kur tu sesuo gera, kur jūs draugai likimo,
Į vakarus ar šaltą šiaurę nunešti?

B.Brazdžionis.

Tremtinio likimas skaudus visiems, bet ypatingai jis žiaurus mūsų senesniosios kartos veikėjams ir veikėjoms, kurie Lietuvai yra skyrę didesnę savo amžiaus dalį, jai paaukoję savo širdis, protus ir svajones. Tokią likimo naštą neša ir Magdalena Galdikienė, kuriai garbingoje lietuvių ryškiųjų moterų galerijoje tenka viena iš žymiausių vietų.

M. Galdikienė — Lietuvių Katalikių Moterų Draugijos svarbiausioji organizatorė ir pirmininkė net ištisą 20 metų, Lietuvos St. Seimo ir kitų seimų atstovė, sekretorė ir vicepirmininkė, "Moters" redaktorė ir bendradarbė ilgos eilės laikraščių ir žurnalų, žymi pedagogė ir mergaičių mokytojų seminarijų ir gimnazijų direktorė ir t. t.

Prel. M. Krupavičius savo įvade knygai "Mūsų keliai", kurios viena iš redaktorių buvo ir M. Galdikienė, apie ją taip rašo: "Nepriklausomybės metą pradėjus, prasimušė savo darbu, pasišventimu ir sugebėjimu šios garbingosios moterys kalbamoje srityje (lietuvių katalikių moterų veikloje V.): O. Stulginskienė, E. Spudaitė-Gvildienė, S. Paliulytė, U. Starkienė, Dr. V. Karvelienė, A. Sereikytė, M. Ruškytė ir daug

---

mums neatidėliojamai reikia aiškiai suformuluoti savo tezę bei surinkti visus reikalingus argumentus ir duomenis, kad galėtume reikiamu momentu apginti tai, kas mums teisingai priklauso. Reikia sutikti, jog "Prūsų valstybės susidarymas neatsako nei geografiniam būtinumui, nei tam tikros tautos išsivystymui, bet tai buvo kantrus ir kiek dirbtinis kūrinys dinastijos, kuri darbavosi trejetą amžių" (Larousse du XXe siecle, Paul Auge, 1932, psl. 822). O šis faktas juo daugiau svorio teikia mūsų istorinėms teisėms į Mažosios Lietuvos plotus, nes jos nepažeidžia jokios kitos tautos natūralių teisių, o tik reikalauja atitaisyti istorijos būvy jėgos priemonėmis įvykdytą skriaudą.

kitų. O jų visų priešakyje stovėjo ir tebestovi, buvo ir tebėra toji, kuri visą darbą inspiravo, vedė ir tvarkė—MAGDALENA DRAUGELYTĖ — GALDIKIENĖ, kuri rinko ir rikiavo savo pagelbininkes ir vedė į garbingą ateitį visas Lietuvos moteris".

M. Galdikienė gimė 1891 m. rugsėjo 26 d. Bradauskų kaime, Vilkaviškio apskrity, lietuviškoje ir patriotiškoje šeimoje. Ji 1910 m. baigė Mariampolės mergaičių gimnaziją ir išvyko studijuoti aukštųjų pedagoginių mokslų į Petrapilį, kuriuos baigė 1915 m., jau pirmojo pasaulinio karo sūkuriuose.

Savo visuomeninę veiklą pradėjo jau 1907 m., aktingai dalyvaudama "Žiburio" ir "Saulės" draugijų mergaičių lavinimosi ir meno sekcijose, kurių veikla tuomet reikšdavosi chorais, vaidinimais ir moterų švietimu. Jau Petrapily būdama, 1912 m. suorganizavo studentų ateitininkų kuopą ir buvo jos pirmininkė. M. Galdikienė yra viena iš ateitininkų steigėjų ir pirmųjų veteranių. Šiai organizacijai ji paliko ištikima ir veikli per 40 metų ir dabar joje aktingai reiškiasi: yra Ateitininkų Federacijos Vyriausios Valdybos narė ir New Yorko Ateitininkų Sendraugių skyriaus pirmininkė.

Karo audroms tebesiaučiant, M. Draugelytė-Galdikienė grįžo iš Rusijos i Lietuva ir jau čia labai plačiu mastu įsitraukia į visuomeninio darbo barus. 1919—1920 m. ji yra Kauno Miesto Tarybos narė, Katalikių Moterų Draugijos pirmininkė nuo 1919 m., 1920 m. ji išrenkama į Lietuvos St. Seimą ir kitų Lietuvos seimų ji yra pastovi ir aktinga krikščionių demokratų atstovė. 1925 m. ji yra seimo sekretorė ir 1926 m. II vicepirmininkė. Nė viena kita moteris Lietuvos seimuose nebuvo taip aukštai iškilusi, kaip M. Galdikienė. Lietuvos seimuose jos veikla labai aktyvi. Ji dalyvauja visoje eilėje seimo komisijų, o ypač daug reiškiasi švietimo komisijoje. Lietuvos švietimo reikalai ir ypatingai moterų švietimas jai visą laiką yra buvęs arčiausia širdies. 1923—1936 m. ji yra mergaičių mokytojų seminarijos Kaune direktorė ir 1936—40 m. Švč. Jėzaus Širdies Kongregacijos mergaičių gimnazijos direktorė.

Viename iš savo pasikalbėjimų ji pati pasisako, kad jos "didžiausias džiaugsmas tai lietuvės sodieties susipratimas ir įsigyvenimas į visuomeninius reikalus, liaudies kūrybos ir papročių atgaivinimas. Labai pagirtinos ir pastangos pakelti visas ūkio šakas bei sukultūrinimas šeimininkavimo". Toliau ji pasakoja: "Vienu reikšmingiausių dalykų laikau motinos ir vaiko bei jaunų mergaičių globą ir kovą su alkoholizmu". Galdikienės daug ir sekmingai veikta visose moterų veiklos srityse. Plati visuomeninių darbų vaga ją lydi per visą nepriklausomos Lietuvos gyvenimo laikotarpį. Niekas

MAGDALENA DRAUGELYTĖ-GALDIKIENĖ

jos nematė pavargusios, beviltiškos, jos pasiryžimas nepalenkiamas, jos nuotaikos pilnos giedros ir šviesių vilčių.

Kai antrojo pasaulinio karo audros ją su vyru, vienu žymiausių mūsų dailininku — Adomu Galdiku, išbloškė iš taip mylimos tėvynės, ji savo plačią veiklą tęsė Vokietijoje, Freiburge; Paryžiuje, ypatingai daug dirbdama Pasaulio Lietuvių Katalikių Organizacijų Sąjungai, ją organizuodama ir reprezentuodama tarptautinėje veikloje, bei gyvai veikdama lietuvių šalpos akcijoje. Pagaliau dabar, gyvendama New Yorke, ji yra vėl plačiai įsijungusi į lietuviškos veiklos barus. Jaunesniosios ar jaunesnieji iš tos veiklos dažnai traukiasi, atsisakinėja, M. Galdikienė, jausdama gyvą reikalą, visuomet randa laiko ir pasiaukojimo.

Įgimtas visuomeniškumas, kilnių krikščioniškųjų idėjų besąlyginė meilė, nuoširdumas ir paprastumas, gilus visuomenės bei žmonių psichologijos pažinimas atidaro jai duris į žmonių širdis, ir visur ji miela, laukiama ir paskatinanti. M. Galdikienė yra labai plataus masto visuomenininkės pavyzdys, mokanti ištvermingai veikti ir kovoti, nežiūrėdama jokių kliūčių ir jokių sunkumų.

M. Galdikienei nuolat rūpėjo ir teberūpi visi tautos reikalai, kuriems ji yra paskyrus visą savo nepaprastai turtingą gyvenimą. Karščiausias linkėjimas būtų grįžti vėl į laisvą Lietuvą ir toliau Lietuvoje krauti tą didįjį lietuvės moters kraitį.

V.

Lietuvė katalikė moteris savo vardą Lietuvos atstatymo ir atgimimo istorijoj aukso raidėmis įrašė savo kietais ir garbingais darbais.

Prel. M. Krupavičius

PROF. JUOZAS ERETAS

A. GRAŽIŪNAS

Prieš trisdešimt su viršum metų įvyko retas ir dramatiškas pasikalbėjimas. Baigdamas aukštuosius mokslus beviltiškai susirgęs, jaunas lietuvis pasikvietė prie savo lovos tokį pat jauną šveicarą, filosofijos daktarą ir šveicarų armijos leitenantą, ir jam tarė:

—Bičiuli, tu žinai, kad mano tėvynė Lietuva po ilgos ir sunkios priespaudos žengia į laisvę. Aš norėjau, baigęs mokslą, ten grįžti ir darbuotis mano daug kentejusios tautos gerovei ir šviesesnei ateičiai. Tačiau man jau nelemta ten sugrįžti. Todėl prašau tave pažadėti man: tu vyksi į Lietuvą mano vietoj ir atliksi jos gerovei tai. ko aš padaryti negalėjau. Šveicarų tauta turi daug išmokslintų vyrų, ir tu, išvykdamas į Lietuvą, jai skriaudos nepadarysi. O Lietuvai tu padarysi didelį ir taurų patarnavimą.

Sujaudintas jau mirties pažymėto Lietuvos patrioto žodžių, šveicaras pasižadėjo išpildyti jo prašymą.

Tie du vyrai buvo iš Mažosios Lietuvos kilęs M. Ašmys ir Dr. Juozas Eretas.

Mirštantis Lietuvos patriotas į Dr. Juozą Eretą kreipėsi su tokiu nepaprastu prašymu ne atsitiktinai. Tai buvo ne tik gabumais ir energija pasižymėjęs jaunas vyras, kuris, gimęs neturtingoj šeimoj ir anksti likęs našlaitis, mirus tėvui, nugalėjo visus sunkumus ir pasiekė aukštojo mokslo. Jis jau buvo ir žinomas kaip didelis lietuvių draugas. Anomis lemtingomis Lietuvai dienomis jis įėjo į artimus santykius su būreliu Šveicarijoj veikusių lietuvių ir įsijungė į jų dirbamą darbą. Lietuvos reikalui Vakaruose garsinti jis parašė ir išleido vokiečių kalba stambų veikalą "Lietuva", kuriame pavaizduoja jos praeitį, dabartį ir ateities tikslus. Tai buvo vienas pirmųjų tos rūšies leidinių apie Lietuvą. Jis artimai bendradarbiauja ir vokiečių bei prancūzų kalbomis tos pat lietuvių grupės leidžiamam laikrašty, kuris siekė supažindinti Vakarų Europą su Lietuva bei jos aspiracijomis ir palenkti jos viešąją nuomonę Lietuvos naudai. Jis ir visur kitur, kur tik galėjo, kėlė Lietuvos vardą ir gynė jos bylą.

Juozas Eretas mirštančiam bičiuliui lietuviui duotą žodį ištesėjo. Nežiūrėdamas, jog tai karo sunaikintas, del ilgos priespaudos toli nuo Vakarų kultūros atsilikęs ir sunkiai kovojąs už savo dar neaiškią ateitį kraštas, jis vyksta į Lietuvą.

Galima suprasti, kokį įspūdį Lietuva turėjo tuomet padaryti atvykusiam iš kulturingos, ilgametėj taikoj gyvenusios Sveicarijos. Kaunas, kur buvo įsikurusi atsistatancios Lietuvos vyriausybė, panėšėjo greičiau į didelį kaimą, negu į kad ir laikinę sostinę. Tačiau tai Juozo Ereto pasiryzimo išteseti savo pažadą nepalaužė. Ir jis neieško kokio patogaus, duodančio progos reprezentuotis darbo. Lietuva dar veda sunkią kovą su puolančiais išorės priešais. Todėl jis tuojau stoja savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Siunčiamas vyksta į uzsienį kovoti su Lietuvai priešinga propaganda ir skleisti palankių jai informacijų, nors tai buvo darbas ir sunkus ir nemalonus, kai daugelis užsienio spaudos buvo mūsų priešų įtakoj ar jų tiesiog papirkta. Jis imasi suorganizuoti Lietuvai tuomet labai reikalingą jos žinių agentūrą—ELTA—nors nebuvo ne tik tam darbe nusimanančių žmonių, kuriuos būtų buvę galima bendradarbiais pakviesti, bet net trūko lėšų keliems tarnautojams apmokėti ir neįmanoma buvo surasti keletą dar tinkamų vartoti rašomųjų mašinėlių. Tačiau Eretas darbo nesirinko—ėjo ir dirbo ten, kur dienos reikalai šaukė.

Bet sugebančių žmonių reikėjo ne tik besikuriančioms valstybinems įstaigoms organizuoti. Jų ypač reikėjo ten, kur buvo dedama patys valstybės pagrindai, nustatoma visa krašto santvarka. Todėl netrukus matome Eretą jau Lietuvos seimo nariu, kur jis taip pat įnešė gražų įnašą, dirbdamas krikščionių demokratų frakcijos eilėse.

Tačiau tuo jis neapsiriboja. Gerai suprasdamas, jog valstybės ir tautos ateitis priklauso ne tik nuo jos santvarkos nucstatų, tinkamo įstaigų suorganizavimo ir veikimo, bet lygiai tiek pat ir nuo jos piliečių susipratimo, kultūros, sveikatingumo, aukštos dorovės, lygiagreta Eretas imasi plačiu mastu visuomeninio darbo.

Jam ryškiai krito į akį, jog vienas žalingiausių lietuvių tautos gyvenime reiškinių, trukdančių jos pažangai ir neleidžiančių gerovei kilti, yra žymiai krašte paplitęs girtavimas. Todėl jis tuojau gyvai įsijungė į Liet. Katal. Blaivybės Draugijos veiklą. Darbuojasi jos centre, važinėja po kraštą su paskaitomis, daug rašo blaivybės ir blaivinimo klausimais. Suprasdamas jog blaivus kraštas bus tik tuomet, kai išaugs blaivi jaunoji karta, jis paskatina prie Blaivybės D-jos įkurti Angelo Sargo vaikų sąjungą, kuri ir turėjo išauginti blaivią priaugančiąją lietuvių kartą. Tačiau to vieno dar nepakako. Kad tauta nusikratytų tokių socialinių ydų kaip

PROF. JUOZAS ERETAS
prie lietuviškos trispalvės kalba Vasario 16 proga Bazelyje.

girtavimas, būtų fiziškai sveika, o tuo pačiu ir pajėgi sekmingai kurti šviesesnę savo ateitį, reikėjo tinkamomis priemonėmis tą tautos sveikatą stiprinti, rasti sveikų pramogų, kurios ypač jaunimą atitrauktų nuo smuklės, išvestų jį iš tvankių kambarių į tyrą orą. Todėl su keleta kitų tos pat minties atstovų jis kuria Lietuvos Gimnastikos ir Sporto Federaciją, kurios klubai tuojau paplinta po visą Lietuvą. Tačiau, būdamas pats sportininkas ir gerai susipažinęs su sporto klausimais, jis nesitenkina vien tik propaguodamas ir plėsdamas sportą Lietuvoje. Jam rūpi jauną Lietuvos sporto sąjūdį apsaugoti nuo azartinio sporto klaidų bei ydų. Tad LGSF žurnale "Jėga ir Grožis" jis nemaža rašo racionalaus sporto klausimu ir tas pat mintis skleidžia gausiose savo paskaitose.

Tačiau daugiausia jėgų J. Eretas pašventė katalikų jaunimo "Pavasario" sąjungai, vėliau išaugusiai į didelę "Pavasario" vyrų ir mergaičių sąjungų federaciją. Įsijungęs į šios sąjungos veikla ir netrukus tapęs jos pirmininku, per eilę metų jis išugdė ją į didžiulį, visą Lietuvą apimantį katalikiškojo jaunimo sąjūdį, kurio atlikti jaunimo katalikiško susipratimo, apsišvietimo, pilietinio sąmoningumo ir kitose srityse darbai labai dideliu mastu prisidėjo prie greitos nepriklausomo Lietuvos pažangos visose srityse. Už nuopelnus šioj srity J. Eretas buvo išrinktas "Pavasario" Federacijos garbės pirmininku.

Gyvai J. Eretas dalyvavo ir ateitininkų veikloje, ir jo iškeltos mintys turėjo labai reikšmingos įtakos tiek ateitininkijos naujoms organizacinėms formoms, tiek ir jų veiklos turiniui, krypčiai bei metodams.

Savo visuomeninį darbą J. Eretas papildė, gana plačiu mastu dalyvaudamas mūsų spaudoje. Jo publicistiniai straipsniai ir politinės bei kitų sričių apžvalgos labai praturtino "Ryto" ir "XX Amžiaus" puslapius. Daug jis yra rašęs ir kituose mūsų laikraščiuose ir žurnaluose — "Židiny", "Ateity", "Pavasary", "Sargyboj" ir visoj eilėj kitų.

Nemažiau reikšmingą barą J. Eretas išvarė ir mokslo srity bei dėstydamas Lietuvos Universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete. Pakviestas į L. Universitetą dėstyti germanistikos, per eilę metų jis paruošė Lietuvai gausų būrį kvalifikuotų vokiečių kalbos bei literatūros dėstytojų. Šiam darbui jis nesigailėjo nei laiko, nei energijos. Tačiau vienu dėstymu nesitenkino. Iš savo specialybės srities jis yra davęs rimtas studijas apie vokiečių mistikų literatūros atstovus Eckehart, H. Seuse ir kit., vokiečių literatūros istoriją, plačius nagrinėjimus H. Taine meno filosofijos ir visą eilę platesnių ar siauresnių mokslo darbų, kuriuos čia smulkiai suminėti ir

neįmanoma. Jis buvo uolus bendradarbis Teologijos-Filosofijos fakulteto mokslinių žurnalų, o literatūros ir istorijos žurnalą "Atheneum" pats ir redagavo.

Šalia darbo Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitete, J. Eretas daug laiko ir jėgų skyrė Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos darbams. Ilgą laiką buvo jos sekretorius ir svarbiausias jos leidinių redaktorius. Jis taip pat buvo entuziastingas rėmėjas minties įkurti Lietuvos katalikų universitetą, kurio įkūrimą tik to laiko vyriausybė savo uždraudimu sukliudė, nors visi paruošiamieji darbai buvo jau atlikti ir net paskirta atidarymo iškilmėms diena.

Šį visą šakotą ir labai svarų J. Ereto darbą Lietuvoje nutraukė, kaip ir visų kitų, raudonoji okupacija. Tuos darbus čia tegalėjome ne apžvelgti ir aptarti, o tik suregistruoti, ir tai tik pačius svarbiuosius, nes ir vienas jų suminėjimas jau užima nemaža vietos. Jų tinkamai apžvalgai reikėtų iš tikro gana plačios monografijos, kurios jie labai yra ir nusipelnę.

Tačiau jo darbo Lietuvai nė ši nelaimė nutraukti neįstengė. Pasitraukęs nuo rytietiškos barbarijos į savo senąją tėvynę Šveicariją, jis jį tebetęsia toliau. Savo raštais ir gyvu žodžiu jis primena savo tautiečiams ir kitiems Vakarų Europos gyventojams Lietuvą ir gina jos bylą, bendradarbiaudamas Vakaruose leidžiamose enciklopedijose ir kituose panašiuose leidiniuose juos supažindina su Lietuva, jos kultūra ir pasiektais nepriklausomo gyvenimo laimėjimais. Palaiko jis gyvus ryšius ir su savo buvusiais bendradarbiais bei idėjos draugais krikščionimis demokratais, gyvai domėdamasis jų darbais ir viskuo, kas tik liečia Lietuvą ir lietuvių gyvenimą. Vienam paskutiniųjų savo laiškų jiems rašo: "Linkiu Jums daug ištvermės, dirbant bendram tikslui. Daug linkėjimų ir sveikinimų taip pat visiems vienminčiams, kurių idėjas stengiamės čia, senoje ir išvargintoje Europoje, įgyvendinti."

Mes, jo vienminčiai, kurių ne vienam teko būti ir jo mokiniu ir ne vienu atvėju vienoj ar kitoj srity bendradarbiu, taip pat Profesoriui linkime ne tik sveikatos ir sekmės visuose jo užsimojimuose, bet ir laimingai sulaukti valandos, kada galės grįžti į Lietuvą ir su ta pat energija, kaip kitados kuriant nepriklausomą Lietuvą, prisidėti prie Lietuvos atstatymo po baisaus sovietinio siautėjimo. Žinodami, kad už jo didelius darbus ne visuomet jam buvo teisingai atsilyginta, kad jis yra patyręs už savo idealizmą bei pasiaukojimą ir nemažų nuoskaudų ne iš ko kito, kaip iš pačių lietuvių, mes didžiai vertinam, kad visa tai nė trupučio nekeitė jo jausmų Lietuvai. Ir tai mus su juo suriša dar glaudesniu ne tik įvertinimo, bet ir gilios pagarbos ryšiu.

Ilgiausių metų!

KUN. VINCAS SLAVYNAS—MECENATAS

P. VAINAUSKAS

Kiekvienas viešuoju gyvenimu besidomįs asmuo turi savo išskirtinę sritį, kuria daugiausia domisi ir kuriai daugiausia atsideda. Vienas pasirenka kultūrinio darbo sritį, kitas politinę, trečias atsideda kurios nors profesijos reikalams ir t. t. Bet yra viena sritis, kuriai gana retas pasišvenčia, nors tai didžiai svarbi sritis. Ta sritis—tai medžiaginės paramos teikimas įvairiems reikšmingiems darbams bei sumanymams. Tos paramos, be kurios daug ko iš viso neįmanoma įvykinti.

Kitados Lietuvoje tuo ypačiai buvo žinomas kan. P. Dogelis, kuris metų metus rūpinosi, kaip sutelkti daugiau lėšų Ateitininkų Susišelpimo Fondui, kad daugiau nepasiturinčių, bet pasiryžusių siekti mokslo jaunuolių įgalintų savo užsimojimą įvykinti. Tačiau jau ir anuomet, kaip ir šiandien, šioj srity buvo ir yra žinomas ir kitas asmuo. Tai kun. Vincas Slavynas. Kiekvieną dalyką, kuriam jis nuoširdžiai pritaria, jisai stengiasi kiek tik išgalėdamas paremti, kad geri užsimojimai būtų įmanoma kuo pilniau ir plačiau įvykinti. Mes čia neturime galimybės suminėti visus tuos dalykus, kuriuos kun. V. Slavynas dosnia ranka yra parėmęs. Ypač kad jis su tuo nesigarsina, viską darydamas ne sau garso įgyti, bet Dievo garbei ir Lietuvos bei lietuvių tautos gerovei. Tačiau negalima nepaminėti, kad jo dosnumą yra jautęs ir tebejaučia Ateitininkų Šelpimo Fondas, Leono XIII Fondas, Ateitininkų Federacija, "Ateitis", "Tėvynės Sargas" ir kitos organizacijos bei institucijos. Kybartuose jis buvo nupirkęs, įrengęs ir Ateitininkų Federacijai padovanojęs net gražius namus.

Kun. V. Slavynas gimė 1877 m. gruodžio 13 d. Virbalio mieste, Vilkaviškio apskr. Kunigų seminariją baigė Seinuose, kur vysk. A. Baranausko 1900 m. gruodžio 22 d. buvo įšventintas kunigu. Į JAV išvyko iš kun. J. Staugaičio (vėliau Telšių vyskupo) suorganizuotos Lekėčių parapijos 1913 m. rugpiūčio mėn. Čia atvykęs, apsistojo pas žinomą lietuvių veikėją ir lietuviškų knygų leidėją kun. A. Miluką ir, pastarojo patartas, persikėlė klebonauti į naujai įkurtą Shenandoah, Pa.

KUN. VINCAS SLAVYNAS

lietuvių parapiją. Po pusantrų metų, kun. A. Miluko ir kun. Taškūno patartas, persikėlė į Milwaukee ir ten Racine, Wis., lietuvių prašomas ir vyskupo pavestas, suorganizavo lietuvių parapiją, nupirkdamas iš protestantų nedidelę, bet gražią bažnytėlę. 1919 m. "Draugo" direktoriams paprašius ir Milwaukee vyskupui leidus, sutiko perimti "Draugo" administratoriaus pareigas. Kun. V. Slavynui nuoširdžiai pritariant ir ta kryptimi veikiant, vėliau "Draugas" buvo perduotas leisti Tėvams Marijonams. Dirbdamas "Drauge", savaitgaliais darbavosi Šv. Jurgio parapijoj, kur klebonavo kun. M. Krušas. Septynerius metus darbavosi Dayton, Ohio.

Pasiilgęs gimtosios Lietuvos, 1928 m. atvyko jos aplankyti. Ir Nepriklausomos Tėvynės gyvenimas kun. V. Slavynui padarė tokio stipraus įspūdžio, kad jis pasiryžo joje apsigyven-

KONRADAS ADENAUERIS

P. BAGDANAVIČIUS

Šiandien retas vardas tiek minimas pasaulio spaudos puslapiuose, kaip Vakarų Vokietijos kanclerio Dr. K. Adenauerio. Ypač JAV spauda dažnai jį mini ir nesišykšti jam komplimentų, laikydama jį gal net pačiu rimčiausi ir nesvyruojančiu JAV sąjungininku visoj jų Europos politikoj, o ypač kovoj su Sovietų užmačiomis. Tačiau prieš 1948 m. K. Adenauerio vardas pasaulio laikraščių pirmuosiuose puslapiuose nebuvo dažnai minimas. Net pačios Vokietijos spaudoje ligi to laiko jis nebuvo labai daug linksniuojamas. Vienas Koelnas ir jo apylinkės didžiavosi savo vyriausiu burmistru K. Adenaueriu, kuris tose pareigose, nors ir su pertraukomis, buvo išbuvęs nuo 1917 metų.

Nė viena politinė karjera nėra prasidėjusi taip savotiškai ir net keistai, kaip to didžiojo Vokietijos kataliko. Ir gal iš viso tos politinės karjeros nebūtų nė buvę, jei ne Britų okupacinės valdžios pareigūno išsišokimas. To įvykio aplinkybės

---

ti. Vienam laiške apie tai jis rašo: "Įsimylėjau į kun. Krupavičiu ir raudonkepurius ateitininkus, o ypačiai į prof. Šalkauski, Dovydaitį, K. Pakštą, kun. Jakštą . . ." "Meilė nerudyja ir . . . sugrįžęs i Daytoną, tuoj pradėjau ruoštis grįžti prie savo "sužadėtinių" Lietuvoj".

Grįžęs 1929 m., jis čia ir išgyveno ligi 1940 m. rugpiūčio mėn., kada, pagyvenęs pora mėnesių prie sovietinių okupantu, antru kartu išvyko į JAV. Kurį laiką pagyvenes pas kun. Miluka ir kun. Čepukaitį, išvyko į pusiau misijų kraštą— War. West Virginia. Čia suorganizavo parapiją, pastatė bažnytėle ir kleboniją. Šioje vietoje ir dabar tebesidarbuoja.

Tačiau ir dabar, kaip anksčiau Lietuvoje, kun. V. Slavynas kiek tik išgalėdamas remia minėtas ir kitas organizacijas, žurnalus ir kitus jo ypačiai vertinamus užsimojimus bei darbus. Jis labai žymiai parėmė ir šio jubilėjinio "Tėvynės Sargo" išleidimą. Mūsų mecenatui kun. V. Slavynui už tai priklauso mūsų nuoširdi padėka. Linkime jam geros sveikatos, ilgiausių metų ir pasisekimo visuose jo darbuose.

įvairiai nušviečiamos, ir tikroji tiesa pasilieka bent kiek miglota. Belieka faktas, kad britų pareigūnas atleido jį iš Koelno burmistro pareigų kaip tariamai nesugebėjusį parodyti reikiamos iniciatyvos ir energijos. Tai, žinoma, nereiškia, jog jis negalėjo turėti kokių kitų sumetimų. Bet kaip tik su šiuo atleidimu prasideda K. Adenauerio politinė karjera, kurioje jis parodė labai daug iniciatyvos ir nepaprastos energijos. Jų stokos šiandien jam niekas nedrįstų prikišti, kaip padarė tasai tikriausiai nelabai sugebėjęs įvertinti žmones okupacinės valdžios pareigūnas.

Tasai atleidimas toli gražu Adenaueriui nebuvo malonus. Koelno burmistru jis buvo išbuvęs nuo pat pirmojo pasaulinio karo pabaigos. Hitleriui atėjus į valdžią, jis iš tų pareigų buvo pašalintas, kalintas, bet nesulikviduotas. Ir nesulikviduotas gal tik dėl to, kad senojoj katalikų Centro partijoj jis nebuvo ypatingai iškilęs. Per ilgus savo burmistravimo metus jis daug kuo Koelnui nusipelnė — pastatydino per Reiną tiltą, ikurė universitetą, nuostabiai sutvarkė miesto parkus ir kelius. Tačiau tai buvo vietinio pobūdžio, bet ne valstybinio masto darbai. Jie tik jį patį labai glaudžiai susiejo su miestu, kuriam tiek metų darbavosi. Tad ir 1945 m. amerikiečių vėl grąžintas į senąsias jo pareigas, jis puikiai jautėsi savo senajame mieste, kuriam visa širdimi buvo atsidaves.

Tačiau iš tikro tas darbas turėjo didelės reikšmės, kai jam teko imtis jau daug platesnio masto uždavinių. Pakviestas Vakarų Vokietijos kanclerio pareigoms, jis ėmėsi jų su ilgamečio administratoriaus ir valstybininko patyrimu.

Žinoma, į pirmąsias pasaulio valstybininkų vietas jį pastatė ne tik tasai patyrimas. Kaip ir visuomet tokiais atvejais, nulėmė pirmoj eilėj jo charakteris. Ryškiausi jo būdo ypatumai — tikras ir tvirtas moralinis atsakomingumo jausmas, su kuriuo jis imasi darbo. Jo neapsimestas optimizmas, tikras džiaugsmas darbui ir pareigai, giliai įsišaknijes katalikiškumas buvo pagrindiniai dalykai, kurie dalyką lėmė.

Adenaueris ir savo laikysena ir veikla yra imponuojanti asmenybė. Bent kiek praretėję plaukai, platūs antakiai, prasikišę skruosto kaulai jo veide daro ji kiek rytietiškos išvaizdos. O ir jo laikysena kreipia pašaliečio akį. Vienas amerikietis laikraštininkas, lygindamas jį su kitais valstybininkais, sako, jog Churchilis problemos griebiasi kaip lokys, Trumanas šoka prie reikalo kaip gazelė, o Adenaueris artinasi prie iškilusio klausimo su rytiečių archimandrito orumu. Visi jo problemų sprendimai yra persunkti krikščioniškos dvasios. Kaip tik dėl to kai kurie laikraštininkai sakosi

matą jo valstybiniam darbe daug šventumo elementų. Tik katalikų tikėjimas, bendras Adenaueriui ir Schumanui, yra buvusi toji didžioji išeities bazė, kai reikėjo spręsti sukiužusios ir suniokotos Europos problemas.

Sausio 5 d. kancleriui Adenaueriui sukako 78 metai. Jis gimė Koelne vyr. teismo tarėjo šeimoje. Kartu su juo užaugo du broliai ir viena sesuo. Teismo tarėjui nebuvo lengva tris sūnus leisti į mokslą. Vienais metais prieš Kalėdas motina net jautėsi priversta pasakyti, jog tais metais Kalėdų eglutės nebūsią, nes nesą iš ko ją ruošti. Tik visi vaikai sutarė, jog jie kuriam laikui atsisakys savo sekmadienio pietų, kad galima būtų eglutei sutaupyti. Gilios katalikiškos šeimos tradicijos, gyvas ir taurus tikėjimo puoselėjimas šeimoje buvo pirmoji ir tikroji mokykla, giliai įdiegusi ir įsąmoninusi jaunam Adenaueriui krikščioniškąsias doktrinas. Uolus Centro partijos dalyvavimas buvo tik tęsinys šeimos tradicijų.

Teisės ir valstybinius mokslus Adenaueris studijavo Freiburge, Muenchene ir Bonnoje. Dvidešimt vienerių metu jis jau buvo teismo kandidatas, o dvidešimt penkeriu — teismo asesorius. Pirmojo pasaulinio karo metu jis suorganizavo pirmąją Vokietijoj maitinimo įstaigą.

1916 m. jį ištiko nelaimė — mirė jo žmona, trijų jo vaikų motina, o vėliau jis pats buvo sunkiai sužeistas katastrofoje. 1917 m. buvo vienu balsu išrinktas Koelno vyr. burmistru ir tose pareigose išbuvo ligi 1933 m., kada iš jų buvo Goeringo pašalintas. Hitlerio valdymo metu turėjo slapstytis, buvo suimtas bei kalinamas ir vos nenužudytas. Tad po karo sugrįžęs toms pačioms pareigoms, jautėsi lyg ir toliau esas išrinktas, bet ne okupacinės valdžios į tas pareigas istatytas.

1945 m. vėl jam atnešė didelių nelaimių. Šalia britų pašalinimo iš pareigų, ištiko dar vienas didelis smūgis — mirė jo antroji žmona. Jos ilga ir sunki liga yra išlaikiusi Adenaueri prie jos lovos ilgas sunkaus skausmo valandas. Tačiau tik patys artimiausieji žinojo, kiek tada Adenaueris iškentėjo.

1949 m. vienu balsu išrinktas Bonnoje kancleriu, jis ėmėsi tų pareigų labai gerai žinodamas Vokietijos vargus ir problemas. 1953 m. jis kaip pirmas Vokietijos kancleris lankėsi Anglijoj ir JAV.

Karo sunaikinta Vokietija, padalinta į dvi diametraliai skirtingais principais valdomas teritorijas, šiandien kaip tik pergyvena labai sunkius laikus, nes reikia dėti visas pastangas, kad būtų apginta Vakarų kultūra ir išsaugoti demokratiniai pradai. Tuo saugotoju kaip tik yra krikščioniškosios demokratijos atstovas K. Adenaueris. Jo asmenyje anglai ir amerikiečiai mato tikrą valstybės vyrą, kuriam šiandien pa-

KANCLERIS DR. K. ADENAUERIS,

vienas žymiausių krikščionių demokratų sąjūdžio atstovų, kurio vadovaujama Vakarų Vokietija iš nacių palikto chaoso greitu laiku atsistatė ir pasiekė aukšto gerovės lygio.

ALCIDE DE GASPERI

DR. VL. VILIAMAS

Ne paradoksų, bet gyvenimo faktų kalba liudija, kad po antro pasaulinio karo Europos politiniame gyvenime lemtingą vaidmenį vaidino ir dar tebevaidina ne jaunuoliai, bet amžiumi jau gana brandūs vyrai, kaip Churchill, Adenauer, De Gasperi, Einaudi, Heuss, Herriot ir ištisa eilė kitų. Europą sukrėtusios audros ir iš jų išvairavimas pareikalavo didelės patirties, pusiausvyros ir plačios perspektyvos vyrų. Tokiuo Italijai yra Alicide De Gasperi.

De Gasperi ir eilė jo krašto žymių vyrų yra nuolatos pabrėžę lietuvių tautos gyvybinių reikalų supratimą ir mums rodomas gilias simpatijas. Tarp eilės kitų ypač neužmirštini yra De Gasperi žodžiai, pasakyti Italijos krikščionių demokratų ketvirtame kongrese, 1952 m. Tada De Gasperi, po gražios lietuvių krikščionių demokratų atstovo kun. V. Mincevičiaus kalbos, sveikindamas mūsų atstovą, pareiškė: "Mes neužmirštame kilnios lietuvių tautos. Jūsų rūpesčiai yra ir mūsų". Ir šiame "Tėvynės Sargo" numery yra jo tikrai gražus ir padrąsinantis mūsų jubilėjui sveikinimas bei jo mums specialiai skirta fotografija. Jau ir šios aplinkybės maloniai įpareigoja, kad ir trumpai stabtelėti ties tuo žymiuoju italų tautos vyru ir iškelti jo gyvenimo bent vieną kitą bruožą.

---

tikėta didelė dalis Europos likimo, ir jo reikšmė kaip didelio politiko bei europiečio turi būti pakankamai vertinama. Vakarų Vokietija, K. Adenaueriui vadovaujant, nuostabiu tempu atsistatė ir pasiekė tokio gerovės lygio, kad jo pavydi ne tik kiti karą pralaimėjusieji, bet ir jį laimėjusieji kraštai. Tačiau dėl dabartinės tarptautinės padėties ir pačios Vokietijos suskaldymo į dvi dalis Vokietija pasilieka pavojingas židinys. Todėl didžiai svarbu, kad tokiuo laiku prie Vokietijos vairo stovėtų tikrai didelio masto valstybininkas, kaip dabar stovi Adenaueris. Ne veltui vienas amerikietis žurnalistas sako, jog K. Adenaueris yra tas vyras, kuris saugo, kad apie tą pavojingą židinį nenaudėliai nemėtytų degančių degtukų.

ALCIDE DE GASPERI,
sunkiausiais pokariniai laikais išvedęs Italiją iš didelių sunkumų ir atgavęs jai demokratinių tautų pasitikėjimą.

Alcide De Gasperi — ilgametis Italijos ministeris pirmininkas, Italijos krikščionių demokratų stambusis šulas — neabejotinai yra vienas žymiausių Europos valstybininkų, pasirodžiusių niūrame europiniame horizonte. Jis yra gimęs Pietiniame Tyroly, 1881 metais, taigi jau peržengęs septyniasdešimtąjį savo amžiaus kryželį. Savo universitetines studijas jis baigė Vienoje, tuometinėje Austro-Vengrijos sostinėje, ir greit po to yra katalikų laikraščio "Voice Cattolica" redaktorius. Jau 1911 metais jis išrenkamas į Austrijos parlaimėtą ir pirmojo pasaulinio karo metu ten gina italų tautos teises. Kai, karo audroms praūžus, Pietų Tyrolis priskiriamas Italijai, De Gasperi įsijungia į Italijos valstybės gyvenimą ir įstoja į tuomet Don L. Sturzo, irgi labai reikšmingo vyro, vadovaujama krikščionių demokratų partiją, tada besivadinusią Partito Populare, ir joje greit iškyla į pirmąsias eiles.

Mussoliniško totalizmo siautėjimas sustabdo krikščionių demokratų gražiai prasidėjusią plėtrą. Pirmasis jų pokarinis vadas—Don Sturzo buvo priverstas pasitraukti į užsienius. De Gasperi pasilieka savame krašte. Čia jis fašistų nuolat persekiojamas ir net kalinamas, tačiau savo politinės veiklos nesustabdo, tik ją perkelia į pogrindį. Pogrindy paruošiama nauja krikščionių demokratų programa ir 1943 m. jau De Gasperi vadovaujama ši partija išeina į viešąjį gyvenimą, kaip Democrazia Christiana — De Gasperio laikų partija.

Mussolinio režimui griuvus, De Gasperi dalyvauja De Bonomi, vėliau — Ferrucchio Parzi vyriausybėse, pastarojoje kaip užsienio reikalų ministeris. Tačiau, kai ir toji vyriausybė griūna, Savojos princas Umberto paveda sudaryti naują vyriausybę De Gasperiui, ir jis iki 1948 m. Italijos rinkimų vadovauja net keturioms iš eilės Italijos vyriausybėms.

1948 m. balandžio mėn. rinkimai atneša krikščionių demokratų partijai didelį laimėjimą, ir De Gasperi jau tvirtai paima Italijos vyriausybės vairą į savo patyrusias rankas. Democrazia Christiana laimi todėl, kad ji iškelia tuos šūkius, kurie krašto daugumos buvo pripažinti pagrindiniais keliais naujai Italijos politikai: aktinga tarptautinė politika ir pastovios taikos organizavimas, agrarinė ir ekonominė krašto reforma, aiškūs ir draugingi santykiai su Bažnyčia, plačios pilietinės laisvės visam kraštui.

De Gasperiui Italijos vyriausybės vairą teko vairuoti tuo metu, kai kraštas, po didelės karo katastrofos, buvo visokeriopai sugriautas ir skurdas beldėsi pro visas duris. Jo vyriausybei teko ne tik energingai ir efektingai gelbėti kraštą iš sunkios ekonominės krizės, bet pravesti ir konstitucinį re-

ferendumą — iš monarchijos pereiti į respubliką ir duoti tai respublikai pagrindinius įstatymus.

Krikščionių demokratų partijos ir jos vado atlikti šiuo periodu nepaprastai reikšmingi darbai ir sugriautas bei neramus kraštas pastatytas ant kojų. Italija dėl labai sumanios ir taktingos De Gasperio politikos įgavo reikšmės ir pripažinimo tarptautiniame forume. De Gasperio parodyti gabumai Italų-Prancūzų konferencijoje Santa Margharitoje, pasitarimuose Londone ir eilėje Europos bendruomenės įvairių konferencijų, o taip pat labai vykę vizitai JAV, Vokietijoje ir kituose kraštuose iškėlė jį kaip vieną iš autoritetingiausių diplomatų ir vienijamos Europos šulų ir kūrėjų.

1953 m. Italijos rinkimai jau negarantavo Democrazia Christiana daugumos, pasunkėjo bendradarbiavimas ir su kitomis politinėmis grupėmis, tačiau krikščionių demokratų partija ir dabar yra pastoviausias veiksnys Italijos politiniame gyvenime ir pagrindinis pilimas prieš komunizmo potvynį. Ir dabar vyriausybės vairas tebėra krikščionių demokratų rankose.

De Gasperio ir jo vadovaujamos partijos nuopelnai yra labai dideli ir tik naivūs nesusipratėliai tai gali ginčyti. Jei krikščionims demokratams ne visuomet pavyksta laimėti rinkimuose daugumą, tai čia kaltės reikia ieškoti ir tikrai sunkioje Italijos konsteliacijoje. Ji neteko kolonijų, didelis gyventojų pertekliu dėl to dar padidėjo, trūksta pagrindinių žaliavų, o Sovietų finansuojama propaganda sunkioje krašto ekonominėje būklėje sunkiai duodasi apvaldoma. Tos visos negalios veikia visą kraštą, veikia ir partiją.

De Gasperi laikinai pasitraukė iš valstybinio vadovavimo pareigų ir kaip partijos politinis generalinis sekretorius pirmoje eilėje yra atsidavęs partijos konsolidacijai ir jos sustiprinimui. Tačiau visi gerai numano, kad ir valstybės reikaluose De Gasperio žodis tebėra labai svarus ir dažnai lemiantis.

De Gasperi yra kuklus ir pagirų nemėgstąs. Būdingas yra jo pasakymas kitiems ir sau: "Draugai, yra neverta didžiuotis tuo, kas sudaro jūsų tik eilines pareigas. Lygiai ir aš neturiu teisės save girti, nes tai, ką aš dariau, sudaro tik mano prieš Dievą ir prieš visuomenės sąžinę pareigų vykdymą."

ĮVYKIAI IR MINTYS

Lietuvos laisvinimo bare

"'Neužmirškite mūsų", sako į Vakarus išvykstančiam svetimtaučiui savoje žemėje okupanto jungą velkąs lietuvis.

Šiais dviem žodžiais pasakoma visa lietuvių tautos tragedija. Jie kartu išreiškia tą tylią, bet neatlaidžią kovą su okupantu. Jie būdingi lietuvio kovotojo kukliam santurumui. Tačiau tie žodžiai laisvojo pasaulio lietuvių turi būti suprasti kaip priminimas šventos pareigos visomis savo išgalėmis prisidėti prie Lietuvos laisvinimo darbo, nei valandėlei nenukrypstant nuo jo.

Jei kiekvienas laisvėje gyvenąs lietuvis turi būti savos tautos, savojo krašto ambasadorium, kaip tai yra pareiškęs ministeris B. Balutis, tai ką jau bekalbėti apie Lietuvos laisvinimo veiksnių pareigas ir uždavinius. Norėtume, kad tie veiksniai kaip galima greičiau panaikintų lietuvių tautos vargą, kad jie greičiau Lietuvą išlaisvintų laimingam nepriklausomam gyvenimui. Ir galime neabejodami tvirtinti, kad tiek paskiri lietuviai, tiek laisvinimo veiksniai sudėtų visas pastangas ir aukas tam tikslui pasiekti, jei tai nuo jų vienų pareitų. Bet, deja, taip nėra. Mūsų didžiausias ir šventas reikalas tėra tik dalelė laisvųjų Vakarų ir komunistinių Rytų santykių problemoje.

Visos komunistų pavergtos tautos sudaro vieną bendrą kovos junginį prieš žiaurųjį pavergėją, sudaro vieną ir visuotinį laisvųjų kraštų laisvinimo politikos uždavinį, kurio sprendime aktyviai dalyvauja ir pačios pavergtosios tautos. Į šias sąlygas atsižvelgiant ir tenka vertinti Lietuvos išlaisvinimo veiksnių veiklą.

Taip suprasdami ir esamą padėtį vertindami, galime peržvelgti, ar mūsų laisvinimo institucijos toje padėtyje gerai orientavosi, ar jos nėra praleidę progų Lietuvos reikalui iškelti, ar iškeldami deramoje plotmėje klausimą yra pastatę.

IŠ VYR. LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETO DARBŲ

Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, reikšdamas politinę lietuvių tautos valią šioje geležinės uždangos pusėje ir vadovaudamas Lietuvos išlaisvinimo kovai, dėjo ir tebededa pastangas, kad Lietuvos išlaisvinimo reikalas nebūtų vien lietuvių reikalas, bet kad jis taptų visų Vidurio ir Rytų Europos kraštų iš komunistinio jungo bendros išlaisvinimo politikos neatjungiama dalimi. Šia kryptimi veikdamas, VLIKas nepraleido progų ir pasireiškė visur, kur tik buvo galima, reikalinga ir tikslinga pasireikšti: memorandumais, atskirais pareiškimais, telegramomis ir net savo stebėtojus pasiųsdamas (keturių didžiųjų užsienio reikalų ministerių konferencijos metu Berlyne š. m.

pradžioje). Kai kuriais atvėjais tokie žygiai daromi bendrai, susitarus su mūsų kaimynais latviais ir estais.

Apskritai VLIKas savo išvystyta veikla yra įsigijęs tvirtas pozicijas ne tik lietuvių visuomenės daugumoj, bet jis taip pat daugelio kraštų vyriausybių yra gerai žinomas kaip organas vadovaująs lietuvių tautos išlaisvinimo kovai.

Sakoma, nėra namų be dūmų. Tad VLIKo rūme jų pasitaiko, bet jie dažniausiai atsiranda asmeninio pobūdžio kibirkščių sukeliami, rečiau grupinių nesusiderinimų pasmilkyti. Tačiau tie dūmai bematant išsisklaido, kai bendras tikslas, kovos dėl to tikslo reikalas prieš akis atsistoja.

Galėtume ir dėl vieno kito asmens, VLIKo sąstate esančio, turėti vienokią ar kitokią nuomonę. Bet visa tai negali būti priežastis pačiai VLIKo organizacijai griauti ar sunkint atlikti jam tuos uždavinius, kurie yra jam patikėti vykdyti. VLIKą sudarančios politinės grupės ir rezistencinės kovos organizacijos kaip tik pakartotinai yra pasisakiusios už VLIKo organizacijos išlaikymą ir paties VLIKo stiprinimą.

Dar Vilniuje paskelbtoje 1944 m. Vasario 16 d. savo deklaracijoje į Lietuvių tautą VLIKas konstatavo, kad "'Lietuvių tauta, siekdama išlaisvinti Lietuvą iš okupacijos ir atstatyti, svetimų jėgų laikinai sukliudytą, suvereninių Lietuvos valstybės organų veikimą, yra reikalinga vieningos politinės vadovybės. Turėdamos tai prieš akis, politinės lietuvių grupės, būdamos politinės tautos valios reiškėjos ir vykdytojos, susitarė sujungti visas tautos jėgas bendram veikimui ir sudarė Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą."

Tremtyje—Wuerzburge 1945 m. liepos 3 d. — VLIKą sudarančių grupių atstovai sutarė paryškinti 1944 m. Vasario 16 d. deklaraciją, aiškiau pabrėžiant Lietuvos valstybės tvarkymąsi pereinamuoju metu iki atkuriamojo seimo. Taigi VLIKas Lietuvoje politinių grupių ir rezistencinės kovos organizacijų sudarytas ir apjungia valstybiškai nusiteikusią, nors politiškai diferencijuotą, lietuvių visuomenę. Jis yra lietuvių tautos politinės minties ir valios reiškėjas ir kartu vykdytojas.

New Yorke susirinkę VLIKą sudarančių grupių atstovai 1952 m. birželio 7 d. vieningai konstatavo, jog "VLIKas savo prigimties ir savo funkcijų atžvilgiu mūsų suprantamas taip, kaip jį mūsų atstovaujamos grupės suprato 1944 m. Vasario 16 d. deklaracijoje ir vėlesniuose savo susitarimuose, lygiai ir VLIKo susitarime su krašto rezistencijos atstovais.

VLIKas yra Lietuvos valstybės nepaprastos padėties padarinys, esamoje Lietuvos tarptautinėje padėtyje labai svarbus išlaikyti".

Ir šiandien nėra pasikeitę nei VLIKo funkcijos, nei jam suteikti įgaliojimai reikšti lietuvių tautos politinę valią šioje geležinės uždangos pusėje, nes tautos pasipriešinimas okupantui, jos kovos už išsilaisvinimą ir viltys, dedamos į VLIKo čia vadovaujamą išlaisvinimo kovą, nėra sumažėję nei pasikeitę.

VLIKą sudarančių grupių atstovų pasitarime, įvykusiame New Yorke 1954 m. sausio 23 d. vieningai konstatuota, kad "VLIKą sudarančios grupės palaiko savo ankstyvesnius susitarimus dėl VLIKo kilmės ir funkcijų".

Šio laikotarpio tarptautinės politikos raida verčia peržiūrėti Lietuvos laisvinimo kovos metodus, pačią kovą sustiprinti ir ją nukreipti mūsų reikalui naudingiausia linkme. Turėdamas tai prieš akis, š. m. vasario 27 d. New Yorke įvykęs VLIKą sudarančių grupių atstovų pasitarimas vieningai sutarė ir išrinko penkių asmenų komisiją, kuriai pavedė artimai bendradarbiauti su VLIKo komisijomis, ruošiant artimiausią VLIKo uždavinių programą ir jai vykdyti plano projektus.

VLIKo Vykdomoji Taryba yra padidinusi savo bendradarbių skaičių, du net iš JAV yra nuvykę ir dirba informacijos srityje.

Be leidžiamų biuletenių, pastaruoju laiku VT Lietuvybės Išlaikymo Tarnyba išleido V. Čižiūno parašytą knygą "Tautinis auklėjimas šeimoje", kuri prisidės prie lietuvybės išlaikymo tremtyje. Informacijos Tarnyba išleido prancūzų kalba E. Turausko parašytą informacinį veikalą "Le sort des Etats Baltes" (Pabaltijo valstybių likimas), kuri supažindins prancūziškai kalbančius europiečius su Lietuvos padėtimi ir lietuvių tautos kova dėl laisvės.

Vykdomoji Taryba, reikšdamosi tarptautinėse organizacijose, daro taip pat ryžtingų žygių sueiti į glaudesnius santykius su kitų pavergtųjų tautų kovos veiksniais, kad bendromis jėgomis būtų pasiekta dar didesnių rezultatų kovoje už savojo krašto išlaisvinimą.

Padėkoti kovojančios lietuvių tautos vardu Jungtinių Amerikos Valstybių Vyriausybei už jos aiškų nusistatymą, kad pavergtos tautos turi būti išlaisvintos ir visokeriopą paramą kovoje dėl Lietuvos išlaisvinimo, bei gyvu žodžiu kai kuriems klausimams aptarti su čia esančiomis lietuvių institucijomis, VLIKo pirmininkas M. Krupavičius ir VLIKo Vykdomosios Tarybos pirmininkas K. Žalkauskas gegužės m. pradžioje atvyko į JAV.

LIETUVOS DIPLOMATINĖS MISIJOS

Čia paliesiu tik svarbiausius Lietuvos diplomatinių misijų postus.

Pirmoje eilėje reikia suminėti ministerį P. Žadeikį Washingtone ir ministerį B. Balutį Londone. Abu jie atydžiai stebi Lietuvos bylą, nuoširdžiai sielojasi Lietuvos reikalais, prisidėdami savo darbu ir patirtimi kiekviena proga, kai tik yra Lietuvos reikalui naudinga.

Ministeris Dr. St. Bačkis, rezidiuodamas Europos politikos centre Paryžiuje, yra išvystęs plačią veiklą, ypač santykiaudamas su tarptautinėmis organizacijomis, pats jų veikloje aktyviai dalyvaudamas ir nuolatos dėdamas pastangas, kad tas dalyvavimas būtų naudingas Lietuvai. Dr. St. Bačkio pastangomis š. m. kovo 20 d. įkurtas Prancūzų-Baltų Komitetas (Assotiation FRANCE-BALTIQUE), kurio vykdomojo komiteto pirmininku išrinktas Prancūzijos senato vicepirmininkas E. Pezet. Komiteto nariais yra žymūs Prancūzijos mokslo ir politikos žmonės, o jo tikslas — studijuoti problemas, susijusias su Pabaltiju, ir apie tai informuoti viešąją Prancūzijos opiniją.

Lietuvius tame Komitete atstovauja min. Dr. St. Bačkis.

Apskritai min. Dr. St. Bačkis gyvai reaguoja į visus iškylančius klausimus ir savo informacijomis kreipia kitų lietuviškų veiksnių dėmesį, kad laiku būtų pasiruošta ir reaguota visais Lietuvos gyvybinius reikalus liečiančiais klausimais.

AMERIKOS LIETUVIŲ TARYBA

Praėjusieji 1953 m. ypatingai pažymėtini kaip Amerikos Lietuvių Tarybos nuveiktų didelių darbų metai.

ALTas, sudarytas iš Amerikos lietuvių keturių patriotinių grupių ir dviejų fraternalinių organizacijų, yra užsibrėžęs veikti Amerikos Jungtinių Valstybių visuomenę ir vyriausybę, kad būtų dedamos pastangos Lietuvai išlaisvinti iš komunistinės okupacijos, ir visokeriopai remti Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pastangas išlaisvinimo kovoje.

Amerikos Lietuvių Taryba 1953 m. kovo 26 d. buvo priimta prez. Eisenhowerio Baltuosiuose Rūmuose Washingtone. Padėkojusi Prezidentui už numatomą vykdyti pavergtųjų tautų išlaisvinimo politiką, Taryba jį paprašė paramos sumanymui, kad Kongresas imtųsi ištirti Lietuvos ir kitų dviejų Pabaltijo valstybių užgrobimo faktus. Prezidentas prašymui pritarė. Tokio pat pritarimo susilaukta ir iš Valstybės Departamento.

Gegužės 7 d. jau buvo įteiktas Jungtinių Amerikos Valstybių Atstovų Rūmams pasiūlymas sudaryti kongresinį komitetą aukščiau paminėtam tikslui. Šis pasiūlymas yra žinomas kaip kongresmano Charles J. Kersten rezoliucija. Liepos 27 d. rezoliucija Atstovų Rūmų buvo vienu balsu priimta. Kongreso pirmininkas paskyrė septynių narių komitetą, pirmininkaujamą rezoliucijos autoriaus Charles J. Kersten. Komitetui duotas oficialus pavadinimas "House Baltic Committee". Paskirtos lėšos komiteto veiklai.

Komiteto pirmininkas Charles J. Kersten, ALTo Informacijos Centro direktorės M. Kižytės ir inž. A. Rudžio lydimas, lankėsi Europoje ir susipažino su ten esama medžiaga. Tuo metu čia likęs Komiteto darbą vykdantis personalas rengėsi viešiesiems liudytojų apklausinėjimams.

Ch. J. Kerstenui iš Europos sugrįžus, prasidėjo viešieji liudytojų apklausinėjimai. Apklausinėjimai buvo įvykdyti Washingtone, New Yorke, Detroite ir Čikagoje lapkričio 30 d. ir gruodžio 1, 3, 4, 5, 7, 8, 10 ir 11 dienomis. Valstybės Sekretorius John Foster Dulles ir buvęs Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Herbert Hoover liudijo kartu su Pabaltijo tautų liudytojais apie Sovietų įvykdytos agresijos nusikaltimą.

Viešųjų apklausinėjimų metu didžioji Amerikos spauda plačiai aprašinėjo Sovietų įvykdytą klastą, užgrobiant ir inkorporuojant Pabaltijo valstybes, ir tų tautų pavergimą. Kitų kraštų spauda taip pat plačiai minėjo Pabaltijo valstybes, jų inkorporavimą ir tų tautų kančias.

Šiomis dienomis jau pasirodė Kongreso ledinys "BALTIC STATES INVESTIGATION. Hearings befor the SELECT COMMITTEE TO INVESTIGATE THE INCORPORATION OF THE BALTIC STATES INTO HE U. S. S. R. HOUSE OF REPRESENTATIVES, EIGHTY-THIRD CONGRES, first session, under authority of RES. 346". Knygoje 678 puslapiai. Joje duodami kitų kraštų piliečių ir visų trijų Pabaltijo tautų liudytojų parodymai bei pateiktoji dokumentinė medžiaga. Tai tik pirmoji dalis. Antroje dalyje bus paties Komiteto pranešimas Kongresui.

Tai labai didelės reikšmės įvykis, kuris Lietuvos laisvinimo kovoje turės suvaidinti žymų vaidmenį.

Šiuo metu Komitetas yra gavęs naujų kreditų, o jo veikla praplečiama ir į tuos kraštus, ku-

riuose yra Sovietų satelitinės vyriausybės. Komiteto pavadinimas pakeistas į "Committee on Communist Aggression".

Savo laimėjimus ALTas vainikavo gerai pavykusiu ir gausiu visuotiniu Amerikos lietuvių kongresu Čikagoje lapkričio 27 ir 28 dienomis.

LIETUVOS LAISVĖS KOMITETAS

Lietuvos Laisvės Komitetas veikia prie Laisvosios Europos Komiteto New Yorke. Komiteto svarbiausias veiklos uždavinys yra taip pat kova dėl Lietuvos išlaisvinimo. Siekdamas to tikslo, Komitetas artimai bendradarbiauja su tokiais pat latvių ir estų komitetais. Visi trys komitetai turi bendrą reprezentacijai patalpą, kuri vadinama Baltijos Laisvės Namais (Baltic Freedom Home). Tuose namuose daromi posėdžiai, susirinkimai minėjimai ne tik pabaltiečių, bet ir kitų pavergtųjų tautų.

Lietuvos Laisvės Komitetas, artimai bendradarbiaudamas su min. P. Žadeikiu ir ALT Vykdomuoju Komitetu, reikšmingai yra prisidėjęs prie Kersteno Komitetui dokumentinės medžiagos parūpinimo ir liudytojų paruošimo.

Turėdamas nuolatinius kontaktus su kitų pavergtųjų tautų egzilais, Komitetas kartu su jais reagavo kiekvienu atvėju, kai toks reagavimas buvo reikalingas Sovietų pavergtųjų kraštų interesų požiūriu (Bermudų, Berlyno, Caracaso konferencijos ir kt.).

Prie Europos Laisvės Komiteto yra sudaryta funkcionalinės Europos integracijos studijų organizacija, kurią sudaro atskirų sričių devyni komitetai. Žemės Ūkio Integracijos Komitetui vadovauja Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininkas V. Sidzikauskas.

Komitetas leidžia politikos žurnalą "Lietuva", kurio išleisti jau penki numeriai. Visi trys Pabaltiečių komitetai kartu leidžia anglų kalba "The Baltic Rewiev", kurio antrojo numerio laukiama pasirodant.

Pravartu čia pastebėti, jog į Lietuvos laisvinimo darbą žymų įnašą taip pat įneša ir mūsų visuomeninės bei politinės organizacijos, ypač tos, kurios turi platesnių tarptautinių ryšių ir galimybių Lietuvos bylą iškelti tarptautinėse institucijose. Tuo keliu jos pasiekia net tokias žymias tarptautines įstaigas, kaip Jungtines Tautas. Todėl joms tenka pripažinti Lietuvos laisvinimo darbe taip pat žymių nuopelnų. Bet apie jų darbą yra kalbama kitur, todėl čia plačiau prie jo neapsistosime.

BENDROS IŠVADOS

Reikia konstatuoti, kad Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto, Lietuvos Diplomatinių Misijų, Amerikos Tarybos ir Lietuvos Laisvės Komiteto sutartinio veikimo rezultatai yra aiškiai pastebimi ir žymūs.

Pastarųjų metų būvyje Lietuvos reikalas jau įjungtas į visų Sovietų pavergtųjų tautų išlaisvinimo bylą. Lietuvos vardas minimas pasaulio spaudoje, lietuvių aspiracijos žinomos ir joms reiškiamas pritarimas. Lietuvos okupavimo ir inkorporavimo į S. S. S. R. klasta ir nusikaltimas minimas JAV Valstybės Sekretoriaus John Foster Dulles Berlyno ir Caracaso konferencijose. Mūsų kovoje dėl Lietuvos išlaisvinimo esame nebe vieni, mūsų kova tapo visų pavergtųjų tautų reikalu. Viso laisvojo pasaulio kraštuose Vasario 16 minėta iškilmingiau, dalyvaujant mus priėmusių kraš-

tų oficialiems asmenims. Pirmą kartą JAV istorijoje Vasario 16 Senato posėdin atvyko lietuvis prelatas Dr. L. Mendelis iš Baltimorės ir, posėdį pradedant, paskaitė maldą. Su juo kartu buvo apie 50 lietuvių. Senato posėdyje kalbėjo 11 senatorių, mūsų nepriklausomybės 36 metų sukakties prroga, primindami dabartinius Lietuvos vargus ir pareikšdami išsilaisvinimo vilčių. Tą pačią dieną Atstovų Rūmų posėdyje kalbėjo Lietuvos reikalu net 48 kongresmanai.

Pastebėtina taip pat, kad pačių lietuvių Vasario 16 minėjimai buvo taip pat dar gausiau lankomi ir, ALTo informacijomis, aukų Lietuvos laisvinimui surinkta daugiau, negu bet kuriais kitais metais. Taigi, patriotinės lietuvių visuomenės neiškreipė iš Lietuvos laisvinimo kelio jokie kai kieno mėtomi šešėliai, kuriais stengiamasi pakenkti Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui ir kitiems Lietuvos laisvinimo veiksniams.

P. Vainauskas

Krikščionių demokratų eilėse

EUROPOS APSIJUNGIMO KLAUSIMAI NEI KONGRESE

Praėjusių metų Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) kongresas, įvykdęs rugsėjo 4—6 d.d. Tours, Prancūzijoj, buvo susitelkęs išskirtinai prie Europos apsijungimo klausimo.

Europos apsijungimo srity, kad ir iš lėto, daroma pažangos. Apsijungimo šalininkai ne tik neatlyžtamai deda pastangas įgyvendinti Europos apsigynimo bendruomenę, bet ir politinę. Konstitucinės komisijos jau net paruoštas ir paskirų kraštų vyriausybėms apsvarstyti pateiktas ir jungtinės Europos konstitucijos projektas. Tačiau, pradedant apsijungimo minčiai konkretizuotis, sujudo ir šios idėjos priešininkai. Iškeliami istoriniai patyrimai, kartūs ir net tragiški prisiminimai, o ypač tautinio suverenumo klausimas. Jungtinės Europos priešininkai stengiasi savo kraštų gyventojus baidyti, jog, atsisakius sąjungos naudai nors ir mažiausios dalies suverenumo, tauta pasidarysianti kitų tautų užmačių įrankiu ir auka. Todėl NEI kongresas ir pasirinko savo pagrindine tema "Anttautinė vyriausybė ir suverenumo sąvoka."

Pagrindiniai klausimo referentai buvo vokiečių profesorius von der Heydte, nušvietęs dalyką filosofiniu ir teisiniu atžvilgiais, buv. Paryžiaus advokatų pirmininkas H. Teitgen, olandų parlamentaras ir buvęs ministeris Sassen ir belgų parlamento vicepirmininkas Heyman. Taip pat tuo klausimu pasakė kalbas ir visa eilė kitų žymių politikų: prancūzų ministeris J. Dupraz, prancūzų vyriausybės vicepirmininkas P. H. Teitgen, NEI pirmininkas de Schryver ir eilė kitų.

Išklausęs referatų ir diskusijų, kongresas priėmė rezoliuciją, kurioje pasisakoma už neatidėliojamą Europos politinės ir apsigynimo bendruomenės kūrimą, nes tik tuo būdu įmanoma ap-

saugoti tą bendrąjį gėrį, kuris sudaro visos Europos moralinius, religinius, filosofinius, kultūrinius, ekonominius, socialinius ir politinius pagrindus.

Rezoliucija numato, jog ta bendruomenė turi būti atvira ir toms tautoms, kurios šiandien dar nenori į ją dėtis arba negali — pavergtosios.

Pavergtųjų Europos tautų vardu kongrese kalbėjo Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos gen. sekr. K. Sienewicz. Jis savo kalboje priminė, jog šalia dabar kuriamos jungtinės Europos, į kurią įeina šešetas laisvųjų Europos kraštų, yra dar 100 milijonų europiečių, kurie kenčia baisią vergiją. Į jo kalbą atsiliepė kongreso pirmininkas de Schryver ir pasiūlė kongresui iškilmingai patvirtinti 1952 m. kongrese tuo reikalu Internacionalo priimtą rezoliuciją. (Ji buvo ištisai paskelbta praėjusiame "T. S. numery). Tuo būdu ši rezoliucija tampa pagrindiniu NEI nusistatymo šiuo reikalu dokumentu.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partiją kongrese atstovavo E. Turauskas.

Šių metų NEI kongresas įvyks rugsėjo 10—12 d.d. Bruges, Belgijoje. Pagrindinė kongresui tema parinkta "Krikščioniškai demokratiška Europos santvarka."

NEI pirmininku ir toliau pasiliko de Schryver, vice-pirmininkais — Sassen (Olandija), Gingolani (Italija), Rosenberg (Šveicarija) ir Strickroth (Vokietija). Gen. sekr. ir toliau išrinktas R. Bichet (Prancūzija).

VIDURIO EUROPOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS VEIKLA

Ši sąjunga, kurią sudaro Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Čekoslovakijos, Vengrijos ir Jugoslavijos krikščionių demokratų partijos, jau yra išvariusi nemažą savo veiklos barą. Čia suglaustai bus paliesta tik paskutinių vienerių metų veikla, po 1953 m. kovo mėn. įvykusio reikšmingo sąjungos kongreso.

Toji veikla reiškėsi keliomis kryptimis, iš kurių ypač pažymėtinos:

Veikla amerikiečių tarpe.

Turint galvoje, kad sąjungoje susitelkusių ir kitų pavergtų kraštų išsilaisvinimas ir ateitis didele dalimi priklausys nuo JAV politikos, — buvo kreipiamas didelis dėmesys supažindinti JAV vyriausybę, įtakingus sluogsnius, spaudą ir visuomenę su pavergtųjų kraštų būkle, pavergimo tragedija, vykdomu genocidu ir nepalaužiamu tų kraštų noru laisvai gyventi ir vieningai bei kūrybiškai reikštis suvienytos Europos atstatyme, pagrįstame krikščioniškosios moralės principais.

Šio tikslo pirmoje eilėje buvo siekiama leidžiamu biuleteniu, kuris neseniai pradėtas leisti jau spausdintas ir pavadintas **Christian Democratic Review.** Jo išleidžiama dabar 1800 egz. ir paskirstoma tokiu būdu: 1100 paskleidžiama JAV, 450 — Europoje, 150 — Lotynų Amerikoje. Skaitytojų atžvilgiu tas paskirstymas taip atrodo: laikraščiams ir ra-

dio stotims jo tenka 200, senatoriams ir kongresmanams 100, Bažnyčios dignitoriams 100, JAV ir Europos įžymiems asmenims 600, universitetų ir kit. bibliotekoms 150, egzilų veikėjams, organizacijoms ir spaudai 450. Be šios reguliarios informacijos buvo paruošta visa eilė memorandumų, promemorijų, parašyta laiškų, suruošta spaudos konferencijų, priėmimų ir kitais būdais kelta pavergtų tautų aktualieji klausimai.

Prievartos darbų ir deportacijų pasmerkimas.

Paskutiniais metais ypatingai didelio dėmesio buvo kreipta į priverstinius darbus, kuriuos Sovietų Rusija taip nežmoniškai naudoja pavergtuose kraštuose. Tuo reikalu buvo išvystyta ypač plati akcija tiek Jungtinėse Tautose, tiek paskiruose ir palankiuose kraštuose. Buvo paruošta du pagrindiniai memorandumai, išleista trys specialūs biuleteniai, parašyta per šimtą specialių raštų Jungtinių Tautų delegacijoms, 22 kardinolams, krikščionių demokratų partijoms Europoje ir Pietų Amerikoje, išsiųsta dešimtimis telegramų, suruošta du dideli priėmimai Jungtinių Tautų delegatams, trys spaudos konferencijos, turėta eilė kontaktų su paskirų kraštų delegatais ir t. t. Toje srityje CDUCE veikla buvo tikrai labai žymi ir efektinga.

Ryšium su didžiųjų valstybių konferencijomis Bermudoje ir Berlyne taip pat buvo paruošta atitinkami kreipimaisi į tų valstybių vyriausybes ir prašyta, kad pavergtųjų kraštų likimas būtų neužmirštas ir jų išsilaisvinimas iš sovietiškos vergijos būtų palengvintas, bet ne apsunkintas. Šis pagrindinis klausimas visais atvėjais būdavo pabrėžiamas ir visur keliamas.

Daugeliu atvėjų dėl pavergtųjų kraštų žiauraus likimo buvo apeliuojama į Katalikų Bažnyčios hierarchiją bei į pasaulio katalikus, ir iš visur sulaukta gilios užuojautos ir nuoširdaus susirūpinimo. CDUCE atstovai buvo priimti specialioje audiencijoje Popiežiaus Pijaus XII, Vatikano valstybės pr»sekretoriaus prel. Montini, o taip pat keliais atvėjais buvo kreiptasi į kardinolą Spellman, vyskupą Griffith, Vašingtono arkivysk. O'Boyle ir kitus aukštuosius JAV katalikų Bažnyčios dignitorius.

Kontaktai su kitų kraštų krikščionimis demokratais.

CDUCE santykiai su Prancūzijos, Benelux kraštų, Vokietijos, Italijos, Austrijos krikšč. demokratais yra nuoširdūs ir glaudūs. Tuose kraštuose sąjunga turi savo atstovus ir per juos palaikomas glaudus ir nuolatinis kontaktas. Tačiau ir su kitų kraštų, k a i p Novergijos, Šveicarijos krikšč. demokratais yra palaikomi tarpusavio ryšiai. Labai glaudžiai santykiaujama su Krikščionių Demokratų Internacionalu — NEI. Sutartinai dalyvaujama jo kongresuose, studijų savaitėse, jo leidžiamoje spaudoje. NEI Jungtinėse Tautose turi nevalstybinės organizacijos statusą ir dabar CDUCE gen. sekretorius yra įgaliotas atstovauti NEI Jungtinėse Tautose. Šiuo įgaliojimu jau tris kartus buvo pasinaudota Jungtinėse Tautose ir pareikštas NEI ir CDUCE nusistatymas priverstinių darbų, spaudos laisvės ir moterų teisių klausimais. Tai labai svarbus ir reikšmingas mandatas.

Paskutiniaisiais metais buvo itin kreipiamas dėmesys į san-

tykius su Pietų Amerikos kraštų krikščionimis demokratais ir jau su eilės kraštų, kaip Brazilijos, Cubos, Venezuelos, Costa Ricos, Peru, Bolivijos, Paragvajaus, Kolumbijos, Dominikonų Respublikos sueita į artimus ir naudingus ryšius. Pradėtas leisti ispanų kalba mėnesinis biuletenis sulaukė net nesitikėto pritarimo. Jo išleidžiama apie 500 egz. ir per jį paskleidžiama nemaža žinių apie sąjungoje atstovaujamus kraštus. Pietų Amerikos kai kurie kraštai, išgyvendami pas save komunizmo pavojaus gresmę, itin domisi pavergtųjų kraštų likimu ir komunizmo praktika. Tenka pastebėti, kad Pietų Amerikos kai kurių kraštų delegacijos Jungtinėse Tautose keliais atvėjais yra parodžiusios pavergtiems kraštams nuoširdaus jų reikalų supratimo ir paramos, pavyzdžiui priverstinių darbų pasmerkimo atžvilgiu.

CDUCE per pastaruosius metus pavyko užmegti santykius ir su tokių kraštų, kaip Egipto, Lebano, Indonezijos, Indijos paskirais krikščionimis demokratais, nes ir ten krikščioniškai demokratinės idėjos pamažu sklinda. Apskritai buvo panaudojamos visos galimos progos su bet kurio krašto kr. demokratais, kurie pasiekia JAV, Jungtines Tautas, sueiti į kontaktą. Sąjungos gen. sekretorius praėjusių metų rudenį trijų mėnesių specialioje kelionėje aplankė beveik visus Europos kraštus ir ten dar kartą suėjo su visa eile krikščionių demokratų vadų. Dabar Europoje lankosi CDUCE Tarybos pirmininkas prel. Kozi Horvath.

Santykiai su kitomis tarptautinėmis organizacijomis.

Turint galvoje didelę svarbą tarptautinio bendradarbiavimo, buvo palaikoma gyva veikla Europiniame Sąjūdy (European Movement). 1953 m. spalio mėn. įvykusioje Europinio Sąjūdžio konferencijoje Hagoje CDUCE delegacija buvo gana gausi. (Ją sudarė: K. Sienkiewicz, E. Turauskas, J. Kovacs, kun. Cretnik, J. Pechaček ir jaunimo atstovai Raksanyi ir E. Bobrowski). Buvo dėta pastangų, kad ir Europos Taryboje Strasburge pavergtųjų kraštų atstovavimas būtų nepamirštas ir ten turėti bent savus stebėtojus. Tokiuo stebėtoju Strasburge laikinai numatytas kun. J. Krivickas.

Amerikoje ir Europoje palaikomi ryšiai ir su kitų pažiūrų egzilų tarptautinėmis org., kaip Žaliuoju Internacionalu (International Peasants Union), socialistų ir liberalų tarptaut. sąjūdžiais jei to tik reikalauja pavergtųjų kraštų bendri reikalai. Išsilaisvinimo reikalui naudingos ir reikalingos visos aktyvios pajėgos, ir todėl dedama pastangų, kad tarpusavio bendradarbiavimas būtų dar nuoširdesnis ir pastovus.

Studijinė veikla.

Vidurio ir Rytų Europos federalistiniams klausimams, ekonominei tų kraštų kaitai ir naujam persitvarkymui studijuoti yra sukurta **studijinė grupė**. Yra išdirbta plati tos grupės veiklos programa ir numatyti žmonės. Per maži finansiniai resursai neleido šiai grupei tuo tarpu plačiau išvystyti savo veiklos, tačiau kiek tai yra galima ši veikla yra tęsiama. CDUCE Tarybos federalizmo klausimais jau yra priimti bendrieji nuostatai ir federalizmo problemos gyvai diskutuojamos.

Prie sąjungos jau nuo 1951 m. veikia **diskusijų klubas**, kuris kas mėnuo renkasi ir jau plačiai išnagrinėjo visą eilę klausimų. Paskutinių metų būvyje buvo nag-

rinėta tokie klausimai: 1) Europos federacijos problemos, 2) Triestas kaip europinė problema, 3) Thibono diagnozė šių dienų problemų, 4) Skirtingi aspektai Vokietijos ir Italijos krikščioniškoje demokratijoje, 5) Šių dienų Balkanų problemos ryšium su Europos susivienijimu, 6) Bažnyčios ir valstybės santykiai, 7) Šių dienų Europos problemos, 8) Ūkio rinkų klausimas suvienytoje Europoje (Dr. A. Trimakas), 9) Psichologinio karo uždaviniai ir metodai, 10) Darbininkijos organizavimas praeity ir ateity, 11) Auklėjimo problemos krikščioniškosios demokratijos požiūriu (Dr. A. Šerkšnas). Į klubo ruošiamas paskaitas kiekvieną kartą atvyksta 30—50 svečių, jų tarpe ir eilė amerikiečių, ir klubo susirinkimai tarnauja ne tik klausimų svarstymui, bet ir tarpusavio susidraugavimui.

CDUCE jaunimo veikla.

CDUCE jaunimo sekcija, kurios centras yra Paryžiuje, o poskyrai Londone, Briusely, New Yorke, yra taip pat parodžiusi gražios veiklos. Jaunimo sekcija Paryžiuje regulariai leidžia prancūzų kalba biuletenį: "Bulletin d' information de la Section des jeunes de l' U. C. D. E. C.", kurio išplatinama apie 500 egz. Be to, jaunimo sekcija yra paruošusi visą eilę straipsnių ir pranešimų prancūzų kalba spaudai, radio stotims ir informuoja prancūzus apie visą CDUCE veiklą.

Jaunimo sekcija palaiko labai gyvus santykius su NEI jaunimo judėjimu ir ten turi nemažos įtakos. Buvęs CDUCE jaunimo sekcijos gen. sekretorius dabar yra išrinktas NEI jaunimo gen. sekretoriumi. Jaunimo sekcija palaiko ryšius taip pat su Prancūzijos, Belgijos, Vokietijos ir kitų kraštų krikščionių demokratų jaunimu, o taip pat su Europinio Sąjūdžio jaunimu ir su kitomis organizacijomis, kaip "Paix et Liberte", L'Union pour la Defense des Peuples Opprimes" ir kt. Iš lietuvių jaunimo sekcijos veikloje Paryžiuje gyvai reiškiasi B. ir A. Venskai, o jiems talkininkauja kun. J. Krivckas, kun. Jucevičius ir kt. Jaunimo sekcijos veikla numatyta dar daugiau plėsti ir jos branduolius organizuoti ir kitose vietose.

Visai nesenai jaunimo sekcijos Paryžiuje pirmininku išrinktas Adolfas Venskus.

Be jaunimo sekcijos prie CDUCE veikia agrikultūrinė ir moterų komisijos, kurios vykdo ir plečia savo specifinę veiklą. Moterų komisija 1954 m. balandžio 3 d. suruošė Jungtinių Tautų moterų komisijos delegacijoms labai jaukų ir sekmingą priėmimą ir yra suėjusios į kontaktą su kitų kraštų krikščionių demokračių atstovėmis.

Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Taryba, Vykdomasis Komitetas ir biuras tebėra to paties sąstato, kaip jis buvo sudarytas praėjusių metų kongrese (apie tai plačiau rašyta praėjusiame "Tėvynės Sargo" nr.). CDUCE tolydžio auga ir plečiasi. Nuo 1954 m. gegužės mėn. 1 d. CDUCE bustinė yra persikėlusi į naujas patalpas: 471 Park Avenue, New York 22, N. Y., telefonas: PL 3-1791.

VI. V.

OLANDIJOS KATALIKŲ LIAUDIES PARTIJA

Gilūs Olandų visuomeninio ir politinio gyvenimo religiniai pagrindai yra lėmę, jog iš vienuolikos Olandijos politinių partijų bent penkios yra atremtos į religinius pamatus.

Protestantų didžiuma yra atstovaujama Antirevoliucinės partijos ir Krikščioniškos-Istorinės Sąjungos, tuo tarpu kai katalikų daugumą apjungia Katalikų Liaudies Partija (Katholieke Volkspartij — KVP). Idėja kurti KVP kilo ne iš pamėgdžiojimo protestantų, kurie anksčiau susiorganizavo, bet iš gyvo reikalo— pasipriešinti laicistiniam liberalizmui ir antireliginiam socializmui, kaip ši priežastis pašaukė gyveniman daugumą ir kitų kraštų katalikų ar apskritai krikščionių politinių partijų.

KVP kūrėjas yra prel. dr. Schaepmanas, kuris šio šimtmečio pradžioje, metęs šūkį: "Credo et pugno," ėmėsi labai sunkaus uždavinio—sujungti ne tik Olandijos katalikus, bet ir protestantus vieningam politiniam veikimui. Ypač turint minty ano meto rivalizuojančių katalikų ir protestantų santykius, pasiimtas uždavinys buvo tikrai drąsus ir naujas žygis. Tačiau prelatas Schaepmanas, aiškiai matydamas, kokį pavojų viešajame Olandijos gyvenime sudaro vis daugiau plintantis liberalizmas ir kova prieš religijos įtaką kultūriniame, socialiniame ir politiniame gyvenime, savo pasirinktą žygį laikė gyvenimo diktuojama būtinybe. Jo pradėtas darbas nešė vis naujus laimėjimus ir KVP išaugo į vieną žymiausių Olandijos politinių vienetų, taip reikšmingų šio pažangaus krašto politiniame gyvenime. Toje — KVP — partijoje be katalikų darniai bendradarbiauja ir žymi dalis protestantų, nors ir po katalikų vardu veikiančios partijos vėliava.

Olandijos katalikų primas ir Utrechto kardinolas de Jong 1953 m. pavasarį — švenčant Olandijos katalikų hierarchijos šimtmetį — kreipdamasis į Olandijos katalikus, įsakmiai pabrėžė reikalą katalikams ir politinėje veikloje laikytis vienybės.

Pirmoje eilėje tas raginimas ir įspėjimas buvo nukreiptas į Katalikų Nacionalų ir Darbo partijas. Kiek tai liečia Darbo partiją, tai tikintieji protestantai iš jos jau pasitraukė, anksčiau ar vėliau teks tai padaryti ir katalikams, turint galvoje, kad Darbo partija vis daugiau suka į kairę, į marksizmą, ir katalikams joje dalyvavimas sudaro vis naujų pavojų.

1953 m. lapkričio 7—8 dienomis Utrechte įvykęs KVP metinis kongresas buvo organizuojamas šūkiu: "Įsisąmoninti vienybės reikšmę". Tai buvo pasekmė jau minėto kardinolo de Jong įspėjimo ir raginimo. Tuo reikalu pagrindinį referatą skaitė Nimvegeno profesorius — žymus istorikas Rogier. Jo tezė buvo, kad krikščionių vienybė — yra svarbiausias dabartinio momento uždavinys. Už krikščionių vienybę taip pat labai ryškiai pasisakė ir buv. kolonijų ministeris Sassen. Atrodo, kad Olandijoje siekiama

to, kas yra įvykę Vokietijoje, kur katalikai ir protestantai darniai veikia vienoje partijoje.

Kongrese dar kartą buvo išryškinta KVP tvirti krikščioniški pagrindai ir tolesnės politinės veiklos platforma. Ūkio ir socialinės politikos srityje buvo aiškiai iškelta individo reikšmė ir kūrimas jo galioms pasireikšti sąlygų. Darbininkams reikia siekti tokių sąlygų, kad jie galėtų ne tik tenkinti paprastą pragyvenimą, bet ir galėtų nuolat plėtoti savo materialinę, kultūrinę bei socialinę gerovę. Paskiroms šeimoms visokiais būdais padėti įsigyti nuosavybę, gi nepasiturintiems, o taip pat seneliams, našlėms ir kt. organizuoti plačią socialinę globą. KVP dar kartą pabrėžtinai pasisakė prieš valstybinį mokyklų monopolį ir privačių su religiniu auklėjimu mokyklų pirmenybę prieš valstybines mokyklas. Taip pat reikalauta, kad ir valstybinėse mokyklose, pagal vaikų religiją, būtų dėstoma religija ir vykdomas religinis auklėjimas.

KVP tame kongrese labai ryškiai pasisakė prieš Sovietų Rusijos pavergtų tautų žiaurų naikinimą, priverčiamo darbo stovyklas ir prieš tuose kraštuose vykdomus religinius persekiojimus. Tuo reikalu KVP kongresas pasiuntė atitinkamas telegramas Šv. Tėvui Pijui XII ir Jungtinių Tautų 1953 m. rudens sesijos pirmininkui. Tas klausimas buvo keliamas II-se parlamento rūmuose ir plačiai nagrinėtas Olandijos spaudoje.

Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga, o per ją, kaip lygiai ir per NEI, ir lietuviai krikščionys demokratai palaiko su šia Olandų partija draugiškus santykius. Keliais atvėjais su KVP atstovais Europoje ir New Yorke turėta nuoširdžių kontaktų. Pavyzdžiui, Utrechto arkivyskupijos savaitraštis "OMHOOG" ne tik parašė pavergtųjų tautų reikalu platų vedamąjį, bet ištisai išspausdino CDUCE paruoštą memorandumą, kuriame iškelta persekiojimai, deportacijos ir Lietuvoje.

SUSIORGANIZAVO AUSTRIJOS KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI AKADEMIKAI

Po keletos pasitarimų visi pasaulėžiūriniu ir politiniu atžvilgiu krikščionims demokratams artimi austrų akademikų sambūriai nutarė susijungti krikščionių demokratų partijos (OeVP) rėmuose į vieningą sambūrį. Tai bus specialios paskirties partijos organizacija, kurių partijoje veikia ir daugiau. Bet šiai organizacijai skiriama ypač didelės reikšmės, nes ji galės atsverti Socialistų Akademikų Sąjungos įtaką, kurios šie socialistų intelektualai turi partijos gyvenime ir visuomenėje. Pažymėtina, jog ši OeVP akademikų organizacija, nors neseniai įsikūrusi, jau socialistų sąjungą narių skaičiumi pralenkė.

Iš vakarietiškųjų sąjūdžių veiklos

KATALIKAI INTELEKTUALAI ŽMOGAUS TEISIŲ KLAUSIMU

Nuo pat pradžios, kai tik Jungt. Tautos pasiryžo paruošti žmogaus teisių deklaraciją, katalikų intelektualų sąjūdis Pax Romana susidomėjo šiuo užsimojimu ir deda visas pastangas, kad ta deklaracija ne tik būtų priimta, bet ir pilnai atitiktų reikalą. Pirmiausia pats sąjūdis pakartotinai savo tarptautiniuose suvažiavimuose dalyką nagrinėjo ir stengėsi tiksliai suformuluoti žmogaus teisių klausimu savo pažiūras. Kartu jis nepraleido progos tas savo pažiūras išdėstyti Jungt. Tautų Ekonominių bei Socialinių Reikalų Komisijai ir Žmogaus Teisių Komisijai. Vienas paskutiniųjų tuo reikalu jo žygių tai pasiuntimas Jungt. Tautų generaliniam sekretoriatui plataus memorandumo, kurio vienoje dalyje pasisakoma socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių klausimu, antroje — civilinių ir politinių. Šis memorandumas buvo atsiliepimas į Jungt. Tautų Ekonominių ir Socialinių Reikalų Komisijos paraginimą, kad tarptautinės nevaldinės organizacijos, kurios įeina į ją, pateiktų šiuo klausimu savo nuomones.

Savo memorandume Pax Romana pareiškia pasitenkinimo, jog deklaracijos paruoštasis tekstas pažymi, kad žmogaus teisės kyla iš įgimtos žmogaus asmens vertybės. Tai rodo, jog komisija pilnai mato, kad žmogaus teisės nepriklauso nei nuo susitarimo, nei nuo tarptautinių papročių, nei nuo valstybės valios tas teises piliečiams suteikti, bet yra jo natūralinės teisės, suteiktos jam paties jo Kūrėjo. O tuo pačiu deklaracija gina žmogaus asmenį nuo bet kurių valstybės prieš tas teises pasikėsinimų, nes valstybė, nebūdama tų teisių davėja, neturi autoriteto jas asmeniui ir atimti. Tačiau Pax Romana mano, jog eilė deklaracijos straipsnių reikėtų praplėsti ar papildyti.

1. Tautų apsisprendimo teisės klausimu Pax Romana siūlo papildyti, jog valstybės teisės valdyti savo gamtos turtų išteklius yra apribotos pareigos leisti toms gerybėms cirkuliuoti visuose kraštuose, kad būtų išvengta skandalo, jog vienos tautos liks pasmerktos skurdui, kai tuo tarpu kitos turės visa ko pertektinai. Pax Romana pažiūromis, nors valstybė ir turi teisę valdyti savo gamtos turtus, tačiau tie turtai yra skirti visos žmonijos naudai.

2. Darbo teisės klausimu pažymima, jog projektas numato tik darbo teisę valstybės ribose, kas nesutinka su pasaulinės apimties šių dienų ekonomika. Tad kiekvienas darbininkas turįs būti įgalintas ieškoti ir imtis darbo bet kur pasaulyje, kur tik jo gali rasti, ir tai valstybės turi būti leidžiama.

3. Darbo sąlygų srity, šalia pramatytų darbo apsaugos ir higienos, teisingo atlyginimo, poilsio garantijų, siūloma numatyti apsaugą nuo ateities netikrumo, bent neteisėto iš darbo atleidimo ir darbo sustabdymo nepateisinamais motyvais atvėjais.

4. Vaikų teisių apsaugos reikalu, šalia numatytos apsaugos nuo išnaudojimo socialinių teisių

skyriuje ir šeimos apsaugos, siūloma dar pramatyti vaikų moralės ir sveikatos apsaugą.

5. Kultūrinių teisių srity, šalia pramatytų teisių į mokslą ir dalyvavimą kultūriniame gyvenime, siūloma pramatyti dar, jog mokslo laimėjimai yra visos žmonijos bendras turtas, kad tuo būtų išvengta, jog mokslo laimėjimai nevirstų paskirų valstybių rankose dominavimo įrankiu.

6. Nuosavybės teisės klausimu Pax Romana pareiškia nusistebėjimo, kad ji nėra į projektą įtraukta ir siūlo įtraukti, kaip ji buvo pasiūlyta 1952 m. Prancūzijos delegato.

7. Teisės gyventi srity, kuri yra aptarta projekto civilinių ir politinių teisių straipsniuose, siūloma įtraukti dar šiuos dalykus:

a. kad teisė gyventi turi įimti laikotarpį prieš gimimą ir kad abortas yra nusikaltimas prieš žmogaus asmenį;
b. kad euthanazija (nepagydomai sergančių žudymas) — kurios pasmerkimą dabartinis tekstas tik implikuoja — būtų formaliai uždrausta;
c. kad žmogaus asmuo negali būti naudojamas mokslininiams ar medicinos bandymams.

Pax Romana nesutinka su dabartiniame projekte nustatyta tokių eksperimentų galimybe, kai pats eksperimentuojamasis asmuo su tuo laisvu noru sutinka. Laisvas sutikimas nėra žmogaus elgesio objektyvinė norma, todėl asmuo neturi teisės sutikti su tuo, ką tos normos draudžia. Fiziniai sužalojimai ir skaudūs mediciniški veiksmai, kurie nesuderinami su asmens teise ir pareiga išsaugoti savo fizinį ir psichinį integralumą, turi būti uždrausti.

8. Prieglaudos (aziliumo) teisės reikalu Pax Romana taip pat pareiškia apgailestavimo, kad ji esamajam projekte nėra numatyta. Memorandumo įteikėjai laiko, jog tai yra elementari žmogaus teisė, kylanti tiesiai iš teisės gyventi. Todėl šios teisės— ieškoti kitoj šaly prieglaudos, kai žmogaus laisvei ar gyvybei yra grėsmė, — projekte praleidimą jie smerkia ir siūlo, kad ji būtų įrašyta, kaip ji suformuluota Universal Declaration of Human Rights, kur sakoma, kad nė viena valstybė negali atsakyti užsieniečiui prieglaudos tos teritorijos atžvilgiu, kur yra grėsmė jo laisvei ar gyvybei dėl jo religijos, rasės ar politinių pažiūrų.

9. Religinės laisvės klausimu Pax Romana pažymi, jog sutinka su projekto 18 str. dėsniu, kad tam tikrais atvejais gali buti įstatymu numatyti šios laisvės apribojimai, liečią tam tikros religijos ar įsitikinimų viešus pasireiškimus. Tačiau iškelia, kad tokie apribojimai negali būti daromi sauvališkai ir palikti nustatyti vienai bet kurio krašto teisei. Tai tegali būti daroma atsižvelgiant į bendrąjį labą. Todėl memorandumo autoriai siūlo minėtą projekto straipsnį papildyti, kad laisvė viešai pareikšti savo religiją ar religines pažiūras gali būti įstatymo apribojama tik tiek, kiek yra reikalinga apsaugoti tvarkai, liečiančiai moralinę sritį arba pagrindines kitų teises ir laisves.

Kartu memorandume pasisakoma ir dėl būdo, kaip galima iškelti skundą dėl asmens teisių pažeidimo. Projektas numato tik vieną būdą—kad nukentėjęs rastų kitą valstybę, kuri dėl to pažeidimo iškeltų bylą Jungt. Tautų Žmogaus Teisių Komisijoj. Tačiau Pax Romana reiškia nuomonę, jog sunku įsivaizduoti,

kad paskiras asmuo išgalėtų surasti valstybę, kuri sutiktų jo skundą perduoti organizacijai, kurios nariais yra abi tos valstybės. Tad memorandume siūloma numatyti peticijos teisę patiems nukentėjusiems.

Iš Pax Romana siūlomų papildymų ar pakeitimų apžvalgos matome, kad jie paliečia labai reikšmingus dalykus ir būtų didžiai vertingas įnašas, jei tie pasiūlymai būtų į Žmogaus Teisių Deklaraciją įtraukti.

IŠ VIDURIO EUROPOS KRIKŠČ. PROFESINIŲ SĄJUNGŲ FEDERACIJOS DARBŲ

1952 m. kovo 1 d. įsikūrusi, ši Federacija (sutrumpintai vadinama CEFCTU) jau įžengė į trečiuosius savo veiklos metus. Š m. balandžio 5 d. New Yorke įvyko CEFCTU Tarybos suvažiavimas, kuriame kaip tik ir buvo apžvelgta nueitas kelias ir nustatytos gairės tolimesnei veiklai.

Praėjusių metų Federacijos veikla daugiausia reiškėsi šiose srityse:

1. Didelio dėmesio kreipta į akciją prieš Sovietų laikomas pavergtuosius Vidurio Europos kraštuose priverčiamojo darbo stovyklas, jų vykdomus priverčiamuosius darbus bei gyventojų deportacijas, kuriomis sovietai stengiasi pavergtas tautas išsklaidyti ir sunaikinti. Tie klausimai praėjusiais metais buvo svarstomi Jungt. Tautose, ir tai davė geros progos tuos dalykus kelti tarptautinėje plotmėje. CEFCTU specialiais raštais kreipėsi dėl šių reikalų į Tarptautinę Krikščioniškųjų Darbo Sąjungų Federaciją (IFCTU), į viso pasaulio krikščioniškas darbininkų sąjungas, Jungt. Tautų gen. sekretorių D. Hammersjold, JAV delegatą Jungt. Tautose H. C. Lodge, kitų kraštų delegacijas ir pasaulio spaudą. Su eilės kraštų delegacijomis Jungt. Tautose, kaip Belgijos, Olandijos, Prancūzijos, Pakistano, buvo kontaktuota asmeniškai, prašant tvirtai pasisakyti prieš sovietų vykdomus vergų darbus. Taip pat buvo išleistas specialus tuo reikalu biuletenis, kuris kiek įmanoma plačiau paskleistas. Iš daugelio įtakingų asmenų ir institucijų, kaip Jungt. Tautų gen. sekr. D. Hammersjold, JAV delegat. Tautose H. C. Lodge, Australijos parlamento atstovo Wentworth, IFCTU ir kit., tais reikalais gauti labai palankūs CEFCTU pageidavimams atsakymai. Nors ligi šiol CEFCTU nėra Laisvosios Europos Komiteto finansiškai remiama, bet su ja nuoširdžiai bendradarbiaujama ir visuomet ji konsultuojama bendruose egzilų pasitarimuose.

Kai priverčiamųjų darbų klausimas paskutiniuoju laiku vėl svarstomas Jungt. Tautose, šioj srity veikla vėl sustiprinta. Šiuo kartu, kreipiantis į IFCTU, buvo prašyta, kad IFCTU centras painformuotų savo atstovą New Yorke ir paragintų jį priverstinio darbo problemą iškelti Jungt. Tautose CEFCTU keliama prasme. Tuo reikalu jau gautas IFCTU patikrinimas, jog tai bus padaryta ir jos atstovas Thormann, su kuriuo palaikomi taip pat nuoširdūs ryšiai, šį klausimą iškels. (IFCTU turi Jungt. Tautose A kategorijos nevaldinės organizacijos statusą, kuris

jos atstovui duoda teisę Jungt. Tautose kalbėti ir daryti savo pasiūlymus).

2. Nuolatos plečiami santykiai su kitų kraštų krikščionių darbininkų sąjungomis. Ypač draugiški ir tamprūs santykiai jau yra susidarę tarp CEFCTU ir Prancūzijos, Belgijos, Olandijos bei visos eilės Pietų Amerikos kraštų krikšč. darbininkų organizacijų. Su daugeliu jų pasikeičiama spauda ir informacijomis.

3. Stengtasi sudaryti bendrą reprezentaciją su Europoje veikiančia emigrantų ir egzilų krikščionių darbininkų federacija — FICTRE. Toj srity padaryta jau pažangos, nors pasitarimai tais reikalais dar nėra baigti.

4. Laisvosios Europos Komitetas šiais metais ėmėsi iniciatyvos organizuoti darbo žmonių šventės — gegužės 1 minėjimą. Į šią akciją per savo atstovus įsijungė ir CEFCTU.

5. Anglų kalba leidžiamas mėnesinis biuletenis Christian Labor Information Service jau pasirodė su penkioliktu numeriu. Jo dabar leidžiama 700 egz., kurie išsiuntinėjami į visus pasaulio kraštus. Susidomėjimas juo vis didėja. Leidėjai gauna vis naujų pareikalavimų iš JAV universitetų, bibliotekų bei kitų institucijų, kad jiems tas biuletenis būtų suntinėjamas. Biuleteny teikiamos žinios apie pavergtus kraštus, ypač kreipiant dėmesį į darbininkų sąlygas juose. Be to, apžvelgiama kitų kraštų darbininkijos organizacinis gyvenimas ir jos pasiekiami laimėjimai.

Praėjusiame CEFCTU Tarybos suvažiavime, padarius čia trumpai suminėtų darbų apžvalgą, vykdomiesiems organam buvo pareikštas pilnas pasitikėjimas ir priimta ateities darbų programa. Taip pat apsvarstytas ir priimtas Federacijos statutas, kuris dar įsakmiau nustato Federacijos organizacinę santvarką.

Ryšium su gegužės 15 d., kuri yra susijusi su enciklikų Rerum Novarum ir Quadragesimo Anno pasirodymu, buvo nutarta išleisti specialią deklaraciją, kurią bus stengiamasi perduoti į pavergtuosius kraštus ir paskleisti laisvojo pasaulio darbininkijos tarpe.

Šiame Tarybos suvažiavime Liet. Darbo Federacijai atstovavo P. Jočys, J. Valaitis ir Dr. A. Škėrys.

Tarp lietuvių politinių sambūrių

LIETUVIŲ FRONTAS SAVO SPAUDOJ

Mūsų politinių žurnalų skaičius vėl padidėjo, Lietuvių Frontui išleidus savo žurnalą "Į Laisvę", kurio jau pasirodė du numeriai.

Naujojo žurnalo pirmuosiuose numeriuose randame ir tokių straipsnių, kurie specifiškai frontininkiško nieko neturi. Tokie yra 2 nr. A. Maceinos "Rezistencija prieš tremties dvasą" ir A. Musteikio "Tirpinimo katile". Pirmajame autorius stengiasi nušviesti lietuvių tremtinių tautinius uždavinius. Kadangi jame iš esmės keliami jau ir kitų kelti dalykai, dėl šio straipsnio daug ką ir kalbėt netenka. Pastebėti-

na tik keistas A. Maceinos pareiškimas, jog dabar mums iškyla n a u j a s uždavinys kovoti už tremtinių tautinį ir žmogiškąjį gyvastingumą. Kodėl dabar? Mums atrodo, jog tai jau prieš eilę metų iškilęs uždavinys ir juo jau nebe nuo šiandien susirūpinta, nors gal ir ne viskas padaryta, ko būtų pageidautina. Tačiau, jei kas šį uždavinį tik dabar pamatė, tai yra nemaža laiko tarpą praleidęs, kai kiti tuo uždaviniu jau rūpinosi, ir yra žymiai pavėlavęs į darbą įsijungti. Antrajam straipsny nagrinėjama, sociologijos mokslo metodais ir jo duomenimis pasiremiant, įvairių tautinių grupių nutautimo procesas JAV. Jį tad kiekvienam dalyku susidomėjusiam praverstų paskaityti, nes iškelia ne vieną mus dominantį klausimo aspektą.

Kita šių "Į Laisvę" numerių medžiaga jau yra kitos rūšies.

Savo egzistencijai pateisinti

Kai kurie žurnalo straipsniai yra skirti paties L. F. egzistencijai pateisinti. Toks 2 nr. yra V. Vaitiekūno "Pasipriešinimo sąjūdis". Autorius, ilgokai aiškinęs pasipriešinimo sąjūdžio esmę, toliau imasi įrodyti, jog tremtyje politinės partijos neturinčios ne tik pateisinimo, bet nė ateities, nes maža teturį pagrindo prieaugliui. Tokios pateisinimo ir ateitį teturį rezistenciniai sąjūdžiai.

Noras tokius dalykus įrodyti yra visai suprantamas. Juo labiau, kad—kaip pats V. V. pažymi—tremtyje vadinamų rezistencinių sąjūdžių reikšmė labai sumažėjo, o partijų nepalyginamai pakilo. Gi ir pačiose tose rezistencinėse organizacijose, V. V. liudijimu, esą nekokių reiškinių. Net kai kurie savo krašte veržliai ir pozityviai rezistencinėse organizacijose reiškęsi asmens tremtyje tam reiškimuisi jau nebesurandą atramos ir pasidarę panašūs į bangų blaškomam laive jūros liga sergančius keleivius, kurie veltui stengiasi įsitverti kokios nejudančios atramos, kad nesirgtų. Tačiau ir pats V. V. pripažįsta, jog tremtyje tokios nejudančios atramos rezistencinės organizacijos neturi, kokia joms buvo savas kraštas. Suprantama, jog tokia padėtis verčia ieškoti kokios nors atramos. Tačiau kai straipsnio autorius bando rezistenciniam sąjūdžiui tokią atramą surasti ir įrodyti, jog partijos jos neturį, pasijunta priverstas tik tuščiažodžiauti ir verstis demagogija. Prieina net ligi to, kad pradeda tvirtinti, jog "Rezistencinės organizacijos asmeninė sudėtis, bent jos žymi dauguma, yra apspręsta nelygstamo idealizmo ir besąlyginio ryžto aukotis bendrajam gėriui. Politinės partijos asmeninė sudėtis, bent žymi jos dalis, yra apspręsta išskaičiavimo ir oportunizmo". Dėl tokių išvadžiojimų, aišku, nėra prasmės su autorium diskutuoti, nes jau visiems matomai kyšo jo nesąžiningas dalyko traktavimas. Tad užteks čia šiuos dalykus iškelti:

1. Kad rezistencija nėra koks vadinamų rezistencinių organizacijų monopolis. Rezistuoja visa tauta, o pati rezistencinė veikla reiškiasi labai įvairiai ir vykdoma tiek paskirų asmenų, tiek specialiai šiam reikalui susidariusių sambūrių, tiek nuo seniau tautoje veikusių susigrupavimų ir net dar išlikusių ir turinčių kokios nors galimybės veikti institucijų—žodžiu, visų, kas tik gali ir kiek gali. Todėl kalbos apie "apspręstus" nelygstamo idealizmo ir kitus oportunizmo yra ne tik nerimtos, bet

ir aiškiai nesąžiningos. Lygiai tiek pat verta ir kalba, jog tik rezistenciniai sąjūdžiai pratęsią organiškai rezistenciją į tremtį. Rezistenciją į tremtį pratęsia visi už savo tautos ir krašto laisvę kovojantieji lietuviai. Reik pastebėt, kad jei iš tikro rezistentus sudarytų tik į vadinamas rezistencines organizacijas susitelkę būreliai, tai dėl mūsų tautinės rezistencijos apimties ir pajėgumo reikėtų tik sunkiai atsidusti.

2. Tėra V. V. išradimas, jog kai kas neįžvelgiąs skirtumo tarp rezistencinės organizacijos ir politinės partijos. To skirtumo tik neįžvelgiama, kai jo nebelieka, kokiam nors buvusiam rezistenciniam sąjūdžiui priėmus aiškiai partinę programą, apimančią ne krašto laisvinimo klausimus, bet laisvo krašto vidaus ir užsienio politiką.

3. V. V. nurodomos tariamos kliūtys, kaip įsipilietinimas, politinėms partijoms gyvuoti nė trupučio nekliudo. Tai rodo gyvi pavyzdžiai, kaip daugelis anksčiau ar vėliau svetur įsipilietinusių asmenų be jokių kliūčių jose aktingai reiškiasi. Taip pat partijoms prieauglis nesudaro didesnio rūpesčio, kokį jis sudaro rezistencinėms organizacijoms. Ką Vaitiekūnas tuo reikalu kalba, tai yra tik jo noras, kad taip būtų, bet toli gražu ne faktas. O dėl politinių partijų įgyto tremty didesnio svorio už rezistencines organizacijas reikėtų ne sielotis, kaip V. V. daro, bet džiaugtis. Jei jos nebūtų reiškęsi, mūsų reikalai būtų žymiai nukentėję. Viena, kad jos didelį įnašą yra įnešusios į laisvinimo darbą—neabejotinai nemažesni, kaip bet kuri vadinama rezistencinė organizacija. Antra, kad Vakarų kraštų vyriausybės ir visuomenė, kai jos su egzilais santykiauja, randa reikalo kalbėtis tik su tomis jų politinėmis grupėmis, kurios savo kraštuose turėjo ir, jų įsitikinimu, turės reikiamo svorio. Visokiems karo ir okupacijų metu susidariusiems sambūriams jos neteikia žymesnės reikšmės, nes nėra jokių duomenų, kiek juos galima laikyti tam tikro krašto kad ir dalies visuomenės aspiracijų ir valios reiškėjais, ir jokio tikrumo, kad ateity jie bent kokį svorį krašte turėtų. Lygiai tie sambūriai neturi kelio į tarptautinius junginius, ypač politinius internacionalus, kuriuose dalyvavimas yra nemažos svarbos. Į juos įeiti tegali partijos. Pagaliau politinės partijos ne tik laisvinimo darbe dalyvauja, bet savo tautiečius ruošia ir valstybiniam gyvenimui, dalyvavimui krašto politikoje, jo viešųjų reikalų sprendime, ko negali padaryti grynai rezistencinė organizacija—nebent ji taip pat išvirstų partija, kaip jau kai kurios ir daro. Suminėti dalykai ir paaiškina ne tik kodėl partijos įgijo didesnės reikšmės, bet ir kodėl kai kurie buvę veiklūs rezistencinių organizacijų nariai pradeda dairytis kokios tvirtesnės atramos. Jų už tai kaltint negalima, kaip niekas nekaltina ir rezistencinių organizacijų, kad esamose sąlygose susiaurėjo jų pasireiškimo plotas.

Tiek dėl V. V. išvadžiojimų. Pridurti prie to tenka tik tai, jog minėti dalykai akivaizdžiai rodo visai ką kita, nei V. V. norėjo įrodyti, būtent, kad ne partijos netenka pagrindo tremties sąlygose, bet daugiau rezistenciniai sąjūdžiai, ypač tie, kurie dėl kokių nors priežasčių išsijungia iš bendrų laisvinimo kovai vadovaujančių organų ir bendros akcijos, tuo labai susiaurindami sau bet kokio pasireiškimo plotą.

Programiniai pasisakymai

Nors L. Frontas dar tebepretenduoja į rezistencines organizacijas, tačiau jau ne nuo šiandien faktiškai yra išvirtęs partija. Todėl ir "Į Laisvę" randame jau partiškai programinio pobūdžio straipsnių.

Pačius L. F. politinės teorijos pagrindus stengiasi duoti savo straipsnyje "Srovė ir uola" partijos pirmininkas ir žurnalo redaktorius J. Brazaitis. Jo teigimu, mūsų politinės partijos negalėjusios rasti bendradarbiavimo plotmės, kad buvusios pasaulėžiūrinės—į tas pasaulėžiūriškumo uolas jų bendradarbiavimo pastangos ir sudužusios. Tad jis siūlo kitą kelią. Ligi šiol tam reikalui L. F. propagavo nepasaulėžiūrinę politiką. Tačiau ją minėti J. Brazaitis rūpestingai savo straipsnyje vengia. Vietoj jos jis iškelia e m p y r i n ė s politikos pasiūlymą.

Kadangi mūsų tarpe toks pasiūlymas naujas, tad pravartu į jį iš arčiau pasižiūrėti. Juo labiau, kad ne tik pats L. F. ryžtasi tokios politikos laikytis, bet sugestionuoja, jog ir apskritai lietuvių politinis susigrupavimas būtų šiuo pagrindu.

Kaip pats L. F. empyrinę politiką supranta, plačiau dar nebuvo išdėstyta. J. Brazaitis tik trumpai šitaip dalyką paaiškina: ".... buvo galvota, svarstant lietuvių visuomeninį politinį susigrupavimą ir valstybinių reikalų sprendimą, imti konkretų gyvenimo klausimą ir duoti jo sprendimą, neprejudikuojant, kad šis ar anas klausimas bus sprendžiamas pagal krikščioniškuosius ar pagal socialistinius nurodymus". Iš kitų straipsnių matyti, kad pačių frontininkų empyrinė politika suprantama kaip nepasaulėžiūrinė — tematomas terminо, bet ne esmės skirtumas (žiūr. "Į. L." 2 nr. J. B. str. "Nepasaulėžiūrinės diferenciacijos keliu?"). Gi iš pačios empyrizmo esmės ir sąvokos seka, kad tai būtų ne tik nepasaulėžiūrinė, bet iš viso beprincipinė politika, nes empyrizmas remiasi tik pojutine patirtim ir jokiems teoriniams principams nepalieka vietos.

Ką apie tokį pasiūlymą tenka galvoti?

1. Toks politikos kelias nepriimtinas. Kiekviena politika remiasi ir politinio gyvenimo patirtim. Apie kokią atitrauktai sukonstruota grynai racionalinę politinę sistemą niekas ir negalvoja. Tačiau lygiai nepriimtina ir grynai empyrinė politika, kuri remiasi tik vienais politiniam gyvenime patirtais faktais ir iš to patyrimo pasidarytomis išvadomis.

a. Empyrinė patirtis negali duoti duomenų daugelio pirmaeilės svarbos klausimų sprendimui, nes tie klausimai atsiremia į neempyrinę tikrovę, kurią empyrizmas ignoruoja. Empyrinė patirtis negali duoti duomenų nei teisingai žmogaus sampratai, kuri yra vienas kertinių akmenų kiekvienai politinei teorijai ir praktikai, nei tvirtų pagrindų asmens teisėms bei laisvėms, kaip jos plaukia iš natūralinės teisės, nei šeimos kaip natūralinės teisės institucijos sampratai, nei eilei kitų panašių klausimų visose politinio gyvenimo srityse ligi pat tarptautinių santykių.

J. Brazaitis pastebi, jog empyrinės politikos mintis iškilusi, atsižvelgiant į tai, kad "negali pasakyti, jog ta ar kita pasaulėžiūra duoda konkretų atsakymą į visus praktinius valstybinio gyvenimo klausimus." Tačiau to iš pasaulėžiūros ir reikalauti negalima, nes ji tuomet būtų ne tik pasaulėžiūra, bet ir politinė

sistema. Tegali būti kalba, ar pasaulėžiūra apsprendžia politiką. Ir šito nuneigti negalima. Net jei ir sutiktume, jog pasaulėžiūra kai kurių politinių klausimų neapsprendžia, ką, atrodo, J. Brazaitis nori pasakyti, tai dar lieka klausimas, kaip gi bus tais atvėjais, kai pasaulėžiūra ne tik pataria, bet ir įpareigoja. Juk valstybė negali nuo tokių klausimų atsisakyti tik todėl, kad jie pasaulėžiūros apspręsti. Ir dėl to empyrinė politika atsiduria akligatvy. Šio dalyko J. Brazaitis neįžiūri, atrodo, tik todėl, jog nepagrįstai siaurina politikos plotą. Jis kelia, kad vaikų auklėjimas ir mokykla, šeimos sudarymas, tikėjimo išpažinimas tikrai su pasaulėžiūra neatsiejamai sutapę. Tačiau ar duoti pirmenybę pieno ar grūdų ūkiui, ar daugiau tiesti plentų ar geležinkelių — pasaulėžiūra neturinti nieko pasakyti. Tuo jis aiškiai sugestionuoja, jog minėti su pasaulėžiūra susiję dalykai esą už politikos ploto ribų. Tačiau toli gražu taip nėra. Auklėjimo ir mokyklos srity valstybė taip pat turi neginčijamų teisių. Šeimos klausimai sudaro ne tik didelę dalį socialinio klausimo, bet ir civilinės teisės. Apie šeimos politiką kalbama kiekvienoj civilizuotoj valstybėj. Vakarų Vokietijoj įkurta net speciali šeimos reikalų (Familienfragen) ministerija. O niekas, tur būt, netvirtins, jog tik dėl neišmanymo vokiečiai tokią ministeriją įkūrė. Net ir tikėjimo išpažinimo srity valstybė teisėtai turi tam tikrą žodį. Ir mūsų pačių konstitucija buvo numačiusi, pvz., sąlygas, kuriomis naujai atsiradę tikybinės organizacijos tegalėjo būti valstybės pripažintos. Net Jungt. Tautų žmogaus teisių deklaracijos projektas numato atvėjus, kada Valstybė gali suvaržyti tam tikro tikybinio kulto viešus pasireiškimus. Tai visa rodo, jog toks politikos ploto siaurinimas yra nepagrįstas.

b. Empyrizmas veda politinėj veikloj į gryną subjektyvizmą. Jokių objektyvių kriterijų nelikus, viskas priklausytų tik nuo to, kokias išvadas iš politinio gyvenimo faktų politiniai veikėjai pasidarytų. O tos išvados net iš tų pačių faktų gali būti labai įvairios, pareinamai nuo politiko būdo, temperamento, skonio, grupinių ar asmeninių interesų, madon įėjusių dalykų ir t. t. Humaniškesnio būdo politikas pasidarys išvadą, jog opoziciją reikia įtikinti, ieškot su ja kokio susitarimo, atšiaurus radikalas nuspręs, jog geriausia išeitis — sukišti savo oponentus į kalėjimą. Ir grynai empyrinėj plotmėj tie sprendimai lygiaverčiai, nes čia tik vienas dalykas lemia — rasti tokį būdą, kad galima būtų opoziciją nugalėti. O pavyzdžiai rodo, jog ji sekmingai buvo nugalėta ir vienu ir kitu būdu. Todėl kiekvienas galėtų nesivaržydamas pasirinkti vieną ar kitą būdą, atsižvelgdamas tik, kuris jam patrauklesnis ar esamose sąlygose geriau įmanomas. Taip būtų sprendžiami ir kiti dalykai.

Šitai, atrodo, mato ir empyrinės politikos piršėjai. Todėl jie bando šį subjektyvizmą išskirti, siūlydami politikoj vadovautis krikščioniškąja morale. Tačiau tai negali dalyko pataisyti. Suprantama, jog krikščioniškosios moralės kaip Apreiškimu paremtų objektyvinių normų į empyrinę sistemą įsprausti neįmanoma. Todėl ji pasiūloma kaip vakarietiška tradicija, atseit dalykas jau išbandytas ir pasirodęs tinkamas. Taip kalba savo straipsnyje J. Brazaitis, toje pat plotmėj klausimą stato ir J. Būtėnas straipsnyje "Atsišauki-

mas į politinę sąžinę". Bet kad nuoseklus empyristas bent toje plotmėje krikščionišką moralę priimtų, neįtikėtina, nes nuo visos krikščionybės atsieta ji netenka racijos. Ją gal pavyktų įpiršti tam tikram skaičiui asmenų, kuriuos J. Būtėnas aptaria kaip krikščioniškos kultūros, nors "jų sąžines nesaisto konfesinės dogmos." Tačiau ir tuo atvėju jos reikšmė būtų labai abejotina, nes jei krikščioniškoji moralė nevisuomet įstengia žmogų sulaikyti, kai ji skelbiama tikinčiajam kaip Dievo įstatymas ir lydima sankcijų, tai labai abejotina, kad jos laikytųsi tie, kurių sąžinės dogmos jau nesaisto, kai tas laikymasis jiems pasidarytų nepatogus.

c. Toks kelias nepadidintų ir susitarimo galimybių bei ginčų nepašalintų, kaip tikisi jo siūlytojai. Toje plotmėje atsistojus, iš tikro politikoj liktų tik vadinamų praktinių interesų įtampa. Tačiau visiems žinoma, kad kova už tuos interesus, jei ji dar nesaistoma jokių objektyvių normų, yra pati brutaliausia, beatodairiškiausia ir dažniausiai — nešvariausia.

2. Toks kelias ne tik nepriimtinas, bet iš tikro ir neįmanomas. Kad tokia politika būtų įmanoma, reikia, kad ir politikai neturėtų nei pasaulėžiūros, nei šiaip kokių teorinių principų. Negalima net įsivaizduoti, kad žmogus galėtų politinėj veikloj atsistoti kažkaip šalia savo pasaulėžiūrinių įsitikinimų bei gyvenimo principų ir spręsti dalykus nuo jų nepriklausomai. Tai yra psichologiškai neįmanomas dalykas. Net ir neprejudikuodamas, jog dalykus spręs tam tikros pasaulėžiūros plotmėj, krikščionis, liberalas ar socialistas vis tiek juos spręs savo pasaulėžiūros prasme. Sutiktina, jog tikrai yra žmonių, kurie tiek nugrimzdę į vadinamus praktinius savo interesus, jog pasaulėžiūriniai dalykai beveik visai iš jų dėmesio ploto išnyksta ir praktiškai neturi jokios reikšmės. Tačiau tokių žmonių vis dėlto nėra daug, o iš antros pusės jie nėra niekam nei pavyzdys, nei idealas. Šiaip gi dauguma žmonių pasaulėžiūros taip nenustumia į pašalį ir, kad ir kartais suklysdami ar su ja prasilenkdami, pagal ją klausimus sprendžia ir pagal ją stengiasi gyventi. Tokių dauguma yra ir politikų.

3. Negalima sutikti ir su nurodymais, kur tokia politika tariamai esanti. Tvirtinimas, kad jau Aktyvistų Frontas buvęs suorganizuotas empyrinės politikos pagrindu ar kad net dabar rezistencija Lietuvoje tuo pagrindu remiasi, yra grynas nesusipratimas. Aktyvistų Frontas buvo rezistencinė organizacija ir tuo tikslu lietuviai patriotai į ją telkėsi. Kad dar kažkas iš jos tarpo bandė planuoti ir būsimą atstatytos Lietuvos santvarką, jokios reikšmės neturėjo, nes tai tebuvo planavimai, kurie ne tik nebuvo tų rezistentų akceptuoti, bet daugumos nė girdėte negirdėti. O kad tie planuotojai tuščią darbą dirbo, parodo faktas, jog atėjus valandai jau ne rezistuoti prieš okupantą, bet imtis valstybinio gyvenimo kūrybos, rezistencinės minties sutelkti žmonės tuojau išsiskirstė į grupes pagal savo ideologinius ir politinius įsitikinimus. Juo labiau to negalima pasakyti apie dabartinę rezistenciją, kuri jokios valstybinės politikos nevykdo, o tik kovoja už tautos laisvę.

Apie anglosaksų kraštus —JAV ir Angliją — būtų ilga kalba, norint plačiau jų politikos pobūdį aptarti, ir šio straipsnelio rėmai to neleidžia. Tačiau reik pasaky-

ti, jog nei vienam, nei kitam krašte empyrinė politika kaip sistema neegzistuoja. Politinės šių kraštų partijos neabejotinai turi ne tik apskritai teorinių, bet ir pasauležiūrinių principų. Tiesa, ir vieno ir kito krašto politikoj — kaip ir daugelio kitų kraštų — tarpais matome tikrai empyrinės politikos apraiškų, kurios paprastai iškyla tais atvėjais, kai pasiduodama pagundai dėl kokio praktinio tikslo atsisakyti principų. Bet tai nėra sistemos dalykas, o tik nukrypimai nuo jos, kurie dažniausiai anksčiau ar vėliau ir pasmerkiami, nes tai yra blogos politikos pavyzdžiai. Todėl, tų kraštų pavyzdžiu remiantis, piršti mums empyrinę politiką nėra jokio pagrindo.

Pirmame "Į Laisvę" numery davus pačią sąjūdžio politinę teoriją, antrame jau bandoma duoti bent vienos srities konkretų sprendimą — tai LFB Visuomeninių Studijų Biuro vardu paskelbtas straipsnis, "Į pilnutinę demokratiją", kuriame bandoma duoti kultūrinės politikos metmenis.

Straipsnyje susiduriam su dviem skirtingais dalykais — teoriniu valstybės ir kultūros santykių pagrindimu ir šios srities reikalų politinio sprendimo projektu.

Teoriniam dalyko pagrindime nerandame nieko pažymėtinai naujo. Tai pažiūros, kurios Lietuvoje jau daug kartų buvo katalikų spaudoje ir kitomis progomis išdėstytos. Tad nėra reikalo nei jas iš naujo svarstyti. Nebent tektų pastebėti, kad, skelbdami empyrinę politiką, kai prieina prie konkretaus klausimo sprendimo, frontininkai savo politinės teorijos nė iš tolo nesilaiko ir — bent šį kartą — atsistoja tradicinėj katalikų plotmėj.

Kitaip atrodo jų bandymas rasti grynai politinį klausimo sprendimą. Paskaičius, jis gana aiškiai rodo autorių silpnumą, kai tenka nuo teorinių svarstymų pereiti prie praktinių sprendimų.

1. Projekto autoriai neleistinai dalyką susiaurina, visą problemą praktiškai suvesdami į mokyklinį švietimą. Taip jie didelį kultūros politikos plotą palieka visai šalia. Pažymėję, kad, gerbdama ir saugodama sąžinės laisvę, meno ir mokslo kūrybos srity valstybė su didesniais sunkumais praktiškai nesusidurianti, jie ir susitelkia prie vienos mokyklinio švietimo problemos. Tačiau taip paprastai visas dalykas išsprendžiamas nesiduoda. Čia dar yra tokie klausimai, kaip kultūr. organizacijų, nemokyklinio jaunimo ir suaugusių švietimo, viešųjų knygynų, spaudos, kino, radijo, televizijos ir daugelis kitų panašių. O jie turi didžiulės svarbos. Tai gali gerai pailiustruoti, pvz., faktas, kad Italijoj pradėjus veikti pirmam televizijos siųstuvui, net Vatikanas rado reikalo viešai televizijos klausimu prabilti ir duoti savo nurodymų katalikams bei priminti šioj srity valstybės pareigas. Todėl rimtai kultūros politikos klausimą svarstant, neapdairumas taip pro tuos klausimus praeiti.

2. Įsižiūrėję tik į pasaulėžiūrinį momentą, projekto autoriai visai išleido iš akių, kad kultūra yra dar ir tautinė. Todėl jų projekte nerado vietos nei kultūros tautinio charakterio išlaikymo, nei visada gana opus tautinių mažumų kultūrinių teisių klausimas.

3. Iš pagrindinių auklėjimo veiksnių išskiria Bažnyčią. Jų suformuluotas tuo klausimu dėsnis kalba tik, kad "švietimo ir auklėjimo organizacijoje yra ne-

išvengiamas iš sąžinės laisvės vykdymo einančių tėvų teisių ir iš bendrosios gerovės einančių valstybės teisių sambūvis". Tačiau, kad į tą sambūvį turi įeiti ir Bažnyčios teisės, nei čia, nei vėliau nekalba. Tai, žinoma, yra nepateisinamas Bažnyčios šioj srity ignoravimas.

4. Praktiškai sąžinės laisvei vykdyti siūlo įkurti pasaulėžiūrines savivaldybes, panašiai kaip yra vietos ir profesinės savivaldybės. Kultūrinės savivaldybės kompetencijai turi atitekti religijos ir kultūros, pirmoj eilėj mokyklos reikalų tvarkymas.

Šitoks pasiūlymas — kas projekto autorius galės nustebinti — neabejotinai besąlyginiai bus pirmoj eilėj konfesinių bendruomenių, ypač katalikų atmestas. Ir štai dėl ko.

a) Kad religijos reikalams tvarkyti yra Bažnyčia, ir valstybė neturi jokios kompetencijos įkurti kažkokią savivaldybę ir jai atiduoti religinių bei apskritai pasaulėžiūrinių reikalų tvarkymą.

b) Tokių savivaldybių įkūrimas faktiškai atitrauktų iš hierarchijos žinios bei vadovavimo Bažnyčios narius ir jie būtų padaryti patys vadovais religiniam bei kultūriniam gyvenime, valstybei prižiūrint, su kuo nei Kat. Bažnyčia, nei kitos organizuotos konfesinės bendruomenės nesutiktų ir sutikti negali.

c) Tokios savivaldybės nereikalingos, nes tiems reikalams tvarkyti institucijos yra — pačios konfesinės bendruomenės. Projekto autoriai apsirinka, kad nepriklausomybės pradžioje, sprendžiant švietimo organizacijos reikalą, buvęs išleistas iš akių kultūrinės savivaldybės reikalas. Kur tokia savivaldybė buvo reikalinga, ji buvo pramatyta, — pvz. tautinėms mažumoms. Bet jų siūlomoji nebuvo įkurta, kad jos, kaip matėme, nereikia. Kas buvo iš tikro reikalinga, buvo ir neužmiršta. 1922 m. Konstitucijos §83 sako: "Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažįsta teises tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja, laisvai skelbti savo tikėjimo mokslą ir atlikti savo kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarybės įstaigas, steigti vienuolynus, tikybines kongregacijas, brolijas, uždėti savo nariams mokesnių tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamą ir nekilnojamą turtą ir jį valdyti. Tikybinės organizacijos turi valstybėje juridinio asmens teisių."

O kas čia pasakyta, kaip tik ir yra tai, ko iš tikro reikia, kad sąžinės laisve praktiškai piliečiai galėtų naudotis. Jei dar šioj srity kas reikalinga, tai tik numatyti, jei toks reikalas praktiškai iškiltų, kaip šios srities reikalas bus patenkinami konfesijoms nepriklausančių ir aiškiai išsikristalizavusios pasaulėžiūrinės organizacijos neturinčių asmenų. Bet dėl tokių asmenų didesnio ar mažesnio skaičiaus nėra jokio reikalo paprastai visuomet didelę daugumą konfesijoms priklausančių piliečių surikiuoti į jiems nereikalingas ir nepriimtinas bendruomenes. Toks užsimojimas yra ne kas kita, kaip biurokratiškas užsispyrimas įsprausti visus į apriorišką sugalvotą schemą, neatsižvelgiant, ar yra reikalo..

Projekte yra ir daugiau keistų dalykų. Pvz., pasiūlymas, jog valstybės ir savivaldybių laikomose mokyklose "ugdomąją kryp-

tį tėvai apsprendžia tuo būdu, kad valstybė periodiškai (kas 10 metų ar kitais laiko tarpais) atsiklausia tėvų dėl mokyklos krypties."

Projekto autoriai, žinoma, tariasi tuo pasiūlę labai praktišką ir teisingą būdą sąžinės laisvei auklėjimo srity garantuoti. Tačiau iš tikro štai, ką jie siūlo:

1. Dar nematytas grumtynes dėl mokyklų. Juk jeigu tas atsiklausimas turės nulemti kokiai dešimčiai metų, kaip projekto autoriai prileidžia, tam tikro rajono vaikams mokyklos kryptį, tai visame krašte kils nepaprastas sujudimas, tokį atsiklausimą paskelbus. Kiekvienas tėvas, kuris sąmoningai nori savo vaikus išauklėti savo pasulėžiūroj, bus labai jautriai ir betarpiškai paliestas. Tad, jei jam neišvengiama bus į tam tikrą mokyklą savo vaikus leisti, už jos kryptį jisai kovos ligi kraštutinumo. O kartu į tą kovą įsitrauks konfesinės bendruomenės, visuomeninės organizacijos, spauda ir t. t. Tokiu atveju įsiaistrinimas ligi kraštutinumo ir visos jo pasekmės yra neišvengiamas dalykas.

2. Tuo būdu būtų suorganizuota didžiausios neteisybės vykdymas. Juk 51% mokyklinio amžiaus vaikų turinčių ar į tą mokyklą jau vaikus leidžiančių kokio mokyklinio rajono tėvų jau galėtų nuspręsti, kad mokykla būtų konfesinė arba laicistinė. Tuomet likusieji—kurių dauguma dažniausiai negalės kitos mokyklos pasirinkti—turės neišvengiamai, ypač esant priverstiniam mokyklos lankymui, savo vaikus leisti į mokyklą, kuri ne tik faktiškai jiems nepriimtina, bet dar ir specialiai užakcentavusi tą savo nepriimtiną charakterį, kas psichologiškai dalyką dar padarys jautresnį. Ir ne tik tai. Tokio atsiklausimo duomenys nulemti galėtų net mokyklos pobūdį tiems vaikams, kurių tėvai nė atsiklausti nebuvo, nes vaikai dar nelankė mokyklos ar net negimę buvo, jei tokie atsiklausimai būtų ilgesniais laiko tarpais. O kasmet tokį atsiklausimą daryti ir pagal jį vis keisti mokyklos kryptį taip pat nebūtų įmanoma. Ir taip nesunkiai galėtų atsitikti, jog pagal atsiklausimo duomenis konfesinėj ar laicistinėj mokykloj priversti būtų mokytis vaikai, kurių tėvų dauguma yra tokiai mokyklos krypčiai priešinga.

Pagaliau pažymėtina, jog ir tokio atsiklausimo techninis įvykdymas būtų painesnis, nei kitam gali atrodyti. Kas gi būtų atsiklausti? Jei tik tie, kurių vaikai mokyklą lanko, tai jie nulemtų mokyklos pobūdį ir tiems vaikams, kurie tuoj ateis, nors jų tėvai nebuvo atsiklausti. Jei bus atsiklausta visų tam tikram rajone vaikų turinčių, tai mokyklos kryptį gali nulemti tie, kurių vaikai dar tos mokyklos nelanko ir gal visai nelankys. O reik atsiminti ir tai, kad tėvų procentas beveik niekad nebus lygus vaikų procentui. Koks 51% atsiklausiamų tėvų gali atstovauti tik kokius 40% vaikų, o likusi tėvų mažuma — 60%, nes vieno gali būti vienas vaikas, kito trys keturi. Panašių sunkumų ir painiavų iškiltų neabejotinai ir daugiau. Ir per drąsu būtų tvirtinti, jog visais atvėjais galima bus rasti išeitį.

Šie dalykai jau be ilgų įrodinėjimų ryškiai rodo, ko tokios sistemos pasiūlymas vertas. Iš tikro, jei mokykla skiriama ne vienos pasaulėžiūros tėvų vaikams, tėra vienas kelias — pasirinkti tokį mokyklos tipą, kuris didžiausiam galimam laipsny respektuotų tuos pasaulėžiūrinius skirtumus ir vaikams nediegtų

jų tėvų pasaulėžiūrai priešingų principų bei įsitikinimų. Tokia mokykla pedagoginiu atžvilgiu nebūtų joks idealas, bet tokiose sąlygose geriausia ir nepalyginamai geresne už frontininkų siūlomąją.

Su kuo neabejotinai projekte galima sutikti, tai kad nevaržomai būtų galima pasaulėžiūrinėms bendruomenėms kurti savo mokyklas ir kad jos gautų proporcingą dalį švietimo reikalams valstybės skiriamų lėšų. Bet čia nėra nieko naujo. Jau 1922 m. Konstitucijos §79 numato tą teisę mokyklas kurti, o §82 privatinėm konfesinėm mokyklom ir proporcingą dalį lėšų iš švietimo biudžeto.

Aktualiaisiais klausimais

Aktualiaisiais mūsų politinių reikalų ir santykių klausimais pirmuosiuose "Į Laisvę" numeriuose tėra du straipsniai — L. Prapuolenio "Atviromis akimis" ir nepasirašytas "Demokratinio ir vadistinio principų tarpusavinė kova laisvinimo organizacijoje," kuris dar nebaigtas. Bet tie dalykai gana plačiai paliečiami ir apžvalgos skyriuje.

Iš aktualiųjų klausimų daugiausia "Į Laisvę" dėmesio susilaukia VLIKo klausimas. Apie jį kalba ir minėti straipsniai ir apžvalgoj jam vietos nesišykštima. L. Prapuolenis savo straipsnyje bando apžvelgti laisvinimo organizacijos reikalus tremtyje. Padaręs istorinę apžvalgą, jis siūlo savo planą, kaip turėtų būti, jo išmanymu, Lietuvos laisvinimo darbas perorganizuotas. Dėl istorinės straipsnio dalies tenka pažymėti, kad jos vertę žymiai sumažina tiek tendencingumas, tiek kartais jau visai nerimtos į dalykus pažiūros. Pvz., negalima rimtai vertinti kad ir pažiūros, jog prez. A. Smetonos koks nors protestas užsieny būtų pasunkinęs Sovietams politinio manevravimo laisvę Lietuvoje. Toks protestas galėjo, žinoma, turėti kokio kito efekto. Bet apie L. Prapuolenio minimąjį nėr ką ir kalbėti, nes jo nebūtų buvę. Lygiai tokios pat vertės jo kalbos, jog Aktyvistų Fronto vadovybė nieko nepadariusi, kad gausiomis sukilimo aukomis atstatytas Lietuvos suverenumo vykdymas "vienu Hitlerio įsakymu taip jau be niekur nieko vėl nebūtų pertrauktas". Juk visi mes gerai žinome, kad ta prasme ką nors padaryti Akt. Frontas absoliučiai negalėjo, kad ir kaip jis būtų stengęsis. Keistas taip pat L. Prapuolenio mastas, kai jis pradeda, pvz., kalbėti apie tariamus susatelitinimus. Kol Vienybės Sąjūdžio ir Darbo Federacijos mandatais eilę metų VLIKe sėdėjo frontininkai, tai tokio susatelitinimo nebuvę. Bet kai tie mandatai buvo perduoti ne L. Fronto veikėjams — tuomet jau krikščionys demokratai "susatelitinę" minėtas grupes. Panašių dalykų istorinėj straipsnio daly prirašyta ir daugiau.

Savo plane laisvinimo organizacijos reikalu L. Prapuolenis pasirodo esąs iš tų, kurie viltis deda į persiorganizavimus. Todėl ir siūlo visiškai iš naujo persiorganizuoti, sudarant vieningą tremties sprendžiamąją viršūnę. Tačiau ligi šiol neteko girdėti, kad šis pasiūlymas būtų radęs platesnio mūsų visuomenės pritarimo. Tai rodo, jog mūsų visuomenės dauguma nėra vienos nuomonės su "Į Laisvę" bendradarbiu. Ir mums atrodo, jog ne be pagrindo, nes laisvinimo darbe pasitaikanti trūkumai kyla ne iš organizacijos ypatumų, bet kitur gludi. Būtent tam tikruose skirtumuose pažiūrų ir tendenci-

jų, todėl jų suderinimo turi būt pasiekta. Kol to nebus, jokie persiorganizavimai nieko nepadės. Tad ir L. Prapuolenio planas visumoje nėra priimtinas, nors su paskiromis mintimis galima ir sutikti.

Antrajame straipsnyje duodama dokumentai iš S. Lozoraičio ir VLIKo santykių, tačiau šį dalyką komentuoti dar per anksti, nes jisai nėra baigtas spausdinti. Tik vieną dalyką ta proga tektų pastebėti. Žinant S. Lozoraičio tendencijas ir laikyseną, kai kam galima būtų pirmu pažvelgimu ir patenkintam būti, jog ji dokumentaliai atskleidžiama viešumai. Tačiau yra ir kita dalyko pusė. Kiek mums žinoma, VLIKo archyvas dar nėra pasidaręs istoriniu dokumentų rinkiniu, atviru visiems tyrinėti ir skelbti. Tad atrodo, jog tol, kol VLIKas nėra nutaręs tam tikrus dokumentus paskelbti viešumai, tie, kurie, būdami VLIKo nariais ar VLIKe dalyvavusių grupių vadovybėj, tuos dokumentus ar jų nuorašus gavo į savo rankas, taip pat negali jų skelbti, jei jie laikosi civilizuotam pasauly priimtų elgesio normų, net jei tie asmenys ar grupės būtų iš VLIKo ir pasitraukę. Kas gi būtų, jei kiekvienas savo nuožiūra pradėtų skelbti įvairius dokumentus, prie kurių jis buvo priėjęs, būdamas tam tikrose pareigose ar šiaip tam tikrą poziciją užimdamas. O jei tie dokumentai būtų gauti kaip nors kitaip slaptai prie jų priėjus, tai dalykas nė trupučio nebūtų geresnis. Todėl šiuo atvėju yra padarytas labai negirdėtos vertės žygis, kuris mūsų politinėj istorijoj vargu ar turi net precedentą. O antras dalykas — kad tuo "Į Laisvę" padarė S. Lozoraičiui labai didelį pasitarnavimą, duodama nemažos vertės argumentą prieš VLIKą. Nors dėl frontininkų elgesio VLIKas nieko nedėtas, tačiau S. Lozoraitis tai labai lengvai gali kelti prieš jį, kad tai nesąs patikimas partneris — iš jo raštinės kas norįs nešąs visokius dokumentus ir savo nuožiūra skelbiąs. Ar iš tikro taip S. Lozoraičiui L. Frontas norėjo pasitarnauti, abejotina. Tačiau rezultatas toks.

Kas "Į Laisvę" rašoma apie VLIKą apžvalgoj, lengva suprasti, turint prieš akis, kad L. F. pirmininkas ir paties žurnalo vyr. redaktorius J. Brazaitis savo pasikalbėjime "Lietuvių Dienose" pareiškė, jog VLIKas jau nustojęs būti vadovaujančiu Lietuvos laisvinimo kovai organu. Tad čia tik verta atkreipti dėmesio, ligi ko ši grupė VLIKo atžvilgiu yra priėjusi. Jai net užkliuvo, pvz., toks dalykas, kaip Vykdomosios Tarybos pirmininko išsitarimas kalboj į kraštą, jog tautos dalis velka jungą, dalis — laisvajame pasaulyje. "Į Laisvę" kalbėjusį moko, kad taip kalbėti esą ir neteisinga ir dar daugiau netaktiška: kaip esą galima pavadinti ir vieną ir kitą tautos dalimis, jei tėvynėje pasilikę trys milijonai, o laisvajame pasaulyje esą tik trupiniai. Prie šitokios "kritikos", žinoma, netenka ką nors dar pridėti, nes jos vertė savaime aiški. O gal dar būdingesnis dalykas, kad VLIKo nutarimą, jog "visus okupanto išleistus įsakymus VLIKas laiko niekiniais," "Į Laisvę" apžvalgininkas P. Juodvalkis skelbia "žingsniai į šalį" ir stoja ginti okupanto teisių, tvirtindamas, kad "šiuo VLIKo nutarimu juk keičiamos Haagos (1893 ir 1907) bei Ženevos (1929) konvencijos, nustatančios okupanto teises". Iš tikro tik nustebus tenka paklausti, koks atsirado frontininkams reikalas ginti Malenkovo "teises"

Lietuvoje? Juo labiau, kad ir su tom konvencijom ne taip yra, kaip "Į Laisvę" tvirtina. (Šiuo klausimu žiūr. Dr. P. V. Raulinaičio str. šiame "T. S." nr.—Red.). Kai šitokioj plotmėj "Į Laisvę" VLIKo kritika yra atsistojusi, nebegalima į ją žiūrėti kaip į nuoširdų žodį, nes jau perdaug aiškiai kyši grupinis ir asmeninis įniršis.

Šia proga pravartu atkreipti dėmesį į J. Brazaičio "'Į Laisvę" 2 nr. įdėtą motyvavimą, kodėl jis ir jo draugai tik po L. F. išėjimo iš VLIKo pradėjo tokią kritiką. Esą ir VLIKe būdami, frontininkai matę tuos trūkumus, bet iš lojalumo VLIKui nėję su jais į viešumą. Todėl jis laiko ir "T. Sargą" ir kitus dėl to jį neteisingai užpuolus. Bet dėl to tenka štai ką pasakyti. Net ir "T. S." cituotam jo pareiškime pasakyta, kad jis matęs VLIKo darbe trūkumų. Tačiau ten pasakyta ir kitas dalykas: kad jis moka juos s u p r a s t i bei nurodyti motyvai, kodėl juos supranta. O kai į V. Taryba nepraėjo, tai tasai supratimas staiga išnyko ir pasiliko tik vieni beatodairiniai puolimai. Be to, J. Brazaitis aiškina, jog negalėdamas tik tų blogumų pataisyti L. F. radęs garbingiau iš VLIKo pasitraukti ir tada viešai prabilti. Bet čia tenka pabrėžti visiems žinomą faktą, jog ne tuos blogumus nebegalėdamas pataisyti L. F. iš VLIKo išstojo. Nežiūrėdamas visų tų blogumų, jis mielai ten norėjo būti, net ir pats J. Brazaitis. O išstojo tik todėl, kad J. Brazaitis nepraėjo į Vykd. Tarybą. Tuomet ir pasidarė jiems VLIKas toks blogas. O tai jau kitos rūšies dalykas.

Antras iš apžvalgos paminėtinas dalykas tai bandymas nepasaulėžiūrinės diferenciacijos tendencijų įžiūrėti krikščionių demokratų ir socialdemokratų sąjūdžiuose. To darbo imasi 2 nr. J B. straipsnely "'Nepasaulėžiūrinės diferenciacijos keliu?"

Dėl šių pastangų pastebėtina, kad J. B., kiek tai liečia krikščionis demokratus, griebiasi už šiaudo, o ir tas pats šiaudas yra iliuzorinis. Remiantis pakankamai plačia ir pilnai patikima informacija, galima J. B. pasakyti, kad ligi šiol nė viename krašte, kur krikščionys demokratai veikia, jie nėra parodę jokių tendencijų pasukti nepasaulėžiūrinės politinės diferenciacijos keliu. Kad jie randa reikalo vadintis ne katalikų, bet krikščionių partijomis, visiškai ne iš tendencijos į nepasaulėžiūrinę diferenciaciją kyla. Tie motyvai labai aiškiai išdėstyti paties J. B. cituojamam prof. A. Limos referate (Tėv. Sargas 1953 m. Nr. 10), tad jų čia nė kartoti netenka. Pažymėtina tik, kad labai klystų, jei kas manytų, jog tai kokia nauja kr. demokratų sąjūdy apraiška. Tai dalykas galima sakyti vienaamžis su pačia krikščioniškąja demokratija. Pvz., kun. L. Sturzo, pradėdamas Italijoj organizuoti kr. demokratų sąjūdį, jau 1905 m., iškėlęs reikalą katalikams politiškai organizuotis, kartu aiškiai pasisakė prieš katalikų partiją konfesiniais pagrindais. Taip buvo ir kitur.

Dėl paskirų faktų, kuriuos J. B. sumini, tenka pastebėti, jog jis kartais, nepakankamai tikslia informacija remiasi. Jo pastabos apie Austrijos Kat. Bažnyčios laikyseną neatitinka tiesos. Jis kalba apie kažkokią reformą, kurios iš tikro nėra. Iš minimo katalikų kongreso pareiškimo "reformą" padarė tik gerai su dalyku nesusipažinę kai kurie spaudos korespondentai, o dabar ta jų paleista "antis" ir skraido. Šį klausimą plačiai ir tiksliai yra savo laiku paaiškinęs New Yorke

lankęsis Austrijos kr. demokratų partijos gen. sekr. Dr. A. Maleta. Minimas pareiškimas nebuvo naujas dalykas, bet tik tradicinės tezės pakartojimas ir padarytas ne ryšium su kokia reforma, bet norint dar kartą pabrėžti Kat. Bažnyčios doktriną, jog ji nesidentifikuoja su jokia politine partija. Tai ypač iššaukė kai kurių nekrikščioniškų partijų savais tikslais suplakimas Bažnyčios ir kr. demokratų partijos. (Tai, žinoma, buvo pasakyta ir tiems katalikams, kurie netiksliai dalyką suprato). O santykiai tarp Bažnyčios ir kr. demokratų pasiliko tokie kaip ir buvę —Bažnyčia ir dabar, kaip ir anksčiau, su partija nesusiriša, jai nevadovauja ir už jos veiksmus atsakomybės nesiima, tačiau katalikų krikščioniškai demokratinei veiklai politikoje teikia visą tuo atveju reikiamą pritarimą.

Dėl Vokietijos CDU-CSU reikia pasakyti, jog ne dėl kokių nepasaulėžiūrinės politikos tendencijų joje susitelkė katalikai ir protestantai. Jeigu Centrą savo laiku sudarė vieni katalikai, tai tik todėl, kad jis kilo kulturkampfo atmosferoje. Tačiau bendros krikščioniškais pagrindais politinės partijos jau siekė net Windthorstas, Ketteleris ir L. von Gerlach. Ir tai po karo, anos kulturkampfo dvasios nebelikus, galima buvo pagaliau įvykdinti. Ir čia nėra pagrindo kokių nepasaulėžiūriškumo tendencijų ieškoti. Ši partija yra net labai artimai kontakte su Bažnyčia. Ji išaugo tik tuomet, kai Vokietijos katalikų vyskupų konferencija Werle tam pritarė ir prie to pritarimo prisijungė protestantų bažnytinės vadovybės konferencijos Frankfurte ir Treysoj. Ir dar reikia pastebėti, kad ji įsikūrė atmetus visai analogišką pasiūlymą kaip mūsų frontininkų. Pradžioj tas tendencijas pareiškė Dr. Spiecker, kuris pasisakė prieš krikščionių vardu partijos kūrimą, kad pasaulėžiūra nesudarytų "mūro" tarp krikščionių bei kairiųjų ir pasaulėžiūra nesuskaldytų vokiečių į pasaulėžiūrinius blokus. Jis siūlė dėt partijos pagrindan natūralinę teisę ir natūralinę dorovę. Vėliau dar šią tendenciją parėmė "Frankfurter Heften" von Dirks ir Kogon. Bet ši jų mintis buvo atmesta, ir tiek katalikai, tiek protestantai pasisakė už pasaulėžiūrinę partiją. Taigi nepasaulėžiūrinės politikos teorija Vokietijoj krikščionų jau yra išdiskutuota ir atmesta. Todėl apie CDU ta kryptim ėjimą nėra nė kalbos.

Dėl socialdemokratijos galima tik pastebėti, kad jų tarpe tikrai revizionistinė mintis reiškiasi, nes dabartinė politinė Europos situacija ir paskutiniųjų laikų socialinė raida jiems iškėlė klausimą būti ar nebūti. Todėl tas revizionizmas kyla ne tiek iš minties pasikeitimo, kiek iš reikalo išeiti iš dabartinės krizės. Tai, ką J. B. cituoja iš socialistų vadų ir teoretikų pasisakymų apie tariamai didėjantį religijai palankumą, iš tikro dar nėra nieko naujo ir net duodasi išvedama iš marksistų istorijos supratimo. Žiūrėdami į istorijos vyksmą kaip besivystantį tam tikra linkme su būtinumu, jie randa, kad tame procese ir religija turi savo vieta bei tam tikrą įnašą tolimesnėj raidoj. Todėl socialistas lengvai gali pasakyti, jog religinės, o taip pat ir kultūrinės jėgos padėjo suformuoti tautų kultūrines tradicijas ir etinius principus. Tačiau iš to neseka, kad ir šiandieninėj istorijos fazėj religijai tokį vaidmenį skirtų. Iš to ir kyla jų nesiryžimas "susisiaurinti į susibroliavimą su

religija". Toks yra doktrininis socialdemokratijos požiūris į dalyką. Praktiškai ką tai reiškia, gerai išreiškia ir mūsų socialdemokratų pasisakymai. Religiją jie skelbia kiekvieno asmeniniu dalyku ir neigia, kad esą religijos ir Bažnyčios priešininkai [1]). Tačiau: "Reikia pasakyti, kad LSDP aiškiai skiria savo nusistatymą dėl religijos ir dėl bažnyčios, dėl bažnyčios ir dėl klero vedamos politikos" (Liet. Socialdemokratų Partijos programinės gairės). Štai čia ir yra pagrindinis visai socialdemokratijai bendras praktinės reikšmės dalykas. Todėl kai Austrijos socialdemokratų vadai daro J. B. atrodančius didelį minties pakitimą reiškiančius pareiškimus, praktiškai Austrijos socialdemokratai štai kokiais žygiais pasižymi. Vienos socialistinė miesto valdyba ant vienos valdinės mokyklos pastato stovinčiai Kristaus statulai pašalino nuo pedestalo užrašą: "Aš esu Kelias, Tiesa ir Gyvenimas". Motyvai—kad daug dulkių ant to parašo prisirenka... Valdinių mokyklų vedėjai socialistai, net priešingai mokyklų įstatymui, įrašinėja į vaikų sąsiuvinius sakinį: "Pranešu, kad mano vaikas turi buti nemokomas religijos" — ir reikalauja duoti tėvams pasirašyti. Kitur abiejų lyčių vaikus varo į pirtį kartu, neleisdami vilktis maudymosi kostiumu. Tai tik keletas pavyzdžių. Tačiau reikia pabrėžti, kad socialistams visai derinasi jų doktrinos plotmėj ir J. B. cituoti pareiškimai ir tokie veiksmai. Jie nepasiryžę tardyti, ar žmogus tiki. Tačiau kas kita "klero politika." Prieš ją jie pastato savo politiką. O čia ir pasibaigia viskas, kas J. B. yra nudžiuginę. Mes nepranašaujame, kas iš socialdemokratijos gali kada išvirsti. Tačiau dabar jų politikos nepasaulėžiūrines tendencijas įžiūrėti dar tikrai per anksti.

Pabaigai dar tenka pažymėti vieną būdingą dalyką. Tai "Į Laisvę" pasipiktinimą, jog "T. Sarge" "buvo įrodyta" liberalizmo ir komunizmo giminystė, terandant komunizme tik "kairįjį liberalizmą". Anot "Į. L." bendradarbio L. U. tai "liūdnas šis įrodymas kataliko akimis." Esąs demagoginis šūvis. Dėl to tenka štai ką pasakyti. Jei katalikai dėl "T. S." straipsnių turėtų liūdėti, tai jie bus kiek neapsižiūrėję — nuliūsti turėjo žymiai anksčiau. Būtent, kai 1948 m. Liet. Fronto ideologas A. Maceina paskelbė "Aidų" 13 nr. straipsnį "Liberalizmo kelias į bolševizmą." Tačiau ir A. Maceina čia nieko neišrado. Jis cituoja iš 1931 m. išleistos Quadragesimo anno enciklikos šiuos žodžius: "Tegul kiekvienam būna aišku, kad šio kultūrsocializmo pra-

[1]). Teikiantiems daug reikšmės marksistų tariamai palankiems atsiliepimams apie krikščionybę galima čia priminti, jog tai padaro ne tik socialdemokratai, bet — kai taktiniais sumetimais randa naudinga — ne mažiau "palankiai" pakalba net komunistai. Prieš kiek laiko Austrijos komunistų laikraštis "Tagebuch" įsidėjo straipsnį "Krikščionybė ir komunizmas taikiose moralinėse varžybose", kur rašo: "... komunistiniai principai jokiu atžvilgiu krikščionybei neprieštarauja, nes jos moraliniai pagrindiniai dėsniai yra ir komunizmo pagrindiniai dėsniai" ir tai įrodinėja remdamasis Šv. Raštu, Bažnyčios Tėvais bei katalikų teologų raštais. Tačiau, tur būt, visiems aišku, ko verti tokie aiškinimai ir kodėl jų kartais komunistai griebiasi.

džioje stovi kultūrliberalizmas, o jo pabaigoje — kulturbolševizmas". O tai rodo, kad ne "T. S." straipsniai buvo demagoginis šūvis, bet L. U. pramanytas reikalas katalikams dėl tų straipsnių nuliūsti. Mums tik keistas frontininkų dvigubas mastas — kai jų vadas A. Maceina parašė, tuomet buvo sutikta kaip dideliai išmintingas žodis, o kai "T. S." ta pati tezė buvo išdėstyta, tai pavirto demagoginiu šūviu. Pagaliau, kaip matome iš cituotos enciklikos žodžių, "Į. L." apžvalgininkas taip aukštai pašoka, jog faktiškai moko katalikiškumo patį popiežių.

Atitaisytina ir specialiai su tendencija dar viena "Į. Laisvę" skelbiama netiesa — kad esąs nesutvarkytas Lietuvos atstovavimas Centro ir Rytų Europos Krikšč. Profesinių Sąjungų Federacijoj. Iš tikro Lietuva ten ne tik atstovaujama, bet lietuviai buvo ir vieni iš tos Federacijos steigėjų. Kad frontininkams lietuvių atstovai toje sąjungoje nepatinka, tai ne pagrindas skelbti, kad ten Lietuvos atstovavimas nesutvarkytas. **A. Gražiūnas**

Moterų žodis

PIRMASIS TARPTAUTINIS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRAČIŲ KONGRESAS

Praėjusių metų rugsėjo 1—4 dienomis Salzburge, Austrijoj, įvyko pirmasis Europos krikščionių demokračių tarptautinis kongresas, kuriame iš Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, Olandijos, Švedijos, Italijos, Šveicarijos, Saaro ir Austrijos dalyvavo per du šimtus delegačių.

Kongresą organizavo Austrijos parlamento atstovė ir Austrijos Krikščionių Moterų Sąjungos pirmininkė Dr. Lola Solar. Tarp kitų garbingų svečių kongresą aplankė ir Austrijos užs. reikalų ministeris Dr. Gruber bei švietimo ministeris Dr. Kolb.

Šis pirmasis tarptautinis Europos krikščionių demokračių kongresas praėjo su geru pasisekimu ir plačiai apsvarstė visą eilę pačių aktualiųjų ir moteris ypatingai paliečiančių problemų. Pirmoj eilėj atstovių buvo iškelta reikalavimas, kad moterims būtų užtikrinta pilna lygybė privatiniam ir viešajam gyvenime, tuo įgalinant jas pilnai bendradarbiauti, kuriant naują socialinę santvarką. Tačiau tuo pat metu buvo pabrėžta, kad natūralus moters pašaukimas — motinystė — nebūtų užmirštama ir nuvertinama. Taip pat buvo apžvelgta reikalingos sąlygos, kad moteris galėtų pilnai išvystyti savo asmenybę tiek profesinėje srityje, tiek ir šeimoje, suderinant tai su krikščioniškaisiais principais. Ypač buvo pabrėžta, jog ne tik moters teisė, bet ir pareiga išvystyti savo asmenybę, kad ji būtų pilnai pajėgi bendradarbiauti tiek tautinėje, tiek ir tarptautinėje socialinėje srityje.

Vienu balsu delegačių priimtoje rezoliucijoje buvo iškelta šeimos saugumo atstatymo svarba. Taip pat iškelti šie svarbesnieji reikalavimai: lygaus atlyginimo moterims su vyrais; išvystymo socialinio darbo ir socialinių institucijų, kurios padėtų namuose šeimininkaujančioms moterims, ypač ligos ir neštumo metu; kad įstatymų ke-

liu būtų įvesta šeimos atlyginimo sistema ir sukurti fondai naujoms šeimoms paremti; kad būtų daugiau susirūpinta butų reikalais, ypač atsižvelgiant į gausias šeimas; kad dirbančioms pramonėje moterims būtų teikiama didesnė sveikatos apsauga.

Kongrese dalyvavusios tautinės grupės šiuos reikalavimus perdavė savo kraštų vyriausybėms.

Taip pat su entuziazmu kongreso buvo priimta rezoliucija, kuria raginama įvairių kraštų krikščionių demokračių grupes artimiau bendradarbiauti savo tarpe ir organizuoti vieningą akciją tarptautiniu mastu. Pastarąjį darbą numatyta artimiausioje ateityje pradėti ir jo reikalams aptarti nutarta sušaukti specialų suvažiavimą Bazelyje, Šveicarijoj.

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRAČIŲ ŽYGIAI JUNGT. TAUTOSE

Praėjusiais metais Jungt. Tautos priėmė Moterų Politinių Teisių Konvenciją, kuri pasirašyta 35 valstybių ir trijų jau ratifikuota. Dar trims valstybėms ją ratifikavus, konvencija įsigalios.

Pagal šią konvenciją moterims suteikiamos lygios teisės su vyrais: balsuoti, būti renkamoms į krašto įstatymų leidimo ir administracijos įstaigas bei eiti jose pareigas lygiomis su vyrais ir tt.

1954 m. kovo ir balandžio mėn. New Yorke posėdžiavo Jungt. Tautų Moterų Teisių Komisija (Commision on the Status of Women), kuri svarstė, kaip moterų teisių lygybę išplėsti ir likusiuose 17 pasaulio kraštų, kur moterys dar jų neturi, o taip pat reikalą ne tik politinių teisių lygybės, bet ir paveldėjimo, darbo bei kitose srityse.

Šioje sesijoje į tarptautinį moterų teisių svarstymą aktingai įsijungė ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos moterų sekcija. Sekcijos atstovė Dr. Maria Andras, pasinaudodama NEI statusu, kovo 31 d. Jungt. Tautose pasakė kalbą, kurioje pareiškė, jog nepakanka kelti ir svarstyti moterų teisių klausimą teoriškai bet reikia ir žiūrėti, kad tomis teisėmis moterys galėtų pilnai naudotis praktikoje. Ji priminė, jog yra kraštų, kurie skelbiasi, kad pripažįstą moterims lygias teises, bet kuriuose dėl jų politinės ir ekonominės sistemos moterų gyvenimas yra nepaprastai sunkus. Moterys ten įjungtos į sunkius priverčiamuosius darbus ir neturi jokių galimybių rūpintis savo vaikų priežiūra bei auklėjimu. Pagaliau tuose kraštuose labai dažnai vaikai atskiriami nuo motinų ir apskritai nuo šeimos ir auklėjami priešingai motinų ir tėvų valiai. O tokia būklė praktiškai paneigia moterų teises, kurios garantuojamos tiek bendros Žmogaus Teisių Deklaracijos, tiek Moterų Politinių Teisių Konvencijos. Tad tuose kraštuose moterų teisės yra fiktyvios ir tokios padėties negalima toleruoti. Kalbėtoja pasiūlė, kad būtų įsteigtas studijinis organas, kuris nustatytų, kuriame krašte ir kaip moterų teisės pažeidžiamos bei kaip turėtų būti tam dalykui pasipriešinta. Ji aiškiai davė suprasti, jog taip moterų teisės pažeidžiamos Sovietų Sąjungoje ir jos pavergtuose kraštuose.

Ryšium su šia Moterų Teisių Komisijos sesija Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos moterų sekcija balandžio 3 d. Beekman Tower viešbuty suruošė tos komisijos delegatėms jaukų priėmimą, kuriame dalyvavo JAV, Kinijos, Irano, San Domingo, Haiti ir kit. kraštų delegatės, eilė žinomų amerikiečių moterų veikėjų, kaip R. Nason, K. Schaeffer ir kit., o taip pat nemaža sekcijos narių ir viešnių, atstovavusių Lietuvą, Čekoslovakiją, Lenkiją, Vengriją ir Jugoslaviją. Iš lietuvių priėmime dalyvavo M. Kižytė, Dr. N. Bražėnaitė, B. Darlis, B. Šlepetytė, R. Viliamienė ir Dr. V. Viliamas.

Viešnias gražiai pasveikino p. Duchaček. JAV delegatė L. B. Hahn atsilankiusiųjų Komisijos narių vardu pasakė jautrią kalbą, kurioje pareiškė gilios užuojautos pavergtų kraštų moterims, o taip pat pasidžiaugė jų gražia veikla ir nuoširdžiu bendradarbiavimu. L. Hahn yra lankiusi pabėgėlių stovyklas Vokietijoje ir gerai pažįsta pavergtų kraštų moterų būklę ir rūpesčius. R. Nason 1928 m. yra buvusi Lietuvoje ir gerai prisimena Kauną ir kitas Lietuvos vietas. Jai buvo itin maloni proga susitikti lietuves.

MOTERŲ VAIDMUO POLITIKOJ DIDĖJA

Nors tėra vos keliolika valstybių, kuriose moteris neturi rinkimų teisės, o tuo pačiu ir politinės lygybės, tačiau retokai moteriai pavyksta pasiekti pačių aukščiausių politinių vietų. Kad ir pripažįstama moterų sugebėjimai — gabumas įsijausti, socialiniam darbui, kultūrinėje ir auklėjimo srityse — tačiau dažniausiai joms užleidžiama tik žemesnėsės vietos. Vis dėlto ir trumpa apžvalga, kuri nepretenduoja ir į pilnumą, rodo, jog moterų vadmuo viešajame gyvenime ir politikoj vis didėja, kaip ir šiaip tvirtėja jų pozicijos tose srityse. 1953 m. rugpiūčio 31 d. moterų politinių teisių konvenciją pasirašė 25 valstybės: Argentina, Bolivija, Brazilija, Chilė, Kinija, Costa Rica, Kuba, Ekvadoras, Etiopija, Prancūzija, Graikija, Guatemala, Indija, Indonezija, Izraelis, Meksika, Lenkija, Domininkonų respublika, Sovietinė Gudija, Sovietinė Ukraina, Salvadoras, Čekoslovakija, Sovietų Sąjunga, Urugvajus ir Jugoslavija, o spalių mėn. prisijungė prie konvencijos ir Švedija. Praėjusiais metais lygias politines teises moterims vėl suteikė viena nauja valstybė, būtent Sirija, kurios naujoji konstitucija leidžia moterims ne tik balsuoti, bet ir būti renkamoms į parlamentą.

Paskiruose kraštuose galima paminėti šias moteris, einančias ar paskutiniuoju laiku ėjusias atsakingas politines pareigas:

Anglijoj: F. Horsborough — švetimo ministerio ir P. Hornsly —sveikatos reikalų šefės. M. Simenton paskirta darbo ministerijos pasekretore, kur jai pavesta socialinės apsaugos reikalai. Parlamente yra 19 moterų.

Danijoj: teisėja H. Pederson, 40 metų amžiaus, — teisingumo ministerio. 1953 m. parlamento rinkimuose į žemuosius rūmus išrinkta 14 moterų ir į aukštuosius—12.

Graikijoj: pirmą kartą išrinkta į parlamentą moteris — Salonikų srities atstovė E. Skuras.

Italijoj: A. Cingolani — valst. sekretorius amatų reikalams. Ji yra žinoma moterų organizacijų veikėja ir gabi teisininkė. Nuo 1945 m. ji yra krikščionių demokratų frakcijos Italijos parlamente narė. Nuo tų pat metų savo krašto parlamento krikšč. demokratų frakcijos narė yra Dr. E. Conci, kuri taip pat Strasburge atstovavo Italijai Europos Tarybos posėdžiuose.

Olandijoj: Dr. M. Klompe atstovauja savo kraštui Europos Tarybos patariamajam parlamente. Dr. M. Z. N. Whitteveen, buvusi Olandijos delegacijos Tautų Sąjungoje tarėja, paskirta ambasados Maskvoje patarėja. Prof. A. de Wal — švietimo ministeris.

Vak. Vokietijoj: per paskutiniuosius rinkimus į parlamentą išrinkta 45 moterys. Jauniausia atstovė yra 31 metų, seniausioji —75.

Švedijoj: Ulla Lindstrom ir Brita Elme išrinktos į parlamentą.

Apie moteris aukštuose politiniuose postuose JAV jau buvo anksčiau "T. S." rašyta. Tad iš Šiaurinės Amerikos tenka tik paminėti, jog 1953 met. Kanadoj 4 moterys buvo išrinktos į krašto prekybos rūmus.

Pietų Amerikoj taip pat daugiau moterų pasiekia aukštų politinių vietų.

Chilėj: Eva Maria T. del Conto paskirta švietimo ministeriu. Tai jau antroji moteris ministerių kabinete. Taip pat pirmoji moteris jau pateko ir į senatą — tai Maria de la Cruz iš Santiago.

Kuboj: mergaičių ir moterų mokyklos yra žinioj ministerio be portfelio prof. M. Gomez.

Urugvajuj: Izabele Pinto de Vidal išrinkta senatore.

Kituose pasaulio regionuose tokių vietų moterys užma taip pat visą eilę.

Indijoj: buvusi Gandhi mokinė ir Indijos min. pirm. Nehru sesuo Lakshmi Pandit buvo pasiuntiniu Maskvoje, Indijos auklėjimo komiteto pirmininke, pasiuntiniu Vašingtone ir paskutiniosios Jungt. Tautų visumos sesijos pirmininke. Labai reikšminga krašto sveikatos reikalų vadyba patikėta princesei Amrit Kaur.

Izraely: labai gabiai kaip darbo ministeris pasirodė našlė dviejų vaikų motina Golda Meyerson. Pagal jos paruoštus planus veikiančios apmokymo stovyklos iš imigrantų paruošė Izraeliui reikiamų žemės darbininkų ir įgalino paversti dirvonų didelius plotus pusiau tyrais buvusios žemės.

Naujojoj Zelandijoj: teisininkė G. Ross vadovauja socialinio aprūpinimo įstaigai. Šiame krašte lygias teises moterys turi jau nuo 1893 m.

Suminėti pavyzdžiai rodo, jog pasitikėjimas moterų pakankamu sugebėjimu atlikti atsakingas politines pareigas vis didėja ir visuomenė vis daugiau pripranta pakankamai gabias moteris tose pareigose matyti.

M. G.

JAUNIMO ŽYGIAI

POLITINĖ JAUNIMO SĄMONĖ

ALFAS SUŠINSKAS, Pittsburgh, Pa., JAV

1. Istorinės pastabos. 2. "Politinis" ir "nepolitinis" jaunimas. 3. Politinis jaunimo sąmoninimas: a) politinė sąmonė, b) teisingos pažiūros, c) kultūringas reiškimasis, d) išsiauklėjimo vaidmuo. 4. Politinis katalikas.

I

Politinė jaunimo sąmonė, politinis jaunimo švietimas ir konkretus politinis jaunimo reiškimasis gyvenime buvo ir tebėra labai jautrus, aktualus ir kartu diskutuojamas dalykas. Nemaža šiuo reikalu prirašyta klastingų straipsnių ir prikalbėta veidmainiškų kalbų.

Kai kur buvo ir tebėra pažiūrų, jog jaunimui nereikią duoti jokio politinio švietimo, ir jaunimas neturįs politiškai reikštis.

Įvairios pažiūros šiuo reikalu, mano įsitikinimu, pareina nuo politikos supratimo — nuo jos sąvokos. Jei politiką ir politinį gyvenimą kai kas supranta kaip nešvarų, negarbingą ir nesąžiningą darbą, — tada, žinoma, jaunimą tenka saugoti nuo šitaip suprastos politikos įtakos. Politikos garbės nelaimei, praeityje ir dabartyje kai kurie politikos darbininkai kai kuriose valstybėse politikos darbą yra visai sukompromitavę ir pačią politiką yra pavertę smurto, prievartos, neteisybės ir šlykščios negarbės įrankiu; kai kuriose valstybėse pačios vyriausybės yra politikos darbą išniekinusios iki diktatūros laipsnio; o gi nė viena diktatūra (nei kairioji, nei dešinioji) negali būti švari ir garbinga. Šitokios politikos šviesoje yra visai suprantamos ir neigiamos pažiūros į politinį jaunimo švietimą bei į jo politinį reiškimąsi.

Jei politiką ir politinį darbą laikysime garbingu ir net būtinu civilizuoto žmogaus pasireiškimu, jei politikos neigiamybes laikysime ne pačios politikos savybėmis, bet politiniais jos darbininkų piktnaudojimais, — aišku, ir pažiūros į politinį jaunimo reiškimąsi keisis teigiamąja prasme.

Įvairios ideologinės srovės ir šiaip institucijos yra prisakiusios bei prirašiusios įvairių draudžiamųjų nuostatų jaunimo politinio reiškimosi atžvilgiu, ir tuo pačiu metu, tur būt, nėra ideologinės srovės ar kurios nors institucijos, kuri nenorėtų turėti jaunimo savo pusėje.

II

Ar yra galimas vadinamasis nepolitinis jaunimas? Ar auklėjimas turi būti nepolitinis ir ar iš viso yra galimas nepolitinis auklėjimas? O gal bet kuris auklėjimas jau savaime yra politinis ir toks jis turi būti? Ar jaunimas turi ir politiškai reikštis?

Pirmiausia, kas yra politika? Be ilgų išvedžiojimų, plačia ir populiaria prasme politiką galime apibrėžti kad ir šitaip: piliečio dalyvavimas valstybiniame gyvenime yra politika.

Politika yra dviejų rūšių: 1) valdančioji — ją vykdo žmonės, kurie valdo (valdžia), ir 2) dalyvaujančioji (nevaldančioji) — ji kyla iš žmonių, tiesiogiai nedalyvaujančių valdžioje; dalyvaujančioji politika yra visų žmonių (piliečių), išskyrus pačią valdžią, valstybinis pasireiškimas.

Normalioje padėtyje visi normalūs žmonės dalyvauja valstybiniame gyvenime įvairiu būdu, ir kiekvienam valstybės žmogui (piliečiui) valstybinis gyvenimas yra kartu ir jo gyvenimas, nes valstybinis gyvenimas liečia jo laimę, jo laisvę, visokeriopą jo pasireiškimą valstybėje. Dėl to yra visai natūralu ir normalu, jei žmogus turi savo pažiūras ir nusistatymus valstybės bei valdžios atžvilgiu.

Valstybė nėra sau tikslas; valstybės tikslas yra jos žmonių gerovė. Panašiai yra ir su valstybės valdžia: ji irgi turi tarnauti tik žmonėms, siekti tik žmonių gerovės. Nei valstybė, nei jos valdžia nėra didesnis, pranašesnis dalykas už pačius žmones, už pačius piliečius: valstybė ir jos valdžia yra žemesnis laipsnis už žmones, už jos piliečius. Vyriausias suverenas valstybėje yra žmonės su savo valia. Juo toliau valdžia nukrypsta nuo žmonių valios, juo negarbingesnė, neteisingesnė ji yra; visiškas valdžios nepaisymas žmonių valios yra diktatūra; o kiekviena valstybinė diktatūra yra aukščiausio laipsnio politikos išsigimimas.

Šios dienos jaunasis žmogus yra pilnateisis rytojaus pilietis, kuris ateis į valstybinį gyvenimą vienaip ar kitaip atlikti savo pareigų ir pasinaudoti savo teisėmis. Dėl to jaunimas turi būti ruošiamas tam valstybiniam gyvenimui visu pilnumu.

Suprantant politiką kaip žmogaus dalyvavimą valstybiniame gyvenime, aišku, politinį jaunimo švietimą ir net politinį jo pasireiškimą tenka laikyti normaliu ir būtinu dalyku. Jaunas žmogus auklėjamas ir šviečiamas įvairiems būsimiems tikslams valstybėje; tai ir politiniu atžvilgiu jis turi būti šviečiamas, ruošiamas ir, kiek jis išgali, turi būti leidžiamas dalyvauti ir politiniame gyvenime, laikantis jam deramų pedagoginių nuostatų.

Jaunimo politinio švietimo priešai yra nenuoseklūs, nelogiški, dažnai ir piktos valios, siekią paslėptų, neretai diktatoriškų, tikslų. Žinoma, šitokie taiko šiuos reikalavimus tik kitos srovės ar grupės jaunimui, tuo tarpu savąjį jaunimą jie politiškai šviečia kiek tik įmanydami ir leidžia jam politiškai pasireikšti. Iš viso, nepolitinis auklėjimas yra neįmanomas ir faktiškai tokio auklėjimo ir nėra; tėra tik įvairios politinio švietimo bei auklėjimo rūšys pagal esamą mokyklos bei mokytojų tipą, pagal kurią nors ideologiją, kurioje auga ir bręsta jaunasis žmogus. Visai jau kitas dalykas yra, kaip tas politinis jaunimo švietimas yra atliekamas, kuria kryptimi, kuria forma, kuriuo būdu yra vykdomas. Reikia pastebėti, kad čia ne retai nusikalstama auklybos principams. Politinis jaunimo švietimas yra labai svarbus ir kartu labai jautrus dalykas, ir jis turi būti taikomas protingai bei pedagogiškai. Juk nuo jo priklauso busimųjų valstybės žmonių tautinė, valstybinė ir socialinė sąmonė, tiek daug reiškianti kiekvienos tautos gyvenime.

III

1. Kas yra teisingai suprasta politinė jaunimo sąmonė? Kurie veiksniai ją puoselėja ir palaiko?

Politinė jaunimo sąmonė yra svarbi jaunimo išmanos dalis. Ji turi neiškrypti iš bendrųjų auklybos ribų ir turi pasilikti kaip vienas iš pedagoginių mokymosi—auklėjimosi tikslų.

Politinę jaunimo sąmonę nėra lengva apibrėžti. Betgi drįsčiau ją šitaip formuluoti: politinė jaunimo sąmonė yra gyvas ir aktualus jaunimo nusimanymas bei nusistatymas valstybės ir tautos reikalais savo pasaulėžiūros dvasioje.

Jaunasis žmogus, įvairių dalykų mokykloje mokomas ir tuo gyvenimui ruošiamas, ir politinio išmanymo turi mokykloje įgyti. Jis turi išeiti iš mokyklos į gyvenimą su aiškiu supratimu, kas yra valstybė, kaip ji funkcijuoja, kas jai kenkia, kas jai padeda, ją palaiko; jau mokykloje jis turi įgyti aiškų supratimą apie savo tautą: apie jos siekius, apie esminius jos bruožus, apie jos charakterį, apie jos praeitį; jis turi įgyti gerą išmanymą apie piliečio pareigas bei teises. Jaunimas turi būti supažindinamas ir su konkrečiomis politinėmis srovėmis, nors šitoks grynai partinis jaunimo supažindinimas turi būti atliekamas labai objektyviai, nešališkai ir pedagogiškai. Koks graudus faktas, kai šviesuolis, net su aukštuoju mokslu, yra visiškas neišmanėlis politinėje srityje. O taip būna dėl to, kad toks nebuvo paruoštas šiam reikalui jaunose dienose.

Politinis gyvenimas, politinis darbas ir politinis galvojimas, žodžiu, politinė sąmonė nėra kurios nors vienos grupės privilegija, bet žmogaus-piliečio teisė ir net nuosavybė! Politinis gyvenimas ir darbas nėra savaime gėdingas ir purvinas. Jei kai kur jis toks yra, tai jį tokį padaro politiniai savanaudžiai, avantiūristai, kurie neturi politinio išsiauklėjimo, kurie charakteriu ir savo pasaulėžiūra yra menki ir silpni. — Politinį darbą dirbti, teisingiau sakant, politinį gyvenimą gyventi, irgi reikia mokėti; o jei reikia mokėti, tai jis reikia ir išmokti jaunose dienose, — reikia jam ruoštis jau iš savo jaunystės.

Ne vienoje vietoje saujelė komunistų revoliucionierių, iš jaunystės politiškai tvirtai pasiruošiusių, paima valdžią į savo rankas tik dėl to, kad žmonių masės (mokytų ir nemokytų žmonių) yra politiniai neišmanėliai: tokius labai lengva apgauti ir politiškai įveikti.

2. Jaunimą politiškai šviečiant, labai svarbu įdiegti jam teisingas pažiūras, kurių pagrindas ir šaltinis yra tiesos meilė. Juk ne kartą politinis reiškimasis gyvenime nueina labai aštriais ir kruvinais keliais; politiniai siekiai ne retai yra siekiami brutalia zoologine kova dėl būvio. — Bet ir politiniam darbui yra privalomi tie patys moraliniai principai, kaip ir šiaip gyvenime. Ne visos priemonės yra leistos bei garbingos ir politiniame gyvenime. Saviškių klaidos turi ir likti klaidomis, o kitų geri darbai turi likti gerais darbais, bet ne blogais tik dėl to, kad jie kitų, ne saviškių, padaryti. Savo grupės ar partijos dievinimas yra kenksmingas ir blogas dalykas. Šioje žemėje nėra neklaidingos partijos. Uolus ir tamprus laikymasis savosios politinės grupės ar partijos teturi reikšti tik tiek, kad kiekvienam yra brangi savoji linija, savoji srovė su savo pažiūromis. Jaunuosiuose turi būti puoselėjamas garbingas politinis tvirtumas su

tolerancija kitiesiems; politinis tvirtumas nereiškia neapykantos bekeliaujantiems kitu politiniu keliu.

3. Bet kuris politinis darbas su savo įvairiomis politinėmis pažiūromis turi reikštis kultūringu būdu. Labai apgailestaujant tenka pasakyti, kad neretai politinis reiškimasis nepaiso jokio kultūringumo. Nekultūringas politiškumas yra labai žemas dalykas — jį vadiname demagogija ar net ir politiniu chuliganizmu. Į politinį darbą reikia žiūrėti kaip į labai rimtą ir atsakingą darbą, kuris turi reikštis tinkamomis, kultūringomis formomis.

Su politine sąmone jaunieji turi gauti ir sugebėjimą išreikšti tą savo politinę sąmonę kultūringa forma. Juk ir gražios idėjos bei kilnūs principai, nekultūringa ir negarbinga forma reiškiami, darosi nepatrauklūs ir antipatiški. Įvairias politines grupes dažniausiai ir daugiausia kompromituoja nekultūringas jų narių pasireiškimas. Duodant jauniesiems politinį švietimą, reikia lygiagrečiai duoti jiems ir išmanymą, jog politinis darbas, dirbamas nekultūringu būdu, yra žemas ir negarbingas dalykas.

4. Politinis darbas yra sudėtingas. Jis visada liečia kitą žmogų: gyvą žmogų su savitais jo įsitikinimais, su savita gyvenimo linija. Politiniame gyvenime yra patirtas faktas, kad juo mažiau kas čia turi išsiauklėjimo, juo brutališkesnis, net žvėriškesnis jis yra ir savo politiniame darbe. Politinis darbas (tam tikru laipsniu) yra kiekvieno dirbamas. Bet kam jau specialiai ir daug tenka jo dirbti, tas ir savo saviauklos reikalu turi daugiau susirūpinti. Jaunimui, besirengiančiam ir į politinį gyvenmą, auklėjimas bei auklėjimasis turi ypatingai rūpėti. Politinė jaunųjų sąmonė turi augti ir bręsti kartu su jų vidaus kultūra. Politinio darbo reputacija būtų daug didesnė, jei jo darbininkai savo jaunose dienose įgytų daugiau dvasinės kultūros.

IV

Daug kur tarp katalikų egzistavo ir net tebeegzistuoja klaidingas ir baikštus supratimas apie katalikų dalyvavimą politiniame gyvenime. Kai kur net vyrauja pažiūra, jog, esą, katalikams nelabai dera jungtis į politinį darbą, ir katalikai tiesiog bijo politinio veikimo. Kai kur tarp katalikško jaunimo tiek seniau, tiek ir dabar skleidžiamas galvojimas, esą katalikiškam jaunimui lyg ir netinka eiti politine kryptimi: domėtis politika ir joje dalyvauti. Niekuomet neužmiršiu vieno kapeliono posakio savo mokiniams: "Laikykitės kuo toliausia nuo politikos—jąja už jus Bažnyčia pasirūpins!"—Žinoma, katalikai turi pasitikėti Bažnyčia. Bet šitoks pasitikėjimas yra piktžodžiavimas ir pačios Bažnyčios išniekinimas, jai priskiriant darbą ir pareigas, kurias katalikai kaip piliečiai patys turi atlikti. Faktas, kad iš kitų grupių, srovių ar net ir religijų katalikai daug kur yra pasyviausias vienetas politiniame gyvenime. Dėl to ir nenuostabu, kad daug kur katalikai, savo skaičiumi sudarydami daugumą, politine reikšme yra žymioj mažumoj. Kai kas mėgsta katalikus gąsdinti politikos, partijos baubu: ir gąsdina dėl to, kad kai kur kai kurie katalikai šio baubo, šio gąsdinimo bijo.

Priklausymas Katalikų Bažnyčiai neatima teisės ir nesumažina pareigos dalyvauti politiniame gyvenime; priešingai, šis priklausy-

mas net įpareigoja katalikus dalyvauti politiniame gyvenime ir politiškai pasireikšti visu pilnumu.

Politinėje katalikų jaunimo sąmonėje reikia visomis priemonėmis įdiegti nuovoką, jog katalikai neturi vengti politinės veiklos ir kad šioje politinėje veikloje jie turi dalyvauti visomis savo jėgomis. Nevengti lakiai jaunimo vaizduotei pateikti gyvenimiškų faktų, kaip kai kuriuose kraštuose katalikai, sudarydami didžią krašto gyventojų daugumą, stipriai kenčia nuo krašto mažumos, diktatūriškai turinčios savo rankose krašto valdžią; tokiuose kraštuose katalikai kenčia dėl to, kad jie neturėjo reikiamos politinės sąmonės ir katalikui būtino politinio aktyvumo.

Jaunimui, besiruošiančiam į savarankišką gyvenimą, politinė sąmonė, politinė nuovoka bei politinis auklėjimas yra tiek pat svarbūs, kiek ir kitoks auklėjimas, nes politinis santykis yra faktiškasis žmogaus santykis su valstybe ir su kitais žmonėmis įvairiais atžvilgiais.

O gi šios dienos jaunimas yra rytojaus žmonės, rytojaus valstybė, rytojaus tauta.

JAUNAJAM POLITIKUI

A. J. KASIULAITIS, Cleveland, Ohio, JAV

1.

Šiandienos laisvasis lietuviškasis jaunimas yra atsidūręs tragiškoj kryžkelėj. Iš vienos pusės jis išrautas iš gimtojo krašto ir nusviestas į svetimus kraštus, pilnus pagundų, vilionių, gyvenančius kitokį gyvenimą, besirūpinančius kitokiais reikalais, jaunimą brandinančius kitokiose sąlygose ir aplinkybėse. Čia jis susiduria su kita kultūra, svetimais papročiais, skirtingomis, dažnai net priešingomis pasaulėžiūromis.

Tačiau, iš kitos pusės, mes jaunieji, turime auksinę progą semtis išminties, mokslo žinių, praktiško patyrimo laisvuose Vakaruose. Esame išstatyti nutautimo pavojuj, bet kartu turime galimybę įsigilint į kitų tautų gyvenimą ir pasimokyti, ko pasimokyti yra verta. Esame priversti taikytis prie visiškai skirtingų gyvenimo sąlygų, tačiau tuo pačiu turime galimybės iš arti pastudijuoti kitų tautų gyvenimožiūrą, papročius, kultūrą, politinį susitvarkymą.

Bolševikinis siaubas mus išvarė iš tėvynės. Tuo pačiu tačiau leido save praturtinti kitų tautų kultūros ir patirties vaisiais. Bet nei mus ištikusi tragedija, nei naujos sąlygos, ne miglota ateitis mūs neatleido nuo šventos pareigos savo kraštui ir savo tautai. Mus tik dar daugiau įpareigojo tapti būsimosios krikščioniškos, lietuviškos, laisvos ir demokratinės Lietuvos atkūrėjais, atstatytojais, vadovais. Tačiau mes tą didįjį uždavinį, atliksime, kai tam būsime tinkamai pasiruošę visose srityse.

Šiandien jaunimas ypatingai raginamas siekti mokslo šviesos, semtis kultūrinių perliukų, rinktis profesiją labiausiai reikalingą apnaikintos Lietuvos atstatymui, tačiau mažai kas drįsta kelti balsą apie politinį jaunimo pasiruošimą, politinį įsisąmoninimą ar rengimąsi jau dabar politiniam krašto atstatymo ir tolimesnio tvarkymo darbui.

2.

Didžiai klaidingas ir kenksmingas yra daugelio vyresniųjų ir jaunimo nusistatymas prieš politinį auklėjimąsi ir auklėjimą. Į tokias mintis tikslų atsakymą duoda vysk. V. Brizgys, savo straipsnyje ankstyvesniame šio žurnalo numeryje. "Raginti jaunimą nesidomėti politika, jos bijoti, nuo jos šalintis, yra tas pat, ką jį raginti nesidomėti savo krašto santvarka, jos reikalais, nesidomėti jos pilietinėmis teisėmis ir pareigomis, nesidomėti visos žmonijos problemomis. Kaip bendrai piliečių, taip ir jaunimo baidymas pasitraukti nuo domėjimosi politikos sritimi esmėje yra antidemokratiškas."

Šalia šito svarbaus fakto, norime dar kartą iškelti jaunimo politinio pasiruošimo reikalą. Ir šiuo klausimu vysk. V. Brizgys yra pareiškęs toj pačioj vietoj įsidėmėtinų minčių. "Atgaudama laisvę mūsų tauta ir valstybė bus reikalinga visokių specialistų, bus reikalinga gerų auklėtojų, visuomenininkų, tačiau pirmiausia ir svarbiausia bus reikalinga gerų valstybininkų, gerų politikų. Jie savaime neatsiranda. Tiek jų bus, kiek jų bus paruošta ar kiek jų patys tam darbui pasiruoš. Šiai būtinai tautos ir valstybės gyvenimo sričiai turi ruoštis ne dabartiniai seniai, o šiandieninis jaunimas."

Šios mintys tarnauja mums pagrindu, apmąstant keletą lietuviškąjį krikščioniškąjį jaunimą ir politiką liečiančių klausimų.

3.

Visų pirmiausiai mes jaunieji krikščioniškose tradicijose brėstą lietuviai privalome susidaryti tinkamą politinę nuomonę, pasisavinti nekintančius, amžinus krikščioniškai demokratinius principus, išsiugdyti tvirtą valią, nepalaužiamą energiją, puoselėti naujo nepriklausomo gyvenimo viltį.

Krikščionybės principų tobulumą, nekintamumą ir atitikimą žmogaus prigimčiai šiandien jau pripažįsta daugelis ir tų, kurie dar taip neseniai skelbė tai pačiai krikščionybei kryžiaus karą. Tačiau ir pačių lietuvių tarpe yra grupė žmonių, kuriems krikščioniškieji principai tebėra tik pasenę "supuvusios ideologijos" dėsniai. Dažnai ir jų skelbiama demokratija tėra tik savo grupės reikalais susirūpinimas, lygiai kaip jų garbinamoji tolerancija, tik įrankis saviems tikslams siekti. Jie ir šiandien aiškiai ir nedviprasmiškai pasisako už Lietuvą be Kristaus, už stabmeldišką tautą, pajungtą kolektyvo, liguisto nacionalizmo ar anarchizmu kvepiančio liberalizmo dievaičiams.

Tas kelias yra ne mūsų kelias. Mes privalome įsisąmoninti, jog tikrosios demokratijos pradžiogala yra evangelijoje, o ne kur kitur. Jokūbo Maritaino žodžiais "demokratija susiformavo tik evangeliškojo raugo veikiama. Demokratinis pasistūmėjimas apsireiškia istorijoj, kaip evangeliškos inspiracijos manifestacija laiko tekmėje". Trokšdami savo tautai ir valstybei tikrosios laimės, mes turime aiškiai pasisakyti už krikščioniškosios demokratijos principus, kuriuos paniekinę mes išstatysime pavojun ir žmogaus asmenį, ir tautą, ir valstybę. Tik Rerum Novarum, Quadragesimo Anno ir Graves de Communi enciklikose išryškintais principais vadovaudamiesi mes galėsime laiduoti savajai tautai socialinę pažangą, teisingumą ir nemeluotą laisvę bei pagarbą žmogaus asmeniui, nes pagal Graves

de Communi "krikščioniškoji demokratija yra sėkminga krikščioniškoji veikla žmonių ar liaudies gerovei."

Turime giliai įsisąmoninti, jog krikščioniškoji demokratija kovoja už pilnutinį žmogų, šiuo metu ypatingai už skurstantį ir vargstantį. Tačiau kartu aiškiai ir tvirtai ji pasisako už laikymąsi privačiam ir bendruomeniniam gyvenime krikščioniškos etikos dėsnių, Bažnyčios gyvenimą, žmogaus asmens teisių saugojimą, valstybės ir individo santykių pusiausvyrą, išmintingą turto paskirstymą ir t. t. Taip darydama, socialinė ir politinė krikščioniškoji demokratija kovoja ir dirba ne už ką kitą, tik už pasaulio atnaujinimą Evangelijos dvasia ir stengiasi atskiro asmens, tautų ir valstybių kelią kreipti pagal dieviškąjį Kristaus žodį.

4.

Jaunimas jau pačiu jaunatviškumu yra atviras naujoms idėjoms, teorijoms, formoms, mintims. Iš tikrųjų tai yra natūralus reiškinys, akcentuojąs pažangą, kūrybinę nuotaiką, "semper avanti" dvasią. Tačiau jaunimas, būdamas imlus ir atviras naujovėms, kartu yra joms ir mažiau kritiškas.

Ir lietuviškasis katalikiškasis lemtingosios tremties jaunimas šiandien yra politiniame bare susidūręs su tam tikromis idėjomis, kurios nesiderina su krikščioniškosios demokratijos dvasia ir yra priešingos krikščioniškosios demokratijos principams. Ne šių eilučių tikslas įrodinėti tų idėjų nesutapimą su Bažnyčios vadovų—Popiežių mintimis ir direktyvomis bei mokymu. Norime tik priminti, jog negal būti išjungti krikščioniškieji principai iš politikos, lygiai kaip negali be jų išsiversti ir absoliutiškai laisvai tvarkytis mokslas, menas, literatūra. Politikos atsiejimas nuo moralės, doros ir etikos dėsnių yra tuo pačių jos atsiejimas nuo Dievo ir Jo teisės. Nuosekliai tokia politika gimdo valstybinį absoliutizmą, kuris yra iš esmės priešingas dieviškajai teisei ir tvarkai. Lygiai tas tinka ir demokratijai, nes ir ji tik tiek tobula, kiek ji yra nušviesta dieviškosios Evangelijos šviesos. Kaip negali išsiveržti iš krikščioniškųjų moralės principų orbitos jokia kūrybos sritis ir mintis, taip negali be dieviškojo Logos išsiversti politika, demokratija ir politikai. Pijaus X žodžiais: "Kas nori grįžti prie didžiųjų į taiką vedančių tiesos principų, tas turi grįžti į Betliejų."

Nerandame šiam skirsneliui gražesnės užbaigos, kaip vysk. V. Brizgio žodžius: "Kaip privačiame ir kultūriniame, taip ir politiniame gyvenime ir veikloje juo kas daugiau pasitiki kuo kitu, negu Evangelijos dėsniais, tuo daugiau ir stambesnių klaidų padaro visuomenei. Yra tikra, kad nepaisant daugelio bandymų, niekam nepavyko surasti pranašesnio pagrindo valstybinį gyvenimą kurti ir vesti, kaip tas, kuris savaime plaukia iš Evangelijos mokslo."

Štai turėtų būti lietuviškojo krikščioniškojo jaunimo vedamoji mintis žengiant politikos baran. Atsarga, studijos ir sėmimasis išminties iš tikrųjų šaltinių, bet ne vaikymasis naujovių, tik dėl jų naujoviškumo įgalins jaunimą eiti tikruoju pažangos keliu, dirbant savo tautos ir žmonijos šviesesnei ateičiai. Kaip neturime teisės savą egzistenciją paversti tik animališku buvimu, taip neturime teisės, bet kurį darbą dirbdami, užmiršti, jog visko Pradžia ir Galas yra Tas, kuris mus šiai egzistencijai pašaukė.

5.

Iš antros pusės lietuviškasis katalikiškasis jaunimas turėtų plačiu žvilgsniu žvelgti į ateitį ir bandyti smaigstyti gaires, pagal kurias jis dirbs savos tautos ir valstybės atkūrimo darbą. Lygia dalim jaunieji politikai negali išsijungti iš visos Europos šviesesnės ateities kūrimo darbo, nes Europos didžiųjų problemų išsprendimas turės lemiamos įtakos mūsų tėvynės ateičiai. Užsidarymas savo tautoje ir valstybės apjungimas kinų siena būtų nedovanotinas nusikaltimas ir gyvenamojo momento nesupratimas.

Šventai tikėdami į Lietuvos laisvės atstatymą, mes negalime rankų sudėję sėdėti, tarsi grįžimas tėvynėn pačiu grįžimo faktu ir užsibaigtų. Anaiptol. Grįžimas į laisvą Lietuvą bus tik darbo pradžia. Atkuriamojo, atstatomojo darbo pradžia. Naujo gyvenimo, naujo mūsų tautos istorijos tarpsnio pradžia. Kaip gi mes galėsime produktingai įsijungti į atkūrimo darbą, jei jam būsim visiškai nepasiruošę. Kiekviena politinė, socialinė, ūkinė, kultūrinė, religinė problema mus lies tiesioginiai. Argi mums vis tiek, ar būsimoji Lietuva bus demokratinė ar diktatūrinė valstybė? Negi mums nesvarbūs būsimosios Lietuvos socialiniai, ūkiniai reikalai? Argi mūsų nelies vienoks ar kitoks švietimo, kultūrinių reikalų sutvarkymas? Argi mums bus nesvarbu kokiu keliu žengs naujos lietuvių kartos — ateistiniu-stabmeldišku ar krikščioniškų? Štai problemos, su kuriomis turime mes jaunieji susiremti jau šiandien. Esame tie, nuo kurių priklausys tautos ateitis. Visai natūralu, jog nuo vienokio ar kitokio mūsų nusistatymo priklausys vienoks ar kitoks lietuviškojo reikalo sprendimas, nes kaip laisvės, taip ir laimės niekas be mūsų pastangų mums neduos. Mes patys turime ir laisvę atkovoti ir tautai šviesų rytojų sukurti.

Būdami krikščionys ir patriotai, savo tėvynę mylį ir jai laimės trokštą, mes tik krikščioniškoje demokratijoje rasime pačius geriausius atsakymus į visus naujo gyvenimo iškelsimus klausimus.

Į tas problemas įsigilinti, jas krikščioniškas, evangeline šviesa nušviesti, apmąstyti, suformuluoti, plataus polėkio įsigyti, nepalaužiamą ryžtą ir valią išugdyti—štai mūsų kelias tremtyje, štai mūsų dovana savo tautai.

6.

Tačiau būdami integralinė Europos dalis, mes negalime ir nuo bendrųjų reikalų nusisukti. Europa šiandien pergyvena vieną didžiųjų garbingosios savo istorijos krizių. Painioms savo problemoms spręsti ji dabar renkasi kelią, kuriuo ir mes eventualiai turėsime eiti. Turime galvoj federacinę idėją, kuriai duodama vis daugiau reikšmės Europos taikią, saugią ir visais atžvilgiais šviesią ateitį planuojant. Tai yra revoliucinė idėja, kuriai mes jaunieji turėtume būti atviri ir skirti reikiamo dėmeso. Gausybės su federacine idėja susijusių klausimų studijavimui ir svarstymui turėtų būti skiriamas didelis dėmesys, nes gal kaip tik mums teks ateityje su ta problema susidurti. Europos susifederavimas mūsų mažajai tautai daugeliu atžvilgių būtų tik naudingas ir gal ilgiems laikams išspręstų visą eilę mūsųjų problemų, kurių mes vieni anksčiau neišsprendėme ir kažin ar ateityje išspręsime. Europos susifederavime glūdi ir pasto-

vios taikos šaknys. Taikos, kuri įgalins mūsų tautą susikaupti ties didžiąja savo misija — sušvisti kultūrine didybe, dvasiniu grožiu ir tuo aktyviai prisidėti prie visos žmonijos pastangų ašarų pakalnei suteikt laimingesnį, šviesesnį rytojų. Tad ilgalaikės, pastovios, krikšč. čioniškos taikos kūrimas yra mums ne tik kaip europiečiams, bet ir kaip lietuviams būtinas uždavinys. Štai, ką sako jaunimo ir taikos klausimu Pijus XII, 1948 m. kalėdinėj kalboj: "Jums brangūs jaunuoliai, kurie savo žydinčiame amžiuje nešate atsakomybę už dar netikrą rytojų, jums Mes sakome: nepasitenkinkite taikos rūmų statyba Aurelijaus kelyje. Šie namai bus tik jūsų noro simbolis. Dabar gi reikia darban paleisti visą savo bendrąjį ištvermingumą, kad ir patį pasaulį būtų galima paversti Taikos Namais, kuriuose dvelktų tarsi ramus pavasario vėjelis Betliejaus dvasia ir pažadai, kur žmonija pagaliau galės rasti taiką."

7.

Štai keletas minčių ties jaunimo ir politikos klausimu. Jas turėtume apsvarstyti, pagvildenti ir sukrusti darbui. Mes neturime teisės trauktis iš politinių barų. Priešingai. Ruoškimės būti valstybininkais — politikais, nes esame rekalingi tautos ateičiai kurti. Anot Pijaus XII "įsitikinęs krikščionis neprivalo paskęsti patogiame egoistiniame izoliacionizme." Galime tik pridurti, jog mūsų atveju, jaunimo "nupolitikėjimas" būtų nusikaltimas prieš savąją tautą. Reikia pagaliau suprasti, jog partinės peštynės dar nesudaro politikos turinio ir visiems laikams nusikratyti politikos baimės. Savos valstybės reikalų įsisąmoninimas ir aktyvus, sąmoningas veikimas valstybiniame gyvenime — štai į kokį politinį darbą mes norime kviesti jaunimą. Kviesti ne peštynėms, ne laiko gaišinimui, bet visų pirmiausiai kryžiaus kovai už Lietuvos laisvę, o kartu į jos šviesios ateities kūrimo darbą!

STUDENTO VAIDMUO LIETUVIŠKOJ BENDRUOMENĖJ

A. SUŽIEDĖLIS,
Catholic University of America, Washington, D. C.

Jau pati referato tema,*) kaip ji man buvo duota — studento **vaidmuo** lietuviškojoj bendruomenėj — suponuoja faktą, kad studentas privalo būti ne pasyvus, bet **aktyvus** bendruomenės narys. Vaidmenį tegali turėti aktorius, ne žiūrovas. Vadinasi, studento vieta lietuviškojoj bendruomenėj, jau iš pačios paskaitos temos formulavimo išeinant, yra ne partnery, ne balkone ir ne ložėj, o visuomenės gyvenimo **scenoj**. Jis ne sėdėtojas, ne stebėtojas, bet darytojas, veikėjas. Jisai turi bendruomenėj **vaidmenį**.

Tačiau taip jau be argumentų prileisti, jog studento vieta bendruomenėj turi būtinai būti aktyvi, gal negudru. Gali kartais būti ir taip, kad visą valandą prašnekėję apie studento visuomeninės veik-

*) Referatas skaitytas studentų ateitininkų studijų dienose, New Yorke, 1953. XII. 31.

los būdus ir metodus, susilauksime diskusijose tokios replikos: "Betgi kam iš viso studentui kišt savo gerą į visuomeninius dalykus?" Panašiai atsitiko studentų suvažiavime Clevelande, kai viena mergaitė, po paskaitos apie tautiškumą, paklausė: "Betgi pasakykit man, kodėl ašai turiu likti lietuvaitė?" Tad man regis ne vien logiška, bet ir reikalinga pirmiausia bandyti įrodyti, **kodėl** studento dalis lietuviškoj bendruomenėj yra **aktyvi**, gyva, veiksminga, kurianti, o ne dalis vien kiūksančio žiūrovo. O tik parodę studento visuomenėj vaidmens **reikalą**, galėsime panagrinėti vėliau ir to vaidmens būdą.

Studento aktyvaus dalyvavimo lietuviškojoj bendruomenėj reikalas.

Man rodos, yra dvi pagrindinės priežastys, apsprendžiančios šiandienos studentą aktyviam ir konstruktyviam darbui lietuviškojoj bendruomenėj. Pirmoji yra ta pati, kuri visais laikais skatino jaunus žmones dirbti savo tėvynės gerovei. Tai pareiga, tai tėvynei meilės ryšys, tai sąžinės įsipareigojimas ir atsakomybė savaip atsilyginti Lietuvai už tai, ką jinai mums, kaip žmonėms, yra davusi. Tai tas pats motyvas, kuris patraukė ano meto studentiją į savanorių eiles, kuris sujudino studentus versti vienas valdžias ir statyti kitas, kurs ragino juos skleisti mokslą ir šviesą po ilgų vargo metų uždūmintuose kaimuose. Tai tas pats motyvas — varge atsidūrusios tėvynės šauksmas.

Gal kam atrodys, kad šitan šauksman atsakyti mes dabar negalim. Rengdami minėjimus, leisdamiesi į šnekas ir ginčus su likimo bičiuliais, laikraščiuose erzeliodamiesi, mes tepilstome iš tuščio į kiaurą, savo tėviškei nieko gero nedarydami. Kam visa tai? — Taupykime savo energiją ir guvumą tam laikui, kada galėsime konkrečiai, pozityviai, konstruktyviai atnešti Lietuvai naudos.

Tačiau kaip tik čia ateina ta antroji priežastis, tas antrasis motyvas, kurs mano giliu įsitikinimu yra mums subjektyviai kur kas svarbesnis ir svaresnis, ir kursai neatšaukiamai apsprendžia mus aktyviam darbui lietuviškojoj tremtinijoj. O tai štai kas.

Tur būt, neklysiu, tvirtindamas, jog beveik visi šiandienos lietuviai studentai yra tvirtai ir nuoširdžiai nutarę likti lietuviais — ne vien širdim, ne vien jausmais, bet visu savo gyvenimu; pasiryžę paaukoti savo asmenišką gerovę, kai jei Lietuva ir šito pareikalautų. Kai vienuose studentų kursuose teko mėginti įrodyti šitokio apsisprendimo reikalą, tai gavau kailin, esą, kalbąs apie savaime aiškų dalyką. Buvo tada džiugu patirti, kad visa vyresnioji ir didelė dalis jaunesniosios studentijos tą opų klausimą savo širdy yra išsprendę — t. y. pasiryžę eiti lietuviškuoju keliu.

Tačiau faktas lieka faktu, kad mūsų lietuviškumas toli gražu neturi to pagrindo, kurį jisai turi mūsų tėvuose. Jei taip galime pasakyti, mes esame **mažiau lietuviai**, negu mūsų tėvai. Ir man rodos, jog šito fakto įsisąmonijimas, supratimas mūsų pačių negilaus ir paviršutiniško lietuviškumo yra pats svarbiausias faktorius, jei norime, kad mūsoji lietuviška veikla ir mūsų dalyvavimas lietuviškos bendruomenės gyvenime būtų sąmoningas, vaisingas ir našus. Tad panagrinėkime tai.

Mūsų tėvams Lietuva buvo davusi, sakytume, visą gyvenimą. Jie gimė ir augo lietuviškos gamtos prieglobsty, visą laiką jautė aplink

save lietuvišką atmosferą, rūpinosi tėvynės laisvės atgavimu, džiaugėsi ją atgavę, gėrėjosi lietuviškos kultūros augimu ir ekonomine gerove, dirbo, kūrė, mylėjo, aukojosi — žodžiu, kiekvienas jų gyvenimo aspektas buvo susijęs su tuo, kas lietuviška, kas lietuvių, kas Lietuvos. Palikimas Lietuvos jiems buvo gyvenimo progreso ir tobulėjimo lūžis ir savotiška pabaiga. Visa, kas jiems buvo brangu — darbas, bičiuliai, turtas, aplinka — jiems buvo atimta. Daugeliui teliko rezignuoti ir egzistuoti.

Mums gi Lietuvos praradimas nesustabdė gyvenimo. Mes dar nebuvom pilnai išsivystę žmonės, kurie, ir gyvenimo progresui sustojus, galėtume kibti ir rungtis su aplinka. Mums dar reikėjo augt, reikėjo brėst, reikėjo ieškot, surast, sužinot, ir visa tai jau ne tėvynėj. Tokiu būdu lietuviškumas mumyse liko nepilnas, ne visuotinis, nes daug ką, kas buvo reikalinga mūsų asmenybių subrendimui, gavome jau ne iš lietuviškos aplinkos.

Normalią lietuvišką aplinką mes turėjom tik vaikystėj. Kadangi tai buvo tik vaikystės aplinka, tai tuo pačiu ji buvo siaura aplinka. Tėviškės vaizdas mumyse yra palikęs vaikiškas; ir tėviškės sąvoka iš vaikystės dienų nėra apimanti Lietuvą, kaipo tokią, bet daugiau tik mūsų gimtas ir gyventas vietoves. Mes Lietuvą vaizduojamės tokią, kokią ją pažinom ir kokią išgyvenom.

Lietuva mums kamputis ąžuolyno, už kurio medžių slapstydavomės žaizdami; Lietuva mums Nemuno krantas, iš kurio smėlio statėm karalystes; gal tvenkinys, kuriam meškeriojom, sodas, kuriam vaisius skynėm, pakalnė, kuria ritomės snieguotomis žiemomis. Lietuva mums mokyklos aikštė, kurioj spardėme sviedinį, ežeras, išbraidžiotas per eilę vasarų. Jei Lietuvą palikdami, dar palikome tenais ir motiną, gyvą ar kapuos, tai Lietuva mums dar būtų ir motinos meilės prisiminimas.

Žinoma, visa tai yra labai daug. Visa tai mus riša su Lietuva taip, kaip mūsų pačių būties dalim. Mums Lietuva reiškia tiek, kiek kiekvienam žmogui reiškia jo vaikystė. Ir ji brangi mums taip, kaip brangios mums mūsų pačių mažos dienos. Bet kur mūsų jaunystės brendimo metai? Tie metai mums nemažiau brangūs ir svarbūs, kaip vaikystės metai. O tačiau Lietuvos juose jau nebėra. Brendimo metais su Lietuva mes jau nesame surišti. Kai mūsų pasaulio akiratis prasiskleidė, ir kai užmatėme platesnius horizontus, jau tuose horizontuose nebuvo Lietuvos. Lietuvos kultūra, mokslas, menas, istoriniai paminklai, valstybės santvarka, pagaliau ir subrendusio žmogaus akimis įvertinamas gamtos grožis mums jau tėra **legenda ne išgyvenimas.**

Susumuodami visa tai, matome, jog tikrai patirto ir išgyvento Lietuvos vaizdo mes neturim; tikrai patirti ir išgyventi tebuvo mūsų gimti namai.

Tačiau, antra vertus, negalima būtų sakyti, jog mūsų lietuvybė ribojasi šitais vaikiškais įspūdžiais. Jei mūsų lietuviškumas tebūtų pagrįstas vien tik vaikiškais išgyvenimais, tai šie devyneri tremties metai, svetimuose kraštuose praleisti, jau būtų daugiau negu atsvėrę mūsų jausminį ryšį su Lietuva. Bet taip nėra. Tremties kelyje Lietuva mums patapo daugiau negu vien tik ąžuolyno kamputis ar nuslidinėta pakalnė. Ir štai kodėl.

Mūsų lietuviškumo stiprybė grindžiasi kiekvieno mūsų asmeniškoj identifikacijoj su tokio pat likimo bičiuliais. Ne vien mano, ir ne vien kieno kito jaunas dienas supurtė tremties dalia. Ne vienas išėjau iš namų, palikdamas gimtą kiemą, sodą ir išlandžiotą ąžuolyną. Mes visi šito netekome, ir tas likimo bendrumas yra surišęs mus labai stipriu **indentifikacijos** ryšiu. Indentifikacija yra tokis procesas, kuriuo žmogus taip susiriša su kokiu objektu, kad tas objektas patampa žmogaus sąmonės dalis. Kiekvienas iš mūsų tokiu būdu esame surišę savo likimą su bičiulių likimu. Ir mūsų palikta Lietuva tuo būdu mums tampa jau ne vien mūsų išbraidžioto Nemuno vingis, bet taip pat ir mūsų bičiulių paliktas Nevėžio karkluotas krantas. Ne vien mūsų paliktas sodas, bet ir draugo paliktas arimų laukas. Žodžiu, identifikacijos, arba dar teisingiau introjekcijos dėka, mano tėviškės sąvoka jau nesiriboja gimtais namais, bet yra išplečiama taip, jog suima visų mūsų gimtus namus — visą Lietuvą.

Šitoji identifikacija ne vien plečia mumyse Lietuvos sąvoką, bet taip pat ją ir gilina. Ji suriša mus ne vien su mūsų pačių karta, bet su visais likimo ištiktais lietuviais. Tokiu būdu Lietuva pasidaro jau ne tik vaikiškų įspūdžių kompleksas, bet taip pat ir tai, kas Lietuva buvo mūsų tėvams ir vyresniesiems. Ir taip Lietuvos sąvokon įimama jau ir kultūra, ir menas, ir mokslas, ir istorija, ir politika, ir visa kita.

Kitaip sakant, mūsų tiesioginius išgyvenimus iš dalies atstoja šitas ryšys ir identifikacija su lietuvių tremtinija. Kol mes neatsiribojame nuo lietuviškosios bendruomenės, kol dirbame su ja, kol gyvename joje, kol dalinamės su likimo broliais ir sesutėmis savo rūpesčiais, vargu ir džiaugsmais, tol mūsų lietuviškumo šaknys randa šitame bendravime gyvumo sulčių, tol auga mumyse ir patsai lietuviškumas. Žinoma, šitoks procesas niekuomet negali mūsų padaryti tokiais lietuviais, kokie būtume užaugę tikroj lietuviškoj aplinkoj. Kurios organizacijos susirinkime išmokta lietuviška daina gal neturės mums tokio jausminio turinio, kaip ta pati daina, jei ji būtų buvus girdėta lietuviškoj aplinkoj. Mūsų išmokta partizanų giesmė mums niekad nereikš to, ką jinai reiškia jos turinį išgyventiems partizanams. Lietuviškas rūpintojėlis man, pavyzdžiui, niekad neturės tos prasmės, kurią jisai turi tam, kurs prie tokio rūpintojėlio Lietuvoj kadais sudėdavo savo rūpesčus. Tačiau ir ta daina, ir ta giesmė, ir tas rūpintojėlis man turės **tam tikrą turinį**, ir to turinio gilumas kaip tik priklausys nuo stiprumo mano ryšio su visa tai išgyvenusiais.

Štai kur ir glūdi visa svarba studento aktyvaus dalyvavimo lietuviškosios bendruomenės gyvenime. Jei ir ne todėl, kad studento darbas atneš lietuvių tremtinijon gėrio ir naudos, jei ir ne tam, kad jo pastangos bus svarus ir pozityvus įnašas ištremtų žmonių gyveniman, tai jau vien dėlto, kad tai yra neišvengiamai reikalinga paties studento sėkmingai grumčiai jo pasirinktam lietuviškam kely, jau vien dėlto šitas visuomeninis darbas yra toksai svarbus. **Studentas negali** būti pasyvus lietuviškojoj bendruomenėj, nes beveik visa, ką lietuviško jisai savyje turi, pareina iš bendravimo ir ryšio su tąja bendruomene. Sykį palikęs tą bendravimą nuošaly, jisai pames ir savo lietuviškajam charakteriui šaltinį; o dėl to labai lengvai gali iškristi iš širdies ir Lietuva.

Studento uždaviniai lietuviškoj bendruomenėj.

Kiekvienas iš mūsų turi dvejopų uždavinių: vieni yra tie, kurie riša ir įpareigoja visus bendruomenės narius; tai tie uždaviniai, kurie nėra specifiški studentams, bet bendri visiems benamiams lietuviams. Čia galėtume juos vardinti be galo, pradėdami Balfo aukų rinkimu ir baigdami lietuviškų vėliavėlių sagstymu; čia galėtume kalbėti apie spaudą, Altą, knygas, minėjimus, memorandumus, ir t. t. Tačiau šios temos paskirtis yra pabrėžti ne šiuos bendruosius darbus, bet tuos uždavinius, kurie išskirtinai, specifiškai **įpareigoja studentus, kaip šviesios jaunuomenės kartą.** Tai tie uždaviniai, kurie niekeno kito negali būti atlikti, ir už kuriuos visa atsakomybė krenta mums. Močiutė gali siuntinį Vokietijon susukt, vaikiukas mokės bilietėlius paplėšyt, vyresnysis laikraštin dailų straipsnį nutaisys, profesorius suredaguos enciklopediją — tačiau yra dar daug ko, ką padaryti gali tik guvi jaunystė. O tai jau mūsų reikalas.

Šitas išskirtinai studentų kartą įpareigojantis darbas yra dviejų krypčių. Lietuviškąją bendruomenę galime grubiai suskirstyti į tris dalis. Pirmoj — vyresniųjų karta, Lietuvoje augusi, brendusi ir pragyvenusi ten savo gražiausius metus. Antroji esame mes, kuriems Lietuva tėra davusi vaikystės metus, tačiau kurių lietuviškumas tapo giliai sutvirtintas lietuviškos gimnazijos ir bendrai vyresniųjų stiprios įtakos. Trečioji karta tai už mus dar jaunesnių, kurių gyvenimai formuojami beveik vien tik svetimos aplinkos, išskyrus, žinoma, lietuviškos šeimos židinį.

Jau iš šitokio kartų suskirstymo galime matyti, kad mūsų vaidmuo lietuviškoj bendruomenėj yra **tarpininkų, derintojų vaidmuo.** Ir tas darbas, kaip sakiau, dviejų **skirtingų** krypčių, kaip kad yra dvi labai skirtingos bendruomenės kartos, su kuriomis mums reikia dirbti — būtent, darbas su mūsų gerbiamais vyresniaisiais ir darbas su už mus dar jaunesniais. Panagrinėkime kiekvieną jų skyrium.

Kaip ir visas mūsų bendruomeninis vaidmuo, taip ir darbe su vyresniaisiais yra, kaip jau minėjom, tarpininkų, derintojų. Bet tarpininkų tarp ko? **Santykiuose su vyresniaisiais mūsų vaidmuo yra būti tarpininkais tarp moderniojo pasaulio naujos ir augančios kultūros ir mūsų vyresniųjų senųjų tradicijų bei pažiūrų.**

Visi mes gerai žinom, kad pagyvenę žmonės linkę būti didžiai **konservatyvūs.** Kur tradicija, kur istorija, praeitis — ten gerai. Jau kas išbandyta, "surokuota", užpatentuota, taip tvarkoj. O naujus daiktus vyresnieji žmonės priima gerokai skeptiškai, su dideliais rezervais ir dažnai gausia kritika, kuri nevisuomet objektyvi.

Konservatyvumas visai geras daiktas; jis su amžiumi visada ateina — kai mes nugyvensim metų "didesniais kiekiais," tai ir mes porinsime, kad tie laikai, kai dar žmonės į mėnulį neskraidžiojo, buvo kur kas sumanesni. Bėda tik, kad šių dienų tremtinijos **konservatyvumas** dažna išvirsta jau kone į visišką **uždarumą.** Tiesa, galime nesunkiai suprasti, kodėl taip yra. Vyresniesiems Lietuvos prisiminimas yra tokis brangus, kad jisai, tartum šventa relikvija, laikomas giliai širdy. Niekas kitas, Dieve gink, ten nenorima įsileisti. Daugelio įsitikinimu, tremties dalia mūsų gyvenime yra kažin kokia skylė, kažkokia spraga. Toj spragoj betūnant, mums telieka rezignuoti ir laukti, kada iš jos išroposime — o tada jau, Lietuvon

sugrįžę, kursim gražų, šviesų gyvenimą, tokį, koks jis kitados buvo. Tačiau pamirštama, jog šitaip savo tremties dalią traktuodami, mes Lietuvon sugrįšime su sustojusiais laikrodžiais, sustojusiais tada, kai tėvynę palikom.

Štai kur mūsų užduotis. Mes juk nenorim, kad tremtis tebūtų mums tuščia skylė. Mes nenorime po visų šitų metų sugrįžti Lietuvon tik tokie, kaip iš jos išvažiavome — su trumpom kelnytėm ir kaspinėliais plaukuose. Ir ne vien mes patys; mes gi norim, kad nė vienas lietuvis negrįžtų tėvynėn, savo dvasioj neparveždamas ko nors gero dovanų, ko nors, ko jisai neturėjo, savo namus palikdamas. Juk tik tokiu būdu tegalim įprasminti šituos tremties metus, ir tik taip tegalim pasiteisinti prieš tuos, kuriuos išbėgdami varge palikome.

Studentams ne vyresniesiems yra daug daugiau progų išnaudoti tas galimybes, kurias mums neprašytai yra suteikusi tremtis. Ne vien todėl, kad mes, be abejo, daug arčiau ir glaudžiau sueiname su naująja aplinka — universitetuose, mokyklose ir amerikietiškose bičiulystėse — bet dar ir todėl, kad mes esame **priimlesni** visam, kas nauja, originalu. O čia ir yra mūsų pagrindinė misija. Kritiškai priimdami vertybes, išsijoję sau tai, kas yra gero modernume, kas gražu ir verta naujume, visa tai tada turime stengtis perduoti vyresniesiems, ir tai tokia forma, kokia jiems regisi priimtinesnė. Esame tarpininkai, esame laidas tarp vyresniųjų idealinio, praeities pasaulio ir konkrečios, realios dabarties.

Susumuojant visa tai — mūsų misija vyresniųjų kryptim yra ši: **atnešti bendruomenės gyveniman naujumo, originalumo, pažangos, kritiškai atrenkant ir lietuvių bendruomenei pritaikant visa, kas yra gero, gražaus ir verto mūsų dabarties svetimoj aplinkoj.** *)

Nors ir **to paties charakterio,** tačiau diagonaliai **priešingos linkmės** uždavinys yra už mus jaunesniųjų kartai. Kaip sakėme, santykiuose su vyresniaisiais mūsų vaidmuo yra būti tarpininkais tarp naujos ir augančios kultūros ir senųjų tradicijų bei pažiūrų. Santykiuose su jaunesniaisiais, skirta būti tokiais pat tarpininkais, tik mūsų įtakos tekmė jau visiškai priešingos krypties. Mums nesvarbu jaunuosius skatinti pažangos keliu; jie jau ir taip svetimos aplinkos veikiami gal net per daug "pažangiai". Mūsų uždavinys yra šitą pažangą juose išlaikyti lietuviškų principų ir tradicijų rėmuose. Mūsų darbas yra stengtis, kad mūsų jaunieji draugai taip pat pajustų tą identifikacijos su lietuviškąja bendruomene ryšį, nes tas ryšys jiems, dar labiau negu mums, yra pagrindinis jų lietuviškumo šaltinis.

Gal kam kils klausmas, kodėl šitas darbas su jaunesniaisiais yra specifiškai mūsų, o ne vyresniųjų darbas. Koks juokdarys dargi primins, jog jie nei mūsų vaikai, nei anūkai, nei globotiniai. Argi

---

*) Čia skubu atsakyti į pastabą — "nagi ir dedasi jaunimas gudresnis už senuosius, pradės mokyt gyvent, matai". Gudresni nesidedam, ir sutinkam, jog mes dešimtkart daugiau galim ir turim iš vyresniųjų išmokti, negu jiems parodyti. Tačiau šio straipsnio tema yra **aktyvus, ne pasyvus** studento dalyvavimas bendruomenėj ir už tai čia ir kalbame tik apie tai, ką studentas gali **įnešti** ir **duoti,** o **ne gauti** iš santykio su vyresniaisiais.

ne sėkmingiau galėtų rūpintis jų lietuviškumu tie, kuriuos toji pareiga savaime ir tiesioginiai riša. Pagaliau gi vyresniems tai būtų gal net daug lengviau, nes gi jų pačių lietuviškumas kur kas stipresnis, negu mūsų. Argi nelogiška sakyti, kad tie, kurie daugiau turi, daugiau ir duoti gali?

Specifinis mūsų uždavinys šitai yra todėl, kad mes kur kas geriau galime prieiti prie tos už mus jaunesnėsės kartos. Patys iš savo moksleiviškų dienų be abejo prisimename, kad mus toli gražu labiau paveikdavo atvykusio studento žodžiai, negu globėjo ar kapeliono pamokymai. Vyresnieji visuomet buvo ir tegalės būti brėstančiam jaunimui tik **mokytojai**; mes gi jiems galime būti **vadai.** Nesgi ir vadas tebūna tas, kurs patsai kuriuo nors būdu yra iš vadovaujamųjų tarpo; o su ateinančia karta mus dar labai glaudžiai riša jaunystė. Užtat ir yra mūsų didelė ir nieku būdu neaplenktina pareiga — šitą jaunųjų bičiulių pasitikėjimą, tą jų pačių ateities pavyzdžio mumyse ieškojimą išnaudoti konstruktyviam jų lietuviškam auklėjimui. Mes turim daugiau bendro su jaunaisiais, negu vyresnieji. Mūsų darbas tad yra žiūrėti, kad toji identifikacija neliktų vien dviejų artimų kartų bendravimo ryšys, bet kad ji ilgainiui virstų giliu Lietuvai priklausymo jausmu.

Štai studento vaidmens dvi kryptys lietuviškojoj bendruomenėj. Bendra prasme tą vaidmenį dar būtų galima apibrėžti, kaip **kultūrinės intergracijos misiją** tremtyje. Vienu atveju, būtent, vyresniųjų atžvilgiu, mes turime stengtis išjudinti lietuvių dvasią iš mielam Lietuvos prisiminime užkonservuotos kultūros sustingimo. Antru atveju, santykiuose su jaunesniaisiais, privalome sergėti, kad, sparčiai šliuždami svetimos kultūros keliais, mūsų jaunieji bičiuliai visiškai neišliptų iš "lietuviškų rogių." Studento pareiga yra praturtinti vyresniosios kartos gyvenimą tuo, ką naujo, gero, gražaus jisai sutinka svečios šalies kultūroj. Kitą vertus, nemažesnė jo prievolė yra — visa, ką didingo, kilnaus ir verto jam yra davęs jo gimtasis kraštas, perduoti tiems, kurie to stokoja.

Šitoks tarpininkavimas, toks derintojo vaidmuo studentui tėra įmanomas tada, kai jisai pats savy jaučia darnią dviejų kultūrų integracijos harmoniją. Nesuderins fortepijono tokis meistras, kurio paties stygos suvisai iškrikę. Menkas tarpininkas bus ir tas studentas, kurs patsai tarp dviejų pasaulių, dviejų kultūrų jausis nei pakartas nei paleistas, tarsi tarp palenktų berželių pakabintas. Kas savy susimaišęs, tas ir bendruomenėj tegali suvaidinti ne derintojo, o tik terliūzo vaidmenį.

Kaip savy pasiekti tos darnios kultūrinės integracijos harmonijos, jau yra visai kita šneka.

FEDERALIZMAS IR MES

J. PUŠKORIUS, Cleveland, Ohio, JAV

Dauguma lietuvių yra išvykę iš Europos ir įsikūrę, lyg ir laikinai, kituose kontinentuose. Tačiau dvasiniai ryšiai su Europa nėra dar nutrūkę ir jie ilgai išliks, nes mūsų gimtojo krašto likimas gi labai tampriai rišasi su visos Europos likimu.

Tikimės, jog kada nors, gal ir greit, mūsų tėvynės pančiai nukris,

ir ji vėl atgims. Bet kaip? Ar tėvynėj likusieji sukils, kaip aną 1941 m. birželį; o gal kokiu nors būdu bolševikinė imperija spontaniškai sugrius? Ir šitam įvykus, mes nesame tikri, kad neatsiras naujų bermontininkų ar naujų želigovskių. Tad kaip užtikrinti tėvynės ateitį?

Praūžus dviejų didelių karų audroms Europoje, pamatyta, kad negalima pusiausvyros pasiekti ir taiką išlaikyti esant susiskaldžius į 30 valstybių, vienai nuo kitų atsitvėrus neperlipamomis muitų, neapykantos ir kitokiomis sienomis. Pajusta reikalas vienaip ar kitaip vienytis, jungtis.

Po karo gyvai pradėjo reikštis įvairūs federalistiniai sąjūdžiai. Jų tikslas aiškus, bet ne visų jų metodai vienodi. Nėra reikalo aiškinti, kad, norint susifederuoti, reikalinga iš vienos pusės giliai išstudijuoti visas ryšium su tuo iškilusias problemas, iš kitos pusės įdiegti tas idėjas eiliniam piliečiui. Tai visa dar užtruks geroką laiko tarpą.

Europoj reiškiasi du svarbiausi federalistiniai sąjūdžiai: Europinis Sąjūdis ir Europos Federalistų Unija. Jei pirmieji siekia Europos suvienijimo evoliuciniu keliu, tai pastarieji stengiasi veikti revoliuciniai, radikaliai.

Europinis Sąjūdis laikomas kaip ir oficioziniu judėjimu; jame dalyvauja dauguma paskirų kraštų įžymių valstybės vyrų. Sąjūdis įvairiuose kraštuose reiškiasi valstybės remiamų komitetų forma. Europinio Sąjūdžio rėmuose Strasburge veikia Europos parlamentas; jis nerinktas, bet sudarytas iš paskirų valstybių parlamentų įgaliotų atstovų. Dėl to jis normalios legislatyvinės parlamento teisės neturi.

Europinis Sąjūdis imasi įvairių būsimos suvienytos Europos studijų ir stengiasi auklėti piliečius europinėj dvasioj. Retkarčiais jis surengia platesnio masto manifestacijų. Į jas paprastai yra įtraukiami ir kiti federalistiniai bei tarptautiniai sąjūdžiai.

Europos Federalistų Unija, kurioj daugiausia reiškiasi 6 Schumano plano kraštų žmonės (prancūzai, vokiečiai, italai, olandai, belgai ir liuksemburgiečiai), yra pasiryžusi imtis radikalių žygių. Štai, pavyzdžiui, 1952 m. kovo mėn. Aachene įvykusiame Unijos kongrese pirmon eilėn buvo priimta rezoliucija, reikalaujanti, kad minėti 6 kraštai išsirinktų bendrą parlamentą. Tai būtų didelis žingsnis pirmyn. Lengva pasakyti, bet daug sunkiau padaryti; tai dar iki šiol neįvykdyta. Be to, tame pačiame kongrese buvo aiškiai pasisakyta už valstybių federaciją, bet ne konferenciją, t. y. pasisakyta už tampresnę susivienijimo formą.

Pavergtų tautų atstovams išeivijoje duodama progos dalyvauti beveik visuose federalistiniuose sąjūdžiuose, tik ne visada ir ne visur jiems suteikiamos pilnos teisės. Iš vienos pusės pabėgėliai niekad negali turėti reikiamo stipraus užnugario, kuriam jie galėtų atstovauti ir juo remtis. Taip pat ir finansiškai jie yra nepajėgūs prisidėti prie veiklos rėmimo.

Betgi pabėgėliai, bene labiau negu laisvų Europos kraštų piliečiai, įvertina federalistines idėjas ir aktyviai reiškiasi tuose sąjūdžiuose. Yra keletas jų, didelės erudicijos asmenybių (vienas tokių buv. monarchinės Ispanijos ambasadorius S. Madariaga), kurie yra tapę europiečiais pilniausia to žodžio prasme ir kurie yra pasidarę federalistinių sąjūdžių spiritus movens.

Visi federalistiniai sąjūdžiai skiria didžiulę reikšmę jaunimui. Iš pagyvenusio kurio nors krašto piliečio išauklėti federalistiškai nusiteikusį europietį yra neapsakomai sunku. Jame perdaug giliai širdy yra įsmigę praėjusių dviejų karų žiaurumai, kuriuos jis ne visuomet galės pamiršti bei atleisti. Iš viso perauklėti, kiek tai įmanoma, galima tik jaunimą. Iš jo eilių kils būsimieji valstybių vyrai, kurių uždavinys bus rasti susiartinimą, kurio iki šiol taip trūko.

Prieš keleris metus Europinis Sąjūdis įsteigė Europos Jaunimo Komitetą, kuriame dalyvauja ir pabėgėlių atstovai. To komiteto uždavinys yra koordinuoti visokių tarptautinių jaunimo organizacijų veiklą, manifestacijas ir pan.

Europos Federalistų Unija turi jaunimo sekciją (Europos Federalistinis Jaunimas), nariais bene gausesnę, negu pati Unija. Jaunimo Sekcija stengiasi propaguoti federalizmo idėjas visuose laisvuose Europos kraštuose, rengia suvažiavimus, vasaros stovyklas, studijų savaites, praktikuoja jaunųjų darbininkų pasikeitimą tarp įvairių kraštų. Europos Federalistinio Jaunimo iniciatyva "susigiminiuoja", užmezga glaudesnius ryšius miestai iš skirtingų kraštų (Belgijos Tournai ir Prancūzijos Troyes, Luxembourg ir Prancūzijos Metz ir t. t.).

Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos Jaunimo skyrius, kurio centras Paryžiuje, pilnai suprato federalizmo reikšmę ir tam tikslui savo rėmuose pramatė, tarp eilės kitų, federalinę komisiją, kurios uždavinys — studijuoti įvairius su federalizmu susijusius bendrus ar tik Vidurio Europos specifinius klausimus. Įvertindamas federalistinio sąjūdžio reikšmę, V. E. K. D. S. Jaunimo skyrius formaliai, kaip atskiras tarptautinis vienetas, įsijungė į Europos Federalistinio Jaunimo eiles.

Jei laisvuose kraštuose federalizmo idėja eventualiai gali būti įkūnijama (pav. kad ir tarp 6 Schumano plano valstybių), tai pavergtų Europos kraštų federalistai kol kas gali imtis tik federalizmo problemų studijų. Bet jau ir tų problemų yra begalė; kai kurios iš jų yra grynai specifinės, atitinkančios tų kraštų gyventojų mentalitetą.

Nėra daug abejonių — ir šių dienų įvykiai tai rodo, kad netolimoj ateity Europos veidas keisis, būtent, federalistiniu atžvilgiu. Betgi nebūtų įtikėtina, kad visa Europa iškart virstų Jungtinėms Valstybėm (aišku, pranykus totalistinei grėsmei). Vienijimasis bei federacijų kūrimasis eitų regijoniniu būdu. Į kokį junginį įeitų Lietuva, kokią išraišką turėtų tas junginys, ypač kaip geriau tam pasiruošti, kad būtų išvengta svetimos asimiliacijos pavojaus (kad ir a la Liublino unija) — tai yra jau problemos, kurios yra specifinės lietuviams ir kuriomsis jaunimui būtų verta ir būtina susidomėti.

Kuone visų federalistų jaunimo sąjūdžių centrai yra Paryžiuje. Kad ir nelabai gausūs, lietuviai Paryžiuje stengiasi, kiek sąlygos leidžia, dalyvauti bei atstovauti Lietuvą tuose sąjūdžiuose. Lietuvių atstovai įeina į Europinio Sąjūdžio Jaunimo Komiteto sudėtį; taip pat egzistuoja Jaunųjų Lietuvių Federalistų būrelis.

Šia proga negalima nepaminėti didžiojo federalizmo pionieriaus lietuvių tarpe — prof. K. Pakšto. Jo dėka eilėje JAV miestų yra suorganizuoti klubai, kuriems priklauso įvairių pavergtų Europos kraštų atstovai. Tie klubai yra jau gilią vagą išvarę federalistinėse stu-

dijose. Linkėtina, kad federalistinė veikla tarp lietuvių ir ypač tarp jaunimo ir toliau vyktų ta linkme.

Galima suprasti, kad federalizmo sąvokos mums yra gana aktualios. Jei mums jauniesiems rūpi tėvynės ateitis, tai tenka pagalvoti, ar ne čia yra tas svarbusis jos ateities gerovės raktas.

IŠ JAUNIMO VEIKLOS

CDUCE JAUNIMO SEKCIJA J A V

Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga (CDUCE) sustiprėjo dar vienu padaliniu, kuris jau parodė gražios veiklos.

Praeitais metais įsisteigė CDUCE jaunimo sekcija JAV. Steigiamojo susirinkimo metu buvo sudaryta tokia sekcijos vadovybė: Dimitri Pavlista (Čekoslovakija), Lajos Borsody (Vengrija), Irena Stukels (Latvija), A. Trimakas (Lietuva), George Sambor (Lenkija), Vera Oblak (Jugoslavija).

Savo vėlesniuose posėdžiuose sekcijos vadovybė nustatė šias veiklos gaires: tamprių ryšių palaikymas su auklėjimo, politinėmis, socialinėmis ir kitokiomis JAV ir Europos jaunimo organizacijomis; informacija ir krikščioniškų demokratinių idėjų skleidimas; Vidurio Europos šiandienių problemų studijos ir rengimasis jos atstatymo darbui. kursų ir paskaitų jaunimui ruošimas; pagalba tremtinių jaunimui.

Ypačiai akcentuojamas tampraus ryšio su JAV jaunimu palaikymas. Jaunuosius amerikiečius norima supažindinti su Vidurio Europa ir tam reikalui pirmiausia New Yorke yra rengiami specialūs seminarai, paskaitos, pašnekesiai.

KRIKŠČIONIŠKASIS JAUNIMAS UŽ JUNGTINĘ EUROPĄ

Tarptautinės Krikščionių Demokratų Jaunimo Unijos vykdomasis komitetas praeitų metų viduryje svarstė Europos vienybės problemas. Dalyvavo ir jaunimo vadovai — unijos pirmininkas Francisco Nobili (Italija) ir gen. sekretorius Edward Bobrovski (Lenkija).

Priimtose rezoliucijose jaunieji krikščionys demokratai pasisakė už Europos saugumo bendruomenės ratifikavimą, o taip pat ir politinį Europos susijungimą vienan vienetan.

Ta pačia proga jaunieji politikai pasisakė prieš nacionalizmą, neutralizmą ir komunizmą, kurie nenori Europos vienybės ir visais būdais trukdydami šio tikslo siekiančiuosius, kartu kenkia pačiai Europai ir daro jai neabejotinos žalos.

Jaunieji krikščionys demokratai pabrėžė, jog tik Europos vienybė gali užtikrinti europiečiams tikrai aukštą gyvenimo standartą, o tokios Europos ekonominė nepriklausomybė gali kartu vaidinti lemiantį vaidmenį pasaulio tvarkyme ir taikos išlaikyme.

EUROPOS JAUNIMAS SVARSTĖ VID. EUROPOS PROBLEMAS

Jungtinės Europos Sąjūdžiui pritariančių jaunimo organizacijų tarptautinis sekretorijatas

praeitų metų viduryje suorganizavo konferenciją Vidurio Europos klausimams svarstyti.

Konferencijoj aktyviai dalyvavo per 100 delegatų ir 50 stebėtojų, atstovavusių pavergtosios ir laisvosios Europos jaunimo politines organizacijas.

Konferencijos atidarymo metu į jaunimą kalbėjo visa eilė žymių politikų, tarp jų ir Lietuvos atstovas Paryžiuje S. Bačkis. Kai laisvųjų valstybių atstovai pabrėžė savo broliškumą pavergtosioms tautoms, pastarųjų politikai pareiškė nesvyruojantį pasiryžimą išvaduoti pavergtus kraštus, o kartu remti laisvąją Europą, jai vienybės beieškant.

Konferencijos pabaigoj Europos Sąjūdžio gen. sekretorius George Rebattet pasidžiaugė jaunimo darbu ir padarytais nutarimais. Jie toki:

1. Vakarų Europos jaunimui objektyviomis informacijomis Vidurio Europos klausimais aprūpinti steigiamas pastovus informacijos biuras.

2. Tampresniam ryšiui išlaikyti ir aktyvesnei veiklai išvystyti steigiamas pastovus visam darbui vadovaująs organas.

3. Kultūriniam Vakarų ir Vidurio Europos jaunimo bendradarbiavimui intensyvinti sudarytina programa su konkrečiais planais.

Antrasis nutarimas tuoj pat buvo įvykdytas išrenkant minėtąjį vadovaujantį organą — su Europos Sąjūdžiu bendradarbiaujančių Vidurio Europos jaunimo politinių organizacijų centrinį komitetą. Jame proporcingai atstovaujamos visos politinės grupės — pradedant socialistais ir baigiant krikščionimis demokratais.

Tenka pastebėti, jog į komiteto prezidiumą išrinkti du krikščionių demokratų jaunimo vadai: Raksanyi — generaliniu sekretoriumi ir J. Kulakovskis — nariu.

EUROPOS SĄJŪDŽ. JAUNIMO SUVAŽIAVIMAS BERLYNE

Europos Sąjūdžiui priklausančio europiečių jaunimo taryba Berlyne sušaukė savo trečiąjį suvažiavimą. Jis buvo sąmoningai vykdytas Berlyne, norint pagerbti taip drąsiai su komunizmu kovojančius berlyniečius, o kartu ir visus tuos, kurie aukojasi pavergtųjų tautų išlaisvinimui.

Suvažiavime gausiai bei aktyviai dalyvavo Vakarų ir Vidurio Europos krikščionių demokratų jaunimas.

Suvažiavimas atitinkamu nutarimu sveikino ir dėkojo visiems ryžtingai kovojantiems už laisvę ir demokratiją, o kartu, pabrėžęs visišką pritarimą Jungtinės Europos idėjai, sveikino ir jai dirbančius, pirmiausia Europos anglies ir plieno bendruomenės steigėjus.

Suvažiavimas aiškiai pasisakė ir už politinį Europos susivienijimą ir nutarė ta linkme aktyviai veikti, nes tik jungtinėj, stiprioj ir ekonomiškai sveikoj Europoj glūdi atskirų tautų ir valstybių laimingesnio gyvenimo, ilgalaikės taikos ir kūrybinio darbo šaknys.

Ties knyga pasilenkus

AKTUALIOS PROBLEMOS ŠV. RAŠTO ŠVIESOJ

Kun. Vytautas J. Bagdonavičius, MIC., **ŽMONIJOS LIKIMAS ŠV. JONO APREIŠKIMO KNYGOJE,** Chicago 1953. Kaina $3.50

Tenka sveikinti šios knygos pasirodymą lietuvių kalba. Tai vienintelė mūsų kalba šios rūšies katalikiška knyga iš Šv. Rašto srities. Autorius, nors ir nėra Šventraščio specialistas, bet gavęs gerą įvadą iš prof. V. Padolskio Vilkaviškyje, gi Austrijoje privatiškai išstudijavęs šv. Jono Apreiškimo knygą, galėjo parašyti savo veikalą, kurį čia Amerikoje, bebūdamas T. Marijonų noviciate, peržiūrėjo, ramiai permąstė ir parengė pilnai spausdinti.

Šventraščio specialistas nedrąsiai ima į rankas šv. Jono Apreiškimo knygą, kai reikia ją išaiškinti, nes ji yra sunkiausia iš visų knygų. Ji parašyta profetiniame ir apokalyptiniame žanre. Gi šitoks rašymo būdas paslepia tiesą, padaro ją paslaptingą. Yra gana sunku aiškinti simbolinę kalbą, pilną pseudonimų. Sunku, nes pirmiausia svarbu gerai pagauti autoriaus mintį ir pagal ją viską aiškinti istorijos daviniais. Apie būsimus įvykius aiškintojas nieko negali pasakyti; tai paslaptis, žinoma vienam regėjimų davėjui-Dievui.

Šis aiškinimo sunkumas neatbaidė mūsų Autoriaus. Jis pasirinko specialią temą: išgvildenti **žmonijos likimo** problemą, panaudojant paskutinę Šventraščio knygą, tą knygą, kurioje šv. Jonas, pats jau nebegalėdamas aplankyti savo tikinčiųjų, nes buvo ištremtas į Patmos salą, aiškina žmonėms prisikėlusiojo Kristaus triumfą, Kristaus, kuris yra Pradžia ir Pabaiga, yra Karalių Karalius, visų išrinktųjų globėjas. Šv. Jonas norėjo pamokyti tikinčiuosius, kad jie nesibijotų persekiojimų, nes Kristus su jais ir Jis visada laimės. Jis rašė savo tikintiesiems, rašė ir visų amžių žmonėms, visiems Kristaus išpažintojams. Todėl ir šiems laikams knyga nėra svetima.

Kun. Bagdonavičius, aiškindamas šią knygą, panaudojo savo žinias, kurias gavo bestudijuodamas liet. kalbą, literatūrą, istoriją, pedagogiją, filosofiją ir teologiją. Jis, visiems suprantamu būdu, išaiškina visus simbolius, regėjimus, pritaikydamas juos konkrečiam nūdieniniam gyvenimui. Skaitytojas atras knygoje šios dienos problemas, turinčias ryšį su kiekvieno žmogaus bei visos žmonijos likimu. Autorius tiesiog klasiškai sugebėjo išvesti pritaikymus, nors šis kelias yra gana slidus, nes galima pasakyti daugiau, negu pats rašytojas norėjo pasakyti ar Šv. Dvasia įkvėpė. Žodžiu, gali būti aiškintojo mintis, o ne Dievo žodis. Pijus XII, savo garsioje enciklikoje "Divino afflante Spiritu", įspėja kiekvieną aiškintoją, kad neperžengtų Šventraščio minties ribų.

Gi mūsų Autorius, skirdamas savo knygą "tik tokiam skaitytojui, kuris turi pagarbos šv. Raštui, kaip paties Dievo knygai"

(p. 10), tikrai nenorėjo kažko naujo pasakyti, bet tik paaiškinti Apreiškimo knygą, pritaikant mūsų laikams. Štai, kodėl jis panaudoja ne visą literatūrą apie šv. Jono Apreiškimą, bet pasitenkina tik Šventraščio vadovėliais, antraeiliais aiškinimais, kartais verstais į kitą kalbą, bei literatūros ir filosofijos knygomis ar straipsniais. Knygoje nerasime pacituotų moderniųjų autorių, kurie aiškino Apokalypsę. Nerasime taip pat ir monografijų specialiais klausimais, ypatingai pagausėjusių paskutiniame dešimtmetyje.

Be to, Autorius visur cituoja Vulgatos tekstą, kuris ne visur sutinka su originaliais tekstais. Moderniam Šventraščio aiškintojui yra būtinas reikalas perteikti tikslų tekstą, kurį galima surasti tekstų kritikos pagalba. Puikiai Autoriaus buvo pastebėta (331 p.), kad Apok. 20, 14—15 Vulgatos vertimas yra netikslus; duoda tuojaus graikiško teksto vertimą į vokiečių kalbą, bet (226 p.) apleidžia nepastebėjęs, kad 5, 11—12 žodžiai "Vertas yra Avinėlis... imti galybę ir **dievybę**..." yra aiški perrašinėtojų klaida; vietoj **divitias** parašyta **divinitatem**. Todėl ir čia reikėjo Autoriui pastebėti, kad tekstas turi būti: "Vertas yra Avinėlis... imti galybę, **turtus**..."

Dėl vietos stokos negalėdami duoti platesnės recenzijos, norėtume palinkėti, kad šis pirmasis Autoriaus bandymas suteiktų skaitytojams aiškesnį šv. Jono Apreiškimo knygos supratimą, kad paskatintų skaityti paskutinę Šventraščio knygą, o ją perskaičius, pradėti skaityti visą Šv. Raštą, kame tikrai galės atrasti savo gyvenimo problemų išsprendimą. Gi Autoriui tenka palinkėti dirbti ir toliau šios srities bare, kad lietuviškoji visuomenė galėtų susilaukti ir daugiau tokio turinio knygų.

Dr. Kl. Žalalis.

DEMOKRATIJA KOMUNIZMO AKIVAIZDOJE

Demokratija komunizmo akivaizdoje (La democratie face au communisme), Paris, 1952, 105 p.

Praėjusiame "Tėvynės Sargo" numery dr. D. Jasaitis iš dalies supažindino mūsų skaitytojus su Krikščionių Demokratų Internacionalo — NEI leidiniu "Krikščioniškoji valstybė suvienytoje Europoje". Čia tik labai trumpai norima atkreipti skaitytojų dėmesį į kitą NEI leidinį, labai aktualia tema: "Demokratija komunizmo akivaizdoje".

Šis darbas yra 1951 m. Liuksemburge įvykusios NEI studijų savaitės paskaitų, kalbų ir diskusijų išdava. Pasirodžiusioje knygoje pirmiausia randame, kaip įvedamasias mintis, NEI generalinio sekretoriaus R. Bichet žodį—NEI dvasia ir šūkiai; Luksemburgo parlamento pirmininko E. Reuter kalbą—demokratijos misija ir atsakomybė; prof. J. Hoeffner labai kondensuotą straipsnį: demokratija ir komunizmas bei Liuksemburgo švieč. ministerio P. Frieden kalbą: krikščionybės idėjos komunizmo idėjų akivaizdoje.

Toliau seka pagrindiniai stu-

dijų savaitės referatai apie demokratijos nusistatymą komunizmo atžvilgiu: prof. J. Freymond iš Luzanos **ideologiniu ir kultūriniu** požiūriu, H. Teitgen, vieno iš prancūzų MRP vadų, — **politiniu požiūriu,** prof. F. Baudhuin iš Liuveno — **ekonominiu** ir prof. J. A. Veraat iš Olandijos — **socialiniu.** Tai gerai paruošti ir konspektyvūs formulavimai, kaip demokratija — ir pirmoje eilėje krikščioniškoji demokratija — turi vertinti komunizmą visais čia suminėtais atžvilgiais, ir tai bus vedamosios mintys tolesnėje krikščionių demokratų tautinėje ir tarptautinėje veiklos plotmėje.

Konspektyvūs šių studijų formulavimai yra toki. Reikia atsisakyti nuo formalistinės, beprincipinės demokratijos; ji negali būti indiferentiška gėriui ir blogiui; ji turi turėti savo principus, aiškiai formuluotas vertybes; ji turi skelbti savo vertybes, tikėti jomis ir kovoti už jas. Tik tokia su turiniu ir kovinga demokratija rimtai galės pasipriešinti bolševizmo gresmei.

Kas nori kovoti su bolševizmu, turi suprasti, kad jis remiasi šiais penkiais ir pagrindiniais elementais: 1) griežtas, besąlyginis ir netolerantiškas ateizmas, 2) bolševikinė pseudoreligija — materializmas, 3) komunistinė dialektika — besireiškianti neatlaidžia išsivystymo teorija, 4) kolektyvizmas ir 5) mesianizmas.

Tai turint galvoje, Vakarų demokratijos turi visų pirma gerai įžvelgti, suprasti įvertinti bolševizmo grėsmę bei jo nešamus pavojus ir atsisakyti to beprincipiškumo, indiferentizmo bei prieš pastatyti savo vertybes. Pagrindinė Vakarų demokratijų silpnybė — beprincipiškumas ir demokratinis formalizmas.

Krikščioniškoji demokratija nėra formalistinė ir be turinio, ji turi savo vertybes ir savo turinį. Taigi krikščioniškajai demokratijai tenka tas nepaprastai didelis ir garbingas uždavinys — gelbėti Vakarus ir Vakarų kultūrą. Krikščioniškajai demokratijai, kaip tik dabar atėjusi pasiuntinybės valanda. Pirmoje eilėje ji turi Vakarus išvesti iš to idėjų chaoso, neryžtingumo ir savimi nepasitikėjimo ir sykiu organizuoti solidarų frontą prieš bolševizmo grėsmę.

Kovoje prieš komunizmą krikščioniškajai demokratijai geriausias talkininkas yra Katalikų Bažnyčia. Popiežius Pijus XII savo epochine enciklika "Divini Redemptoris" yra komunizmą pasmerkęs ir atskleidęs jo pragaištingą siautėjimą.

Tačiau demokratijoms reikia telktis ne tik išorinei kovai. Jos turi išdrįsti padaryti radikalių reformų ir savo kraštuose. Turi būti padėtos visos pastangos, kad Vakaruose pranyktų skurdas, kad būtų pakeltas pragyvenimo lygis, įvestas teisingas turtų paskirstymas, gerai organizuota socialinė globa. Vakarų pasaulio platieji gyventojų sluogsniai turi realiai pajusti, kad kasdieninis gyvenimas Vakaruose toli pralenkia bolševikines kolektyvines normas.

Tam pasiekti visom demokratijoms reikia įvykdyti šiuos pagrindinius uždavinius: pirma, — **susirūpinti šeimų gerove ir sveikata bei sudarimu joms klestėti geriausių sąlygų;** antra, **suakty-**

vinti ir teisingai paskirstyti nuosavybės plėtimą (vis didėjančios žmonių masės, kurios tegyvena iš kasdieninio ir dar nepakankamo uždarbio, per lengvai pasiduoda įvairiems ekskliuzivistiniams eksperimentams. Tas mases reikia aprūpinti bent nuosavais butais ir bent minimaline nuosavybe); trečia — **darbininkams, dirbantiems įvairiose įmonėse, sudaryti geresnes teisines ir socialines sąlygas.** (Šis kelias veda į darbininkų dalyvavimą įmonių administravime, teisingą pelno paskirstymą ir darnų sugyvenimą tarp darbdavių ir darbininkų).

Šių uždavinių vykdyme krikščioniškoji demokratija kai kuriuose kraštuose jau yra pasiekusi gražių laimėjimų. Tie pavyzdžiai turi būti paskatinimu ir kitiems.

Krikščioniškoji demokratija į šią didelę ir svarbią talką kviečia visus, kuriems tik patinka jos keliai ir siekimai. Ji savo veiklą grindžia kuo plačiausia tolerancija, tačiau ji iš kalno visus įspėja, kad toji tolerancija turi remtis ne klaidos pakentimu, bet tiesos meile, meile pagrįstu tarpusavio pakantrumu, pasiaukojimu ir solidariu sugyvenimu.

Prie šioje knygoje iškeltų labai svarbių klausimų bus grįžtama plačiau kituose mūsų žurnalo numeriuose.

V. Ramidavietis

BAŽNYČIA IR VISUOMENĖ

CHURCH AND SOCIETY. Catholic Social and Political Thought and Movements 1789—1950.

Redaguota Joseph N. Moody, išleista Arts, Inc., New York, 1953, 914 pusl.

Prof. kun. J. N. Moody yra vienas iš JAV pažangių pasižymėjusių katalikų ir jau nuo seno gyvai domisi įvairų kraštų katalikų socialiniais ir politiniai sąjūdžiais. Jis yra aplankęs nemaža kraštų, užmezgęs daug pažinčių ir vietoje studijavęs kitų kraštų gyvenimą. Jis palaiko labai nuoširdžius santykius ir su Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga: aktingai prisidėjo prie kongreso ruošimo praėjusiais metais, diskusijų klube yra skaitęs paskaitą ir yra nuolatinis svečias įvairiuose minėtos sąjungos parengimuose.

Ši jo knyga — monumentualus veikalas ir anglų kalba pirmas tos rūšies. Jis yra parašytas bent trylikos autorių ir plačiai apžvelgia Katalikų Bažnyčios ir popiežių socialinę bei ekonominę doktriną, kaip toji doktrina pasireiškė paskiruose kraštuose ir koks yra visumos vaizdas. Paskiri kraštai yra aprašyti tų kraštų autoritetingų specialistų: Ed. Aleksander — Vokietijos, C. N. Micaud ir P. Vignoux — Prancūzijos, H. Haag — Belgijos, A. Zaltowski ir Z. Ossowski — Lenkijos, J. Pechacek — Čekoslovakijos, W. Juhasz — Vengrijos, C. E. Castaneda ir C. D. Hamilton — Pietų Amerikos, C. Hollis— Anglijos ir F. Downing — JAV.

Kaip matome, ne visi kraštai yra šiame veikale apžvelgti. Pasigendama jame Olandijos, Šveicarijos, Lietuvos ir eilės kitų kraštų, tačiau ir knygoje apžvelgtas plotas yra platus ir įvairus bei suteikia gerą orientaciją.

Čia apžvelgiama nuo Prancūzų revoliucijos laikų kaip ir kuriuose kraštuose katalikai sprendė socialinius ir politinius klausimus, kaip rutuliojosi tuose kraštuose santykiai tarp Bažnyčios ir valstybės, kokio tipo kūrėsi socialiniai ir politiniai sąjūdžiai, kokia buvo tų sąjūdžių raida, struktūra, charakteris. Visa tai yra neatmezgamai susieta su krikščioniškosios demokratijos ir k r ikščioniškosios darbininkijos sąjūdžiais, kuriems pažinti ir geriau suprasti yra sutelkta neparastai daug labai vertingos medžiagos. Tai yra tarytum savotiška, kad ir nepilna, tos srities enciklopedija, kokios neteko sutikti ir kitomis europinėmis kalbomis.

Veikale yra panaudota ir įdėta labai daug dokumentinės medžiagos — ištraukų iš popiežių enciklikų, pasakytų kalbų, padarytų sprendimų, ištraukų iš socialinių politinių sąjūdžių programų, žymių autoritetų pasisakymų ir kt. Knyga jau sulaukė labai gero įvertinimo ir tai rodo, kad ji yra labai reikšmingas indėlis į tos srities literatūrą.

KNYGOS SVETIMOMIS KALBOMIS APIE LIETUVĄ ARBA ARTIMAI LIEČIANČIOS LIETUVOS REIKALUS

Mūsų mokslo institucijos ir bibliotekos, o taip pat ir mokslininkai šiuo metu tik iš dalies gali sekti tą svetimą literatūrą, kuri pasirodo apie Lietuvą ar su ja susijusiais klausimais. Tas tačiau mūsų reikalui yra vienas iš pirmaeilių uždavinių. Tais sumetimais "Tėvynės Sargas" bando pradėti tų knygų registracijos ir apžvalgos skyrelį ir kviečia visus tais reikalais besidominčius į talką.

John Aleksander Swetenham: The Tragedy of the Baltic States. London, Hollis, 1953, 216 psl. Gaunama ir JAV, New York, British Book Center. Kaina $2.75.

Gause, Fritz: Deutsch-slavische Schicksalgemeintsschaft. Abrisse. Geschichte Ostdeutschlands u. s. Nachbarlaender. Kitzinger (Mainz), Holzner, 1952, 312 psl. Kaina DM 12.80. Tai yra istorinė apžvalga Vokietijos rytų su kaimyniniais kraštais: Estija, Latvija, Lietuva, Lenkija ir Čekija. Veikale konstatuojama, kad šie kaimyniniai kraštai priklauso Vakarų kultūros pasauliui ir yra surišti bendro likimo bei krikščionybės ir humanizmo ryšiais. Prisipažįstama prie klaidų, kurias Vokiečiai padarė savo artimų kaimynų atžvilgiu ir metamos mintys, kaip tas bendradarbiavimas turėtų reikštis ateity.

Wermke, Ernst: Bibliographie der Geschichte von Ost und Westpreussen fuer die Jahre 1939—1951 nebst Nachtraegen aus den frueheren Jahren, 4538 Titel, III, 294 psl. N. G. Elwert-Verlag, Marburg a. d. Lahn. Kaina DM 14.

Tai labai išsamus ir kruopščiai paruoštas bibliografinis vadovėlis, kuris istorikams, besidomintiems Lietuvos vakarų ir Rytų prūsų klausimais bus labai pravartus.

Jacques Rivière: Les Frontiērs de la Pologne. Thēse pour le doctorat en droit. Imprimeries Delmas, Bordeux, 1946, psl. 171.

Tai yra Lillio universiteto teisių fakulteto disertacija, parašyta pažymėto autoriaus, prof. Duez vadovybėje. Darbas apima Lenkijos-

Vokietijos sienas ir Lenkijos rytų sienas. Pastarajame skyriuje apžvelgiama lietuvių-lenkų konfliktas ir sienų klausimai tarp Lenkijos ir Gudijos bei Ukrainos.

Lietuvos-Lenkijos sienoms skiriama tik keliolika puslapių, 113-126 ir trumpai reziumuojama lietuvių, lenkų ir sovietų tezės.

Visas darbas yra paviršutinio, apžvalginio pobūdžio. Kiek liečia Lietuvą, čia daugiausia remiamasi dr. K. Graužinio darbu: "La question de Vilna, Paris, 1928" ir dar senesniu G. Noresthe darbu: "Vilna et le problème de l'Ēst européen", Paris, 1922.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

1. Kun. V. J. Bagdonavičius, MIC.: Žmonijos likimas šv. Jono Apreiškimo knygoje. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, Chicago, 1953, 406 psl. Kaina $3.50.

2. Santarvė, Rezistencinis visuomeninių ir kultūros reikalų žurnalas, 1953 m. Nr. 3. Kaina 75¢.

3. Henrikas Lukaševičius: Likimo žaismas, romanas. Lietuviškos Knygos Klubas, Chicago, 1953, 231 psl. Kaina $2.50.

4. S. Sužiedėlis: Šv. Pranciškaus Lietuvių parapija (St. Francis Lithuanian Parish, Lawrence, Mass. 1952, 416 psl. Tai sumanios ir gabios rankos paruošta Lawrence lietuvių parapijos monografija. Išleista lietuvių ir anglų kalbomis su gausiomis (130 psl.) iliustracijomis. Tai yra pirmas toks stambus veikalas iš Amerikos lietuvių parapijų istorijos. Nenuostabu, kad tokio pionieriško darbo ėmėsi prel. Pr. Juro parapija. Prel. Juras yra išleidęs visą eilę lietuviškų knygų ir yra vienas žymiausių Amerikos lietuvių kultūrininkų.

5. Jonas K. Karys: Nepriklausomos Lietuvos pinigai. Istorija ir numizmatika su 160 iliustracijų. Autoriaus leidinys. New York, 1953, 255 psl. Kaina $5.00. Priede plati knygos santrauka anglų kalba. Autoriaus ir leidėjo įnašas didelis ir vertas pagyrimo.

6. Sėja, tautinės demokratinės minties laikraštis, Nr. 2 (10), Vasaris, 1954 m. Leidžia ir redaguoja G. J. Lazauskas. 1023 N. Keystone Ave., Chicago. Gauta to paties laikraščio 3 ir 4 nr.

7. Leonardas Žitkevičius: Saulutė debesėliuose. Jaunimo Literatūros 1953 m. premija. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. Chicago, 1953. Kaina $1.50. Tai tikrai meistriškų eilėraščių rinkinys, brangi dovana mūsų mažiesiems.

8. Jurgis Gliauda: Gęstanti saulė. Metmenys. Lietuviškos Knygos Klubas. Chicago, 1954, 218 psl.

9. Prel. L. Tulaba: Kad kūrentųsi. Išleido prel. P. Juras. Roma, 1954, 242 psl. Knyga yra autoriaus minčių, pasakytų per radiją, ar per pamokslus, laikotarpyje nuo 1945 iki 1952 metų, rinkinys.

10. Antanas Maceina: Saulės giesmė. Šventasis Pranciškus Asyžietis, kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys. Išleido prel. P. Juras. Brooklynas, 1954, 454 psl.

11. J. Sužiedėlis: Žalgiris, istorijos apysaka iš Vytauto Didžiojo laiku, pagal Chruščovo-Sokolnikovo romaną. Nidos leidinys. London, 1954, 127 psl.

NEW AUTHORS OF THIS ISSUE - SPECIALLY DEVOTED TO THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE FIRST PROGRAM OF THE LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRATS.

Msgr. M. Krupavičius, President of the Supreme Committee for the Liberation of Lithuania, most outstanding leader and organizer of the Lithuanian Christian Democratic Party, main author and executor of the radical Agrarian Reform in Lithuania, author of many books, pamphlets and articles on Christian Democracy, and well-known speaker. In his interview on Christian Democracy in Lithuania, Msgr. Krupavičius outlines the history of the party and his major achievments.

Msgr. Kazimieras Šaulys, well known Professor of Canon Law, Vicar General of the Archidiocese of Kaunas, signer of the Declaration of the Independence of Lithuania on February 16, 1918, co-author of the Constitution of the Republic of Lithuania (1922). In his article Msgr. Šaulys emphasizes the importance of the First program of the Lithuanian Christian Democratic Party.

Pranas Vainauskas, volunteer fighter and army officer in the war for Lithuania's Independance, long-time member of the Central Committee of the Lithuanian Christian Democratic Party, Minister of Commerce for the Lithuanian resistance government, Chairman of the Central Committee in exile of the Lithuanian Christian Democratic Union. In his article he reviews the composition of the C. Committee of the LCDP since the inception of the organized party.

Domas Jasaitis, outstanding Medical Doctor, former Chairman of the Lithuanian Red Cross, member of the C. Committee of the Lithuanian Christian Democratic Union. In his article he reviews the actions, and importance, of the ideals of Christian Democracy and their implementation in Lithuania.

Most. Rev. Vincentas Brizgys, Doctor of Philosophy and Canon Law, Professor of Priest Seminary of Vilkaviškis, Auxiliary Bishop of Kaunas since 1940, on behalf of the Supreme Committee for the Liberation of Lithuania he visited Italy, Spain, Portugal, now living as a guest of Cardinal S. A. Stritch in Chicago. In his article Most. Rev. Brizgys outlines the relationship of State and Church.

Prof. Julius Gravrogkas, Technical Engineer of St. Petersburg, Russia, former Rector of the University Vytautas the Great in Kaunas, until 1927 member of Social Democratic Party, now a devout Catholic and sympathizer of Christian Democracy. In his article about the future social system of the Lithuanian State, he stresses the importance and implication of the Christian order.

Prof. Dr. Pranas V. Raulinaitis, Professor of Civic and Agriculture Law at the Academy of Agriculture in Dotnuva, Chief of Department of Trade Law at the University of Vilnius, Director of the King Mindaugas Institute in Melbourne, Australia. In his article he outlines the legal value of the orders of occupancy in Lithuania.

Kazys Baranauskas, Engineer. In his article he outlines his opinion on the kind of farming system which should be established in Lithuania when the present system of kolhozes, imposed by the Communists, is abolished.

Bronius Zumeris, our eminent journalist, now in Australia, in his article reviews the situation in Little Lithuania during the last twenty years.

Br. Zumeris, Mažosios Lietuvos likimas paskutiniojo dvidešimtmečio įvykiuose. — The Fate of Little Lithuania During the Last Twenty Years. 155

RYŠKIEJI VEIDAI — DISTINGUISHED PERSONALITIES

Magdalena Galdikienė — **V.** 163
Prof. Juozas Eretas — **A. Gražiūnas.** 167
Kun. Vincas Slavynas — mecenatas — **P. Vainauskas**.... 172
Konradas Adenaueris — **P. Bagdanavičius** 174
Alice De Gasperi — **Dr. V. Viliamas** 178

ĮVYKIAI IR MINTYS — EVENTS AND THOUGHTS

Lietuvos laisvinimo bare — In the Field of Lithuanian Liberation — P. Vainauskas ..... 182—137

Krikščionių demokratų eilėse — In the Ranks of Christian Democrats: Europos apsijungimo klausimas NEI kongrese. — The Problem of European Unity at the NEI Congress. — Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos veikla— Activities of Christian Democratic Union of Central Europe. Olandijos Katalikų Liaudies Partija — Catholic People's Party of Netherland. Susiorganizavo Austrijos krikščionių demokratai akademikai. The Intellectuals of Austrian Christian Democrats Become Organized. ..... 187—193

Iš vakarietiškų sąjūdžių veiklos—The Activities of Western Movements: Katalikai intelektualai žmogaus teisių klausimu — The Catholic Intellectuals on the Question of Human Rights. Iš Vidurio Europos Krikšč. Profesinių Sąjungų Federacijos darbų — Activities of Central European Federation of Christian Trade Unionists. ..... 194—197

Tarp lietuvių politinių sambūrių — Lithuanian Political Movements: Lietuvių Frontas savo spaudoje — Lithuanian Front in his Press. — A. Gražiūnas. ..... 197—211

Moterų žodis — Womens' Word: Pirmasis tarptautinis krikšč. demokračių kongresas—The First Congress of Christian Democratic Women— Krikšč. demokračių žygiai Jungt. Tautose — The Activities of Christian Democratic Women at the United Nations. Moterų vaidmuo politikoj didėja. The Importance of the Women's Role in Politics is Growing. M. G. ..... 211—214

Jaunimo Žygiai — Deeds of Youth: Politinė jaunimo sąmonė — Political Thought of Youth. — Alfas Sušinskas. Jaunajam Politikui — To the Young Politician. — A. J. Kasiulaitis. Studento vaidmuo lietuviškoj bendruomenėj — The Role of the Student in Lithuanian Community. — A. Sužiedėlis. Federalizmas ir mes — Federalism and Us. — J. Puškorius. Iš jaunimo veiklos — Activities of Youth: CDUCE jaunimo sekcija— The Youth Section of CDUCE. Krikščioniškas jaunimas už Jungtinę Europą. The Christian Youth for the Unity of Europe. Sąjūdžio jaunimo suvažiavimas Berlyne — The Congress of Youth of European Movement at Berlin. ..... 215—233

Ties knyga pasilenkus — Book Review's: Aktualios problemos Šv. Rašto šviesoje — The Actual Problems in the Light of Bible. — Dr. Kl. Žalalis. Demokratija komunizmo akivaizdoje — Democracy Versus Communism. — V. Ramidavietis. Bažnyčia ir visuomenė. — Church and Society. Knygos svetimomis kalbomis — Books in Foreign Languages. Atsiųsta paminėti — Books Received ..... 234—239

New Authors of this Issue. ..... —240

ATITAISYMAS

Kai kuriuose egzemplioriuose yra pasilikusi 71 psl., paraše po kliše, įsibrovusi klaida. Atspausta: sėdi iš kairės į dešinę: V. Bičiūnas ir t.t. Turi būti: stovi iš kairės į dešinę. Sekančioj eilutėj atspausta: stovi — V. Beržinskas ir t.t. Turi būti: sėdi.

Alp(LKA) 1745
1954, Nr.1

PAPILDYKITE SAVO KNYGŲ RINKINIUS

"Tėvynės Sargo" Administracijoje, 503 Euclid Ave., Brooklyn 8, N. Y., galima gauti šias knygas:

M. Krupavičius
KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA,
1948 m. 164 psl. Kaina 0.80

Kard Aug. Hlond
KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI,
1948 m. 46 psl. Kaina 0.50

Lietuvos Valstybės 1922 m.
KONSTITUCIJA,
1949 m. tekstas su trumpu įvadu 0.30

"Tėvynės Sargas"		1947 m. 1 nr.	1.00
"	"	1948 m. 2-3 nr.	1.00
"	"	1948 m. 4 nr.	1.00
"	"	1949 m. 1/5 nr.	1.00
"	"	1949 m. 2-3/6-7/ nr.	1.00
"	"	1951 m. 1/8/ nr.	2.00
"	"	1952 m. 2(9) nr.	2.00
"	"	1953 m. 1(10) nr.	2.00
"	"	1954 m. 1(11) nr.	2.50

90.743126